

प्रकरण सुखसिन्धु.

(विशेष विभाग.)

1721

1721

144

संस्कृत-धर्म-संस्कृत-

पद्मराजो अजितराजराजो राजा

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ] -

અનુક્રમાંક ૫૫૫૪ વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ ૪૩૨૭૧ રુખસિંધુ

વિષય ૫૨૩ : ૨૩૩૨.

શાસ્ત્રવિદ્યારવ જ્ઞાનાચાર્ય યોગનિષ્ઠ પૂજ્યપાદ
સદગુરુ ઓમદ્ બુદ્ધિસાગરસૂરિભ્યો નમઃ

પ્રકરણ સુખસિન્ધુ.

[દ્વિતીય વિભાગ.]

સંગ્રાહક અને પ્રયોજક:-

પ્રસિદ્ધવક્તા

પંન્યાસજી અજીતસાગરજી ગણિ.

મહેસાણા નિવાસી

શેઠ. ડાહ્યાભાઈ પેલાભાઈનાં માતૃશ્રી મહુર્મ

શુનીપાઠના રૂમરજીયાર્થે તેમના તરફની

સંપૂર્ણ આર્થિક સહાયથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કર્તા:-

વિકૃલભાઈ જીવાભાઈ પટેલ.

ઝવેરીવાડ, નાગોરીસરાહ-અમદાવાદ.

વીર સંવત ૨૪૪૮. પ્રત ૧૦૦૦. સને ૧૯૨૧.

મુદ્ર્ય-પઠન પાઠન.

સો. ૧૮

જાન્યુઆરી

૧૯૫૪

૫૫૫૫

પૃષ્ઠ: ૨૨૨૭

જરાતા કાંપોરાઈટ-સંગ્રહ

આ પુસ્તક તથા અન્ય તૈયાર પુસ્તકો
નીચેના ઠેકાણેથી મળી શકશે.

- ૧ ગીત રતનાવળી-પૃષ્ઠ ૧૦૦ (શિલીકમાં નથી) રૂ. ૦-૪-૦
- ૨ પ્રકરણ સુખસિન્ધુ-પ્રથમ વિભાગ (જુજ નકલો) ...
- ૩ ,, દ્વિતીય વિભાગ પૃષ્ઠ. ૪૪૮ ...
- ૪ સંવેદ છત્રીશી. પૃષ્ઠ ૪૬૪. ...
- ૫ સુપાર્થનાથ ચરિત્ર. ગુજરાતી ભાષાંતર-તૈયાર થાય છે.

મળવાનાં ઠેકાણાં:—

- ૧ પ્રકાશક પાસેથી.
- ૨ સેક્રેટરી,

સુનરાજ શ્રી સુખસાગરજી લાયબ્રેરી.

મહેસાણા.

- ૩ પં. અણ્ણતસાગરજી ગણિ શાસ્ત્રસંગ્રહ તરફથી
શા. સામળદાસ તુલજીરામ કાપડીઆ.

મોટો માઢ, પ્રાંતીજ. (એ. પી. રેલવે.)

- ૪ ઝવેરી લોળાભાઈ વિમળભાઈ.

ઝવેરીવાડ, ચારા સામે-અમદાવાદ.

‘ વસંત ’ પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં ચીમનલાલ ઈશ્વરલાલે છાપી.

રાયપુર, સમજાની પોળ પાસે-અમદાવાદ.

મહેસાણા નિવાસી
મહુમ શેઠ ઘેલાબાઈ કરમચંદનાં

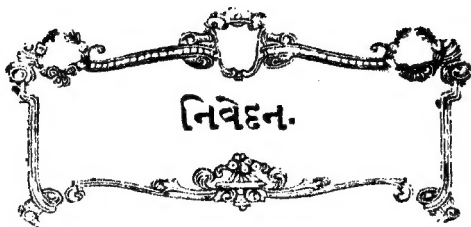

(વધવા ધર્મપતિ મહુમ શ્રાવિકા ચુનીબાઈ.)

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

श्रीमानेष, प्रकरणसुख, क्षीरधीरत्नराशि-
यतिःख्याति, यदुल्लूपा, श्रेणिमासाद्यदृष्टः ॥

सोऽयं सूरि, बुधजनगणै, रर्चनीयक्रमाब्जो-
बुद्धयब्धिवै, देव्यस्तुत्तदा, योगनिष्ठप्रभावः ॥१॥

આવી રીતે પ્રકરણોનો સંગ્રહ કરી પુસ્તકરૂપે જનસમાજ સમક્ષ મૂકવાનો હેતુ હું પ્રથમ વિભાગની પ્રસ્તાવનામાં જણાવી ગયો છું જેથી ફરીથી જણાવવું ઉચિત ધારતો નથી. પ્રથમ વિભાગની માફક આ બીજા વિભાગમાં પણ પ્રસિદ્ધ વક્તા પંન્યાસજી અજીતસાગરજી ગણિએ આખું મેટર યોગ્ય સુધારા વધારા સાથે તૈયાર કરી આપવામાં પૂર્ણ મહેનત લઈ પોતાના અમૂલ્ય વખતનો જે ભોગ આપ્યો છે તે માટે તેઓશ્રીનો આ સ્થળે અતઃ કરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. તેઓશ્રીની આવી સંપૂર્ણ સહાયથીજ આ પુસ્તક વાંચકવર્ગ સમક્ષ રજુ કરવા ભાગ્યશાળી થયો છું.

આવાં છુટાંછુટાં પ્રકરણો જોન ધર્મમાં ઘણાં છે, આ પ્રકરણોનું સરળ ભાષામાં ભાષાંતર કરાવી જુગ કિંમતથી યા વિના મૂલ્યે જે જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામાં આવે તો તેનો વધુ ઉપયોગ થાય અને ઘણા જણ તેનો લાભ લઈ શકે. આ આસય પૂર્ણ કરવામાં દ્રવ્યની ખાસ જરૂર પડે. જેથી આ વિચાર મહેસાણા નિવાસી શેઠ ડાહ્યાભાઈ ઘેલાભાઈને જણાવતાં તેઓએ પોતાની માતૃમૌ મહુમ ચુનીમાઈના સ્મરણાર્થે આ પુસ્તક છપાવવાનો કુત્ર ખર્ચ

આપણા ઇચ્છા બતાવી અને તેઓ તરફની આવી ઉદાર સહાયથી આ મંમદ પુસ્તકરૂપે વાંચકવર્ગ સમક્ષ મૂકવા ભાગ્યશાળી થયો છું. તેઓએ પોતાની સુકૃત કમાઇના દ્રવ્યનો આવી રીતે સદુપયોગ કરવા માટે તેમનો અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે અને ઇચ્છા રાખું છું કે બીજા સદ્ગૃહસ્થો પણ શેક ડાહ્યાભાઇનું અનુકરણ કરશે.

આ પુસ્તકમાં કસ્તૂરી પ્રકરણ, સિંદૂર પ્રકરણ, હિંગુલ પ્રકરણ તથા ધર્મસર્વસ્વાવિકાર વગેરે પ્રકરણો ઉપરાંત અનુવિંશતિ જનસ્તવનો તથા સ્તુતિઓ, જનસ્તોત્રો તથા સુભાષિત-મુક્તાવલિ વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે. આ બધાં સરળ રીતે સંસ્કૃત ભાષામાં લખાયેલાં છે. સુભાષિત મુક્તાવલિમાં એકંદર પાંચસો શ્લોકો આપેલા છે, તે શ્લોકોની ભાષા એટલી બધી સહેલી રાખવામાં આવી છે કે જેનો લાભ સંસ્કૃત ભાષાના અદ્ય અભ્યાસીઓ પણ સારી રીતે લઇ શકે. ધર્મ તથા નીતિ માર્ગને પુષ્ટિ મળે તેવા તથા અન્ય બોધદાયક વિચારોથી આ શ્લોકો ભરપૂર છે.

પ્રથમ વિભાગની માફક આ ભાગની પ્રસ્તાવના લખવા માટે પ્રસિદ્ધ વિદ્વાન શ્રીયુત્તમભણિલાલ નથુભાઈ દોશી. બી. એ. ને ઇચ્છા જણાવતાં પોતે કેટલીક પ્રવૃત્તિઓમાં ગુંથાયેલા હોવા છતાં પણ થોડો વખત બચાવી પ્રસ્તાવના લખી આપણા સ્વીકાયું છે. જે માટે તેઓનો આ સ્થળે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનવામાં આવે છે. આ પુસ્તકની મદદારાજશ્રીએ તૈયાર કરેલી પ્રેસ કોપી તથા છેવટનાં મુદ્રક તપાસી જવા માટે વ્યાકરણાચાર્ય શાસ્ત્રીજી ભાઈ-શંકરભાઈએ પોતાના વખતનો ભોગ આપી જે મદદ આપી છે તે માટે નેઓનો અત્રે આભાર માનવામાં આવે છે.

આ પુસ્તકમાં રહેલી બૂલો માટે શુદ્ધિપત્ર આપવામાં આવ્યું છે તેમ છતાં દષ્ટિદોષથી વા જાપાકામને લાગે તે અશુદ્ધિ રહી ગઈ હોય તે વાંચકવર્ગ સુધારી લેશે એમ ઇચ્છા રાખું છું. જે ઉચ્ચ આશયથી આ પુસ્તક જનસમાજ સમક્ષ મૂકવામાં આવ્યું છે, તેવાજ ઉચ્ચ આશય ખ્યાનમાં રાખી વાંચકવર્ગ તેનો સદુપયોગ કરશે તો સંપ્રાદાયક તથા દ્રવ્ય ખર્ચનારની ઇચ્છા સફળ થઈ ગણાશે એવી આશા સાથે વિરમું છું.   ૐ શાન્તિ:

ઝંબેરીવાડ-નાગોરીસરાહ,
અમદાવાદ.
વિક્રમાબ્દ-૧૯૭૭,
આવિન શુદ્ધપક્ષ પૂર્ણિમા.

વિક્રમભાઈ જીવાભાઈ પટેલ.

પ્રકરણ સુખસિન્ધુના બીજા ભાગની પ્રસ્તાવના લખવાનું કામ પણ પ્રથમ ભાગની પ્રસ્તાવનાની માફક મને સોંપવામાં આવ્યું છે. બુદ્ધ બુદ્ધ પ્રકરણ અન્થે તેના ભાષાંતર તથા અન્વય સાથે બહાર પાડવાની યોજના જૈનઆલમને ઘણી લાભકારી થાય એ સ્વાભાવિક છે. વળી તે નજીવી કિંમતે અથવા વિના મૂલ્યે બેટ આપવામાં આવે છે, તેથી ઘણા લોકો તેનો લાભ લઇ શકશે. જેઓ તેનો ઉપયોગ કરી શકે તેવા મનુષ્યોને જો આ પુસ્તક બેટ તરીકે આપવામાં આવશે તો આ નિમિત્તે દ્રવ્ય ખર્ચનારના દ્રવ્યનો સદ્-વ્યય કરેલો કહી શકાય.

આ વિભાગમાં જે જે પ્રકરણો આપવામાં આવેલાં છે તે બધાનાં નામ જૈનપ્રગ્નને પરિચિત છે. આ પુસ્તકમાં કસ્તૂરી પ્રકરણ, સિંહૂર પ્રકરણ, હિંગુલ પ્રકરણ તથા ધર્મસર્વસ્વાધિકાર વગેરે પ્રકરણો આપવામાં આવેલાં છે. ઘણા બંધુઓ તથા બહેનો તેમને કંઠાંત્ર કરે છે અને વારંવાર તેનું રટણ કરે છે. આ બધા પ્રકરણોમાં અનેક ઉચ્ચ ભાવનાઓ સંગ્રહવામાં આવી છે. આ પ્રકરણોના શ્લોકો દાન, શીળ, ક્ષમા, સંતોષ, અપરિગ્રહ, તપ, ભાવ વગેરે અનેક શુભ ભાવનાઓ મૂલ્યવં છે. પરશ્વી, વેશ્યા, ચોરી.

શિકાર દારૂ વગેરે પાપકાર્યોના અનર્થો પણ આ પ્રકરણોમાં સ્પષ્ટ અસરકારક રીતે બતાવવામાં આવ્યા છે, ધર્મસર્વસ્વાધિકારમાં હિંદુધર્મના બુદ્ધા બુદ્ધા ગ્રન્થોમાં આવેલા સ્લોકોના આધાર આપી જેમ બતાવવામાં આવ્યું છે કે યજ્ઞમાં, રાત્રી ભોજનમાં હિંસા વગેરે જે પાપો જ્ઞેનોમાં બતાવે છે, તેના પુરાવા તેમના શાસ્ત્રો પણ આપે છે, માટે તે ત્યાગ કરવા યોગ્ય છે. જેમ વીંછી કે સપનું ઝેરચક્રું હોય અને તે ઉતારવાને તેનો તે મંત્ર ફરીથી ભણવામાં આવે તો પુનરૂક્તિ દોષ થતો નથી, તેમ આ પ્રકરણોમાં કેટલીક બાબતો ફરી ફરીને કહેવામાં આવી છે, તેમાં પુનરૂક્તિ દોષ નથી, કારણકે મંસારનું રાગદ્વેષ અને કપાયાદિનું ઝેર એટલું બધું ચડેલું છે કે તે ઉતારવાને જેટલું કહેવામાં આવે તે ઓછું ગણી શકાય. આ બધી ઉચ્ચ ભાવનાઓ છે અને તે ભાવનાઓ પ્રમાણે જીવન ગાગવામાંજ તેનો ખરો લાભ આપણે પ્રાપ્ત કરી શકીએ. હવે ભાવના એ શું ? અને તે કેમ જીવનમાં ઉતારી શકાય તેનો વિચાર કરીશું.

ભાવના એટલે વિચાર, દરેક વિચારને આપણે આદર્શ કે ઉચ્ચ ભાવના કહી શકીએ નહિ. તે વિચાર ઉચ્ચ હોવો જોઈએ. આપણને આપણી વર્તમાન સ્થિતિમાંથી ઉંચે લઇ જનારો તે વિચાર હોવો જોઈએ. આટલેથી પણ તેની વ્યાખ્યા પૂર્ણ થતી નથી. તે વિચાર સ્થાયી હોવો જોઈએ. આપણો આદર્શ કે ઉચ્ચ ભાવના ક્ષણે ક્ષણે બદલાય તો તે જીવનપર અસર કદી કરી શકે નહિ. માટે તે ભાવના સ્થાયી હોવી જોઈએ. વળી કોઈ ભાવના ગમે તેવી ઉચ્ચ હોય પણ જો આપણા જીવનપર અસર ન કરે તો તે આપણે કામની નથી. ગમેતેવું સાઈ કાન્ય બાળકને આનંદ કે ઓષ આપી શકે નહિ, કારણકે તે સમજવાની તેનામાં શક્તિ નથી, માટે તે

ભાવના જીવનપર અસર કરનારી હોવી જોઈએ. ત્યારે ભાવનાની વ્યાખ્યા આ પ્રમાણે આપી શકાય કે કાષ્ઠપણુ સ્થાયી, ઉચ્ચ અને જીવનને અસર કરનારો વિચાર. આવી વ્યાખ્યા જેને લાગુ પડી શકે તેવી અનેક ભાવનાઓ આ પ્રકરણોમાં આપેલી છે. સવાલ વાંચકવર્ગે આગળ એટલોજ રહે છે કે તે ભાવનાઓને અમલમાં કેમ મૂકવી, આપણા જીવનવ્યવહારમાં તે ભાવનાઓને કેમ યોજવી. કામ કડીન છે, પણ તે ક્યાં સિવાય આપણો ખરો વિકાસ થવો અસંભવિત છે. દાખલા તરીકે ધર્મસર્વસ્વાધિકારમાં પ્રથમજ એ શ્લોક આપેલો છે કે—

શ્રુયતાં ધર્મસર્વસ્વં, શ્રુત્વા ચ અવધાર્યતામ્ ।

આત્મનઃ પ્રતિકૂલાનિ, પરેભ્યો ન સમાચરેત્ ॥

ધર્મનો સાર સાંભળો અને સાંભળીને હૃદયમાં રાખો, જે પોતાને પ્રતિકૂળ હોય તે બીજા પ્રત્યે ન આચરવું. આપણને કાષ્ઠ છેતરે, ગાળો દે, મારે, અપમાન કરે અથવા નિંદા કરે તો તે શું આપણને ગમે ? તે શું આપણને પ્રતિકૂળ નથી ? જરૂર પ્રતિકૂળ છે, તો પછી ઉપરના સૂત્રને ધ્યાનમાં રાખી આપણે બીજા સાથેના આપણા વર્તનમાં આપણે તેને છેતરવો નહિ, મારવો નહિ, ગાળો દેવી નહિ, મારવો નહિ, તેનું અપમાન યા નિંદા કરવી નહિ. તેવીજ રીતે તેનાથી વિપરિત સૂત્ર પણ ખરૂં છે કે “Do unto others as you would then to do unto you..” બીજાઓ જેવી રીતે તમારા પ્રત્યે વર્તે, એમ ઇચ્છતા હો, તેવી રીતે બીજાઓ પ્રત્યે તમે વર્તો. બીજાઓ તમને મીઠાં વચનોથી બોલાવે, તમારી પ્રત્યે દયાભાવ રાખે, તમારા ગુણોની પ્રશંસા કરે, તમારા ઉપર સ્નેહ-ભાવ રાખે, તમારું કલ્યાણ ઇચ્છે; આ બધી બાબતો તમે ઇચ્છો

છો, તો પછી તમારા બીજા સાથેના સંબંધમાં તમારે પણ તેજ પ્રમાણે વર્તવું જોઈએ. તમારે બીજાઓને મીઠાં વચ્ચેનાથી બોલાવવા જોઈએ, તેમના પ્રત્યે દયાલાવ રાખવો જોઈએ, તેમના ગુણોની પ્રશંસા કરવી જોઈએ, તેમના પર રોડલાવ રાખવો જોઈએ અને તેમનું કલ્યાણ ઇચ્છવું જોઈએ. આતો આપણે એક શ્લોકનું ટુંક વિવેચન કર્યું. જે ઉપરથી આપણે કેમ વિચાર કરવો તેનો કાંઈક ખ્યાલ આવી શકશે.

આ શ્લોકમાં આપેલા સદ્ગુણોમાંથી એકાદ સદ્ગુણ લેવો, પ્રાતઃ કાળમાં તે પર શાંત ચિત્તથી એસી વિચાર કરવો અને તે અમલમાં કેમ મૂકી શકાય તેનું ચિંતવન કરવું, પછી તે દિવસના જીવન વ્યવહારમાં તે સદ્ગુણને યોજવા પ્રયત્ન કરવો, તે સદ્ગુણ પ્રમાણે વર્તવા મહેનત કરવી વગેરે સમયના ઉણટા અભ્યાસથી શરૂઆતમાં ભૂલો થઈ જવા સંભવ છે, પણ તેથી ગભરાવું નહિ. રાત પડે દિવસના કાર્યોનું અવલોકન (પ્રતિકમલ) કરવું અને કેટલે અંશે તે સદ્ગુણ પ્રમાણે જીવન ગાળવામાં આવ્યું છે અને કેટલે અંશે જૂઠા થઈ છે તેનું નિરીક્ષણ કરો. ફરીથી એવી ભૂલ ન થાય તેવો મન સાથે નિશ્ચય કરવો, બીજો દિવસે પણ તે સદ્ગુણો યોજવા પ્રયત્ન કરવો, વળી સાંજે તેનું નિરીક્ષણ કરવું. આ પ્રમાણે કરવાથી શરૂઆતમાં કદાચ ભૂલો વિશેષ થશે, પણ ધીમે ધીમે ભૂલો ઓછી થતી જશે અને તે સદ્ગુણ આપણા જીવનમાં દૃઢ થતો જશે. આવી રીતે ધીમે ધીમે માનદર્શક અને નિયમિત રીતે બાંધેલો સદ્ગુણ એ આપણી સાથે રહેશે. ખાટે આ પ્રકરણમાં પોપેલી ભાવનાઓને ભાવનારૂપે નહિ રહેવા દેતાં તે પ્રમાણે જીવન ગાળવા પ્રયત્ન કરવો.

મનનો સ્વભાવ એવો છે કે તે એક ક્ષણવાર પણ સ્થિર રહેતું નથી. તે ક્ષણે ક્ષણે અનેક પ્રકારના સારા થા નરતા વિચારો કર્યા કરે છે, તે મન ધ્વજના વચ્ચે જેવું, દાથીના કાન જેવું અને શરદરતુના વાદળ જેવું ચંચળ છે. તે મનને આપણે જેવી ગતિ આપીએ તેવી તે લે છે. તો તેવા મનને એકદમ નિષ્ક્રિય કરવાનો પ્રયત્ન કરવો એ કામ બ્રહ્મ કઠણુ છે અને શરૂઆતમાં તો અશક્ય જેવું છે માટે પ્રથમ મનને શુભ વિચારોમાં લાવવું. આ કામ અશુભ વિચારોને દાખવાથી થઈ શકશે નહિ, કારણકે જેમ જેમ અમુક ખરાબ વિચારને કાઢવો છે, એમ વિચારીએ, તેમ તેમ તે ખરાબ વિચારને આપણે પુષ્ટિ આપીએ છીએ, માટે અશુભ વિચારોને દૂર કરવાનો પ્રયત્ન છોડી દઈ, મનને સારા વિચારો અને સારી ભાવનાઓથી ભરવું, આ પુસ્તકમાં બહુ ઉત્તમ શ્લોકો સારી ભાવનાઓથી ભરેલા છે. તો વાંચક વર્ગે તેવા શ્લોકોને યાદ કરી, વારંવાર તેનું રટન કરવું અને આ રીતે મનને શુભ ભાવનાઓથી ભરવું. આ રીતે મન અશુભમાંથી શુભમાં આવશે. શુભ વિચારમાં લાવ્યા પછી તેને વશ કરવું, એકાગ્ર કરવું, એ કામ બ્રહ્મ સહેલું થાય છે, પણ પ્રથમ કામ તો મનને સર્વથી શુભ ભાવનામય બનાવવું અને એવી શુભ ભાવનાઓ હૃદયમાં પુષ્ટ થાય તે માટે આ ગ્રંથમાં આપેલા ઉત્તમ શ્લોકો કંકાગ્રકરો, વારંવાર તેનું ચિંતન કરવું. જેમ જેમ શુભ વિચારો અને ભાવનાઓનું યજ્ઞ વધશે, તેમ તેમ અશુભ વિચારો પોતાની મેજે ચાલ્યા જશે. જોસભેર ચાત્રતા ચક્ર તરફ કાંઈ પણ વસ્તુ દેંકવામાં આવે તો તે ચક્ર તે વસ્તુને દૂર દેંકી દે છે, તેવી રીતે શુભ વિચારનું ચક્ર તે તરફ આવતા અશુભ વિચારને ત્વરાથી દેંકી દેશે. અને સર્વ કાર્યોનો પિતા વિચાર

છે, માટે જેના વિચારો સુધર્મ, તેનાં કાર્યો પણ સુધર્મનાં એ નિઃસંદેહ છે. વિચારો સુધર્મ તેનાં વચનો પણ ઉત્તમ પ્રકારનાં નિકળવાનાં. આ રીતે વિચારશુદ્ધિથી વચનશુદ્ધિ અને કાર્યશુદ્ધિ પણ થાય છે અને જેના વિચારમાં, વચનમાં અને કાર્યમાં એક રૂપતા છે, તે ખરેખરો મહાન પુરૂષ છે. માટે આપણે જે પ્રપંચિક જીવનમાંથી આગળ વધી મહાન પુરૂષ થવું હોય તો આ શ્લોકોમાં લખ્યા પ્રમાણેની ભાવનાઓ સમજવી, જગવવી અને તે પ્રમાણે આપણાં કાર્યો પણ થવાં જ નોંધએ, આ રીતે જ્ઞાન પ્રમાણે મનુષ્યનું ચારિત્ર પણ થવા લાગશે.

પંચાસશ્રી અજીતસાગરજી ગણિએ પોતાના સુર આચાર્યશ્રી બુદ્ધિસાગરજીને પગલે ચાલી, પોતાના જ્ઞાનનો અને શક્તિનો સદુપયોગ કરી, બાળજીવોના હિતાર્થે આ પ્રકરણોનું રચન અને સમજાવ તેવું ભાષાંતર અન્વય સાથે કર્યું છે તે ખાતર તેમને ધન્યવાદ ઘટે છે અને આશા રાખવામાં આવે છે કે ભવિષ્યમાં ખીજા જૈન સમાજને ઉપયોગી ગ્રન્થો અને પ્રકરણોનાં ભાષાંતરો પહોંચ પાડી જૈન પ્રજાને વિશેષ ઋણી બનાવશે.

રતનપોળ-અમદાવાદ.
તા. ૧૭-૮-૨૧.

}

મણિલાલ ન. દારી.

श्री कस्तूरी प्रकरणादि प्रकाशनी अशुद्धि-शुद्धि.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१	३	कृत	कृत
७	११	पुष्पो	पुष्पो
"	१२	विद्वान्	विद्वानो
८	१	कुरुवे	कुरुवे
"	१७	जे	जेभ
"	१८	सौला	सौलाभ्य
११	३	कामदे	कामदेव
"	"	तापना	तापनी
१२	१२	यावन्ने	यावन्ने
"	१४	मंत्र	मंत्रा
१३	२	१२ आम्यै	१३ आम्यै
"	१२	तद्वहि	तद्वहि
१५	१५	प्रत्य	प्रत्ये
१६	६	तमन्	तेमन्
"	१०	नेत्र	नेत्र
"	१५	निमण	निर्मण
"	१७	स्यादु	स्यादु
१७	१२	वृत्तं	वृत्तं
२१	१५	करी करी	करी
२४	४	कार्य	कार्य
"	५	सू	सू

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्धि.	शुद्धि.
"	"	तुय	तुल्य
२७	१७	इश्वरो	ईश्वरो
२९	५	कक्षा	कक्षा
३२	४	भक्तिय	भक्तिय
३७	१४	से	सेना
३८	११	तस्माद्	तस्माद्
४४	१४	सुहृदयै	सहृदयै
४७	४	सौम	सोम
"	"	सौदरः	सोदरः
"	११	प्राणाभृ	प्राणभृ
५०	१	दिशिक	दिशीक
५३	१२	निशाकरो	निशाचरो
६२	१३	अपि	आपि
६३	"	सिधुं	सिन्धुं
६४	४	वत्रं	वक्त्रं
६९	१२	नभोऽबु	नभोऽम्बु
७१	६	निश्व	विश्व
"	७	सौख्ये	सौख्यै
७३	५	काम्यान	काम्यान्
"	१०	क्षेय	क्षेप
७४	१६	प्रीति	प्रीति
७९	२	होय छे.	होयछे.-दयाद्वार.
८३	७	मेति	मेति
८४	१३	अक्षरमात्र	अक्षरमात्र

પૃષ્ઠ.	પાંક્તિ.	અગ્રુચ્છિ.	શુચ્છિ.
૮૫	૧	યોધં	યોધં
૯૦	૩	પરિઅદ્યુક્તા	પરિઅદ્યુક્તા
૯૯	૨	દુગ્ધો	દુગ્ધો
૧૦૭	૨	લુઠંતિ	લુઠંતી
૧૧૨	૧૦	ત્યેધ	ત્યેધ
૧૧૩	૮	અથાત્	અથાત્
૧૧૯	૭	બીજા	બીજો
૧૨૦	૧૯	નં	ન
૧૨૨	૬	વિષય	વિષય
૧૨૩	૨	દયાયત્વ	દયાયત્વ
"	૧૧	૪ લં	૫ લં
"	૧૩	૧૪ ૧૫ ૧૭ પયસામિવેન્દુમહતાં	૧૫ ૧૬ ૧૮ પયસામિવેન્દુમહતાં
"	"	૧૬ મસા	૧૭ મસા
૧૩૪	૧૭	ચલુમ	ચિલુમ
૧૩૫	૩	મિચિતિ	મિચિતિ
"	૧૭	પ્રસંસા	પ્રસંસા
૧૩૬	૯	હરણિ	હરણુ
૧૩૭	૨૧	દ્રીપદ	દ્વિપદ
૧૪૩	૮	આણન	આણાન
૧૪૪	૭	પ્રધવસં	પ્રધવસં
૧૫૧	૧૫	અગામિ	અગામિ
૧૫૪	૭	આપતિ	આપતિ
૧૫૭	૯	માયત્	માપત્

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्धि.	शुद्धि.
१६०	१	मुज्जा	मुज्जा
१६१	५	कीर्ति	कीर्ति
१६३	१२	जे	नाना
"	१४	घटते	घटते
१६४	७	दावा	दवा
१७३	९	यताच्छा	यतश्छा
१७५	१२	प्रकारो	प्रकरो
१७७	२	भाग्य	भाग्य
१८०	१४	मानवी	मानवः
१९०	२	शुद्धिवान्	शुद्धिमान्
१९८	९	सगो	रागो
२००	१	काष्ठा	काष्ठा
२०२	३	तद्वृद्धि	तद्वृद्धि
२०६	३	निश	विश
२०८	१२	धीनं	धीनं
"	"	शरीये	शरीरे
२१२	१६	तोत्रा	तीव्रा
२१३	१२	मद्यपन	मद्यपान
२१४	५	देव	देन
"	१३	कुष्टा	कुष्ठा
२१७	५	विध्य	विध्ये
२१९	३	नाना	नाना
२२९	१४	शीलं	शीलं
२३६	५	मनोरथा	मनोरथाः

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्धि.	शुद्धि.
२४२	२	तस्याति	तस्याऽस्ति
२४३	५	जीवा	जीवाः
२४५	१२	तुप्यति	तुप्यन्ति
२४६	८	न १२	नष्टीने
२४८	९	मयि	मपि
२५२	८	मध,	मध, विध,
२६२	५	पांगान	पाङ्ग
२७७	१२	द्वितीयोना	द्वितीयोना
"	१७	वप्रथी	वप्रथी
२७८	१८	पुष्कण	पुष्करनाभे
२७९	१	शाचं	शौचं
२८०	१	क्लिष्टं, अ	क्लिष्ट-म
२८१	१७	प्राणी	प्राणी
२८३	१	अन्ट	अन्ध
"	१३	चोवरैः	चीवरैः
२८६	१	भूतो	भूत
२९१	१	गृध्रा	गृध्रा

श्रीचतुर्विंशति जिनस्तवन संग्रहादिकर्त्ता अशुद्धिनुं शुद्धिपत्रक.

पृष्ठ.	पंक्ति.	अशुद्धि.	शुद्धि.
४	१५	कारय	काराय
१३	"	सूनं	सूनुं
१४	४	गति	गति
१५	१०	मन्त्रं	मन्त्र
१८	१८	ममामरीश	मोनराशिम
२२	९	दक्षता	दक्षता
२३	१७	वर्देक	वर्देकं
२४	१०	ताकत्रि	ताकूत्रि
२७	९	मत्तं	मत्तं
"	१४	प्रभाव	प्रभाव
३१	३	ये	ये
"	५	न	न
३४	१८	युधं	युधं
३७	११	हति	हति
"	१८	तनातु	तनातु
४०	७	जिने	जिने
"	८	दपि	मपि
"	१६	कुसम	कुसुम
४२	४	ग्रीय	ग्रीय
४३	७	प्रमाणः	प्रमाणः
४७	६	देहि	देहि
५६	१	स्तात्रम्	स्तोत्रम्

पृष्ठ.	पं.क्रि.	अशुद्धि.	शुद्धि.
७२	१७	गत्यं	नित्यं
८३	१५	हिति	हित
"	"	व.वलम्	केवलम्
८९	२	दधी	सादधी
९३	२	येतसि	चेतसि
९४	८	न्युदया	न्युदया
"	१३	त्रिधिय	त्रिधिय
९५	११	मुत्पा दय	मुत्पादय
९७	४	समाल्योक्त्य	समालोक्त्य
१०५	१२	अणिरीदशी	अणिरीदशी
१०६	३	दुर्जनानां	दुर्जनानां
१०९	५	लाभेने	लाभेन
"	१६	आतरं	आतरं
११०	१८	कूरतां	कूरतां
११८	१२	पुण्यानि	पुण्यानि
११९	६	निन्दनीतमा	निन्दनीयतमा
१२०	२	जीवितव्यापहः	जीवितव्यापहः
"	४	शस्यते	शस्यते
"	५	सद्गुणालंकृत	सद्गुणालंकृत
"	१३	गौरव	गौरवं
"	१७	जिजीवषः	जिजीवषः
१२५	१७	व्रजन्ति	व्रजन्ति
१२६	३	माननीये	माननीये।
१२८	१७	विभवहीने	विभवहीने।

अनुक्रमणिका.

संख्या	विषय.	पृष्ठ.
१	कस्तूरी प्रकरण.	१
२	सिद्ध प्रकरण.	१०९
३	हिगुल प्रकरण.	१७५
४	धर्मसर्वस्वाधिकार प्रकरण	२३८
५	श्री चतुर्विंशति जिनस्तवनसंग्रह.	१
६	श्री चतुर्विंशति जिनस्तुतिसंग्रह.	२५
७	श्री जिनस्तोत्रसंग्रह.	५१
८	सुभाषित मुक्तावलि.	८१

॥ सच्चारित्रचूडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति-
श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्यो नमः ॥

श्रीहेमविजयगणिकृत

॥ श्री कस्तूरीप्रकरणम् ॥

(भूणान्वय साधान्तर युक्त.)

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

कस्तूरीप्रकरः^२ कृपाकमलद्वग्गल्लस्य^३ले षट्पद-
वातः^४ सातसरोजसुन्दररसे^५ खड्गः^६ सरध्वंसने ।
कल्याणद्रुमसेचने^७ घनचर्यो^८ लावण्यबल्लभः^९,
केशानां^{१२} निचयः^{१०} पुनातु^{१४} भुवनं^{१६} श्रीनाभिसूनोर्लसन् ॥१॥

अर्थ.—दयाइपी कमलबोयनीना (सीना) गाढ उपर
कस्तूरीना समूह समान, सुगंधपी कमलना सुंदर रसप्रत्ये

બ્રમરોના સમૂહ તુલ્ય, કામદેવનો નાશ કરવામાં ખડ્ગ સમાન,
 કલ્યાણરૂપી વૃક્ષને સિંચવામાં વરસાદના સમૂહ સરખો, તથા
 લાવણ્યરૂપી વેલડીના અંકુશ તુલ્ય, એવો શ્રીરૂપભદ્રેવ પ્રભુનો
 ઉલ્લસાયમાન થતો કેશનો સમૂહ જગતને પવિત્ર કરે ?
 (પ્રભુએ દીક્ષા લેતી વેળાએ લોચ કરતાં થકાં ઈન્દ્રની
 પ્રેરણાથી જે કેશો મસ્તકના પાછલા વિભાગમાં બાકી રાખ્યા
 હતા, તેની અપેક્ષાથી કવિની આ ઉત્પ્રેક્ષા છે.)

વાગ્દેવીવરવિત્તવિત્તપતયઃ કારુણ્યપણ્યાપણ,-

પ્રાવીણ્યપ્રસિતાઃ પ્રસન્તિપટવસ્તે સંતુ સંતો મયિ ।

આમોદઃ સરસીરુહામિવ મરુત્પૂરૈઃ પ્રથાં પ્રાપ્યતે,

વાચાં વિશ્વસમાસુ યૈર્જહમુવામપ્યુલ્લસદ્ગિર્ગુણઃ ॥૨॥

અર્થ:-સરસ્વતી દેવીના વરદાનરૂપી ધનથી કુબેર સમાન
 થએલા, તથા દયારૂપી કરિયાણાની દુકાન ચલાવવાને પ્રવિણ
 બનેલા, એવા સંતપુરૂષો મહારા પ્રત્યે પ્રસન્ન આશયવાળા
 થાઓ ? કેમકે, જળથી ઉત્પન્ન થતાં કમળોની સુગંધિ જગત્માં
 જેમ ઉલ્લસાયમાન થતા પવનના સમૂહોથી ફેલાવો પામે છે,
 તેમ તે આનન્દિત સંતપુરૂષોથી મૂર્ખોએ કહેલી વાણીનો
 પણ ગુણ જગત્માં ફેલાવો પામે છે.

(૩)

(દ્રુતધિલમ્બિતદૃત્તમ્)

^૧ ^૩ ^૨ ^૫ ^૪
અમૃતમન્થિસુતા ચ દૃશોઃ સતાં,

^૭ ^૬ ^{૧૦} ^૮ ^૯
ચસતિ ચેતસિ નિશ્ચય એષ નઃ ।

^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૧}
વિવુધતા પુરુષોત્તમતાપિ યત્,

^{૧૭} ^{૧૮} ^{૧૩} ^{૧૨}
સ્થિતિમુપૈતિ નરે તદુરીકૃતે ॥ ૩ ॥

અર્થઃ--અમારે અવેા નિશ્ચય છે કે, સંત પુરુષોની દ્રષ્ટિમાં અમૃત રહેલું છે; તથા તેમના મનમાં લક્ષ્મી રહેલી છે; કેમકે, તેમની સમીપમાં રહેવાથી માણસમાં પાંડિતપણું (દેવપણું) તથા પુરુષોત્તમપણું (શ્રી કૃષ્ણપણું) સ્થિતિને પામે છે.

(શાર્દૂલધિક્રોડિતદૃત્તમ્)

^૨ ^૩ ^૧ ^૪ ^૬ ^૫ ^{૧૬}
સૌરમ્યાદિવ રસોત્પાદે સ્વાદમ્ સદાદિહ,

^૮ ^૯ ^૭ ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૨}
સ્લિગ્ધત્વાદિવ ગોરસં પિકયુવા સોત્કંઠકંઠાદિવ ।

^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૭} ^{૧૮}
ઘાજિરાજિ (?) જવાદિવૌષધરસો દુર્વ્યાધિરોધાદિવ,

^{૨૪} ^{૨૫} ^{૨૦} ^{૨૨} ^{૨૩} ^{૨૧}
શ્લાઘામેતિ જનો જનેષુ નિતરાં પુણ્યપ્રભાવોદયાત્ ॥ ૪ ॥

અર્થઃ--પુષ્પ જેમ સુગંધિમાંથી, ભાત જેમ સ્વાદિષ્ટ-પણાથી, ગોરસ જેમ સ્નિગ્ધપણાથી, કોયલ જેમ મધુર કંઠથી,

અશ્વની શ્રેણી જેમ વેગથી, તથા ઔપધિરસ જેમ દુષ્ટ રાજના નાશથી પ્રથાંસાને પામે છે, તેમ આ જગત્માં માણસ પણ પુણ્યપ્રભાવના ઉદયથી મનુષ્યોમાં પ્રથાંસા પામે છે.

૪ ૫ ૩ ૭ ૧ ૬ ૨
તોયૈરેવ પયોમુચાં ભવતિ યત્તીરંધ્રનીરં સરઃ,
૧૧ ૧૨ ૧૦ ૧૫ ૮ ૯ ૧૩ ૧૪
પાદૈરેવ નભોમળેર્ભવતિ યલ્લોકઃ સદાલોકવાન્ ।

૧૮ ૧૯ ૨૧ ૨૦ ૧૭ ૧૬
તૈલૈરેવ ભવેદમંગુરત્પ્રયોગોદ્યોગિઃ સધ્ધનઃ,
૨૫ ૨૬ ૨૮ ૨૭ ૨૪૨૩ ૨૨

પુણ્યૈરેવ ભવેદમંગવિભવન્નાજિષ્ણુરાત્માન્ન તત્ ॥૬॥

અર્થ:-જેમ વરસાદના પાણીથીજ તળાવ સંપૂર્ણ પાણી-વાળું થાયછે, તથા સૂર્યના કીરણોથીજ જેમ આ જગત્ નિરં-તર પ્રકાશિત થાય છે, અને તેલથીજ જેમ દીપક ધરત્રતે અખંડ કાંતિથી દેદીપ્યમાન્ થાય છે, તેમ આ જગત્માં આત્મા પણ પુણ્યોદયથીજ અલંગ વૈભવો યુક્ત શોભાવાળો થાય છે.

(ઋતવિલમ્બિતવૃત્તમ્.)

૫ ન બહુધર્મચિનિર્મિતિકમ્ઠે,

૧૦ ૧૧ ૭ ૧૨ ૧૩
મ-જજન્માને યૈઃ સુકૃતં કૃતમ્ ।

૧૦ ૧૧ ૭ ૧૨ ૧૩
ગૃહસુપેયુષિ તૈરધનૈઃ સ્થિતં,

૬
ત્રિદશશાસ્ત્રિનિ વાંછેતદા યિનિ ॥ ૬ ॥

અર્થ:-ખડુ ધર્મ કરવા માટે યોગ્ય એવો આ મનુષ્ય જન્મ પામીને પણ જેઓએ સુકૃત કાર્ય નથી કર્યું, તેઓએ વાંછિત અર્થ આપનાર એવું કદપવૃક્ષ પોતાને ઘેર પ્રાપ્ત થયા છતાં પણ નિર્ધન રહેવા જેવું કર્યું છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

મોજ્યે ^૬નેર્જ ^{૧૦}રાજમોજ્યમધુરે ^{૧૧}હાલાહલોઽક્ષેપિ ^૬તૈ-
^{૧૪}દુર્ગધે ^{૧૩}સ્તિગ્ધરસે ^{૧૫}રસેન ^{૧૮}નિદધે ^{૧૨}તૈરાલનાલં ^{૧૬}જલમ્ ।
^{૨૫}ક્ષિસોચ્ચૈઃ ^{૨૩}શિશિરે ^{૨૧}ચ ^{૧૮}ચંદનરસે ^{૨૨}તૈરાત્મગુણા ^{૨૦}જઙ્ઙ-
^૧યૈર્ધર્મે ^૩ઽનવધાનતા ^૪પ્રવિદધે ^૫સ્વાદૃષ્ટા ^૨દે ॥ ૭ ॥

અર્થ:-જેઓએ સ્વર્ગ અને મોક્ષ આપનારા એવા ધર્મમાં પ્રમાદ કર્યો છે, તેઓએ નિશ્ચે ઈન્દ્રને જમવા લાયક એવા મધુર લોજનમાં ઝેર નાંખ્યું છે, અને સ્તિગ્ધ રસવાળા દુધમાં સ્વાદની ઈચ્છાથી કાંછનું પાણી રેડ્યું છે. તથા તે મુખાઓએ ઠંડા ચંદન રસમાં ઉંચે પ્રકારે કાંચનું ફળ નાંખેલું છે, એટલે ચંદન જેવા ઉત્તમ શાન્તિદાયક પદાર્થમાં કૌવચ જેવો અશાન્તિદાતા પદાર્થ મેળવે છે.

^{૧૧}સાલં ^{૧૦}સ્વર્ગસદાં ^{૧૨}છિનન્તિ ^૮સમિધે ^{૧૩}ચૂર્ણાય ^{૧૪}ચિંતામણિં,
^{૧૮}બહૌ ^{૧૬}પ્રક્ષિપન્તિ ^{૨૧}ક્ષિણોતિ ^{૨૦}તરણીમેકસ્ય ^{૧૭}ઠાંકોઃ ^{૧૮}કૃતે ।

૨૪ ૨૩ ૮ ૨૨ ૧
 દત્તે દેવગર્વીં સ ગર્દભવધુગ્રાહાય ગર્હાગૃહં,
 ૨ ૬ ૪ ૫ ૩ ૭
 યઃ સંસારસુખાય સૂત્રિતશિવં ધર્મં પુમાનુજ્જતિ ॥૮॥

અર્થ:-નિંદાને પાત્ર એવો જે માણસ આ સંસારનાં
 સુખો માટે મોક્ષ આપનાર એવા ધર્મનો ત્યાગ કરે છે,
 તે માણસ બળતણ ખાળવાનાં લાકડાં માટે કંડપવૃક્ષને છેદે
 છે, સ્વરૂપ સુનાની ખાતર ચિંતામણિ રત્નને અગ્નિમા નાંખે
 છે; એક ખીલાને અર્થે નાવડીનો નાશ કરે છે, તથા ગધેડી
 શહણ કરવા માટે કામધેનુને આપી દેશે.

૪ ૧ ૨ ૩
 મૂયાંસઃ પ્રમદાકટાક્ષવિશિર્વૈર્વિદ્વાઃ સ્મરાસંગિનઃ
 ૮ ૧૭ ૫ ૮ ૭ ૬
 સંત્યેકે ચ સહસ્રશઃ શ્રિતધનાઃ સક્ષોમલોમાકુલાઃ ।
 ૧૧ ૧૨ ૧૦ ૧૫ ૧૩ ૧૬ ૧૪
 ઇતદાનનિદાનમત્ર સુકૃતં મત્વા સૃજંતિ ત્રિધા
 ૧૮ ૨૧ ૨૦ ૧૯ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
 યેઽત્યર્થં પુરુષાર્થમન્યમનિશં તે કેઽપ્યનત્તેતરાઃ ॥૯॥

અર્થ:-આ જગત્માં યુવાન સ્ત્રીઓનાં કટાક્ષોરૂપી ખા-
 લોથી વિંધાએલા, અને કામમાં આસક્ત થએલા ઘણા
 માણસો છે, તેમજ શ્લોકયુક્ત લોભમાં આકુળ વ્યાકુળ બનેલા
 પણ હબ્બરો માણસો છે. પરન્તુ તે બંનેનું (કામ અને
 ધનનું) કારણભૂત સુકૃત છે, એવું જાણીને જે માણસો

(૭)

મન, વાણી અને કાયાવડે ધર્મનું સેવન કરે છે એવા તે
અતિવિસ્તાજ હોય છે.

(હરણીપ્લુતવૃત્તમ્)

મણિરિવ રજઃપુંજે કુંજે વનેચરગહરે,
૨ ૩ ૧ ૫ ૪
૬ ૭ ૧૧ ૧૦ ૯ ૧૨

પુરમિવ તરુચ્છાયાનચ્છામરાવિવ નિસ્તરૌ ।

જાડેમુરુદ્ધાસ્ય મે ગ્રામે સમેવ વચસ્વિનાં,
૧૩ ૧૪ ૧૬ ૧૭ ૧૫
૨૨ ૨૩ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૪

કથમપિ ભવે કલેશાવેશે મતિઃ શુદ્ધિરપ્યતે ॥૧૦॥

અર્થઃ—ધૂળના ઢગલામાં જેમ મણિ, વચ્ચર પ્રાણીઓથી
અતિભયંકર અનેલા વનકુંજમાં જેમ નગર, વૃક્ષવિનાના
મરૂદ્દેશમાં જેમ ઉત્તમ વૃક્ષોની ભરાવાદાર છાયા, તેમજ
મૂર્ખાઈરૂપ પુષ્પોને ઉત્પન્ન કરવામાં બગીચા સમાન નાના
ગામડા ગામમાં જેમ વિદ્વાનની સભા હુલેલ છે, તેમ કલેશના
આવેશરૂપ એવા આ સંસારમાં પ્રાણીઓને શુદ્ધ બુદ્ધિ
પણ હુલેલ છે.

(વક્ષ્યમાણ દ્વાર-શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

દાનાયં સુકૃતં કષાયવિજયં પૂજાં ચ પિત્રોર્ગુરો-
૫ ૬ ૭ ૧૨ ૮ ૯ ૧૦
૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭

દેવાનાં વિનયં નયં પિશુનનાત્યાગં સતાં સંગતિમ્ ।

હૃદ્યુર્ધિ વ્યસનક્ષતીંદ્રિયદમાઽહિંસાદિધર્માન્ ગુણાન્ ,
૧૮ ૧૯ ૨૦

૨૨ ૨૧ ૨૪ ૨૩ ૨૫ ૧ ૩ ૨ ૪
 વૈરાગ્ય ચ વિદગ્ધતાં ચ કુરુ વેદોક્તું વિમુક્તિ મનઃ॥૧૧

અર્થ:-હે પ્રાણી ? જો મોક્ષસુખ લોગવવાનું ત્હારું મન હોયતો દાનાદિક પુણ્યનાં કાર્ય, કષાયનો જય, માતૃપિતા, ગુરુ અને દેવની પૂજા, વિનય, ન્યાય, યુગ્મીનો ત્યાગ, ઉત્તમ માણસોની સેવા, હૃદયની શુદ્ધતા, દુર્વ્યસનોનો ત્યાગ, ઈન્દ્રિયોને દમવાપણું, દયાદિકધર્મ, શુભો, વૈરાગ્ય તથા ચતુરાઈને તું ધારણ કર ?

દાનદ્વાર.

૧૨ ૧૩ ૧૦ ૧૧ ૯ ૧૯ ૧૪ ૧૮
 ક્યાર્તિ પુણ્યતિ કૌમુદીમિવ શશી સૂતે ચ પૂતાત્મતા-

૧૬ ૧૫ ૧૭ ૨૪ ૨૩ ૨૧ ૨૦ ૨૨
 મુદ્ગ્યોતં યુતિમાનિવાવતિ સુખં તોયં તદિત્વાનિવ ।

૨૯ ૨૫ ૩૦ ૨૬ ૨૭ ૨૮
 ચાતુર્ય ચ ચિનોતિ યૌવનવયઃ સૌભાગ્યશોભામિવ,

૩ ૪ ૫ ૨ ૭ ૬ ૮ ૧
 ક્ષેત્રે બીજમિવાનગ્રે વિનિહિતં પાત્રે ધનં ધીધનઃ ॥૧૨॥

અર્થ:-શુદ્ધિરૂપી ધનવાળા માણસોએ ઉત્તમ ક્ષેત્રમાં વાવેલા બીજની માફક પવિત્ર સુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલું દાન, ચન્દ્ર જેમ આંદનીને તેમ કીર્તિને પોષે છે, સૂર્ય જેમ ઉદ્યોતને તેમ પવિત્ર આત્મપણને ઉત્પન્ન કરે છે, વરસાદ જેમ પાણીને તેમ સુખને આપે છે, તથા યૌવનવય જે સૌભાગ્યની શોભાને તેમ ચતુરાઈને એકઠી કરે છે.

૧ ૩ ૩ ૨ ૫ ૭ ૬
 યે શીલં પરિશીલયંતિ લલિતં તે સંતિ ભૂયસ્તરા,-

૧૧ ૧૨ ૯ ૧૦ ૧૩ ૧૫ ૮ ૧૪
 સ્તપ્યંતે નનુ યે સુદુસ્તરતપસ્તે સંતિ ચાનેકશઃ ।

૨૧ ૨૩ ૨૨ ૧૬ ૧૮ ૧૭ ૧૯ ૨૦
 તે સંતિ પ્રચુરાશ્ચ ભાસુરતરં યે ભાવમાબિઘ્રતે,

૨૪ ૨૭ ૨૮ ૨૬ ૨૫ ૨૯ ૩૧ ૩૨ ૩૦
 યે દાનં વિતરંતિ ભૂરિ કરિવત્તે કેચિદેવાવનૌ ॥૧૩॥

અર્થ:-જેઓ મનોહર શીયળને પાળે છે, તેવા આ પૃથ્વીમાં ઘણા છે, તથા જેઓ આકરા તપને તપે છે, તેવા પણ અનેક છે, તેમજ જેઓ :દેહીપ્યમાન :ભાવને ધારણ કરે છે, તેવા પણ ઘણા છે, પરંતુ જેઓ હસ્તિની માફક ઘણું દાન આપે છે, તેવાનો વિરલાજ હોય છે.

૭ ૮ ૯ ૧૦
 સંજાતાત્મજસંભવાદિવ મહાદેવીપ્રસાદાદિવ,

૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
 પ્રાસૈશ્વર્યપદાદિવ સ્થિરતરશ્રીભોગયોગાદિવ ।

૧૫ ૧૬ ૨૦ ૧૮ ૧૯ ૧૭
 લબ્ધસ્વર્ણરસાયનાદિવ સદા સંગાદિવ પ્રેયસાં,

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૨૨ ૧ ૨૧
 દેહીત્યક્ષરયોઃ શ્રુતેરપિ ભવેદ્દાતાઽવદાતાઽઽનનઃ ॥૧૪॥

અર્થ:-દાતાર માણસ દેહિ (મહને આપો) એવી રીતના બે અક્ષરો સાંભળવાથી પણ બાણે (પોતાને ઘેર) પુત્રનો જન્મ થયો હોય નહિ ! બાણે ઐશ્વર્યપદ્ધી મળી હોય નહિ ! બાણે સ્થિર લક્ષ્મીના લોગનો યોગ મળ્યો હોય

નહિ ! જાણે સુવર્ણ રસાયણ મળ્યું હોય નહિ ! તેમજ જાણે
સ્નેહીઓનો સમાગમ થયો હોય નહિ ! તેવી રીતે તે પ્રકુલિત
સુખવાળો થાય છે.

^૧ ધૈર્ય ^૩ ધાવતુ ^૨ દૂરતઃ ^૭ પ્રવિશતુ ^૫ ધ્યાનં ^૪ ચ ^૬ ધૂમધ્વજે,
^૮ શૌર્ય ^૯ ઝર્જરતાં ^{૧૦} પ્રયાતુ ^{૧૧} પદુતા ^{૧૨} દુષ્ટાટવીં ^{૧૩} ટીકતામ્ ।
^{૧૪} રૂપં ^{૧૫} ક્રૂપમુપૈતુ ^{૧૬} મૂર્છતુ ^{૧૭} મતિર્વંશોઽપિ ^{૨૦} વિધ્વંસતાં,
^{૨૨} ત્યાગસ્તિષ્ઠતુ ^{૨૩} યેન ^{૨૪} સર્વમચિરાત્પ્રાદુર્ભવેદપ્યસત્ ॥૧૫॥

અર્થ:-ધૈર્યતા ભલે દૂર જાઓ ? ધ્યાન ભલે અગ્નિમાં
પડો ? શૌર્યતા ભલે જર્જરિત થાઓ ? ચતુરાઈ ભલે ભયંકર
જંગલમાં ચાલી જાઓ ? ૩૫ ભલે કુવામાં જાઈ પડો ?
મતિ ભલે મૂર્છા પામે ? વંશ ભલે નાશ પામે ? પરન્તુ
ફક્ત એક “ દાન ” કાયમ રહો ? કારણકે જે દાનથી અગ્નિ
એવા પણ સમગ્ર પદાર્થો તુર્ત પ્રગટ થાય છે.

^૧ કાવ્યં ^૨ કાવ્યકલાકલાપદુશલાન્ ^૪ ગીતં ^૩ ચ ^૫ ગીતપ્રિયાન્
^૬ સ્મેરાક્ષી ^૭ સ્મરઘસ્મરાર્તિવિધુરાન્ ^૮ વાર્તા ^૯ ચ ^{૧૦} વાર્તારતાન્ ।
^{૧૨} ચાતુર્યં ^{૧૧} ચ ^{૧૩} ચિરં ^{૧૪} વિચારચતુરાંસ્તુત્રોતિ ^{૧૫} દાનં ^{૧૬} પુનઃ,
^{૧૮} સર્વેભ્યોઽપ્યધિકં ^{૧૯} જગંતિ ^{૨૦} યુગપત્પ્રીણાતિ ^{૨૧} યત્પ્રીણ્યપિ ॥૧૬॥

અર્થ:-કાવ્યની કળાના સમૂહમાં કુશળ થએલાઓને કાવ્ય ખુશી કરે છે, ગીત જેઓને પ્રિય છે તેઓને ગીત ખુશી કરે છે, કામદે ના તાપના પીડાથી વ્યાકુળ થએલાઓને પ્રકુહિત લોચનવાળી સ્ત્રી ખુશી કરે છે, કથાના રસીઆઓને કથા ખુશી કરે છે, વિચારવંત માણસોને ચતુરાઈ ખુશી કરે છે, પરન્તુ તે સર્વેથી દાન અધિક છે, કારણકે તે એક સાથેજ ત્રણે જગત્ને પણ ખુશી કરે છે.

શ્લોકાર.

^૩શીલાદેવ ^૪ભવંતિ ^૫માનવમરુત્સંપતયઃ ^૧પત્તયઃ ^૨

^૬શીલાદેવ ^૭ભુવિ ^૮ભ્રમંતિ ^૯શશભૃદ્વિસ્ફૂર્તયઃ ^{૧૦}કીર્તયઃ ।

^{૧૧}શીલાદેવ ^{૧૨}પતંતિ ^{૧૩}પાદપુરતઃ ^{૧૪}સચ્છક્તયઃ ^{૧૫}શક્તયઃ,

^{૧૬}શીલાદેવ ^{૧૭}પુનંતિ ^{૧૮}પાણિપુટકં ^{૧૯}સર્વદ્યયઃ ^{૨૦}સિદ્ધયઃ ॥૧૭॥

અર્થ: શીયળથીજ મનુષ્ય તથા દેવતાઓની સંપદાઓ તેમજ નોકર ચાકરો વિગેરે મળે છે, તથા શીયળથીજ ચન્દ્ર સમાન સુકુશલમાન ઉન્નવળ કીર્તિ પૃથ્વીમાં ફેલાય છે, વળી શીયળથીજ સમગ્ર ઉત્તમ પ્રકારની શક્તિઓ આવીને પડે છે, તેમ શીયળથીજ સઘળી રુદ્ધિઓ અને સિદ્ધિઓ હસ્તપુટને પવિત્ર કરે છે; અર્થાત્ હસ્તકમળમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

^{૨૧}વાલ્મીક્ય ^{૨૨}વિતનોતિ ^{૨૩}યચ્છતિ ^{૨૪}યશઃ ^{૨૫}પુણ્યાનિ ^{૨૬}પુણ્યપ્રથાં,

^{૧૧}સૌંદર્ય ^{૧૨}સુજતિ ^{૧૩}પ્રમાં ^{૧૪}પ્રથયતિ ^{૧૫}શ્રેયઃશ્રિયં ^{૧૬}સિંચતિ ।
^{૧૮}પ્રીણાતિ ^{૧૭}પ્રમુતાં ^{૨૧}ધિનોતિ ^{૧૯}ચ ^{૨૦}ધૃતિં ^{૨૩}સૂતે ^{૨૨}સુરૌકઃસ્થિતિં,
^{૨૪}કૈવલ્યં ^{૨૫}કરસાત્કરોતિ ^૩સુભગં ^૪શીલં ^૧નૃણાં ^૨શીલિતમ્ ॥

અર્થઃ—સારી રીતે પાળેલું શીયળ માણસોના પ્રેમને
 વિસ્તારે છે, યશને અર્પણ કરે છે, પવિત્ર કીર્તિને પુષ્ટ કરે
 છે, કલ્યાણની શોભાને સિંચે છે, ઐશ્વર્યપાણું સમર્પે છે,
 ધૈર્યતાને આપે છે, દેવલોકની સ્થિતિ ઉત્પન્ન કરે છે, તથા
 કેવળજ્ઞાનને તો હાથોહાથ આપે છે.

^૮તાવદ્વ્યાલબલં ^૯ચ ^{૧૦}કેસરિકુલં ^{૧૩}તાવત્કુપ્તા ^{૧૧}વ્યાકુલં
^{૧૪}તાવદ્ભોગિભયં ^{૧૫}જલં ^{૨૧}ચ ^{૧૬}જલધેસ્તાવદ્ ^{૨૦}મૃશં ^{૧૭}મીષણમ્ ^{૧૮}।
^{૨૨}તાવન્નામયચૌરબંધરણમીસ્તારહ્યુસંચિયો,
^૪પાવન્નેતિ ^૬જગજ્જયી ^૭હૃદિ ^૧મહાન્ ^૫શ્રીશીલમંત્રાધિપઃ ^૨॥

અર્થઃ—સમગ્ર જગતને પણ જીતનારો એવો શીયળરૂપી
 મહાન્ મંત્રધિરાજ યાવત્ પર્યંત હૃદયકમળમાં આવ્યો નથી,
 તાવત્પર્યંતજ મદોન્મત્ત હસ્તિનો, ક્રોધાતુર કેશરી સિંહનો,
 ભયંકર સર્પનો, સમુદ્રના પાણીનો, રોગનો, ચોરનો, બંધનનો,
 રણસંશ્રામનો તથા અગ્નિનો ભય પ્રાણીઓને હોય છે.

ન્યસ્તા તેન^{૧૧ ૬} કુલપ્રશસ્તિરમલા^{૮ ૭} શીતચુતેર્મંડલે,^{૬ ૧૦}

ધ્રામ્યસ્તેન^{૧૨ ૧૨} નભસ્વતાં^{૧૬ ૧૭ ૧૮} સહચરશ્ચક્રે^{૧૪ ૧૫} સ્વકીર્તેર્ભરઃ ।

તેનાલેખિ^{૨૦ ૨૫} નિજામિધાનમનઘં^{૨૨ ૨૧ ૨૪ ૧૯} બિંબે^{૨૩} ચ રોચિષ્મતઃ

કાર્મ^૪ કામિતકામકામકલશં^{૨ ૧ ૩ ૫} યઃ શીલમાસેવતે ॥૨૦॥

અર્થ:-ધ્વિષ્ઠત અર્થને આપવામાં કામકુલ સમાન શિ-
યળ જે માણસે સારીરીતે સેવેલું છે, તેણે પોતાના કુળની
નિર્મળ પ્રશસ્તિ ચંદ્રમંડળમાં દાખલ કરેલી છે, તથા તેણે
પોતાની કીર્તિના સમૂહને વાયુનો સોખમી બનાવી તેના
સાથે ફેલાતો કર્યો છે, તેમજ તેણે પોતાનું નિર્મળ નામ
સૂર્યના ણિંખમાં લખ્યું છે; એમ બાણું.

ન સ્વર્ભોજ્યમિવ^{૧૧ ૮ ૬ ૧૨ ૧૦ ૭ ૬} ત્યજંતિ વદનાત્ સ્વર્યોષિતસ્તદ્યશો,

નૈવોજ્જ્ઞંતિ તદંહિરેણુમમરા^{૧૬ ૨૦ ૨૧ ૧૫ ૧૪ ૧૬ ૧૩ ૧૭ ૧૮} મૌલેશ્ચ માલામિવ ।

સિદ્ધધ્યાનમિવોદ્ધર્હંતિ^{૨૪ ૨૫ ૨૭ ૨૬ ૨૩ ૨૨} હૃદયે તન્નામ યોગીશ્વરાઃ,

શીલાલંકૃતિમંગસંગતિમતીં^{૩ ૪ ૧ ૨ ૫} યે જંતવઃ કુર્વતે ॥ ૨૧ ॥

અર્થ:-જે પ્રાણીઓ શીયળરૂપી આબૂષણને અંગપર
ધારણ કરે છે, તેના યથાને દેવાંગનાઓ દિવ્ય લોજનની
માફક પોતાના અુખથી જરામાત્ર પણ દૂર કરતીજ નથી,

તથા તેના ચરણની રજને દેવાં મુકુટની માળાની માફક
ત્યજતાજ નથી, તેમજ તેના નામને થોળીશ્વરે સિદ્ધના
ધ્યાનની માફક હૃદયમાં ધારણ કરે છે.

તપોહાર.

નો^૬ ભૂયા^૭જ્જ્વલ^૪નૈ^૫ર્વિ^૩ના^૧ રસવતી^૨પાકો^૯ યથા^૮ કર્હિ^૭ચિત્,
સંજા^{૧૫}યેત^૮ યથા^{૧૨} વિના^{૧૦} મૃદુ^{૧૧}મૃદાં^{૧૪} પિંડં^{૧૩} ન^૯ કુંભઃ^૮ ક્વચિત્ ।
તંતૂ^{૧૮}નાં^{૧૯} નિચયા^{૨૦}દ્વિના^{૨૧} સુવસનં^{૨૨} ન^{૨૩} સ્યાદ^{૧૬}યથા^{૧૭} જાતુ^{૧૭}ચિ,
જ્ઞોત્પથેત^{૩૦} વિનોત્કટે^{૩૧}ન તપસા^{૨૮} નાશસ્તથા^{૨૯} કર્મણામ્^{૨૪} ॥૨૨॥

અર્થ:-જેમ અગ્નિ સિવાય રસોઈનો પાક કોઈપણ સમયે
થતો નથી, તથા જેમ કોમળ માટીના પિંડ વિના કોઈપણ
વખતે ઘડો બની શકતો નથી, અને સૂતરના તાંતણાએના
સમૂહસિવાય જેમ કોઈપણ વેળાએ ઉત્તમ વસ્ત્ર બની શકતું
નથી, તેમ આકરા તપ સિવાય કર્મોનો નાશ પણ થઈ
શકતો નથી.

(માલિનીવૃત્તમ્)

કુશલકમલસૂરં^૧ શીલસાલાંબુપૂરં,^૨
વિષયવિહંગપાશં^૩ કલેશવલ્લીહૃતાશમ્^૪ ।
મદનમુખપિધાનં^૫ સ્વર્ગમાર્ગેકયાનં,^૬
કુરુત^૭ શિશુનિદાનં^૮ મત્તપો^૯ નિર્નિદાનમ્^૮ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:-હે પ્રાણીઓ? કુશળરૂપી કમળને પ્રકુલિત કરવામાં સૂર્યસમાન, શીયળરૂપી વૃક્ષને વધારવામાં પાણીના સમૂહ તુલ્ય, વિષયરૂપી પક્ષિને પકડવામાં પાશ સરખું, કલ્પેશરૂપી વેલડીને બાળવામાં અગ્નિબરોબર, કામદેવના મુખને આશ્રિત કરનારૂં, સ્વર્ગમાર્ગે ગમનકરવામાં વાહન તુલ્ય, તથા મોક્ષના કારણરૂપ એવું તપ, તમે નિયાશ્ચરહિત કરો ?

(વસંતતિલકાવૃત્તમ્)

^૩માર્ગે ^૨મનોરમમપાસ્ય ^૪યથાભિલાષ,-

^૧મક્ષદ્વિષેષુ ^૬વિચરત્સુ ^૭તપઃ ^૮સૃણિઃ ^૯સ્યાત્ ।

^{૧૦}તત્તદમાય ^{૧૨}મહનીયપદપ્રદાય,

^{૧૬}તસ્મિન્ ^{૧૭}યતધ્વમપહાય ^{૧૫}રસેષુ ^{૧૩}મૂર્ચ્છામ્ ^{૧૪}॥ ૨૪ ॥

અર્થ:-જ્યારે ઇન્દ્રિયોરૂપી હસ્તિઓ સન્માર્ગને ત્યજીને સ્વેચ્છાચારી બની જેમ તેમ ચાલે છે, ત્યારે તેઓને કબજામાં લાવવા માટે તપ, અંકુશરૂપ થાય છે; માટે મોક્ષપદ આપનારા એવા તે ઇન્દ્રિયોના દમન માટે રસોપ્રત્યની મૂર્ચ્છાનો ત્યાગ કરીને તે તપને વિષે પ્રયત્ન કરો ?

^૧નાયો ^૨યુ-^૩ગા-^૪લે-^૫લે ^૬વાર્ધિમિવાન્ધિપત્ન્યો,

^૭વિશા ^૮વિનીતમિવ ^૯માનુમિવાંશવશ્ચ ।

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૮ ૨૦ ૧૮ ૧૭
ચલ્લયઃ ક્ષમારુહમિવેંદુમિવોડવશ્ચ,
 ૨૧ ૨૪ ૨૨ ૨૩

સલ્લઙ્ઘયઃ સમુપયાંતિ તપશ્ચરંતમ્ ॥ ૨૫ ॥

અર્થઃ—યુવાન પુરુષપ્રત્યે જેમ સ્ત્રીઓ, સમુદ્રપ્રત્યે જેમ નદીઓ, વિનયવંતપ્રત્યે જેમ વિદ્યા, સૂર્યપ્રત્યે જેમ કીરણો, વૃક્ષપ્રત્યે જેમ વેલડીઓ, તથા ચન્દ્રપ્રત્યે જેમ તારાઓ, તમજ તપના કરનારા માણસને ઉત્તમ પ્રકારની લાઙ્ઘિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

૧ ૩ ૨ ૪ ૫ ૭ ૬
ક્ષારૈરિવાંબરમપાં પ્રકરૈરિવાંગં,
 ૮ ૧૦ ૯ ૧૧ ૧૩ ૧૨
શાળૈરિવાસ્ત્રમનલૈરિવ જાતરૂપમ્ ।

૧૬ ૧૫ ૧૭ ૧૪ ૨૦ ૨૧ ૧૮ ૧૮
ભૂર્માર્જનૈરિવ ચ નેત્રંમિવાંજનૈશ્ચ,
 ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૨

નૈર્મલ્યમાવહતિ તીવ્રતપોભિરાત્મા ॥ ૨૬ ॥

અર્થઃ—ખારથી જેમ વસ્ત્ર, પાણીના સમૂહથી જેમ અંગ, સરાણુથી જેમ શસ્ત્ર, અગ્નિથી જેમ સુવર્ણ, માર્જનથી જેમ જમીન, તથા અંજનથી જેમ નેત્ર, તેમ તીવ્રતપથી આત્મા નિમળ થાય છે.

(ભાવદ્વાર-શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ્)

૬ ૧ ૨ ૩ ૪ ૧૦ ૫ ૬ ૭
દત્તે યેન વિના ઘનેઽપિ હિ ઘને સ્યાદુસ્સહસ્તદ્વયય,-
 ૧૫ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૦ ૧૬
શ્રીર્ણે યેન વિનામિકામવિમલે શીલે ચ મોગક્ષયઃ ।

^{૨૨ ૧૮ ૧૯ ૧૭ ૨૧ ૨૦ ૨૩}
 તો દેન વિના ચ દુસ્તરતપઃસ્તોમે ચ કાર્યોદયઃ,
^{૩૧ ૨૭ ૨૮ ૨૫ ૨૬ ૨૪ ૨૬ ૩૦}
 કાર્યસ્તત્ફલમિચ્છુમિઃ શુભતરે ભાવેઽન્ન મર્ચ્યેત્યયઃ ॥

અર્થઃ:-જે સહ્યાવવિના ઘણા ધનનું દાન દેવાથી પણ તે
 દુઃખેકરી સહન કરી શકાય એવું નકામું ખરચ થાય છે,
 તથા તે ભાવસિવાય ઇચ્છિત અને નિર્મળ એવું શીયળ
 પાળવાથી પણ કેવળ ભોગોનોજ ક્ષય થાય છે, તેમજ ભાવ-
 વિના આકરા તપનો સમૂહ કરવાથી પણ કેવળ દુર્બળપણાનોજ
 ઉદય થાય છે, માટે એવી રીતના અત્યંત શુભ ભાવમાં તે
 તે કાર્યોના ફળની ઇચ્છાવાળા ભવ્ય લોકોએ આસક્તપણું કરવું.

^{૨ ૩ ૧ ૪ ૭ ૬ ૫ ૮}
 શ્રીર્હાનિં દદતામુપૈતિ દધતાં શીલં ચ ભોગક્ષયઃ,
^{૧૨ ૧૧ ૧૦ ૯ ૧૩ ૧૪ ૧૬ ૧૫}
 સંક્લેશઃ સૃજતાં તપશ્ચ પઠતાં કંઠે ભવેત્ કુંઠતા ।

^{૧૯ ૧૮ ૧૭ ૨૦ ૨૩ ૨૧ ૨૨}
 પૂજ્યાનાં નમતાં ચ માનમથર્નં દુઃસ્વં વૃત્તં વિવ્રતાં,
^{૨૬ ૨૫ ૩૧ ૩૦ ૩૨ ૨૭ ૨૮ ૨૪ ૨૬}
 મત્તૈવં ન કયં કરોષિ સુકરે ભાવે મનાસ્વે ! મનઃ૥૧૮॥

અર્થઃ:-દાન દેવાથી લક્ષ્મીની હાનિ થાય છે, શીયળ
 પાળવાથી ભોગનો ક્ષય થાય છે, તપ કરવાથી કલેશ થાય છે,
 ભણવાથી કંઠશોષ થાય છે, નમન કરતાં પૂજ્યોના માનની
 હાનિ થાય છે, તેમજ વૃત્ત ધારણ કરવાથી દુઃખ થાય છે.

એવું માનીને પણ હે મનસ્વિન ? (હે પુદ્ગિમાન ?) તું ઉત્તમ
ભાવમાં મનને કેમ બેડતો નથી ?

^૧નીરે^૨જે^૩વ સરઃ^૪ સરો^૫રુહ^૬મિવા^૭મોદે^૮ન શીતા^૯શુના^{૧૦},

^{૧૧}તુંગી^{૧૨}વાંબુ^{૧૩}જબંધુ^{૧૪}નેવ દિવસઃ^{૧૫} કુંભી^{૧૬}વ દાનાં^{૧૭}બુના^{૧૮} ।

^{૧૯}પુત્રે^{૨૦}જે^{૨૧}વ કુલં^{૨૨} કુરંગ^{૨૩}નયના^{૨૪} મર્ત્તે^{૨૫}વ ઘત્તે^{૨૬} શ્રિયં,

^{૨૭}ભાવે^{૨૮}ન પ્રચુરા^{૨૯}પિ પુણ્ય^{૩૦}પટુતા-પ્રોહ્લા^{૩૧}સમી^{૩૨}તા ક્રિયા ॥૨૯॥

અર્થ:-જળથી જેમ સરોવર, સુગંધથી જેમ કમળ,
ચન્દ્રથી જેમ રશ્મિ, સૂર્યથી જેમ દિવસ, મહથી જેમ
હસ્તિ, પુત્રથી જેમ કુળ, તથા ભરતારથી જેમ સ્ત્રી શોભાને
ધારણ કરે છે તેમ ઘણી એવી પણ ક્રિયાભાવથી પુણ્યની
પટુતાના પ્રોહ્લાસને પ્રાપ્ત થઈ છતી લક્ષ્મીને ધારણ કરે છે

^૧કૈશ્વિ^૨દાનમ^૩દાયિ^૪ શીલ^૫મમલં^૬ ચાપા^૭લિ^૮ કૈશ્વિ^૯ત્તપઃ^{૧૦},-

^{૧૧}કર્ષ^{૧૨} કૈશ્વિ^{૧૩}દ ધાવ્ય^{૧૪}કારિ^{૧૫} વિપિ^{૧૬}ને^{૧૭} કૈશ્વિ^{૧૮}ન્નિવાસો^{૧૯}નિશમ્ ।

^{૨૦}કૈશ્વિ^{૨૧}દ્યાનમ^{૨૨}ધારિ^{૨૩} કૈશ્વિ^{૨૪}દનય^{૨૫}આપૂજિ^{૨૬} દેવવ્રજો,

^{૨૭}યત્તે^{૨૮}ષાં^{૨૯} ત્વજા^{૩૦}ત્વિ^{૩૧} ચાપર^{૩૨}નરૈસ્તદ્ગા^{૩૩}વવિસ્ફુર્જિતમ્ ॥૩૦॥

* “ ગિરીયિનો નિશા નિદ્ર, રવામા તુંગીતમા તમી ”
इति नामनिधानम्.

અર્થ:-કેટલાકોએ હાન લીધું, કેટલાકોએ નિર્મળ શિયળ પાડ્યું, કેટલાકોએ તપનું કષ્ટ સહન કર્યું, કોઈકે નિરંતર વનમાં વાસ કર્યો, કોઈકે જનોએ ધ્યાન ધર્યું, તથા કેટલાકોએ નિર્મળ દેવ સમૂહને પૂજ્યો, પરંતુ તે સમગ્રનું ફળતો ભાવ યુક્ત ખીબાઓને મળ્યું; માટે તેમાં ભાવનું પ્રાબલ્ય જણવું.

(વસંતતિલકાવૃત્તમ્)

^૬સિદ્ધાંજનં ^૧જનિતયોગિજનપ્રભાવં,

^૨ભાવં ^૩વદંતિ ^૪વિદુષાં ^૫નિવહા નવીનમ્ ।

^{૧૨}સિદ્ધો ^{૧૮}ભવેન્મનસિ ^{૧૦}સંનિહિતે ^{૧૧}યદસ્મિન્, ^૮

^{૧૫}પશ્યન્ ^{૧૪}જગંતિ ^{૧૩}મનુજો ^{૧૬}જગતામદૃશ્યઃ ॥ ૩૧ ॥ ^{૧૭}

અર્થ:-યોગીજનો પ્રત્યે ઉત્પન્ન કરેલા પ્રભાવને પંડિત-જનો નવીન પ્રકારનું સિદ્ધાંજન^૧ કહે છે, કેમકે તે ભાવરૂપી સિદ્ધાંજનને મનમાં ધારણ કરવાથી મનુષ્ય સિદ્ધ થઈ ત્રણે લોકોને ભેટો થકો પોતે તો ત્રણે લોકોથી અદ્રશ્ય થાય છે.

^૧સાધારણ અંજન તો આંખમાં ધારણ કરાય છે, પરંતુ ભાવરૂપી અંજન તો હૃદયમાં ધારણ કરવાથી અદ્રશ્ય રહીને જગતને ભેટાય છે માટે તે આશ્ચર્યકારક સિદ્ધાંજન છે.

(૨૦)

ક્રાંધદ્વાર.

સ્કંધો^૨ બુદ્ધમહોરુહસ્ય^૧ કુમતેઃ^૩ સૌધો^૪ નિબંધો^૬ઽહસાં^૫
 યોધો^૮ દુર્નયભૂપતેઃ^૭ કૃતકૃપારોધો^૯ઽપ્રબોધો^{૧૧} હૃદામ્^{૧૦} ।
 વ્યાધો^{૧૩} ધર્મમૃગે^{૧૨} વધો^{૧૫} ધૃતવિયાં^{૧૪} ગંધો^{૧૩} વિપદ્વીરુધા,^{૧૬}
 મંધો^{૧૮} દુર્ગતિપદ્ધતૌ^{૧૮} સમુચિતઃ^{૨૩} ક્રોધો^{૨૦} વિહાતું^{૨૨} સતામ્ ॥૩૨॥

અર્થ-યુદ્ધરૂપી વૃક્ષના થડ સમાન, દુર્બુદ્ધિના મહેલ
 તુલ્ય, પાપોના કારણ સરખો, અન્યાયરૂપી રાજાના ચોદા
 સમાન, કથાને અટકાવનાર, હૃદયને નહિ પ્રબોધકરનારો,
 ધર્મરૂપી મૃગદાને મારવામાં પારધિ તુલ્ય, ધૈર્ય અને બુદ્ધિનો
 નાશ કરનાર, આપદારૂપી વૃક્ષોના ગંધ સમાન, તથા દુર્ગતિમાં
 પાડવાને અંધ બરોબર એવો ક્રોધ ઉત્તમ માણસોએ ત્યાગ
 કરવા લાયક છે.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

વાયુર્યથા^૩ જલમુષાં^૧ સમિધાં^૨ યથાગ્નિઃ,^૫
 સિંહો^૮ યથા^૬ કરટિનાં^૯ તમસાં^{૧૧} યથાકઃ^{૧૦} ।
 હસ્તી^{૧૫} યથા^{૧૩} બનિરુહાં^{૧૪} પયસાં^{૧૭} યથોષ્ણઃ,^{૧૬}
 શક્તસ્તથા^{૨૩} પ્રશમનાય^{૧૮} શમો^{૨૧} રુષાણામ્^{૨૦} ॥૩૩॥

શક્તસ્તથા પ્રશમનાય શમો રુષાણામ્ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:-મેઘનો નાશ કરવામાં જેમ વાયુ, કાળોનો સંહાર કરવામાં જેમ અગ્નિ, હસ્તિઓનો નાશ કરવામાં સિંહ, અંધ-કારનો પ્રલય કરવામાં જેમ સૂર્ય, વૃક્ષોનો સંહાર કરવામાં જેમ હસ્તિ, તથા પાણીનો નાશ કરવામાં જેમ ગ્રીષ્મૃતુ બળવાન છે, તેમ ક્રોધનો સંહાર કરવામાં સમતા સમર્થ છે.

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ્)

^૫તપઃપૂરં ^{૩ ૪ ૨}પાથોમુચમિવ ^{૬ ૧}મરુત્સંહૃતિ યઃ,

^{૧૧}કૃપ.કેલિં ^{૬ ૧૦}મુસ્તાંકુરમિવ ^{૬ ૧૨ ૭}વરાહઃ સ્વનતિ યઃ ।

^{૧૭ ૧૮}સુહૃદ્વાચં નાશં ^{૧૪ ૧૬ ૧૫ ૧૮ ૧૩}હિમમિવ પયોજં નયતિ યઃ,

^{૨૧ ૨૨}સ કોપઃ ^{૨૦ ૨૬ ૨૩ ૨૪ ૨૫}સાટોપઃ પ્રવિશતિ સતાં ચેતસિ કિમ્ ॥

અર્થ:-પવન જેમ વરસાદને તેમ જે ક્રોધ તપના સમૂહને હરે છે, તથા વરાહ (બુઝ) જેમ મોથના અંકુરને તેમ તે દયાની કીડાને સમૂળ ઉખેડી નાખે છે, તથા હિમ જેમ કમળનો તેમ તે મિત્રાચારીનો નાશ કરે છે, એવો તે આટોપ સહિત કોપ, શું સજ્જનોના ચિત્તમાં પ્રવેશ કરી કરી શકે છે ? અર્થાત્ તે પ્રવેશ કરી શકતો નથી.

* “કુરુવિદો મેષનામા, મુસ્તા મુસ્તકમચિયામ” इत्यमरः ॥

(શાર્દૂલચિકીટિત્વૃત્તમ)

^૬તે ^૭ધન્યા ^{૧૦}અભિવંદનીયમિહ ^૮તત્પાદૃશ્યં,
^{૧૧}તે ^{૧૩}પાત્રં ^{૧૨}સકલભિપાં ^{૧૬}જગતિ ^{૧૫}તત્કીર્તિર્ન ^{૧૭}ગિનાતે ^{૧૪}ચ ।
^{૧૮}તન્માહાત્મ્યમસંનિર્મ ^{૧૯}સુરનરા ^{૨૨}સર્વેઽપિ ^{૨૦}તત્ક્રિકરા,
^{૨૧}યે ^{૨૩}કોપદિપર્શિ ^૨ત્વા ^૪સ્વાંતે ^૩શમં ^૫વિઘ્નતિ ॥

અર્થ:-જે માણસો ક્રોધરૂપી હસ્તિને હણવામાં સિંહના
 બચ્ચા સમાન સમતાને મનમાં ધારણ કરે છે, તેઓને
 ધન્ય છે? તથા આ જગત્માં તેઓના બન્ને ચરણક્રમણો વંદન
 કરવા લાયક છે; વળી તેઓ સમગ્ર લક્ષ્મીઓના પાત્ર છે,
 તથા તેમની કીર્તિ આ જગત્માં નૃત્ય કરે છે, તેમજ તેમનું
 મહાત્મ્ય અતુલ્ય છે, તથા સમગ્ર દેવો અને મનુષ્યો તેમના
 આકરો થઈને રહે છે.

(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ)

^૨વનવન્નિર્નવઃ ^૪કોઽપિ, ^૩કોપરૂપઃ ^૫પ્રરૂપિતઃ ।
^૮આંતરં ^૭યસ્તપોવિર્ત્ત, ^૯મસ્મસાત્કુરુતે ^{૧૧}ક્ષણાત્ ^{૧૦}॥૩૬॥

અર્થ:-ક્રોધરૂપી દાવાનળ તો, કોઈક નવીન પ્રકારનોજ
 (અઃશ્વૈકારક) જણાવેલો છે, કેમકે જે આંતરીક તપરૂપ
 ધનને પણ ક્ષણવારમાં બાળીને બસમ કરે છે.

માનદ્વાર-(શાર્દૂલચિકીટિતવૃત્તમ્.)

જાતૈશ્વર્યવલ્લભૃ^૩ત્ત્વપ્રાપ્તોત્પોત્પલ્લિવિદિતૃ^૩,

૪ ગર્વૃ^૪ સર્વૃ^૨ જૈકપર્વતપર્વિ^૬ માત્મન્ કૃથાઃ સર્વથા^૭ ।

૧૨ સંગૃ^{૧૩} ગચ્છતિ યત્ર યત્ર યદસૌ તૃ^{૧૦} વિનાશાસ્પદં^{૧૧},

૧૭ પ્રેત્ય પ્રાણમૃતો મર્ત્યસ્ય દિગ્ગતતાઃ પ્રિહીનાઃ ક્ષણાત્^{૧૮} ॥

અર્થ:-હે આત્મા ? સમગ્ર યુજોડ્ડપી પર્વતને લેદવામાં વજ્રસમાન એવા જાતિમદ, ઐશ્વર્યમદ, બળમદ, જ્ઞાનમદ, ક્રુણમદ, તપમદ, તેમજ ધન વિગેરેની પ્રાપ્તિના મદને તું સર્વથા પ્રકારે આચરીશ નહિ ? કેમકે, ઉપર જણાવેલી જે જે જાળતોમાં તે મદનો સંગ થાયછે, તે તે જાળતોમાં પ્રાણી-એને અન્યલવમાં અનિષ્ટ પ્રાપ્ત થાય છે. અને એવી રીતે પોતાને ઈષ્ટ જણાતી પ્રાપ્તિઓથી તે ક્ષણવારમાં દૂર ખસી જાય છે, અર્થાત્ રહિત થાય છે.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

૧ ઔષિત્યચારુ ચરિતં દુજશીતપાદં,

૨ સત્કર્મકૌશલકુચેલકઠોરપાદમ્ ।

× “પ્રેત્યામૃતમધાનરે” इत्यमरः ॥

સંસેવ્યસેવનવનદુમસામયોનિં,

માનં વિમુંચ સુકૃતાંબુધિકુંભયોનિમ્ ॥૩૮॥

અર્થ:-ઔચિત્યતા^૩પ મનોહર આચરણ^૩પી સૂ^૩વિકાસિ
કમળનો સંહાર કરવામાં ચન્દ્ર સમાન, તથા ઉત્તમ કાર્^૩ની
કુશળતા^૩પી ચન્દ્રવિકાસિ કમળનો નાશ કરવામાં સૂ^૩ તુ ય,
અને આચરવા લાયક કાર્ય^૩પી વનવૃક્ષનો પ્રલય કરવામાં
હસ્તિ બરોબર, તેમજ પુણ્ય^૩પી સમુદ્રને શોષવામાં
અગસ્તિ^૩પિ સમાન એવા માનને, હે પ્રાણી ? તું ત્યજી દે ?

(અનુદ્રવૃત્તમ)

વિપદાં સદ્ય ગર્વોચ, -મર્પૂર્વઃ પર્વતઃ સ્મૃતઃ ।

પ્રાપ્નુર્વત્યુર્દ્ધસુર્દ્ધાનો, યમારૂઢા અધોગતિમ્ ॥૩૯॥

અર્થ:-આપત્તિઓનો સ્થાનભૂત એવો આ ગર્વ^૩પી પર્વત
તો કેઈ વિચિત્ર પ્રકારનો છે, કેમકે ઉચું મસ્તક રાખીને
એટલે અધ્ધક રહીને તે પર્વત ઉપર ચઢેલા માણસો ઉતારી
એટલે નીચી ગતિને પામે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ)

દષ્ટો યેન જનો જહાન્તિ વિનયપ્રાણાન્ પ્રસિદ્ધિપ્રદાન્,

યદષ્ટેન વિવેકનીતિનયને સંમીલ્ય સંસ્થીયતે ।

૧૨ ૧૧ ૧૨ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭
 યદૃષ્ટસ્ય ચ કીલકીલિતમિવ સ્તબ્ધં વપુજાન્વિતૈ,

૨૦ ૨૧ ૨૨ ૧૮ ૨૩ ૧૯ ૨૫ ૧૪
 દર્પે સર્પમિવાતિજિહ્વગર્હનં કસ્તં સ્પૃશેત્કોવિદઃ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ:-જે અભિમાનરૂપી નાગના ડસવાથી માણસ પોતાને કીર્તિ આપનારા વિનયરૂપી પ્રાણોને ત્યજે છે, તથા જેના કરડવાથી વિવેક અને ન્યાયરૂપી પોતાની આંખો ગન્ધ થઈ જાય છે, તેમજ જેના ડંખથી પોતાનું શરીર જાણે ખીલામાં કીલેત થઈ ગયું હોય નહિ તેમ થઈ જાય છે, એવા સર્પ સમાન અતિ ઝેરથી ભયંકર થએલા અહંકારને કયે પંડિત માણસ સ્પર્શ કરે ? અથાત્ કોઈ નહિ.

માયાદ્વાર-(વસન્તતિલકાવૃત્તમ)

૫ ૩ ૪ ૬ ૨ ૧
 દંભં વકા ઇવ વિધાય દુરાશયા યે,
 ૭ ૮ ૯ ૧૦
 મીનાનિવાગ્ધિલજનાન્ પ્રતિવંચયંતિ ।

૧૨ ૧૪ ૧૩
 તૈઃ સૌહૃદાદમલકીર્તિલનાપયોદા,-

૧૬ ૧૫ ૧૩ ૧૪
 દાત્મા પ્રપંચચતુરોઽચતુરૈરવંચિ ॥ ૪૧ ॥

અર્થ:-જેઓ દુષ્ટ આશયથી કપટ કરીને બગલાઓ જેમ માંછલાઓને ઠગે છે તેમ સમગ્ર જનોને ઠગે છે, તે મૂર્ખાઓએ નિર્ભય કીર્તિરૂપી લતા પ્રત્યે વરસાદના ખાણી સમાન મિત્રાઈથી પ્રપંચમાં ચતુર એવા પોતાના આત્માને ઠગ્યો છે.

માયામિમાં દિલશીલાવિહારવિજ્ઞાં,
મન્યામહે હૃદિ મુજંગવધૂં નવીનાં ।

દષ્ટોઽનયા સ્મિતસરોજસહોદરસ્યો,

મોહં નયેદિતરાન્મધુરંબ્રુવાણઃ ॥ ૪૨ ॥

અર્થઃ:-કુટિલ શીળના એટલે દુરાચારના વિહારમાં ચતુર
એવી માયારૂપી સર્પિણીને અમો હૃદયમાં વિચિત્ર પ્રકારની
માનીએ છીએ, કેમકે જેનાથી ડંખાએલો માણસ વિકસ્વર
થએલા કમળ સમાન મુખવાળો થયો છતો, તથા મીઠાં મીઠાં
વચનો બોલતો છતો ઉલટો બીજને મોહમાં નાખે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

વિશ્રંભં મુજંગીવ જીવિતતનું વ્યાહંતિ યા દેહિનાં,
યા સૌહાર્દમપાકરોતિ શુચિતાં સ્પર્શોઽશુચીના મિવ ।

યા કૌટિલ્યકલં કલામિવ વિષ્ણોઃ પુષ્પાતિ પક્ષઃ સિત,-

સ્તાં નિર્મોકમિવોરગઃ ક્ષતગતિં માયાં ન કો મુંચતિ ॥

અર્થઃ:-સર્પિણી જેમ જીવિતને, તેમ માયા એટલે કપટ
માણસોના વિશ્વાસને હણે છે, તથા અશુચિ પદાર્થોના
સ્પર્શ જેમ પવિત્રતાને તેમ તે મિત્રાઈને દૂર કરે છે,

અને શુકલપક્ષ જેમ ચન્દ્રની કળાને તેમ તે કુટિલતાને
એટલે વક્રપણાને પોષે છે; એવી શુભ ગતિને અટકાવનારી
માયાને, સર્પ જેમ પોતાની કાંચળીને છોડે છે તેમ કોણ
છોડતો નથી ? અર્થાત્ સાધુજનો છોડે છે.

યે ^૧તૈર્વિચ્છન્નજાલજાલજાલસ્તે ^૨સંત્યનેકે ^૩ક્ષિતૌ, ^૪

યે ^૫હાર્યાર્જવવર્યવીર્યસદનં ^૬તે ^૭કેચિદેવ ^૮ધ્રુવમ્ । ^{૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨}

લભ્યંતે ^{૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬}હિ પદે પદે ફલમરૈર્નમ્રા દરિદ્રદ્રુમાઃ,

સંપ્રીણન્ ^{૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬}મુવનાનિ પે-સાલ્લજ્જૈલ્પો ^{૨૭}હિ કલ્પદ્રુમઃ ॥૪૪॥

અર્થ.—કપટની કળાના સમૂહમાં કુશળ એવાતો આ પૃથ્વીમાં
અનેક લોકો છે, પણ મનોહર એવી આર્જવતાના ઉત્તમ
વીર્યના સ્થાનરૂપ તો વિરલાજ હોયછે; કેમકે ક્ષોભના સમૂ-
હોથી નમેલાં તુચ્છ વૃક્ષો તો પગલે પગલે મળે છે, તથાપિ
પોતાના ઉત્તમ ક્ષોભી ત્રણે જગતને ખુશી કરનાર કદંબવૃક્ષ
તો અદ્વજ હોય છે.

(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

ઉમાયા ^{૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯}ઈવ માયાયાઃ, સંપર્કે ^{૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪}મુંચ મુંચ રે ।

ઈશ્વરોઽપિ ^{૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪}નરો નૃનં, યત્સંગાદ્ ^{૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪}મીમતાં મજેત્ ॥

અર્થ.—હે પ્રાણી ? પાર્વતીના સંગની માફક માયાનો સંગ

તું છોડીજ દે ? કેમકે જેના સંગથી (પક્ષે પાર્વતીના સંગથી)
એશ્વર્યવાનને પણ (પક્ષે મહાદેવને પણ) લયંકરપણું-ભીમપણું
ધારણ કરવું પડયું છે.

લોભઘ્નાર-(શાર્વલચિકીઢિતસુતમ)

નાશં યો યશસાં કરોતિ રજસાં વ્રાતોઽનિલાનામિવ,
વ્રાસં યો મહસાં તનોતિ વયસાં પાતઃ શરાણામિવ ।
શોભાં યો વચસાં હિનસ્તિ પયસાં વૃષ્ટિર્ધનાનામિવ,
ત્યક્ત્વાકૃત્યકરીંદ્રકુંભશરમં લોભં શુભંયુર્નિવ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ:-જે લોભ, પવનનો સમૂહ જેમ રજના સમૂહને,
તેમ યશના સમૂહનો સંહાર કરે છે, તથા બાણોનું પડવું
જેમ જીવંતાનીને, તેમ જે લોભ પોતાના તેજને ત્રાસ આપે
છે, તેમજ મેઘની વૃષ્ટિ જેમ પાણીને ડાળી નાંખે છે, તેમ
જે લોભ વચનની શોભાનો નાશ કરે છે, તથા જે કરવા
યોગ્ય કાર્યરૂપી હસ્તિના કુંભસ્થાને લેદવામાં અષ્ટાપદ નામના
પશુ સમાન છે એવા લોભને ત્યજીને હે પ્રાણી ? તું
કલ્યાણયુક્ત થા ?

કિં ધ્યાનૈર્મુખપદ્મમુદ્રણચર્ણૈઃ કિં ચેન્દ્રિયાણાં જયૈઃ,
રુદ્રેઽઘૈસ્તપસાં પુનઃ પ્રતપનૈઃ કિં મેદસાં શોષણૈઃ ।

સુમટોની પંક્તિઓમાં આગેવાન છે, ધ્યાનની ધુન્સરીને ધારણ કરવામાં સમર્થ છે, પુણ્યવાન અને પવિત્ર છે, તથા તે માણસ ઉત્તમ માણસોને પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

^૩ મૈત્રીં ^{૨૨} વિમુંચતિ ^૨ સુહૃદ્વિનયં ^૫ વિનેયઃ, ^૪

^૮ સેવાં ^૬ ચ ^૭ સેવકજનઃ ^{૧૧} પ્રણયં ^૯ ચ ^{૧૦} પુત્રઃ ।

^{૧૩} નીતિં ^{૧૨} નૃપો ^{૧૬} વ્રતમૃષિઞ્ચ ^{૧૪} તપસ્તપસ્વી, ^{૧૮}

^૧ લોભાભિમૂતહૃદયઃ ^{૧૬} કુલજોઽપિ ^{૨૦} લજ્જામ્ ॥૪૯॥ ^{૨૧}

અર્થ:-લોભથી પરાભવ પામેલું છે હૃદય જેનું એવો મિત્ર મિત્રાચારીનો ત્યાગ કરેછે, શિષ્ય વિનયને ત્યજી દેછે, ચાકર ચાકરીને છોડી દે છે, પુત્ર નમ્રતાને પરિહરે છે, રાજા નીતિને ત્યજે છે, મુનિ વ્રતને ત્યજે છે, તથા કુલીન માણસ પણ લજ્જાને ત્યજે છે.

(સ્વધરાવૃત્તમ્)

^૧ લોભાંભોજાલિશીતચુતિરહિમરૂચિઃ ^૨ પુણ્યપાથોજપુંજૈ, ^૩

^૪ શુદ્ધધ્યાનૈકસૌધઃ ^૫ પ્રગુણગુણમણિશ્રેણિમાણિક્યરશ્નિઃ ।

^૬ દેયોવલ્લ્યાલવાલઃ ^૭ કલિમલકમલ રામસંહારહસ્તી,

^{૧૩} તુળ્યાતુળ્યાત્તિમંત્રો ^{૧૨} વિશતુ ^{૧૧} હૃદિ ^૯ સતામેષ ^{૧૦} સંતોષયોઃ ॥

અર્થ:-લોભરૂપી સૂર્યવિકાસી કમળોની શ્રેણીનો સંહાર કરવામાં ચન્દ્ર સમાન, પુણ્યરૂપી કમળના સમૂહને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય બરોબર, શુદ્ધ ધ્યાનના એક મંદિર તુલ્ય, ઉત્તમ ગુણગણરૂપી મણિઓની શ્રેણીઓને ઉત્પન્ન કરવામાં માણિકની ખાણ બરોબર, કલેશ અને મલિનતારૂપી કમળના બગીચાનો નાશ કરવામાં હસ્તિસમાન, તથા તૃષ્ણારૂપી કાળા નાગને વશ કરવામાં મંત્રતુલ્ય, એવો આ સંતોષનો પોષ એટલે પુષ્ટિ સમજવોના હૃદયમાં દાખલ થાઓ ?

(પિતૃદ્વાર-શાર્ફૂલવિક્રોહિતવૃક્ષમ)

તેનાવાદિ^{૧૨} યશઃપ્રસિદ્ધિપટહઃ^{૧૩} પ્રાકારિ^{૧૪} યાત્રોત્સવઃ,^{૧૫}
 સ્તીર્થાનાં^{૧૬} ચ સતામમોદિ^{૧૭} હૃદયં પ્રાણોદિ^{૧૮} પાપપ્રથા ।
 શ્રેયઃશ્રેણિઃ^{૧૯} પે વંશસદને^{૨૦} ચારોપિ^{૨૧} ધર્મધ્વજો,^{૨૨}
 યેનાપૂજિ^{૨૩} પદમયી^{૨૪} હિતવતી^{૨૫} પિત્રોઃ^{૨૬} પવિત્રાત્મનોઃ ॥૫૧॥

અર્થ:-જે માણસે પવિત્ર એવા પિતા માતાના હિતકારી બનને ચરણોને પૂજ્યા છે, તેણે આ જગતમાં પોતાના યશનો બહેર પડાડો વગાડાવ્યો છે, તીર્થોની યાત્રાનો આનંદ અનુભવ કરેલો છે, સમજનાના હૃદયને આનંદિત કર્યું છે, પાપોનો વિસ્તાર દૂર કર્યો છે, કલ્યાણની પરંપરા મેળવી છે, તથા તેણે પોતાના કુળરૂપી પ્રાસાદ ઉપર ધર્મધ્વજ આરોપણ કર્યો છે, એમ બલ્યું.

^{૧૦} ^૬ ^૭ ^૮ ^{૧૨} ^{૧૧}
 લક્ષ્મીસ્તન્ન પયોનિધાવિવ સરિચ્છેણિઃ સમેતિ સ્વયં,
^{૧૭} ^{૧૩} ^{૧૮} ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૬}
 ભોગાસ્તન્ન વસંતિ શાલ્વિશિશ્વરાવાસે વિહંગા ઇવ ।
^{૨૫} ^{૨૬} ^{૨૭} ^{૧૯} ^{૨૦} ^{૨૩} ^{૨૪} ^{૨૧}
 પૂજાસ્ફાતિમુપૈતિ તન્ન સલિલે વીથીવ પાથોરુહાં,
^૨ ^૩ ^૪
 મ પિત્રોઃ પવિત્રપુણ્યપરયોઃ પિત્રોરનુક્રીયતે ॥ ૬૨ ॥

અર્થ:-પવિત્ર પુણ્યમાં તત્પર એવા માતાપિતાની જગ્યા
 ભક્તિ કરાય છે ત્યાં, સમુદ્રમાં જેમ નદીઓની શ્રેણી તેમ
 લક્ષ્મી પોતાની મેળેજ આવે છે, વગી વૃક્ષની ટોચ તે
 આવાસમાં જેમ પક્ષિઓ તેમ ત્યાં લોભા અવી વસે ;
 તથા પાણીમાં જેમ કમળોની શ્રેણી તેમ ત્યાં માન વિસ્તા-
 રને પામે છે.

^{૧૨} ^{૧૦} ^{૧૧} ^૯ ^{૧૫} ^{૧૩} ^{૧૪}
 ન સ્નાનૈરપિ તીર્થપૂત્રવયસાં શુદ્ધૈશ્ચ સિદ્ધાત્મનો,
^{૧૮} ^{૧૬} ^{૧૭} ^{૨૧} ^{૨૦} ^{૧૮} ^{૨૫} ^{૨૪} ^{૨૨} ^{૨૪}
 નો જાપૈરપિ નાપિ ચારુચરિતૈર્નાપિ શ્રુતાનાં શ્રમેઃ ।
^{૨૯} ^{૨૭} ^{૨૮} ^{૨૬} ^૯ ^{૩૩} ^{૩૨} ^{૩૦} ^{૩૧}
 ન ત્યાગૈરપિ સંપદાં ભવતિ સા નાપિ વ્રતાનાં વ્રજે,-
^૪ ^૨ ^૩ ^૧ ^૫ ^૬ ^૭
 ર્યાં પિત્રોઃ પદપૂજનૈઃ સુમમયોઃ શુદ્ધિર્મૂશં જંમતે ॥ ૬૩ ॥

અર્થ:-મનોહર માતાપિતાના ચરણોની પૂજાથી પ્રાણીઓને
 જે અત્યંત શુદ્ધિ થાય છે, તેવી શુદ્ધિ તીર્થોના પવિત્ર
 જગના સ્નાનથી પણ થતી નથી, સિદ્ધપ્રભુના શુદ્ધ જાપોથી

પણ થતી નથી, મનોહર આચરણોથી પણ થતી નથી,
સિદ્ધાંતો સાંભળ્યાના શ્રમેથી પણ થતી નથી, લક્ષ્મીના
દાનથી પણ થતી નથી, તથા મતોના સમૂહોથી પણ થતી નથી.

૧૫ ૧૭ ૧૩ ૬ ૧૦ ૧૧
વિદ્યઃ સ્વર્ગતરંગિણી પ્રકટિતા, તજ્ઞાંગલે મંડલે,
૧૪ ૧૯ ૧૬ ૧૭ ૧૮
દુઃસ્થસ્ય પ્રવિવેશ વેદમનિ મનઃ-કામપ્રદા સ્વર્ગવી ।

૨૩ ૨૪ ૨૦ ૨૨ ૨૧
પ્રાદુર્ભાવમુપેયિવાન્મરુભુવિ, ક્ષોણીરુહઃ સ્વર્ગિણાં,
૪ ૩ ૮ ૭ ૬ ૫ ૧ ૨
યત્પિત્રોઃ પ્રવિધીયતે પ્રતિદિનં, ભક્તિઃ શુભાસ્મિન્ યુગે ॥

અર્થ:-આ કળિકાળમાં પણ નિરંતર માતૃપિતાની શુભ
ભક્તિ જે કરવામાં આવે છે, તેથી અમે એમ જાણીએ
છીએ કે, જંગલના પ્રદેશમાં દેવગંગા પ્રગટ થઈ છે, તથા
મનના ઈચ્છિત અર્થને આપનારી કામધેનુએ દરિદ્રિના ઘરમાં
પ્રવેશ કર્યો છે, તેમજ મારવાડની ભૂમિમાં કંઈપણેની
ઉત્પત્તિ થઈ છે.

(સ્વાગતાવૃત્તમ્)

યત્પ્રસાદવશતઃ^૩ કરિલીલાં,
પૂતરપ્રતિમિતો^૧ ડ્યુપયાતિ^૨ ।

પાદયોઃ^{૧૦} પ્રાવિદ્ય^{૧૪} ન પિત્રોઃ^{૧૩},

૧૨ ૬ ૭ ૧૧
કિં તર્કોઃ સત્તત્તયઃ સપાસ્તમ્ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-જો માતપિતાની કૃપાથી જન્મ સમયે પાણીમાંના નાના પેરા સમાન પુત્ર પણ યૌવનસમયમાં હસ્તિ સમાન લીલાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેવા માતપિતાના ચરણોની સેવાને તે પુત્ર શા માટે અંગીકાર ન કરે ? અર્થાત્ કરેજ.

(ગુરુદ્વાર-વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

૧૮ ૧૧ ૧૨ ૧૬ ૧૦
કિં પાથસાં મથનવત્ કુરુષે સુखेच्छु-

૬ ૧૬ ૧૭ ૧૩ ૧૫ ૧૪
ર્થો મુધૈવ વિવિધં નિકરં ક્રિયાણામ્ ।

૩ ૪
વસ્તુપ્રકાશનપદુઃ પ્રકટપ્રભાવો,

૧ ૨ ૭ ૫ ૯ ૮
દીપપ્રદીપ હવ ચેદ્ ગુરુરાદતો ન ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-દેહીખ્યમાન દીપકની માફક વસ્તુઓને પ્રકાશ કરવામાં સમર્થ, તેમજ પ્રગટ પ્રભાવવાળા, એવા ગુરૂને હે બન્ધુ ? જો તે સ્વીકાર્યા નથી, તો સુખની ઇચ્છાથી જળના વલોણાની માફક ફેગટ નાના પ્રકારની ક્રિયાઓનો સમૂહ તું શા માટે કરે છે ?

(શાર્વલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

૪ ૩ ૫ ૧ ૨ ૬ ૮ ૭ ૬
ન ધ્વસં વિદધાતિ યસ્તનુમતાં, બ્રૂતે ન ભાષાં મૃષાં,

૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૬ ૧૭ ૧૫ ૧૩ ૧૪
ન સ્તેયં ચિત્તનોતિ ન પ્રકુસ્તે, ભોગૌશ્ચ વક્ત્રુષામ્ ।

(૩૨)

૨૨ ન સ્વર્ણાદિપરિગ્રહગ્રહિલત, ધત્તે ચ ચિત્તે કચિત્, ૨૧ ૨૩ ૧૮ ૨૦ ૧૯
૨૮ ૨૬ ૨૫ ૨૪ ૨૭
સંસેવ્યો ગુરુરેષ દોષવિમુક્તઃ, સંસારપારેચ્છુભિઃ ॥૬૭॥

અર્થ:-જે ગુરુ જીવોની હિંસા કરતા નથી, મૃષાવાદ
બોલતા નથી, ચોરી કરતા નથી, સ્ત્રીઓના લોભો લોભવતા
નથી, તેમજ મનમાં કોઈપણ વખતે સુવર્ણાદિકના પરિગ્રહની
લોહુપતાને ધારણ કરતા નથી, એવા નિર્દોષ ગુરુને સંસાર
તરવાની ઈચ્છાવાળા માણસોએ સેવવા જોઈએ.

૧ ૨ ૫ ૩ ૪
યે વ્યાપારપરાયણાઃ પ્રણયિની-પ્રેમપ્રવીણાઃ ચે,
૫ ૬ ૯ ૭ ૮
યે ધાન્યાદિપ્રિહિગ્રહગૃહં, સર્વામિલાષાઃ ચે ।
૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
યે મિથ્યાવચનપ્રપંચચ્ચ-રા-યેઽહર્નિશં ભોજિન-
૧૫ ૨૧ ૨૦ ૧૭ ૧૬ ૧૮ ૧૯
સ્તે સેવ્યા ન મવોદધૌ કુગુરવઃ, સન્નિહિદ્રપોતા ઇવા ॥

અર્થ:-જેઓ વ્યાપારમાં તત્પર રહેલા છે, સ્ત્રીઓના
પ્રેમમાં પ્રવીણ થયા છે, ધાન્યાદિકના પરિગ્રહના સ્થાન તુલ્ય
છે, સમગ્ર વસ્તુઓના લાલચુ છે, મિથ્યાવાદના પ્રપંચમાં
ચતુર છે, તેમજ જેઓ રાત્રિદિવસ ભોજનમાં આસક્ત છે,
એવા કુશુરુઓને આ ભવરૂપી સમુદ્રમાં ડુબાડવાને છિદ્રવાળા
પહાણુ સમાન જાણીને સેવવાજ નહિ.

ये विश्वासपदं च ये प्रतिभुवो-निर्वाणशर्मार्पणे,
ये चाधोगतिदुर्गमार्गगमन-द्वारप्रवेशार्गलाः ।

અર્થ:-જો દાન, શીળ અને તપના ફળને મેળવવાની ઇચ્છા હોય, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષ નગરના માર્ગમાં જવાની જો મરજી હોય, તેમજ પુણ્યપાપનો વિવેક એટલે તક્ષવત જાણવાની જો આકાંક્ષા હોય, તો સમાધિના બાંડારરૂપ તે સુગુરુને ઉત્તમ માણસોએ સેવવા જોઈએ.

દેવદ્વાર-(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ્.)

જ્યોતિર્જાલમિવાબ્જિનીપ્રિયતમં, પ્રીતિર્ન તં મુંચતિ,
 શ્રેયઃશ્રીર્ભવતીહ તત્મહચરી, જ્યોત્સ્ના સુધાંશોરિવ।
 સૌભાગ્યં તમુપૈતિ નાથમવનેઃ, તેનેવ તં કાંક્ષતિ,
 સ્વર્ગસ્થાન્નિસુતાવશેવ તરુણં, યોઽર્ચી વિષત્તેઽર્હતામ્।

અર્થ:-જો માણસ શ્રી અરિહંતપ્રભુની પૂજા કરે છે, તેને સૂર્યને જેમ જ્યોતિનો સમૂહ તેમ પ્રીતિ છોડતી નથી, તથા ચાંદની જેમ ચંદ્રની, તેમ કલ્યાણની લક્ષ્મી તેની સહચરી થાય છે, તેમજ રાજા પ્રત્યે જેમ સેના, તેમ મૌલાન્ય તેની સમીપમાં આવે છે, તથા યુવાન પુરૂષને જેમ સ્ત્રી. તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તેને ઈચ્છે છે.

સ શ્લાઘ્યઃ કૃતિનાં તતિઃ સુકૃતિનાં, તં સ્તૌતિ તેનાત્મનો-
 વંશોઽશોભિ નમંતિ યોજિતકરા-સ્મસ્મે વ્રજા મૃબુજામ્।

૧૧ ૨૮ ૨૭ ૨૨ ૨૫ ૨૦ ૨૯ ૨૬
 તસ્માન્નપ્રથિતઃ પરોઽસ્તિ મુવને જાગર્તિ ચિત્તાત્તિહત્,
 ૨૮ ૨૭ ૭૨ ૩૦ ૩૧ ૨ ૧ ૩
 કીર્તિસ્તસ્ય વસંતિ ભોગનિવહાસ્તસ્મિન્નજિનં યોઽર્ષતિ ॥

અર્થ:-જે માણસ જિનેશ્વરપ્રભુને પૂજે છે, તે કૃતાર્થ પુરુષોમાં પણ વખાણવા લાયક છે, તેમજ પુણ્યવંતોની શ્રેષ્ઠિ તેની સ્તુતિ કરે છે, વળી તેણે પોતાનું કુળ શોભાવ્યું છે, તેમજ તેની પાસે રાજાઓ પણ હાથ બેડીને નમે છે, વળી તેના સમાન આ પૃથ્વીમાં કોઈ પણ ખીજે માણસ પ્રખ્યાત થયેલો નથી, તેમજ ચિત્તની પીડાને હરનારી એવી તેની કીર્તિ જાગૃત થાય છે, તથા તેનામાં સર્વ ભોગો આવીને વસે છે.

૬ ૧૨ ૧૩ ૧૧ ૧૦ ૭ ૯ ૮
 તસ્માદ્સ્તુપતિ દુઃખમશ્ચિલં, સિંહાદિવેમવ્રજો-
 ૧૫ ૧૪ ૧૮ ૧૭ ૧૬ ૧૮
 વિઘ્નોઽથ ચિમેતિ સર્પનિકરઃ, કંસારિયાનાદિવ ।
 ૨૩ ૨૨ ૨૫ ૨૪ ૨૬ ૨૦ ૨૧
 ચિંતાત્પંકજિનીપતે વિ નિશા, નશ્યત્યનર્હા ગતિઃ,
 ૫ ૩ ૪ ૧ ૨
 પૂજ્યંતે જિનમૂર્તયઃ પ્રતિદિનં, ચઢાન્નિ સસ્ફુર્તયઃ ॥૬૩॥

અર્થ:-જે મનુષ્યના ઘરમાં જિનેશ્વરની સ્તુરાયમાન મૂર્તિઓ નિરંતર પૂજાય છે, તે માણસ પાસેથી, સિંહથી જેમ હસ્તિઓનો સમૂહ, તેમ સમગ્ર દુઃખ દૂર જાય છે, તેમજ ગરૂડથી જેમ સર્પોનો સમૂહ, તેમ તેનાથી વિઘ્નોનો સમૂહ

(૩૨)

કરતો રહે છે, તથા સૂર્યથી જેમ શત્રુ, તેમ તેનાથી દુરા-
ચરણ તો નાસતું જ કરે છે.

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ્)

^૪ પવેર્ધારાકારા, ^૫ વ્યસનશિશ્વરિણ્યુત્સવવને,

^૭ વસંતઃ ^૮ સંકેત-શ્ચિદિવશિવસંપત્તિયુવતેઃ ॥

^{૧૦} મવાંમોઘૌ ^{૧૧} પોતઃ, ^{૧૩ ૧૨} સુકૃતકમલાનાં ^{૧૪} ચ ^{૧૫} સરસી,

^{૧૬ ૧૫} જિનેંદ્રાણામર્ચા, ^{૧૭} પ્રથિતવિભવાનાં ચ સદનમ્ ॥૬૪॥

અર્થઃ—જિનેંદ્રપ્રભુઓની પૂજા, સાતે વ્યસનોરૂપી પર્વ-
તને લેડવામાં વજની ધારા સમાન છે, ઉત્સવરૂપી વનને
વિકરવર કરવામાં વસંત રૂતુ સરખી છે, દેવલોક અને
ભોક્ષની સંપદારૂપ યુવાન સ્ત્રીને યોદ્ધાવવામાં અંકેત તુલ્ય
છે, ભવરૂપી અસુદ્રને તરવામાં નાવ સમાન છે, પુણ્યરૂપી
ક્રમણેને ઉત્પન્ન કરવામાં અરોવર બરોબર છે, તેમજ વિસ્તાર
પામેશ્વ વૈભવોના સ્થાન સમાન છે.

(અગધરાવૃત્તમ્)

^૫ નમ્રૂઃ ^૩ સાટોપકોપા, ^{૪ ૬ ૬} ન ચ ^૭ કરયુગલં, ^૮ આપચક્રાદિચિન્હં,

^{૧૨ ૧૦ ૧૩ ૧૧ ૧૭ ૧૪} કાંતાકાંતશ્ચ ^{૧૫} નાંકો, ^{૧૬} ન ચ મુખ્યકમલં, સપ્રકોપપ્રસાદમ્ ॥

યાનાસીમા ન મૂર્તિર્ન ચ નયનયુગ, કા મકામા મેરામં,
 ૧૯ ૨૦ ૧૮ ૨૪ ૨૧ ૨૨ ૨૩
 ૨૬ ૨૭ ૨૫ ૧ ૨ ૨૬ ૨૮ ૩૦
 હાસ્યોત્પ્લુ નગલ્લૌ, રમયમવા મેદો-યસ્ય દેવઃ સ સેવ્યઃ॥

અર્થ:-ભય યુક્ત ભવને લેહનારા એવા જે દેવની બ્રહ્મી
 આટોપ સહિત કોપવાળી નથી, જેના બન્ને હસ્તો
 ચાપચક્રાદિકથી ચિહ્નિત થએલા નથી, જેનો ખોળો સ્ત્રીથી
 શોભિતો થયો નથી, જેનું મુખકમળ કોપ કે પ્રસાદવાળું
 નથી, જેની મૂર્તિ કોઈ પણ પ્રકારના વાહન ઉપર બેઠેલી
 નથી, જેની બન્ને આંખો કામની ઇચ્છાથી મનોહર થએલી
 નથી, તથા જેના ગાલો હાસ્યથી પ્રકુલિત થયા નથી, તે
 દેવજ સેવવા યોગ્ય છે.

વિનયદ્વાર.

કેનાઽકારિ પ્રશસ્યા, શશિનિધવલિમા, બર્હિણાં ચ પ્રવર્હે,
 ૨૫ ૨૬ ૨ ૧ ૩ ૫ ૪ ૬
 ૭ ૯ ૮ ૧૦ ૧૧
 વર્હે ચિત્રં વિચિત્રં, જલરુહપટલે, સારસૌરમ્યસંપત્ ।
 ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭
 દુર્ગધે સ્નેગ્ધ્યં સિતાયા-મસમમધુરિમા, પદ્મપાણી પ્રતાપઃ,
 ૨૧ ૨૦ ૧૯ ૧૮ ૨૪ ૨૩ ૨૨
 નૈમલ્યં સાનુકૂલ્યં, પયસિ ચ વિનયઃ, પુંસિ સદ્ગંજાતે ॥

અર્થ:-ચંદ્રમાં પ્રશંસનીક શ્વેતતા કોણે કરી છે ? તથા
 મધુરનાં મનોહર પીંછામાં વિચિત્ર ચિત્ર કોણે બનાવ્યું છે ?
 તેમજ કમળોના સમૂહમાં મનમોહક સુગંધિની સંપદા કોણે

મૂકી છે? દ્વિધમાં ચિકાશ કોણે કરી છે? સાકરમાં અત્યંત
મીકાશ કોણે બનાવી છે? સૂર્યમાં પ્રતાપ કોણે બનાવ્યો
છે? તથા પાણીમાં અનુકૂળ નિર્મળતા કોણે કરી છે?
તેમજ ઉત્તમ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા પુરુષમાં વિનય કોણે
મૂક્યો છે? અર્થાત્ ઉપરોક્ત સર્વે સ્વાભાવિકજ થાય છે.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

ધિષ્ણ્યાનાં ગગનો પયોનિધિરપા-મંભોજવંધુસ્તિવધાં,
દેવાનાં ત્રિદિવં નૃણાં વસુમતી, વિંધ્યાચલઃ કુંભિનામ્ ।
આરામઃ પૃથિવીરુદ્ધાં કુમુદિની-પ્રેયાન્ કલાનાં તથા,
કામારઃ મરમીરુદ્ધાં ચ વિનયઃ, સ્થાનં ગુણાનાં તથા ॥

અર્થ:-જેમ તારાઓનું સ્થાન આકાશ છે, પાણીનું સ્થાન
સમુદ્ર છે, કાંતિઓનું સ્થાન સૂર્ય છે, દેવોનું સ્થાન સ્વર્ગ
છે, મનુષ્યોનું સ્થાન પૃથ્વી છે, હસ્તિઓનું સ્થાન વિંધ્યા-
ચળ છે, વૃક્ષોનું સ્થાન બગીચો છે, કળાઓનું સ્થાન ચન્દ્ર
છે, તથા કમળોનું સ્થાન જેમ સરોવર છે, તેમજ સમગ્ર
ગુણોનું સ્થાન વિનય છે.

ન સ્વર્ણામરણૈર્વિભૂષિતવપુઃ, સૃગ્મિર્ન ચ બ્રાજિતો-
નો મુક્તાફલહારહારિદ્વયો-નો દિવ્યવાસોત્તઃ ॥

નો રૂપોપચિતો ન સિંધુરવર-સ્કંધાધિરૂઢઞ્ચ તત્, ^{૧૯ ૧૮ ૨૨ ૨૧ ૨૦ ૧૯}
 સૌભાગ્યં સમુપૈતિ યદ્વિનયિતા, ^{૪ ૫ ૬ ૧ ૨} ભૂષાભિરામઃ પુમાન્ ॥

અર્થ:-વિનયરૂપી ભૂષણથી મનોહર થએલો માણસ જે સૌભાગ્યને પામે છે, તે સૌભાગ્યને સુવર્ણના આભૂષણોથી શોભિતા શરીરવાળો, પુષ્પોની માળાઓથી ભૂષિત થએલો, મોતીની હારોથી મનોહર હૃદયવાળો, તથા દિવ્ય વસ્ત્રોવાળો પણ તે સૌભાગ્યને પામી શકતો નથી, તેમજ રૂપવંત માણસ પણ તે સૌભાગ્યને મેળવી શકતો નથી, તથા હસ્તિના સ્કંધપર આરૂઢ થએલો માણસ પણ તે સૌભાગ્યને પ્રાપ્ત કરી શકતો નથી.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

અન્યૈર્ગુણૈરલમલંકરણૈર્નરાણાં, ^{૬ ૭ ૧૦ ૮ ૬}
 યદ્યસ્તિ ચેદ્વિનયમંડનમેકમંગે । ^{૧ ૪ ૫ ૩ ૨ ૪}

આયાંતિ નાયકમિવ ધ્વજિનીજના યત્, ^{૨૧ ૧૫ ૧૭ ૧૬ ૧૨}

સર્વે ગુણાઃ સ્વયમિદં હૃદયે વહન્તમ્ ॥ ૬૧ ॥ ^{૧૯ ૧૮ ૨૦ ૧૩ ૧૨ ૧૪}

અર્થ:-દ્રુત એક વિનયરૂપ આભૂષણજ જે અંગપર ધારણ કર્યું હોય, તો પછી બીજા ગુણોરૂપી આભૂષણની મનુષ્યોને કંઈ જરૂર નથી. કેમકે હૃદયમાં તે વિનયને ધારણ

કરનાર માણસની પાસે, સેનાપતિ પ્રત્યે જેમ સેનાના માણસો, તેમ સમગ્ર ગુણો પોતાની મેળેજ આવી પહોંચે છે.

(અનુદ્વૃત્તમ)

^૪ પ્રેમપાત્રં ^૫ પ્રજાયંતે, ^૧ વિનીતાઃ ^૨ પશવોઽપિ ^૩ હિ ^૬ ।

^૭ તસ્માદ્વિનય ^{૧૦} એવાયં, ^{૧૧} સ્વીકાર્યઃ ^૮ કાર્યકોવિદઃ ^{૧૨} ॥૭૦॥

અર્થ:-વિનયવાળા પશુઓ પશુ પ્રેમના પાત્રરૂપ થાય છે, અર્થાત્ બહુજ બહાલાં લાગે છે, માટે પોતાના કાર્યમાં ચતુર એવા માણસોએ તે વિનયનોજ સ્વીકાર કરવો.

ન્યાયદ્વાર-(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ)

^૨ પ્રાણા ^{૧૨} યાંતુ ^૧ સુરેંદ્રચાપરુચયઃ, ^૬ સંપત્તયશ્ચાચિરા- ^૩

^૪ સંચારાઃ ^૮ પિતૃપુત્રમિત્રરમણી-^૮ મુખ્યાઃ ^૯ સમા ^{૧૦} બુદ્બુદઃ ॥

^{૧૧} તારુણ્યાદિવપુર્ણા ^{૧૧} ગિરિનદી-વેગૈકપારિપ્લવાઃ,

^{૧૪} કીર્તેઃ ^{૧૫} કેલિગૃહં ^{૧૬} તુનીરિદ્વિદિવા-^{૧૭} સંગશ્ચિરં ^{૧૮} તિષ્ઠતુ ॥૭૧॥

અર્થ:-વર્ષાઝાળમાં થતા ઇન્દ્રધનુષ્ સમાન ચપળ કાંતિ વાળા પ્રાણો ભલે આલ્યા બને? ચંચળ સંપદાઓ પશુ ભલે આલી બને? પાણીના પરપોટા તુલ્ય પિતા, પુત્ર, મિત્ર, સ્ત્રી આદિ સંચારો ભલે આલ્યા બને? તેમજ પવન-

તમાંથી પડતી નદીના વેગ સમાન અંચળ એવા શરીરના તાડણ્ય આદિ ગુણો પણ બલે આપ્યા બાબો ? પરન્તુ કીર્તિને કીડા કરવાના વનસમાન નીતિરૂપી સ્ત્રીનો સંગ ક્ષણ લાંબા કાળ પર્યન્ત રહે ?

(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

^{૧ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭}
યથોપાયૈર્વિના નિમ્ના-વનીમેતિ નદીવહઃ ।

^{૧૨ ૧૦ ૧૧ ૭ ૧૩ ૮ ૯}
સ્વયં નયવતોઽભ્યર્ણ, તથાભ્યેતિ શ્રિયાં મરઃ ॥૭૨॥

અર્થ:-જેમ નદીનો પ્રવાહ ઉપાય વિનાજ નીચી જમીન પ્રત્યે જાય છે, તેમ લક્ષ્મીનો સમૂહ પણ ન્યાયવંત માણસની પાસે પોતાની મેળેજ જાય છે.

(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ્)

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૫ ૭}
સંબંધી પ્રણયઃ સરઃ કુવલયઃ, સેના ચ રંગદ્વયઃ,

^{૮ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૫}
સ્ત્રીવાહુર્વલયઃ પુરી ચ નિલય-નૃત્યં ચ તાતાલયઃ ।

^{૧૭ ૧૬ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨}
ગંધર્વશ્ચ રયઃ સભા સુહૃદય-રાત્રવ્રતો વાઙ્મયઃ,

^{૨૩ ૨૪ ૨૬ ૨૫ ૨૭ ૩૦ ૨૮ ૨૯}
શિષ્યૌઘો વિનયઃ કુલં ચ તનય-રામાતિ મૂપો નયઃ ॥

અર્થ:-જેમ સગાં સંબંધીઓ પ્રીતિથી, સરોવર કમળોથી, સેના ઉચ્છળતા અશ્વોથી, સ્ત્રીઓના હસ્ત ચુડીઓથી, નગરી મનોહર મહેલોથી, નૃત્ય “તાતા થહ” ઇત્યાદિક તાલોથી,

(૪૫)

અર્ધ વેગથી, સભા વિદ્વાનોથી, મુનિ શાસ્ત્રોથી, શિષ્યોને
સમૂહ વિનયોથી તથા કુળ જેમ પુત્રોથી શોભે છે, તેમ રાજ
ન્યાયોથી શોભે છે.

નીતિઃ^૧ કીર્તિવધૂવિલાસસદનં,^૨ નીતિઃ^૩ પ્રસિદ્ધેધુરા,^૪
નીતિઃ^૬ પુણ્યધરાધિપપ્રિયતમા,^૭ નીતિઃ^૮ શ્રિયાં સંગમઃ^{૧૦} ।
નીતિઃ^{૧૧} સદ્ગતિમાર્ગદીપકલિકા,^{૧૨} નીતિઃ^{૧૩} સખી શ્રેયસાં,^{૧૪}
નીતિઃ^{૧૬} પ્રીતિપરંપરાપ્રસવિની,^{૧૭} નીતિઃ^{૧૮} પ્રતીતેઃ પદમ્ ॥^{૨૦}

અર્થઃ—નીતિ તે કીર્તિરૂપી સ્ત્રીને વિલાસ કરવાનું
મંદિર છે, પ્રસિદ્ધિને ધારણ કરનારી છે, પુણ્યરૂપી શબ્દની
બહાલી પટરાણી છે, લક્ષ્મીનો સંગ કરાવનારી છે. સદ્ગતિના
માર્ગમાં દીપકની શિખા સમાન છે, કલ્યાણોની બહાલી બહેન
છે, પ્રીતિની પરંપરાને ઉત્પન્ન કરનારી છે, તેમજ તે
વિશ્વાસનું સ્થાન છે.

પૂજ્યોપાસ્તિરનાદરોઽધ્મનરે,^૧ નો વંચના ધર્મિણાં,^૨
સત્યા વાકુ પુરતઃ પ્રભોરનુચિત-ત્યાગોઽનુરાગો નિજઃ ॥^૩
સંગઃ સાધુષુ નિત્યકૃત્યકરણં,^૪ સ્નેહઃ સહૌજસિખિભિઃ,^૫
દીનાનાથજનેષુ શોપકરણં,^૬ ન્યાય્યોઽયમધ્વા મનામ્ ॥^૭

અર્થ:-પૂજ્ય વડિલોની સેવા, નીચ માણસો પ્રત્યે અના-
દરભાવ, ધર્મી માણસોને નહિ ઠગવાપણું, સ્વામિની સમી-
પમાં સત્ય વાણી, અનુચિત કાર્યોનો ત્યાગ, સગાંઓની સાથે
પ્રીતિ, સાધુઓની સંગત, નિત્યકર્મોનું કરવાપણું, પ્રતાપી
પુરુષોની સાથે સ્નેહ, તથા દીન અને અનાથો પ્રત્યે ઉપકાર
એવી રીતનો સજ્જનોનો ન્યાયમાર્ગ છે.

પૈશુન્યદ્વાર.

^૧ચેત્પાપાપચયં ^૩ચિકીર્ષસિ ^૪રિપો-^૫મૃદ્ધિ ^૬ક્રમૌ ^૭ધિત્સસિ, ^૮
^૯ક્લેશદ્વંસમમીપ્સસિ ^{૧૦}પ્રવસનં, ^{૧૨}સર્વાંગસાં ^{૧૧}દિત્સસે । ^{૧૩}
^{૧૪}દુઃકીર્તિં ^{૧૬}પ્રજિહીર્ષસિ ^{૧૪}પ્રતિપદં, ^{૧૭}પ્રેત્યશ્રિયં ^{૧૮}લિપ્સસે, ^{૧૯}
^{૨૧}સર્વત્ર ^{૨૪}પ્રવિધેદ્દિ ^{૨૦}તત્પ્રિયસત્ત્વે, ^{૨૧}પૈશુન્યશૂન્યં ^{૨૩}મનઃ ^{૨૨}॥ ૭૬ ॥

અર્થ:-હે ંહાલા મિત્ર ? જો તું પાપોનો નાશ કરવાને
ઇચ્છતો હોય, શત્રુના મસ્તક ઉપર પગ મૂકવાને અર્થાત્
શત્રુઓનો પ્રલય કરવાને ંહાલો હોય, કલેશનો સંહાર કર-
વાને ઇચ્છતો હોય, સમગ્ર અપરાધોને દૂર કરવાને મરજી
હોય, પગલે પગલે અપકીર્તિને હરવાને ઇચ્છતો હોય, તો
સર્વે જગોએ તું તહારા મનને ચુગલીથી રહિત કર ? અર્થાત્
કોઈપણ સ્થળે કોઈની આડી કડીશ નહિ.

નાગ્રી નીરુહં ન સર્પલપને, પીયૂષપુરઃ પ્રભા,-

મૃતુર્નામ્બુદયશ્ચ પશ્ચિમગિરૌ, વલ્લી ન ચ વ્યોમનિ,

ન સ્થૈર્યં પવને મરૌ ન મરુતા-મૂર્વીરુહઃ સ્યાદથા,

દૌર્જન્યે યશસાં તથા નહિ ભરઃ, સૌમત્વિષાં સૌદરઃ॥

અર્થ:-જેમ અગ્નિમાં કમળ, સર્પની જીંહામાં અમૃતનો સમૂહ, અસ્તાચળપર સૂર્યનો ઉદય, આકાશમાં વેલડી, પવનમાં સ્થિરતા, તથા મારવાડ દેશમાં કટપવૃક્ષ હોતું નથી, તેમ દુર્જનતામાં ચન્દ્ર સમાન ઉજ્જવળ યશનો સમૂહ ખરે-ખર થતો નથી.

તત્સંપત્તિમનુદયમં પ્રકટયન્, કીર્તિં ચ કુર્વન્ કલિં,

પ્રાણાન્ પ્રાણામૃતાં હરૈશ્ચ સુકૃતં, મૃત્યું વિતન્વૈસ્તૃપામ્

આરોગ્યં ચ ગિલ્લપથ્યમશનં, વિદ્યાં ચ નિદ્રાં દધત્

કાંક્ષત્યેષ યદીહતે સુભગતાં, પૈશૂન્યમાસુત્રયન્ ॥૭૮॥

અર્થ:-જે માણસ લોકોની ચાડીઓ કરતો છતો સામાન્ય-પણાને ઇચ્છે છે, તે માણસ ઉદયમ વિનાજ સંપદાને ઇચ્છે છે, કંકાસ કળ્યા કરતો થકો કીર્તિને ઇચ્છે છે, પ્રાણીઓના પ્રાણોને હરતો થકો પુણ્યને ઇચ્છે છે, લજ્યાને ધારણ કરી

નાચવાને ઇચ્છે છે, કુપથ્ય લોજન કરી નિરોગીપણાને
ઇચ્છે છે, તથા નિકા-લેતો છતો વિદ્યાને ઇચ્છે છે; અર્થાત્
ઉપરોક્ત સમગ્ર અસંલવિત છે.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

^૪ ધર્મ ^૫ ધુનોતિ ^૮ વિધુનોતિ ^૬ ધિયાં ^૭ સમૃદ્ધિ,

^{૧૦} શ્લાઘાં ^{૧૧} સિનોતિ ^૯ ચ ^{૧૩} દુનોતિ ^{૧૨} દયાવિલાસમ્ ।

^{૧૫} ચિંતાં ^{૧૬} ચિનોતિ ^{૧૪} ચ ^{૧૮} તનોતિ ^{૧૭} તનુપ્રતાપં,

^{૨૦} ક્રોધં ^{૨૧} ધિનોતિ ^{૧૯} ચ ^૩ નૃણાં ^૨ પિશુનત્વમેતત્ ॥૭૯॥

અર્થ:-ચાડીયાપણું માણસોના ધર્મનો નાશ કરે છે, ધુ-
દ્ધિની સમૃદ્ધિને દૂર કરે છે, કીર્તિને ગળી બીથે છે, દયાના
વિલાસને દુલાવે છે, ચિંતા ઉપબવે છે, શરીરને તાપ
આપે છે, તથા ક્રોધને વધારે છે.

(શાર્દૂલચક્રોદિતવૃત્તમ્)

^૧ સૌભાગ્યાદિવ ^૩ સુંદરી ^૨ સુવિનયા-^૪ દ્વિચેવ ^૫ બીથિઃ ^૬ શ્રિયા,-

^૭ મુદ્યોગાદિવ ^{૧૦} સાહસાદિવ ^{૧૨} મહા-^{૧૪} મંત્રાદિસિદ્ધિઃ ^{૧૨} પુનઃ ।

^{૧૫} પીયૂષાદિવ ^{૧૮} નીરુજત્વમચિરાત્, ^{૧૭} પૂજા ^{૨૧} ચ ^{૧૯} પુણ્યાદિવ,

^{૨૫} સ્ફુર્જત્કીર્તિમરો ^{૨૪} નરં ^{૨૩} પિશુનતા-^{૨૬} ત્યાગાદુપાગચ્છતિ ॥૮૦॥

અર્થ:-સૌભાગ્યથી જેમ સુંદરી, ઉત્તમ વિનયથી જેમ વિદ્યા, ઉદયથી જેમ લક્ષ્મીની શ્રેણી, સાહસથી જેમ મહા મંત્રાદિકની સિદ્ધિ, અમૃતથી જેમ તુર્ત નિરોગીપણું, તથા પુરુષથી જેમ મ્હોટાઇ મળે છે, તેમ ચાકીનો ત્યાગ કરવાથી માણસને સ્કુરાયમાન કીર્તિનો સમૂહ પ્રાપ્ત થાય છે.

સરસંગદ્વાર.

^{૧ ૨ ૩} ^૪ ^૫
 યત્પંકોઽપિ નરેન્દ્રમાલફલકે, કસ્તૂરિકાભાવભાક્,
^{૮ ૯ ૧૦} ^{૧૧ ૧૨ ૧૩}
 કાચોઽપ્યામરજેષુ ભૂપસુદૃશાં, હીરોપમાં યાતિ યત્ ।
^{૧૬ ૧૭ ૧૮} ^{૧૯ ૨૦ ૨૧} ^{૨૨ ૨૩ ૨૪} ^{૨૫ ૨૬}
 યત્કાકોઽપિ રસાલશાલશિખરે, તામ્રાક્ષતામન્નુતે,
 તત્સંગાન્મહતાં મવંત્યપિ ગુણૈર્હીના ગુણાનાં ગૃહમ્ ॥

અર્થ:-રાબના લલાટસ્થળમાં કાદવ પથ્થુ જે કસ્તુરીના ભાવને ભજનારો થાય છે, તથા રાણીઓના આભૂષણોમાં કાચ પથ્થુ જે હીરાની ઉપમાને પ્રાપ્ત કરે છે, તેમજ આંખાના વૃક્ષના શિખર ઉપર રહેલો કાગડો પથ્થુ જે કાચપથ્થુને બળે છે, તે સમગ્ર ઉત્તમના સંગથી થયેલું છે, માટે જોડી રીતે ગુણહીન માણસો પથ્થુ ઉત્તમ પુરુષોના સત્ત્વની ગુણોના સ્થાનરૂપ થાય છે.

પાપાપાપહિતાહિતપ્રિયતમા-પ્રેયોઽમિધેયેતર-

ધ્યેયાધ્યેયશ્ચ માશુભવકટન-ચ્ચેકે ચિવેકે રતિઃ ।

૩ ૧ ૫ ૬ ૧૧ ૭ ૧૨
 યૂનાં ચેતસિ કાંદિશિકહરિણી-નેત્રેવ ચેદ્ધઃ પ્રિયા,
 ૧૩ ૧૪ ૧ ૧૫ ૨

તત્સત્સંગમભંગરંગરસિકાઃ, સેવધ્વમાત્મપ્રિયાઃ॥

અર્થ:-અભંગ રંગમાં રસિક તથા આત્મા છે પ્રિય જેમને એવા છે પ્રાણીઓ? યુવાનોના મનમાં દિગ્મૂઢ થયેલી હરિણી સમાન ચંચળ આંખોવાળી સ્ત્રી જેમ પ્રિય છે, તેમ તમારી પાપ, ધર્મ, હિત, અહિત, પ્રિય, અપ્રિય, અભિષેય, અનભિષેય, દ્યેય, અદ્યેય, તથા શુભ અને અશુભના અંતરને જાણવાના વિષેકમાં જો ખુશી હોય, તો તમે સજ્જનોનો સંગ અંગીકાર કરો ?

૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
 કીર્તિ કંદલયત્યર્થ દલયતિ, પ્રહ્લાદસુહ્ર્ણસય,-

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૪ ૧૩
 ત્યાયાસં નિરુણદિ બુદ્ધિવિભવં, સૂતે નિશેતે રિપૂન્ ।

૧૬ ૧૭ ૧૫ ૧ ૮ ૧૯ ૨૧ ૨૦
 શ્રેયઃ સંચિનુતે ચ બંધુરધિયં, ધત્તે પિધત્તે ભયં,

૨૫ ૨૬ ૨૨ ૨૩ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૨૪ ૧ ૨
 કિં કિં કલ્પલતેવ નૈવ તનુતે, સદ્યઃ સતાં સંગતિઃ ॥

અર્થ:-સજ્જનોની સંગત કીર્તિને નવપદ્મવિત કરે છે, પાપનો નાશ કરે છે, આનંદને ઉત્પન્ન કરે છે, શ્રમને રોકે છે બુદ્ધિના વૈભવને ઉત્પન્ન કરે છે, શત્રુઓનો સંહાર કરે છે, કલ્યાણને એકત્ર કરે છે મનોહર બુદ્ધિ આપે છે, તથા ભયને આચ્છાદિત કરે છે, એવી રીતે સજ્જનોની સંગતિ કદપવદ્ધીની

મારૂંક નિરંતર શું શું ઉત્તમ કાર્ય નથી કરતી ? અર્થાત્ સમગ્ર ઉત્તમ કાર્યો કરે છે.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

^૪સંગાત્સતાં ^૩પ્રથિતવુદ્ધિસમૃદ્ધિ ^૨સિદ્ધે,-

^૫રુચ્ચઃ ^૬પદં ^૭સમુપયાંત્યપમાનનીયાઃ ।

^૮યત્સૂત્રતંતુમપિ ^{૧૧ ૧૨}સૌરભસારપુષ્પ,-

^{૧૦ ૧૪ ૧૩}સંગાદ્રહંતિ ^૯મુકુટેષુ ^૬નરાધિનાથાઃ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ:-વિસ્તાર કર્યો છે બુદ્ધિની સંપદાની સિદ્ધિને જોણે, એવા સત્સંગથી નીચ પણ ઉંચી પદવીને પામે છે, કેમકે સુગંધ યુક્ત ઉત્તમ પુષ્પોના સંગથી સુતરના તાંત-જાને પણ રાજાઓ પોતાના મુકુટોમાં ધારણ કરે છે.

(શાર્વલચિક્રોદિતવૃત્તમ્)

^{૨૬ ૭ ૧૦ ૯ ૮ ૧૩ ૧૧ ૧૨}દત્તે ^{૧૫}ચેદ્રસનાઃ ^{૧૪}પતિઃ ^{૧૭}ફલશ્રુતામાયુઃ ^{૧૯ ૧૬ ૧૮}પાયોજનમ્,

^{૨૨}સ્થૈર્ય ^{૨૧ ૨૦}નિર્જરમૂઘરઃ ^{૨૩}સુરગુર્ભીઃ ^{૨૪}કૌશલં ^{૨૪}ચાતુલમ્ ।

^{૨૯ ૬ ૨૭ ૨૮ ૩૦ ૧ ૩ ૨ ૪ ૪}સર્વજ્ઞસ્વમુમાપતિઃ ^{૨૯}રજનીરાજઃ ^{૩૦}કલાઃ ^{૧ ૩ ૨ ૪ ૪}પેશલાઃ,

^{૨૯ ૬ ૨૭ ૨૮ ૩૦ ૧ ૩ ૨ ૪ ૪}સ્તોતુંતાંસ્તદયં ^{૨૯}ક્ષમેત ^{૩૦}મહતાં ^{૧ ૩ ૨ ૪ ૪}યે સંગતઃ ^{૨૯}સ્યુર્ગુણાઃ ॥ ૮૫ ॥

અર્થ:-સજ્જનોના સંગથી જે ગુણો ઉત્પન્ન થાય છે, તે ગુણોની સ્તુતિ કરવાને તો, જે શેષનાગ પોતાની જીન્હાઓ

આપે, પ્રદા પોતાનું આયુષ્ય આપે, મેરૂપવંત પોતાની
સ્થિરતા આપે, બૃહસ્પતિ વચનોનું અતુલ્ય કૌશલપણ
આપે, હિમાચલિ સર્વશપણ આપે, તેમજ ચન્દ્ર બે પોતાની
મનોહર કળાઓ આપે, તોજ તેની સ્તુતિ થઈ શકે.

મનઃશુદ્ધિકાર-(સમ્બરાવૃત્તમ)

^૧ ^૨ ^૩ ^૪ ^૬ ^૫ ^૮
 ચેદ્વાચો નિર્વિકારા યદિ શમનિમૃતે નેત્રપત્રે પવિત્રે,
^{૧૦} ^૮ ^૭ ^{૧૨} ^{૧૧} ^{૧૪} ^{૧૩}
 ગાત્રે સદ્ધ્યાનમુદ્રા યદિ યદિ ચ ગતિમંદમંદપ્રચારા ।
^{૧૬} ^{૧૭} ^{૧૫} ^{૧૯} ^{૧૮} ^{૨૦} ^{૨૨} ^{૨૧}
 ક્રોધાદીનાં નિરોધો યદિ યદિ ચ વનસ્વસ્થિતિઃપ્રીતિપૂર્ણા,
^{૨૪} ^{૨૬} ^{૨૭} ^{૨૩} ^{૨૮} ^{૨૬} ^{૨૫}
 કલેશાવેશપ્રવેશચ્છિદિદ્દ હૃદિ તદા સ્વૈરમખ્યેતિ શુદ્ધિઃ॥

અર્થ:-હું પ્રાણી ? બે, વાણી વિકાર રહિત હોય, નેત્રો
સમતાયુક્ત હોય, પવિત્ર એવા ગાત્રપર એટલે મુખપર ઉત્તમ
ધ્યાનની મુદ્રા હોય, ગતિ મંદમંદ પ્રચારવાળી હોય,
ક્રોધાદિનો નિરોધ હોય, તથા પ્રીતિપૂર્ણ બે વનમાં સ્થિતિ
હોય, તો કલેશના આવેશના પ્રવેશને છેદનારી મનની શુદ્ધિ
પોતાની મેળેજ હૃદયમાં પ્રાપ્ત થાય છે.

(શિશ્વરિણોવૃત્તમ)

^૫ ^૬ ^૭ ^{૧૦} ^૮ ^૯
 અસૌ ભસ્માભ્યંગઃ કિમુ કિમુત ભૂમૌ વિલુઠનં,
^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૧} ^{૧૭} ^{૧૬} ^{૧૫} ^{૧૪}
 જટાટોપઃ કોઽયં કિમુ વપુરિદં નિર્વિવસનમ્ ।

કચાલોચઃ કોઽયં પ્રચુરતપસાં કિં ચ તપનં,
 ન ચેત્તેતઃ શુદ્ધિઃ સુવૃત્તસપ્તલીકાર કરણમ્ ॥ ૮૭ ॥

અર્થઃ—જો પુણ્યને સફળ કરવાના કારણરૂપ એવી મનની શુદ્ધતા ન હોય તો શરીરે ભસ્મના ચોળવાથી શું થવાનું છે ? તેમજ પૃથ્વીપર લોટવાથી પણ શું થવાનું છે ? જટાનો આટોપ ધારણ કરવાથી શું થવાનું છે ? શરીરને વસ્ત્ર રહિત રાખવાથી શું થવાનું છે ? માથા વિગેરેના વાળનો લોચ કરવાથી શું થવાનું છે ? તથા ઘણાં તપો તપવાથી પણ શું થવાનું છે ? અર્થાત્ મનની શુદ્ધિ સિવાય ઉપરોક્ત શર્વે આત્મકથ્યાણુ કરનાર નથી.

(ચમંતતિલકાવૃત્તમ)

સ્વેરં ધ્રમન્ જગતિ ચિત્તનિશાકરોઽયં,

યૈર્યત્રિતઃ સુકૃતકૃત્યમનોજ્ઞમંત્રૈઃ ।

તેષામશેષસુગ્ધપોષિણિ સિદ્ધિસૌધે,

વાસઃ સદા સમજનિષ્ઠ સમાધિભાજામ્ ॥ ૮૮ ॥

અર્થઃ—સમતાને ભજનારા એવા જે માણસોએ, જગતમાં સ્વેચ્છાચારથી બ્રમણ કરતા ચિત્તરૂપી રાક્ષસને પુણ્યનાં કાર્યોરૂપી મનોહર મંત્રોએ કરીને યત્રિત કરેલો છે તે

(૨૪)

માણસોનો સમગ્ર સુખોને પોપણ કરનારા એવા મોક્ષરૂપી
મંદીરોમાં નિરંતર વાસ થએલો છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

^૫ ^૪
વિના મનઃ શુદ્ધિમશેષધર્મ,-

^૧ ^૨ ^૩ ^૭ ^૮ ^૬
કર્માણિ કુર્વન્નપિ નૈતિ સિદ્ધિમ્ ।

^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૭} ^{૧૧} ^{૧૦}
દુઃખ્યાં વિના કિં મુકુરં કરેણ,

^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૮} ^૯ ^{૧૬}
વહન્નપીક્ષેત જનઃ સ્વરૂપમ્ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ:-મનની શુદ્ધિવિના સમગ્ર ધર્મકાર્યોને કરતો એવો
પણ પ્રાણી મોક્ષમાં જઈ શકતો નથી, કેમકે હાથમાં આરીસો
પકડીને કરતો એવો પણ પ્રાણી આંખોવિના પોતાનું
સ્વરૂપ જોઈ શકતો નથી.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ)

^૭ ^૨ ^૬ ^૮ ^૧ ^૭
તૃતીં મુક્તિમૃગીદૃશો યદિ મનઃશુદ્ધિં વિધાતું રતિ,-

^૮ ^૯ ^{૧૧} ^{૧૮} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૨} ^૧
સ્તત્સ્વર્ગે રમણીજને ચ હૃદયં રક્ષયં પ્રલુપ્ત્યત્સલે ।

^{૧૫} ^{૧૬}
એતલ્લોભમરાભિભૂતહૃદયે ન સ્વાર્થસાર્થપથા,

^{૧૧} ^{૨૨} ^{૧૮} ^{૧૯} ^{૧૭} ^{૨૦}
પ્રાદુર્ભાવમુપૈતિ શંકરરુહાં રોહઃ શિલાયામિવ ॥ ૯૦ ॥

અર્થ:-હે મિત્ર ? મુક્તિરૂપી સ્ત્રીને વશ કરવામાં ફતી

(૫૦)

સમાન મનની શુદ્ધિને ધારણ કરવાની જો તને ઇચ્છા હોય,
તો મુવર્ણ અને મનોહર એવી સ્ત્રીમાં લોભાતા તારા હૃદયનું
તારે રક્ષણ કરવું જોઈએ; કેમકે લોભના સમૂહથી પરાભવ
પામેલા હૃદયમાં, શિક્ષામાં જેમ કમળનું ઉગવું તેમ, આ-
ત્માર્થના સમૂહના વિસ્તારની ઉત્પત્તિ થતી નથી.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

^૧ભક્તિ^૩ ^૪અનક્તિ^૫ ^૬વિનયં ^૭વિનિહંતિ^૮ તૃષ્ણાં,

^૯પુષ્ણાતિ^{૧૦} ^{૧૧}તર્જયતિ^{૧૨} ^{૧૩}વર્યમર્જય^{૧૪}વીર્યમ્ ।

^{૧૫}પૂજાં ^{૧૬}પરાભવતિ^{૧૭} ^{૧૮}નીતિમપાકરોતિ,

^{૧૯}શૂતં ^{૨૦}વિદૂરયત^{૨૧} ^{૨૨}તદ્વચસનાધ્વસૂતમ્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:-હે પ્રાણીઓ ? જે જુગારકર્મ ભક્તિને તોડી
પાડે છે, વિનયનો નાશ કરે છે, તૃષ્ણાને પુષ્ટ કરે છે,
મનોહર તથા નિમિષ એવા વીર્યની તર્જના કરે છે, પૂજનો
એટલે કીર્તિનો પરાભવ કરે છે, તથા નીતિને દૂર કરે છે,
એવા નાના પ્રકારના દુઃખના માર્ગને ઉત્પન્ન કરનારા જુગારને
તમે દૂર કરો ?

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

^{૧૦}વન્ધ્યાં ^{૧૧}ધાન્નિ^{૧૨} ^{૧૩}વધું ^{૧૪}વિધાય ^{૧૫}સ ^{૧૬}કુધીધુર્યઃ ^{૧૭}સુતાનીહતે,

^{૧૮}ઙ્ગપાપાતમુપેત્ય ^{૧૯}પર્યતપતેઃ ^{૨૦}પ્રાણાન્ ^{૨૧}સ ચ ^{૨૨}પ્રેષસતિ ।

૨૪ ૨૬ ૨૫ ૨૭ ૨૮ ૨૨ ૩૦ ૨૮
 સચ્ચિદ્રાત્મપિરુદ્ધ નાવમુદયેઃ કૂલં ચ કાંક્ષત્યસી,
 ૪ ૩ ૬ ૫ ૧ ૨
 કૃત્વા કેતવકૌતુકં પ્રકુર્યતે વિસત્સ્પૃહાં યો જહઃ ॥૧૨॥

અર્થ:-જે મૂર્ખ માણસ જુગારના મિથનું કૌતુક કરીને
 ધનની ઇચ્છા કરે છે, તે કુબુદ્ધિનો સરદાર ધરમાં વાંઝણી
 સી રાખીને પુત્રોને ઇચ્છે છે, મેરૂપર્વત ઉપરથી ઝંપાપાત
 કરીને તે માણસની ઇચ્છા રાખે છે, તથા છીદ્રવાળા
 વહાણમાં ખેસીને તે કિનારે પહોંચવાની ઇચ્છા કરે છે.

૪ ૨ ૩ ૧ ૫ ૬ ૭
 બ્રાતૃન્ ભૂતમરામિભૂતં હવ યલ્લુબ્ધો દશા નેક્ષતે,
 ૬ ૧૨ ૧૪ ૧૩ ૮ ૧૧ ૯ ૧૦
 મક્તોક્તિં શૃણુતે ન ચ ઉવરિતવચ્ચદત્તચિત્તઃ પુમાન્ ।

૨૧ ૨૨ ૧૮ ૧૯ ૧૭ ૧૫ ૧૬ ૨૦
 લજ્ઞાન્ જ્ઞાતે મયમૂર્છિતં હવાસક્તશ્ચ યન્ન દુર્તં,
 ૨૬ ૨૫ ૨૯ ૨૪ ૨૩ ૨૭ ૨૮
 યૂતં વિરભિનાશનં ત્યજ સર્વે તન્નુસ્વમૈત્રીમિવ ॥૧૩॥

અર્થ:-જુગારમાં આસક્ત થએલો માણસ, જાણે ભૂતોના
 સમૂહથી પરાભવ પામેલો હોય નહિ, તેમ જાઇએને તો
 આંખેથી જોતો પણ નથી, તેમ તે જુગારમાં રહેલા ચિત્ત-
 વાળો માણસ તાવ ચઢેલા માણસની માફક સેવકના વચનોને
 પણ સાંભળતો નથી, વળી તે જુગારમાં લીન થએલો માણસ
 મદિરાપાનથી ભત્ત થએલાની માફક તુર્ત લબ્ધનો પણ

ત્યાગ કરે છે; માટે હે મિત્ર ! મૂર્ખ મણ્ડુસની મિત્રાચારીની
માફક ધનનો નાશ કરનારા જુગારને તું ત્યજ દે ?

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^{૧ ૬ ૪ ૬ ૫ ૪ ૩ ૫ ૨}
યત્રાપદાં વૃંદમુપૈતિ વૃદ્ધિં, કંદસ્તરૂણામિવ વારિભૂમૌ ।

^{૧૫ ૭ ૧૩ ૧૪ ૧૨ ૧૧ ૮ ૧૦ ૯}
ત્યજંતિ તત્કિં ન મનીષિમુરુયા-શૂતં દુરાકૂતમનૂતમાયૈઃ ॥

અર્થ:-જે જુગારમાં જળવાળી જમીનમાં જેમ વૃક્ષોનું
મૂળ, તેમ દુઃખોનો સમૂહ વૃદ્ધિ પામે છે, એવા દુષ્ટ
આશયવાળા તથા ઉત્તમ જનોથી નહિ સ્તુતિ કરાએલા
જુગારને, હે પંડિતો ! તમે કેમ ત્યજતા નથી ?

(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ્)

^{૩ ૪ ૬ ૫ ૯ ૭ ૮}
સ્થાનં શૂન્યગૃહં વિટાઃ સહચરાઃ સ્નિગ્ધશ્ચ વેદ્યાજનઃ,

^{૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૨}
પાર્ષદ્યાઃ પરમોષિણઃ પરિજનાઃ કાદંબરીપાયિનઃ ।

^{૧૬ ૧૪ ૧૫ ૧૮ ૧૭ ૧૮}
વ્યાપારશ્ચ પરપ્રિયાપરિચયઃ રૂયાતિશ્ચ વિરબ્યયૌ,

^{૧ ૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૧ ૨૦ ૨૨}
યેષાં શૂતકૃતાં કથામપિ કથં કુર્યાત્સમંતૈઃ સુધીઃ ॥૧૬॥

અર્થ:-જે જુગારીઓનું સ્થાન તો વસ્તી વિનાનું ઘર
હોય છે, જેઓના હેસ્તો તો વ્યભિચારીઓ હોય છે, વેશ્યા
સ્ત્રીઓ સાથે જેઓને મૈત્રી હોય છે, લોકોને ઠગનારા માણસો
જેઓની પાસે બેસનારા હોય છે. મદિરાનું પાન કરનારા

જેઓના પરિવાર હોય છે, પરત્વીના પરિચયરૂપ જેઓનો
વ્યાપાર હોય છે, તથા ધનના નાશરૂપી જેઓની ખ્યાતિ
હોય છે, એવા જુગારીઓની સાથે ઉત્તમ બુદ્ધિવાને વાત
પણ શામાટે કરવી જોઈએ ?

માંસદ્વાર.

નિઃકર્ણેષ્વિવ ગીતિરીતિરફલા સદ્ધ્યાનધૌરેયતા,
૩ ૪ ૫ ૬
૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯

કારુણ્યસ્ય કથા વૃથા મૃગદશાં દૃક્ષેલિરંધેષ્વિવ ।

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯
નિર્જીવેષ્વિવ વસ્ત્રવેષરવના વૈદગ્ધ્યબુદ્ધિમુગ્ધા,
૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦

માંસાસ્વાદિષુ દેહિષુ પ્રણયિતા વ્યર્થા લત્તેવામ્નિષુ ॥૧૬॥

અર્થ:-ખેડેરા માણસો પ્રત્યે જેમ ગાયનની રચના, તેમ
માંસમક્ષણ કરનારાઓમાં ધ્યાનનું ધૌરેયપણું નિષ્ફળ છે,
વળી આંધળા માણસો પ્રત્યે જેમ સ્ત્રીઓના કટાક્ષોની કીડા,
તેમ મંસલક્ષણ કરના જનો પ્રત્યે કરેલી દયાની કથા પણ
નિષ્ફળ છે, વળી મુઠકાંઓ પ્રત્યે જેમ વસ્ત્રાભૂષણની રચના,
તેમ માંસાહારીઓમાં રહેલી ચતુરાઈની બુદ્ધિ પણ નિષ્ફળ
છે, તથા અગ્નિમાં જેમ વેલડી તેમ મંસલક્ષકો પ્રત્યે સ્નેહ-
ભાવ રાખવો તે પણ વૃથા છે.

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦
હિત્વાઽઽહારમુદારમૌક્તિકમયં, તૈર્ધીયતેઽહિર્ગલે,

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦
ત્યક્ત્વા ક્ષીરમનુષ્ણધામધવલં, મૃત્રં ચ નૈઃ પીયતે ।

^{૨૪} ^{૨૩} ^{૨૨} ^{૨૧} ^{૨૫} ^{૨૬}
 મુક્ત્વા ચંદનમિંદુકુંદવિશદં, તૈર્મૂતિરભ્યંગયતે,
^૪ ^૩ ^૨ ^૧ ^૫ ^૬
 સંત્યજ્યાપર ભોજ્યમદ્મુતતરં, ધૈરામિષં મુજયતે ॥૧૭॥

અર્થ:—જે માણસો ખીજાં અત્યંત મનોહર લોજન ત્ય-
 જીને માંસનું ભક્ષણ કરેછે, તેઓ મોટીઓના મનોહર હારને
 ત્યજીને ગલામાં સર્પને નાંખે છે ચન્દ્ર સરખા સફેદ દૂધને
 ત્યજીને તઓ મૂત્ર પીવે છે; તેમ ચન્દ્ર તથા ડોલર સમાન
 નિર્મળ ચંદનને ત્યજીને તેઓ શરીર પર રાખે આળે છે.

^{૧૪} ^{૧૧} ^{૧૩} ^{૧૦} ^{૧૨} ^{૧૫} ^{૧૭} ^{૧૬}
 સ્વં જ્વાલાજટિલેજ્જલે સંબહલે ક્ષિપ્ત્વેહતે શીતતા;-
^{૨૧} ^{૨૦} ^{૨૨} ^{૧૯} ^{૧૭} ^{૨૩} ^{૨૪}
 મુત્સંગે મુજગં નિધાય સવિષં સ પ્રાણિતં કાંક્ષતિ ॥
^{૩૦} ^{૩૧} ^{૨૫} ^{૨૭} ^{૨૮} ^{૨૯} ^{૨૬} ^૧
 કીર્તિં કામ્યતિ ચાકૃશાં કૃપણતામાસૂચ્ય સ ત્રસ્તથી,-
^૨ ^૮ ^૭ ^૯ ^૩ ^૬ ^૫ ^૪
 યઃકર્તું કરુણામભીક્ષતિ જડો જગધ્વા પલં પ્રાણિનામ્ ॥

અર્થ:—જે બુદ્ધિ વિનાનો મૂર્ખ માણસ પ્રાણીઓનું માંસ
 ભક્ષણ કરીને દયા કરવાને ધરેછે છે, તે માણસ જ્વાળાઓથી
 વ્યાકુળ થએલા મ્હોટા અગ્નિમાં પોતાના શરીરને ફેંકીને
 શીતળતાને આહે છે, તથા ખોખામાં ઝેરી સર્પને રાખીને તે
 જીવિતને ધરેછે છે, તેમજ અત્યંત કૃપણપણું રાખીને તે
 કીર્તિને ધરેછે છે.

^૨૧૨ ^૧૧૦ ^૩૧૦ ^૪૧૨ ^૫૧૧ ^૬૧૩
 ચૈતન્ય વિષમક્ષણાદિવ મધોઃ પાનાદિવ પ્રાજ્ઞતા,

^૮૧૪ ^૯૧૬ ^{૧૦}૧૮ ^{૧૧}૨૦ ^{૧૨}૨૨
 વિચાલસ્યસમાનમાદિઃ ગુણગ્રામોઽભિમાનાદિવ ।

^{૧૪}૨૪ ^{૧૫}૨૬ ^{૧૬}૨૮ ^{૧૭}૩૦ ^{૧૮}૩૨
 શીલં સ્ત્રીજનસંસ્તવાદિવ મનઃક્લેશાદિવધ્યાનધી,-

^{૨૧}૩૪ ^{૨૨}૩૬ ^{૨૩}૩૮ ^{૨૪}૪૦ ^{૨૫}૪૨
 દેવાચારુચિનાદિગુણ્યમ્પિલં મંદાહવાદિવચ્યતિ ॥૧૯॥

અર્થ:-જેમ ઝેરના લક્ષણથી ચૈતન્ય, મદિરાના પાનથી
 ખુદ્ધિ, આગસના સમાગમથી વિદ્યા, અભિમાનથી ગુણોનો
 સમૂહ, સ્ત્રીઓના અંગોપંગની પ્રશંસાથી શીયળ, તથા
 મનના ક્લેશથી જેમ ધ્યાનની ખુદ્ધિ, તેમજ માંસલક્ષણથી
 દેવપૂજા તથા પવિત્રપણાદિકથી ઉત્પન્ન થયેલું અમત્ત પુણ્ય
 નાશ પામે છે.

(સ્વાગતાવૃત્તમ)

^૩૧૨ ^૪૧૩
 પારદારિકનરઃ પરપત્ની,

^૬૧૪ ^૭૧૫
 તસ્કરશ્ચ પરકીયવિમૃતિમ્ ।

^{૧૨}૨૪ ^{૧૩}૨૬ ^{૧૪}૨૮ ^{૧૫}૩૦
 મોક્તુમિચ્છતિ યથેહ તથા સા-

^{૧૧}૨૨ ^{૧૦}૨૦
 વામિષોપચિતમામિષલુબ્ધઃ ॥ ૨૦૦ ॥

અર્થ:-જેમ પરસ્ત્રીનો લાલચુ માણસ પારકી સ્ત્રીને ઇચ્છે
 છે, તથા ચોર જેમ પરના ધનને ઇચ્છે છે, તેમ માંસ

ભાણુમાં લુપ્ત થએલો ભાણુસ માંસથી પુષ્ટ થએલો પ્રશુને
૭૨ છે છે.

મયદ્વાર-(શાર્દૂલચિકીડિતવૃત્તમઃ)

^૪સ્વામિત્વં ^૫સમુર્પતિ ^૩કિંકરનરઃ ^૭પ્રેવ્યત્વમેતિ ^૬પ્રશુઃ,

^૮શત્રુઃ ^{૧૦}સોદરતામુર્પતિ ^{૧૧}ભજતે ^{૧૪}પ્રત્યર્થિતાં ^{૧૩}સોદરઃ ^{૧૨}।

^{૧૬}જાયાત્વં ^{૧૫}જનની ^{૨૦}પ્રયાતિ ^{૧૮}જનનીભાવં ^{૧૭}ચ ^{૧૮}જાયાજનો,

^૧ધર્મધ્વંસધુરાધુરીણમધુનઃ ^૨પાનાભિભૂતાત્મનામ્ ॥૧૦૧॥

અર્થ:-ધર્મના નાશરૂપી ધોંસરીને ધારણ કરવામાં બગદ
સમાન, એવા મદ્યપાનથી પરાભવ પામેલો છે આત્મા જેમનો
એવા ભાણુસો આકરને શેઠરૂપ ગણે છે, શત્રુને લાઈ તુલ્ય
માને છે, અને લાઈને શત્રુ માને છે, તથા પોતાની માતાને
પોતાની સ્ત્રી તરીકે ગણે છે, અને પોતાની સ્ત્રીને પોતાની
માતા સમાન માને છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમઃ)

^૩દદાત્યદેયં ^૨ચ ^૪દધાત્યધેયં, ^૬નાયત્યગેયં ^૮ચ ^{૧૧}પિબત્યપેયમ્ ^{૧૦}।

^{૧૩}જયત્યજેયં ^{૧૨}ચ ^{૧૪}નયત્યનેયં, ^{૧૬}ન ^{૧૫}કિં ^{૧૮}સુરાપાનકરઃ ^૧કરોતિ ^{૧૯}॥

અર્થ:-મદિરાપાન કરનારો ભાણુસ નહિ દેવા લાથક
વસ્તુ આપે છે: નહિ ધારણ કરવા લાથક ધારણ કરે છે,

નહિ ગાવા યોગ્ય ગાય છે, નહિ પાનકરવા લાયકનું પાન કરે છે, નહિ છત કરવા લાયકને છતે છે, તથા નહિ લઈજવા લાયકને લઈજાય છે; માટે એવી રીતે મહિરાપાન કરનાર માણસ શું કાર્ય નથી કરતો? અર્થાત્ સમગ્ર ન કરવા લાયક કાર્યોને તે કરે છે

(શાર્દૂલચિક્રોદિતઘૃતમ્)

^{૨ ૫ ૩ ૪ ૬ ૭ ૮ ૯}
યદ્દામ્યંતિ ગૃહે ગૃહે વિવસના યજ્ઞત્વરં શેરતે,

^{૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૦ ૧૫ ૧૪ ૧૭ ૧૬}

યદ્ભૂમૌ નિપતંત્યમુદ્રિતમુખા યચ્ચારદંતિ સ્ફુટમ્ ।

^{૧૮ ૨૦ ૨૧ ૧૮ ૨૫ ૨૪ ૨૨ ૨૩}

યદ્ગ્રીથીવુ વિશંતિ કોશિતદશો જલપંત્યજલ્પ્યં ચ ય,-

^{૨૭ ૨૮ ૨૯ ૨૯ ૧ ૩૦ ૩૧}

ચદ્વાદં ચ રુદંતિ મૂઢમતયસ્તન્મદ્યવિસ્ફુર્જિતમ્ ॥

અર્થ:-જે મહિરાપાન કરનારા મૂઢ બુદ્ધિવાળા માણસો ઘેર ઘેર ભટક્યા કરે છે, નસ થઈને બજારમાં સુઈ રહે છે, ખુલ્લાં મુખો રાખીને પૃથ્વી ઉપર પડે છે, આ ખો મીચીને ગલીઓમાં પ્રવેશ કરે છે, નહિ બોલવા લાયક અપ્શબ્દો બોલે છે, તથા જે અત્યંત રૂઢન કરે છે, તે સમગ્ર મદ્યપાનનું પરિણામ છે.

^{૧ ૨ ૫ ૩ ૪ ૬}
વ્યાધીનામવર્ધિ પદં ચ વિપદામુન્માદમાદ્યદ્વિયાં,

^{૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૪ ૧૨ ૧૩}

ધામાઽધન્યગિરાં ગુહામયશામાં સ્થાનં શ્વનિં ચૈનસામ્ ।

આધારં ચ યુગ્માં ક્રુવાં પરિષદં સંભોગભૂમિં મિયાં,
 મુંચાઽઽચારવિચારચારુરચનાનિર્વારિણીં વારુણીમ્ ॥

અર્થ:-દુઃખોની સિમાસમાન, આપદાઓના સ્થાન
 તુલ્ય, ઉન્માદ અને પ્રમાદની બુદ્ધિના ધામ સમાન, ખરાબ
 વચનોની શુદ્ધ સરખી, અપયશના સ્થાન ખરાબર, પાપોની
 ખાણ તુલ્ય, લડાઈના આધાર સમાન, ક્રોધની સભા સરખી,
 ભયોની સંગમભૂમિ તુલ્ય, તથા આચારના વિચારની મનોહર
 રચનાને અટકાવનારી એવી મદિરાનો હે મિત્ર ? તું
 ત્યાગ કર ?

(હરિણીવૃત્તમ્)

મતિકમલિનીનાગં છાગં દુરુહહવિર્ભુજઃ,
 પ્રકટિતદયાદૈન્યં સૈન્યં પ્રમાદમહીપતેઃ ।
 વ્યસનપયસાં સિધું બંધું કષાયધરાસ્પૃશાં,
 પરિહર સુરાપાનં યાનં વિપત્પુરવર્ત્મનિ ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ:-બુદ્ધિરૂપી કમલિનીનો સંહાર કરવામાં હસ્તિ
 સમાન, કુતર્કરૂપી અગ્નિ પ્રત્યે બોકડા ખરાબર, પ્રગટ કરેલ
 છે દયા પ્રત્યે દૈન્યભાવ બેજો, પ્રમાદરૂપી રાબના સૈન્યતુલ્ય,
 આપદારૂપી પાણીના સમુદ્ર સમાન, કષાયરૂપી પ્રાણીઓના

ખંધુત્ય, તથા દુઃખરૂપી નગરના માર્ગમાં વાહન સરખા
સુરાપાનને, હે પ્રાણી ? તું ત્યજી દે ?

વેશ્યાદ્વાર-(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

યદ્વત્^૧ વિદકોટિવક્ત્રનિપતન્નિષ્ઠીવનાનાં^૨ ઘટી,^૩

યદ્વક્ષસ્વ^૪ જનંગમાદિજનતાપાણિપ્રહારાસ્પદમ્^૫ ।

યદ્ગાત્રં^૬ બહુબાહુદંડનિબિડક્રોડીકૃતમંશિતં,^૭

પ્રેમતાસુ^૮ દધાતિ ધાવકશિલાતુલ્યાસુ^૯ વેશ્યાસુ^{૧૦} કઃ ॥^{૧૧}

અર્થ:-જે વેશ્યા સ્ત્રીઓનું મુખ, કોડા વ્યભિચારી
પુ. પેના મુખમાંથી પડતા થુંકની કુંડી સમાન છે, તથા
જેઓની છાતી ચંડાળ વિગેરે નાલાયક જનોના હાથેથી હણા-
એલી છે, તેમજ જેઓનું અંગ ઘણા માણસોના હસ્તદંડના
આલિંગનથી શિથિલ થઈ ગયું છે, એવી ઘોળીની શીઘ્રા
સમાન વેશ્યા સ્ત્રીઓમાં કયો માણસ પ્રેમને ધારણ કરે ?
અર્થાત્ કોઈપણ પ્રેમ ન કરી શકે.

રત્યેવાસમસાયકઃ^{૧૨} પશુપતિઃ^{૧૩} પુત્ર્યેવ^{૧૪} ભૂમીભૃતઃ,^{૧૫}

શત્ર્યેવાપ્સરસાંપતિર્મુરરિપુઃ^{૧૬} પુત્ર્યેવ^{૧૭} પાથોનિધેઃ ।

રોહિણ્યેવ^{૧૮} મુધામરીચિરવનેઃ^{૧૯} પુત્ર્યેવ^{૨૦} પૌલસ્ત્યજિદ્,^{૨૧}

બાહુભ્યાં^{૨૨} પરિરખ્યતે ગણિકયા^{૨૩} વિદેહયા^{૨૪} કુષ્ટમણિઃ ॥૧૦૭

(૬૫)

અર્થ:-કામદેવ જેમ રતીથી, મહાદેવ જેમ પાર્વતીથી, ઇન્દ્ર જેમ ઇન્દ્રાણીથી, વિષ્ણુ જેમ લક્ષ્મીથી, ચંદ્ર જેમ રોહિણીથી, તથા રામ જેમ સીતાથી આલિંગન કરાય છે, તેમ કુષિ એટલે કોઠના રોગવાળો માણસ પણ ગણિકાથી ક્ષત ધનની ઇચ્છાએ કરીનેજ મન્ને હસ્તોથી આલિંગન કરાય છે.

(ઉપજાતિવૃક્ષમ્)

1 2 10 3 4
યાસુ વ્રજન્ યાતિ જનઃ કદાચિ,-

5 6 7 8 9
જ્ઞામ્યાં ચ માતર્યપિ મોહમૂઢઃ ।

11 12
અનેકલોકૈઃ પ્રતિસેવિતાસુ,

13 14 15 16 17
કિ તાસુ વેશ્યાસુ રતિઃ શુભાય ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ:-જે વેશ્યા સ્ત્રીઓ પ્રત્યે ગમન કરનારો માણસ કોઈ વખતે તો જડેન તથા માતા પ્રત્યે પણ મોહથી મૂઢ થઈ જાય છે, એવી અનેક લોકોથી સેવાએલી તે વેશ્યા સ્ત્રીઓમાં કરેલી પ્રીતિ શું કહ્યાણુકારી નિવડે છે ? અર્થાત્ નથીજ નીવડતી.

(ક્ષિત્તરિણીવૃક્ષમ્)

3 2 1 4 5 6 7
ધનં પ્રીતિર્યાસાં ધનમપિ ચ રૂપં નિરૂપમં,

11 12 13 14 15 16 17
ધનં ચાર્વાચારો ધનમપિ ચ કુચિર્નિરુચિઃ ।

૫૬ ૧૮ ૧૭ ૨૫ ૨૪ ૨૦ ૨૨ ૨૩ ૨૧
 ધનં દેવો યાસાં ધનમપિ ચ યાસાં ગુરુરિહ,

૩૨ ૨૮ ૩૧ ૨૬ ૨૯ ૨૭ ૩૦
 વિધન્તે વેશ્યાસુ પ્રણયમિહ કસ્તાસુ મતિમાન્ ॥૧૦૯.

અર્થ:-તે વેશ્યા સ્ત્રીઓને ધન એજ પ્રીતિ, ધન એજ નિરૂપમરૂપ, ધન એજ મનોહર આચાર, ધન એજ અત્યંત બુદ્ધિ, તેમજ દેવ તથા ગુરુ પણ ધન જ છે, એવી વેશ્યા સ્ત્રીઓમાં કયો બુદ્ધિમાન્ પુરૂષ આ જગત્માં પ્રેમ ધારણ કરે ? અર્થાત્ કોઈ પણ પ્રેમ ધારણ કરે નહિ.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

૬ ૭ ૧
 માસ્મ સ્મર સ્મરનરેશવસ્થિનીનાં,

૨ ૩ ૮ ૪ ૫
 તાસાં પળાંબુજદશાં હિ દશાં વિલાસાન્ ।

૧૧ ૧૦
 યદ્રૂપદીપકલિકાસુ મનોહરાસુ,

૯ ૧૨ ૧૩
 સ્નેહક્ષયાસુ બહવઃ શલભીભવન્તિ ॥૧૧૦॥

અર્થ:-હે પ્રાણી ! કામદેવરૂપી રાજની સેના સમાન, એવી તે વેશ્યા સ્ત્રીઓની આંખોના કટાક્ષોનું તું સ્મરણ નહિ કર ? કેમકે સ્નેહનો ક્ષય થયો છે જેમને વિષે, (તેલનો નાશ થયો છે જેમને વિષે) એવી વેશ્યા સ્ત્રીઓના રૂપરૂપી મનોહર દીવાની શિખાઓમાં ઘણા માણસો પતંગી-આની કીડાને પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ છેવટે મૃત્યુ પામે છે.

પાપધિહાર-(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ્)

તેભ્યઃ^૭ શ્વાપદપેટકૈઃ^૮ સહસુતૈઃ^{૯ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૩} સર્વૈરપિ^{૧૪ ૧૫ ૧૬ ૨૦ ૧૬ ૧૭ ૧૮} ગ્રસ્યતે,
 તૈઃ^{૨૮} સાર્ધં^{૨૨ ૨૧ ૨૭ ૨૪ ૨૫ ૨૩ ૨૬} ભષણા^{૨ ૩ ૫ ૬ ૪ ૧} ભ્રમંતિ^૧ વિપદાં^૧ પૂરા^૧ દ્રવપ્રોન્મુત્તાઃ ।
 વિધ્યંતે^{૨૮} વિવિધાયુધૈશ્ચ^{૨૨ ૨૧ ૨૭ ૨૪ ૨૫ ૨૩ ૨૬} પશવઃ^{૨ ૩ ૫ ૬ ૪ ૧} પુણ્યૈઃ^૧ સમં^૧ તૈઃ^૧ સમે,
 યે^{૨ ૩ ૫ ૬ ૪ ૧} મૂઢા^૧ અટલીમટન્તિ^૧ વિકટાં^૧ પ્રારબ્ધપાપર્દયઃ ॥૧૧૧॥

અર્થ:-ધારણ કરેલ છે શિકારનું વ્યસન જેઓએ, એવા
 જે મૂઢ માણસો શિકાર માટે લયંકર જંગલમાં ભટક્યા
 કરે છે, તેઓથી વનવાસી પ્રાણીઓ સમગ્ર મુખે સહિત
 પણ ત્રાસ પામેછે, વળી તેઓની સાથેજ વેગવાળા કુતરાઓ
 સહિત દુઃખના સમૂહો પણ ભમ્યા કરે છે, તેમજ નાના
 પ્રકારના શસ્ત્રો ધારણ કરનારા એવા તેઓ પશુઓની સાથે
 પોતાના પ્રાણોને પણ વીધી નાખે છે.

સંપર્ક^{૪ ૩ ૭ ૫ ૬ ૧૦ ૮} નરકૈઃ^{૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૭ ૧૫ ૧૬} કલિં^{૧૬ ૧૮ ૨૦ ૨૧ ૨ ૨૨ ૧} ચ^{૨૪ ૨૭ ૨૩ ૨૬ ૨૫} કુશલૈર્વૈર^૧ સતાં^૧ સંગમૈઃ,
 પ્રીતિં^{૧૬ ૧૮ ૨૦ ૨૧ ૨ ૨૨ ૧} મીતિભરૈરૈઃ^{૨૪ ૨૭ ૨૩ ૨૬ ૨૫} પરિચયં^૧ પ્રેમાપદાં^૧ પ્રાપ્તૈઃ ।
 ઉદ્દેગં^{૨૪ ૨૭ ૨૩ ૨૬ ૨૫} વિનયૈર્નયૈરમિલનં^૧ ચેદીહસે^૧ હે સસે,
 સત્ત્વત્રાતભયંકરં^૧ કુરુ^૧ તદા^૧ સાટોપમાચ્છોટનમ્ ॥૧૧૨॥

અર્થ:-હે મિત્ર ? જો તું નરક સાથે સંગમ કરવાને, પુણ્ય સાથે કલેશ કરવાને, સબજનોની સંગત સાથે વેર કરવાને, ભયના સમૂહ સાથે પ્રીતિ કરવાને, પાપોની સાથે પરિચય કરવાને, દુઃખદાયક વસ્તુઓ સાથે પ્રેમ કરવાને, તથા ન્યાય સાથે નહિ મળવાને ઇચ્છતો હોય, તોજ પ્રાણીઓના સમૂહને ભય કરનારા એવા શિકારને આટોપ સહિત કર ?

આકંદા^૪ વનવાસિનામ^૩ સુમતાં^૫ ગીતાનિ^૬ તૈષામસૃક્,^૭
 કુલ્યાઃ^૮ કુંકુમહસ્તકા^૯ અનુચરાઃ^{૧૨} ક્રૂરાઃ^૬ શુનાં^{૧૦} રાશયઃ^{૧૧} ।
 જંતુઘાતપલાન્યહો^{૧૪ ૧૩} રસવતી^{૧૫} યસ્મિન્^૧ મૃગવ્યામહે,^૨
 શ્વશ્ર્ચ્ચ^{૧૭} પરિરમ્યતે^{૧૮} મૃગયુભિઃ^{૧૬ ૨૦ ૧૯} કસ્તન્ન^{૨૨} ગચ્છેત્^{૨૧} સુધીઃ॥

અર્થ:-જો શિકારરૂપી વિવાહના મહોત્સવમાં વનવાસી પ્રાણીઓના આકંદરૂપી ગીતો છે, તેઓના રૂઢિરૂપી ભરા-એલાં ખાખોચીયાંરૂપી કુંકુમના હાથાઓ એટલે કેશરના થાપા છે, જ્યાં ફર કુતરાઓના સમૂહોરૂપી સોળતીઓ એટલે જાનૈયા છે, વળી અહો ! જ્યાં પ્રાણીઓના સમૂહના માંસની રસોઈ છે, તથા જ્યાં નરકરૂપી સ્ત્રીને શિકારીઓ આલિંગન કરે છે, એવા તે મહોત્સવમાં કયો ઉત્તમ-ખુદ્ધિમાન્ માણસ જાય ? અર્થાત્ કોઈ પણ ન જાય.

ये नीरं विपिबन्ति निर्झरभरं कुञ्जै च ये शेरते,
ये चाश्नन्ति तृणानि काननभुवि भ्राम्यन्ति येऽहर्निशम्
ये च स्वैरविहारसारसुखिता निर्मन्तवो जन्तवो,
हत्वा तान् मृगयासु कः समभवच्छब्देषु नाभ्यागतः॥

અર્થ:-જે બિચારા નિસ્પરાધી વનવાસી પ્રાણીઓ ઝરણા-
ઓનું પાણી પીએ છે, ઝાડીમાં મુઠ રહે છે, ઘાસ ચારા
ખાય છે, વનની ભૂમિમાં નિરંતર ભ્રમણ કરે છે, એવી રીતે
જેઓ સ્વેચ્છાચારી મનોહર વિહારથી સુખી થએલાં છે,
તેઓને શિકારમાં હાણીને કયો માણસ નરકનો પરાણો
થયો નથી ?

(उपजातिवृत्तम्)

जीवान् घृतां यत्र नभोऽबुभूगान्,

भवन्नयार्थः समुपैति हानिम् ।

१० ८ ८ ११
आखेटकं पेटकमापदां कः,

१३ १४ १५ १२
कौतूहलेनापि करोति धीमान् ॥ ११५ ॥

અર્થ:-જે શિકારમાં ખેતર, જળાવર, અને યાગ્યગને હણનારા શિકારીઓના ગણે પુરુષાર્થો હાનિ પામે છે, એવા

દુઃખના સમૂહ સરખા શિકારને કીડા માત્રથી પણ કયો
બુદ્ધિમાન આચરે ? અર્થાત્ નજ આચરે.

ચૌરીદ્વાર-(શિશ્વરિણોઽવૃત્તમ્)

^૨ પ્રહારો ^૧ યઃ ^૩ યસ્તદનુ ^૪ શિરસો ^૫ મુંડનમથો, ^૬

^૭ સ્વરારોષાટોપસ્તદનુ ^૮ ચ ^૯ જગદ્ગાલિસહનમ્ ।

^{૧૨} તતઃ ^{૧૩} શૂલારોહો ^{૧૪} ભવતિ ^{૧૫} ચ ^{૧૬} તતો ^{૧૭} દુર્ગતિગતિ,-

^{૧૮} વિચાર્યૈતચ્ચૌર્યાચ ^{૧૯} ગચ્ચારતં ^{૨૦} મુંચતિ ન કઃ ॥૧૧૬॥

અર્થ:-જે ચોરી કરવાથી પ્રથમ તો લાકડી આદિકથી
માર પડે છે, પશ્ચાત્ ગધેડા ઉપર બેસવું પડે છે, બાદ
દુનિયાની ગાળો સહન કરવી પડે છે, ત્યાર પછી શૂળી ઉપર
ચઢવું પડે છે, તેમજ તેથી છેવટે દુર્ગતિમાં જવું પડે છે,
એવી રીતના ચોરીના આચરણની દશા વિચારીને તેનો
કયો ઉત્તમ જન ત્યાગ ન કરે ?

^૨ નૃણાં ^૪ પ્રાણા ^૩ ચાક્ષ્યા ^૫ યદનઘયશો ^૬ યદ્દમલઃ,

^૭ કુલાચારો ^૮ યદ્વાનુપમમહિમા ^૯ યચ્ચ ^{૧૦} ગરિમા ।

^{૧૧} કલાનાં ^{૧૨} યત્કે ^{૧૩} લિપ્તિ ^{૧૪} રૂપરચના,

^{૧૫} ધનં ^{૧૬} તથૈરાત્તં ^{૧૭} નિશ્ચિલમપિ ^{૧૮} તૈઃ ^{૧૯} સંહૃતમિદમ્ ॥૧૧૭॥

અર્થ:-જે ધન માણસોના બાહ્યપ્રાણો છે, નિર્દોષ યશ છે, નિર્મળ કુળાચાર છે, અનુપમ મહિમા છે, મહોદામ છે, કળાઓની કીડા છે, તથા જે અતુલ્યરૂપની રચના છે, એવું પારકું ધન જેઓએ ચોરેલું છે તેઓએ સમગ્ર હરેલું છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ)

^૭વૈરં ^૭નિશ્વજનૈરકારિ ^{૨૮}કલહઃ ^{૧૦}કીર્ત્યાં ^૯ચ ^૮લોકદ્વયી,-

^{૧૧}કૃત્યૈર્મત્સર ^{૧૨}ઉત્સવૈશ્ચ ^{૧૪}વિરહઃ ^{૧૩}સૌખ્યૈર્સૂયોદયઃ ।

^{૧૮}પ્રાણૈરપ્રિયતા ^{૧૯}પ્રિયૈરલયનં ^{૨૦}દ્રોહશ્ચ ^{૨૧}ધર્મેચ્છયા,

^{૨૬}વિશ્રંભેન ^{૨૭}હૃદશ્ચ ^{૨૪}તૈરતિશઠૈર્યૈશ્ચૌરિકા ^૫નિર્મમે ^૧॥૧૧૮॥

અર્થ:-જે અત્યંત શઠલોકોએ ચોરી કરેલી છે તેઓએ જગતના લોકો સાથે વૈર કરેલું છે, કીર્તિ સાથે કલેશ કરેલો છે, ખન્ને લોકના કાર્યો સાથે મત્સર કરેલો છે, ઉત્સવો સાથે વિરહ કરેલો છે, સુખો સાથે અદેખાધનો ઉદય કરેલો છે, પ્રાણો સાથે અપ્રીતિ કરેલી છે, સ્નેહીઓ સાથે અબોલા કર્યા છે, ધર્મની ધ્વિજ સાથે દ્રોહ કરેલો છે, તથા વિશ્વાસ સાથે હઠવાદ કરેલો છે.

^૫તત્કીર્તિઃ ^૬કુમુદેન્દુકુન્દકલિકાકર્પૂરપૂરોપમા,

^૭તત્સ્ફૂર્તિઃ ^૮પરમપ્રમોદવિલસત્પાવિન્યપાથઃપ્રપા ।

તન્મૂર્તિઃ સ્મરપાર્થિવસ્યશશિસ્વર્માણુરુદ્ભાજતે,^{૧૦}^{૧૧}

ચૌર્યૈર્મુમુચે^૧ રાઃ^૨દુણ્ણ^૩ત્તજારા^૪નૈ^૫દા^૬ત્તવાનલમ્ ॥૧૧૯॥

અર્થ:-જેઓએ ઉલ્લાસપ્રમાણ થતા શુભેના સમૂહરૂપી બગીચાને બાળવામાં દાવાનળ સમાન ચોરીને ત્યાગ કર્યો છે, તેઓની કીર્તિ ચંદ્રવિકાસી કમળ, ચંદ્ર, હાલર નામના પુષ્પની કળી, તથા કપૂર તુલ્ય ઉજવળ છે, તેમજ તેઓની સ્ફુર્તિ ઉત્કૃષ્ટ હૃદયથી ફેલાવો પામતું જે પવિત્રપણું તેરૂપી પાણીની ખરબ સમાન છે, તથા તેઓની મૂર્તિ કામદેવરૂપી રાજાના રૂપના ગર્વરૂપી ચન્દ્રને યસ્ત કરવામાં રાહુ તુલ્ય શેલે છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

શ્રીકીર્તિવિસ્ફૂર્તિલતામ્બુવાહં,^૧

દૌર્ભાગ્યદેન્યામ્બુજસપ્તવાહમ્ ।

વિશ્રંભધારાધરગન્ધવાહં,^૨

વિમુંચ ચૌર્યૈરુરિતપ્રવાહમ્ ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ:-અપકીર્તિના ફેલાવારૂપી વેલડીને વૃદ્ધિ કરવામાં વરસાદ સમાન, હુલાગ્યપણું તથા દરિદ્રતારૂપી કમળને વિકસર કરવામાં સૂર્ય સમાન, અને વિશ્વાસરૂપી મેઘને નાશ કરવામાં પવન તુલ્ય, તથા પાપોના પ્રવાહ સદૃશ એવી ચોરીને, હે પ્રાણી ! તું ત્યજ દે ?

परस्त्रीद्वार-(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्.)

नो^६ हास्यं^८ सुरतप्रपञ्चचतुरं^{७ १२ ११ १०} नालिंगनं^{१३} निर्भरं,^{१७ १६}
 नैवोरोजसरोजयुग्मल(वि)लुठत्^{१८ २१ २} पाणिं^{२४ २४ २३} प्रमीलामलम् ।
 नो^{२०} बिंबाधरचुंबनं^{१८ १८ २१ २} स्थिरतया^{३ ५ ६ १ २२ २४ २३} कुर्यात् पुमान् प्रेयसी-
 मन्येषां^{३ ५ ६ १ २२ २४ २३} रमयन्निकामचकितः कामीति काम्य इव ताः ॥

अर्थः-कामी भाषुस परस्त्रीनी साथे विदास करतो छतो ते सभये अत्यंत भीकने भाये तोणीना साथे अलोगना प्रपञ्चमां योग्य अेवुं हास्य करी शक्तो नथी, तोणीने अत्यंत आलिंगन करी शक्तो नथी, तोणीना स्तन-
 इपी कमणना युग्मपर भरोभर हस्ताक्षेप करी शक्तो नथी, अत्यंत सुभथी सारी रीते आंभो भीथी शक्तो नथी, तेभज स्थिरताथी तोणीना गिंभ अेटवे पीका घोला समान हाठनुं चुंभन पणु लभ शक्तो नथी, भाटे तेवी परस्त्रीने लोगवानी धंछा करवी नहि.

पौराणां^{२ ३ ५ ४ ८ ६ ७} पुरतः^{१ १२ ११ १० ८ १५ १३ १४} प्रपञ्च्य महिमां दत्तः पितृभ्यां स्वयं,
 यो दत्त्वा स्वकरं करेण च वृत्तः सप्तार्चिषां साक्षिकम् ।
 तं हित्वा पतिमीहते यदितरं या कामिनी कामिनं,
 तन्नूनं कथमात्मसाद्भवति सा स्वच्छंदसंवारिणी ॥१२२

અર્થ:-જે પતિને નગરના લોકોની સમીપે મહોત્સવ પૂર્વક મા-માપે પ્રસન્ન કરી આપ્યો છે, તથા જેને પોતાનો હાથ તેના એટલે પતિના હાથમાં આપીને અગ્નિની સાક્ષીએ પોતે પતિપણે સ્વીકારેલો છે, એવા પતિનો ત્યાગ કરીને જે સ્ત્રી બીજા કામી પુરૂષને ઈચ્છે છે, તે સ્વછંદાચારી સ્ત્રી ખરેખર આપણી પોતાની શી રીતે થાય ? અર્થાત્ નજ થાય.

^૨ પૂર્ણો^૩પ્યન્યપરા^૬ભવૈકતમસા^૧ યત્સંગતો^૭ ગ્રસ્યતે,

પ્રાદુર્ભૂતકલંકપંકકલિતઃ^૪ સુશ્લોકશીતશુતિઃ^૫ ।

નીચાચારવિધૌ^૮ મહાનિવ^૯ ભવેદાપાતમાત્રપ્રિયે,^{૧૦}

કોઽસ્મિન્^{૧૬} સ્વૈરવિહારકારિણિ^{૧૨} સુધીઃ^{૧૩} પ્રીતઃ^{૧૬} પરસ્ત્રીજને^{૧૭} ।

અર્થ:-જે પરસ્ત્રીના સંગથી પ્રખ્યાત અને સંપૂર્ણ ચન્દ્ર પણ અન્યના એટલે રાહુના પરાભવરૂપી અંધકારથી ગ્રસ્ત થાયછે, તથા તેથી ઉત્પન્ન થએલા કલંકરૂપી પંકથી છવાએલો થયો છે, માટે નીચના આચારની વિધિમાં જેમ સજ્જન તેમ એવી દુઃખદાયક તથા સ્વેચ્છાચારી પરસ્ત્રીમાં કયો ઉત્તમ બુદ્ધિમાન્ માણસ પ્રીતિનાળો થાય ? અર્થાત્ કોઈપણ ન થાય.

ઘોષેષુ^{૧૨} સ્થિતિમીઢતે^{૧૩} સ^{૧૪} વિમતિર્મુક્ત્વામરાણાં^૮ પુરીં,^૭

ત્યક્ત્વા^{૧૮} મંદરમેદિનીમવકરાનુત્વાતુમુત્કથા^{૧૭} સઃ ।^{૧૯ ૨૦ ૨૧ ૧૫ ૧૬}

(૭૬.)

૨૫ ૨૬ ૨૨ ૨૩ ૨૪
 પાતું^૨ વાંછતિ^૨ મુક્તનિર્મલજલઃ^{૪ ૧} સ ગ્રમમાર્ગોદકં,^{૫ ૬}
 ત્યક્ત્વાત્મપ્રમદાઃ^૨ પરપ્રિયતમા યઃ^{૪ ૧} સેવિતું^૫ કાંક્ષતિ^૬ ॥ ૧૨૪

અર્થ:-જે માણસ પોતાની સ્ત્રીનો ત્યાગ કરીને પરસ્ત્રીને સેવવાને ઇચ્છે છે, તે બુદ્ધિ વિનાનો માણસ દેવતાની નગરીનો ત્યાગ કરીને ગોકુળમાં એટલે ગાયોના વાડામાં રહેવાનું ઇચ્છે છે, તથા સુવર્ણથી મંદરાચળની ભૂમિનો ત્યાગ કરીને ઉકરડા ખોદવાને ઇચ્છે છે, તેમજ નિર્ભળ જળનો ત્યાગ કરીને ગામડાની ગટરનું પાણી પીવાને તે ઇચ્છે છે.

(ઉપજાતિષ્ટુત્તમ)

૪ ૩
 નિજાંગનાસંગમનંગરંગા,-
 ૨ ૫ ૧ ૬
 દન્યેષુ^૨ વાંછત્સુ^{૫ ૧} યથાત્મકોપઃ^૬ ।
 ૭ ૮ ૯ ૧૦
 તથા^૭ પરેષામિતિ^{૮ ૯} મન્યમાના,^{૧૦}
 ૧૩ ૧૧ ૧૨
 સ્ત્યજન્તિ^{૧૩ ૧૧} સંતઃ^{૧૨} પરકીયપત્નીઃ ॥ ૧૨૫ ॥

અર્થ:-જેમ અન્ય માણસો, કામદેવના રંગથી આપણી પોતાની સ્ત્રીના સંગમને ઇચ્છવાથી આપણને પોતાને જેમ ક્રોધ થઢે છે, તેમ અન્યને પણ ક્રોધ થઢે, એવું વિચારી સજ્જન પુરૂષો પરસ્ત્રીનો ત્યાગ કરે છે.

इन्द्रियद्वार-(शार्ङ्गलविक्रीडितवृत्तम्)

સારંગાન્ ^૨ ૩ ^૪ ૪ ^૬ ૮ ^૭ ૯
 ભ્રમરાનિભાંશ્ચ શલભાન્ મીનાંશ્ચ મૃત્યુંગતાન્
 કર્ણગ્રાણશરીરનેત્રરસનાકાર્મૈઃ ^૧ ૧૬
 પ્રકામોત્સુકઃ ।

^{૧૦} દૃષ્ટા શિષ્ટપથપ્રવૃત્તિવિપિનશ્રેણીસમુત્પાટને, ^{૧૧}

સાટોપદ્વિપમિન્દ્રિયવ્રજમિમંધીમાન્ વિધત્તે વશમ્ ॥૧૨૬

અર્થ:-કાન, નાસિકા, રૂપશી, નેત્ર તથા શૃંગહાના રસથી,
 અનુક્રમે મૃગલાઓ, લમરાઓ, હસ્તિઓ, પતંગીઓ, તથા
 માંછલાં મૃત્યુ પામેલાં બેઠને, ઉત્તમ માર્ગની પ્રવૃત્તિરૂપી
 વનની શ્રેણિનો નાશ કરવામાં ઉદ્ધત થએલા હસ્તિ સમાન
 આ ઈન્દ્રિઓના સમૂહને બુદ્ધિમાન્ માણસ અત્યંત ઉત્સુક
 થઈને વશમાં રાખે છે.

દંભાંભોરુહિણીવિકાશનવિધૌ યૌંઽમોજિનીવહ્નમો, ^૨ ૧ ^૩
 યો લાંપટ્યકલાકલાપજલધૌ ^૪ ૫ ^૬ પીયૂષપાદોપમઃ ।

યઃ સ્પર્દાવસુધારુહાલિજલદો યશ્ચોત્પથપ્રસ્થિતૌ, ^૮ ૧૧ ^૭ ૧૨

પારીણશ્ચ તસુદ્ધુરં વિષયિણાં વ્રાતં જયન્ ભદ્રમાક્ ॥ ^{૧૩} ૧૦ ^{૧૪} ૧૬ ^{૧૭} ૧૮ ^{૧૯}

અર્થ:-જે ઈન્દ્રિઓનો સમૂહ કપટરૂપી કમલિનીને વિક-
 સ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન છે, તથા લંપટતાની કળાના

સમૂહરૂપી સમુદ્રની વૃદ્ધિ કરવામાં ચન્દ્ર સમાન છે, તેમજ
જે સ્પર્ધારૂપી વૃક્ષોની પંક્તિને ઉગાડવામાં વરસાદ સમાન
છે, અને ઉન્માર્ગના પ્રસ્થાનમાં જે પારંગામી છે, એવા
ઉદ્ધત ઇન્દ્રિયોના સમૂહને જીતવાથી પ્રાણી કલ્યાણને
લજનારો થાય છે.

૯ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૦
સ પ્રાજ્યર્જ્વલનૈર્વિના રસવતીપાકં ચિકીર્ષુઃ કુધી,-
૧૯ ૧૮ ૨૧ ૨૦ ૨૨ ૧૬ ૧૭
સ્ત્યક્ત્વાપોતમગાધવાર્ધિતરણં દોભ્યૌ વિધિત્સુઃ સઃ ।
૨૫ ૨૬ ૨૭ ૩૦ ૨૪ ૨૩ ૨૮ ૨૯
બીજાનાં વપનૈર્વિનેચ્છતિ સ ચ ક્ષેત્રેષુ ધાન્યોદ્ગમં,
૧ ૨ ૩ ૪ ૮ ૬ ૭ ૫
યોઽક્ષાણાં વિજયૈર્વિના સૃહ્યતિ ધ્યાનં વિધાતું શુભમ્ ॥

અર્થ:-જે માણસ ઇન્દ્રિયોનો જય કર્યા સિવાય શુભ
ધ્યાન ધરવાને ઇચ્છે છે, તે કુપ્તુદ્ધિવાળો માણસ દેદીપ્યમાન
અગ્નિ વિના રસોઈ પાક બનાવવાને ઇચ્છે છે, તથા સારા
એવા બહાણનો ત્યાગ કરીને બન્ને હસ્તોવડે અગાધ સમુદ્ર
તરવાને ઇચ્છે છે, તેમજ બીજના વાવ્યા સિવાય તે માણસ
ક્ષેત્રોમાં ધાન્યની ઉત્પત્તિને ઇચ્છે છે, અર્થાત્ જેમ તે સમગ્ર
ઇચ્છાઓ વ્યર્થ છે તેમ ઇન્દ્રિયોના જય સિવાય ધ્યાનની
ઇચ્છા પણ વ્યર્થ છે.

૨ ૧ ૩ ૪
રાગદ્વેષવિનિર્જયામ્બુજવને યઃ પદ્મિનીનાં પતિઃ,
૭ ૫ ૬
કૃત્યાકૃત્યવિવેકકાનનપયોબાહપ્રવાહશ્ચ યઃ ।

૮
 યઃ સદ્બોધવિરોધભૂધરશિરઃશંભપ્રહારોપમઃ,
 ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૫ ૧૪
 સામ્યોલ્લાસમયં તમિન્દ્રિયજયં કૃત્વા ભવાનંદવાન્ ॥

અર્થઃ:-જે ઇન્દ્રિયોનો જય રાગદ્વેષના જયરૂપી કમળોના વનને વિકસ્વર કરવામાં સૂર્ય સમાન છે, તથા જે કૃત્યા-કૃત્યના વિવેકરૂપી વનની વૃદ્ધિ કરવામાં વરસાદના પ્રવાહ-તુલ્ય છે, તેમજ જે ઉત્તમ યોધના વિરોધરૂપી પર્વતના શિખરને ભેદવામાં વજ્રના પ્રહારતુલ્ય છે, એવો શમતાના ઉલ્લાસવાળો ઇન્દ્રિયોનો જય કરીને હે પ્રાણી ? તું આનંદિત થા ?

૩ ૪ ૧ ૨
 વિદ્વાંસો बहुशो विचारवचनैश्चेतश्चमत्कारिणः,
 ૭ ૯ ૮ ૫ ૬
 શૂરાઃ સન્તિ સહસ્રશશ્ચ સમરવ્યાપારબહ્વાદરાઃ ।

૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૨ ૧૧ ૧૦
 दातारोऽपि पदे पदे घनघनैः कल्पद्रुकल्पाः कलौ,

૨૩ ૨૪ ૨૫ ૧૭ ૨૨ ૧૮ ૨૧ ૧૯ ૨૦
 ते केऽपीन्द्रियतस्करैरपहृतं येषां न पुण्यं धनम् ॥૧૩૦॥

અર્થઃ:-આ જગતમાં વિચારપૂર્વક વચનોએ કરીને ચિત્તમાં આશ્ચર્ય ઉપજાવનારા ઘણા વિદ્વાનો છે, તેમજ રણસંગ્રામ-રૂપી વ્યાપારમાં આદરવાળા થએલા એવા શૂરઓ પણ હજારો છે, તથા ઘણા ધનથી આ કલિકાળમાં કલ્પવૃક્ષ સમાન પગલે પગલે દાન દેનારાઓ પણ ઘણા છે, પરન્તુ

જંઓનું પુણ્યરૂપી ધન ઇન્દ્રિઓરૂપી આરોએ આરંભું નથી,
એવા જનો તો વિરલાજ હોય છે.

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭}
શક્રસ્યૈવ સુરદ્વિપો મધુરિપોરેવ ઇંદ્રજાનાં પતિઃ,

^{૮ ૧૦ ૯ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪}
શ્રીદસ્યૈવ ચ પુષ્પકં પશુપતેરેવોક્ષચૂડામણિઃ ।

^{૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧}
સ્કંદસ્યૈવ ભુજંગભુગ્ ગણપતેરેવોદુરો વાહનં,

^{૨૩ ૨૪ ૨૨ ૨૮ ૨૬ ૨૫ ૨૭}
ધન્યસ્યૈવ શિવાધ્વનિ પ્રવિદિતં યાનં કૃપા કોવિદૈઃ ॥

અર્થ:—ઇન્દ્રનું જ જેમ ઐરાવત હસ્તિ, વિષ્ણુનું જ જેમ ગરુડ, ધનદનું જ જેમ પુષ્પક વિમાન, મહાદેવનું જ જેમ બળદ, કાર્તિકેયનું જ જેમ મયૂર, તથા ગણપતિનું જ જેમ ઉંદર વાહન છે, તેમ ભોક્ષમાર્ગ પ્રત્યે જવામાં કોઇક ધન્ય-વાહને પાત્ર માણસનું જ દયારૂપી વાહન હોય છે. એમ પાંડિત પુરૂષોએ કથેલું છે.

^{૮ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૨}
ગાંભીર્યં જલધેર્ધનં ધનપતેરૈશ્વર્યમેકેક્ષણાત્,

^{૧૫ ૧૪ ૧૭ ૧૬ ૨૧ ૧૮ ૨૦ ૧૯}
સૌંદર્યં સ્મરતઃ શ્રિયં જલશયાદાયુશ્ચ દીર્ઘં ધ્રુવાત્ ।

^{૨૪ ૨૩ ૨૨ ૨૮ ૫ ૨૬ ૨૭}
સૌભાગ્યં શુભમશ્વિનીસુતયુગાચ્છક્તિં ચ સત્યાઃસુતા,

^{૨૯ ૫ ૩૦ ૭ ૬ ૪ ૩ ૧ ૨}
હ્લાત્વા તં વિદધે વિધિર્વિધિમનાશ્ચક્રે કૃપાં યોઽગિષુ ॥

અર્થ:—જે માણસે પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા કરેલી છે, તેને

બનાવવામાં છે ચિત્ત જેનું એવા બ્રહ્માએ સમુદ્રમાંથી ગંધીર-
તાને, કુબેર પાસેથી ધનને, મહાદેવ પાસેથી ઐશ્વર્યને,
કામદેવ પાસેથી સુંદરતાને, વિષ્ણુ પાસેથી લક્ષ્મીને, ક્રુવ
પાસેથી દીર્ઘ આયુષ્યને, અશ્વિનીપુત્રો પાસેથી મનોહર
સૌભાગ્યને, તથા વ્યાસ પાસેથી શક્તિને લઈને બનાવેલો છે.

ન^૪ા^૫મૌ^૬ત્તિ^૭દે^૮ઃ^૯ દિ^{૧૦}ત્તિ^{૧૧}નિ^{૧૨}ચુ^{૧૩}ન્ના^{૧૪}હથં^{૧૫} ગોમયં,
દુ^{૧૬}ગ્ધં^{૧૭} દુ^{૧૮}ગ્ધપયો^{૧૯}ધિ^{૨૦}હારિ^{૨૧}લહરી^{૨૨}શુ^{૨૩}ભ્રં^{૨૪} યશઃ^{૨૫}સંચયમ્ ।

વત્સં^{૧૬} વિશ્વજને^{૧૭}હનીયમ^{૧૮}હસં^{૧૯} સ્વર્ગા^{૨૦}પવર્ગો^{૨૧}દયં,^{૨૨}

યા^{૧૩} યચ્છત્યનિ^{૧૪}શં^{૧૫} દયામરગવી^{૧૬} સા^{૧૭} રક્ષ્યતામક્ષયમ્॥૧૩૩

અર્થ:-જે દયારૂપી કામધેનુ હોમેશાં નાના પ્રકારના
મોતી, સુવર્ણ, પરવાણાં, મણિ તથા ધનરૂપી ગોમય એટલે
છાણુને આપે છે, તથા ક્ષીરસમુદ્રના મનોહર મોખાં સમાન
શ્વેત યશના સમૂહરૂપી દૂધને આપે છે, વળી જે જગતમાં
મનોહર પ્રભાવવાળા એવા સ્વર્ગ અને મોક્ષના ઉદયરૂપ
વત્સને એટલે વાછરડાને આપે છે, એવી દયારૂપી કામધેનુનું
જંભ તેનો વિનાશ ન થાય તેવી રીતે રક્ષણ કરવું.

અસ્તા^{૧૩}દ્રે^{૧૪}રુદયં^{૧૫} રવેઃ^{૧૬} સ^{૧૭} લવણાન્મા^{૧૮}ધુર્યમા^{૧૯}સ્પાદ^{૨૦}હેઃ,^{૨૧}

પી^{૨૨}યૂષં^{૨૩} ચ^{૨૪} કુ^{૨૫}હોરનુ^{૨૬}ળકિરણં^{૨૭} દ્વાનિ^{૨૮} કુ^{૨૯}પથ્યા^{૩૦}દ્રુજામ્ ।

^{૨૨} ^{૨૧} ^{૨૫} ^{૨૩} ^{૨૪} ^{૨૮} ^{૨૬} ^{૨૭}
 પાવિત્ર્યં શ્વપચારિનં ચ રજનેર્દીક્ષાં શ્રિયાં સંગ્રહાત્,
^{૩૦} ^{૩૧} ^{૨૯} ^{૩૨} ^૩ ^૧ ^૪ ^૫ ^૨
 કાંતારાજનગરં ચ કાંક્ષતિ વધાયો ધર્મમિચ્છત્યધીઃ॥૧૩૪

અર્થ:-જે બુદ્ધિ વિનાનો માણસ પ્રાણીઓના વધથી
 ધર્મને ઇચ્છે છે, તે માણસ અસ્તાચળ પ્રત્યેથી સૂર્યના ઉદયને
 ઇચ્છે છે, લવણમાંથી મીઠાશને ઇચ્છે છે, સર્પના મુખમાંથી
 અમૃતને ઇચ્છે છે, અમાવાસ્યાથી ચન્દ્રને ઇચ્છે છે, અપથ્ય
 લોજનથી રોગોની હાનિને ઇચ્છે છે, ચંડાળથી પવિત્રપણુને
 ઇચ્છે છે, રાત્રીથી દિવસને ઇચ્છે છે, લક્ષ્મીના સંગ્રહથી
 દીક્ષાને ઇચ્છે છે, તથા તે વનમાંથી નગરને ઇચ્છે છે.

^૧ ^૨ ^૫ ^૩ ^૪ ^૭ ^૬
 ધર્માણાં નિધિરાસ્પદં ચ યશસાં સંભોગભૂમિઃ શ્રિયા,
^{૧૦} ^૮ ^૮ ^{૧૨} ^{૧૧} ^{૧૪} ^{૧૩}
 માસ્યાનં મહસાં ચ ભૂરવિપદાં યાનં ભવાંમોનિઘૌ ।

^{૧૬} ^{૧૫} ^{૧૮} ^{૧૭}
 સ્કંધઃ સન્મતિવીરુધાં પ્રિયસત્ત્વી સ્વર્ગાપવર્ગશ્રિયાં,

^{૨૨} ^{૨૦} ^{૧૬} ^{૨૩} ^{૨૧} ^{૨૫} ^{૨૪} ^{૨૬}
 ધન્યાનાં દયિતા દયાસ્તુ દયિતા કલેશૌરશેષૈરલમ્॥૧૩૫

અર્થ:-ધર્મોના લાંકારરૂપ, યશોના સ્થાનરૂપ, લક્ષ્મીઓની
 સંયોગભૂમિરૂપ, મુખોની ભૂમિરૂપ, લવરૂપી સમુદ્ર પ્રત્યે
 વહાણરૂપ, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી વૃક્ષોના સ્કંધરૂપ, તથા સ્વર્ગ
 અને મોક્ષલક્ષ્મીની બહાલી સખીરૂપ એવી દયારૂપી બહાલી
 સ્ત્રી ધન્ય યુરૂપોને થાયો? બીજા કલેશોથી સર્વ.

સત્યઘ્વાર.

કીર્તી^૧ કજ્જલકૂર્ચક^૨ હલમુખં^૪ વિશ્વાસવિશ્વાતલે,^૭
 નાનાનર્થકદર્થનાવનઘર્ન^૫ કૌલીનકેલેર્ગૃહમ્^૬ ।

પ્રેમપ્રૌઢપયોદપૂરપવનં^૭ સન્માનમુસ્તાંકુરે,^૮

કોલં^૯ કોલસદાશયોદ્ભુતમતિર્માષાં^{૧૦} મૃષાં^{૧૧} માષતે॥૧૩૬

અર્થ:-કીર્તિ પ્રત્યે કાજલના કૂર્ચક એટલે કુચડા સમાન,
 વિશ્વાસરૂપ પૃથ્વીતળ પ્રત્યે હળ સમાન, નાના પ્રકારના
 અનર્થોની કદર્થનારૂપ વન પ્રત્યે મેઘ તુલ્ય, હુમ્ કાર્યોને
 કીડા કરવાના ઘર ખરોખર, પ્રેમરૂપી નિખિડ વરસાદના
 સમૂહ પ્રત્યે પવનતુલ્ય, તથા સન્માનરૂપી મોથના અંકુર
 પ્રત્યે કોલ એટલે ભૂંડ (મુચ્ચર) સમાન, એવા જૂઠા વંચનને,
 ઉલસાયમાન આશયવાળી થએલી છે બુદ્ધિ જેની એવો
 કયે માણસ બોલે ? અર્થાત્ સન્માન કોઈપણ ન બોલે.

સિંદૂરઃ^૨ કરિમૂર્ધ્નિ^૧ મંદિરમણિર્ગેહે^૪ ચ^૩ દેહે^૫ સ્મૃત્તૌ-^૭

સ્તારુર્ગ્ય^૯ ચલચમ્બુવિ^૮ યુતિપતિવ્યોન્નિ^{૧૧} ક્ષિજેશો^{૧૦} નિશિ^{૧૩} ।

પ્રાસાદે^{૧૪} પ્રતિમાલિકે^{૧૫} ચ^{૧૭} તિલકં^{૧૬} ભૂષા^{૧૮} યથા^{૨૦} જાયતે,

કીર્તિઃ^{૨૧} કેલિગૃહં^{૨૨} તથા^{૨૦} તનુમતાં^{૨૫} વક્ત્રે^{૨૬} વચઃ^{૨૪} સ્મૃતમ્^{૨૩} ॥૧૩૭

અર્થ:-જેમ હસ્તિના મસ્તકપર સિંહર, ઘરમાં દીપક, શરીરમાં જીવ, સ્ત્રીમાં તાડણ્ય, આકાશમાં સૂર્ય, રાત્રીએ ચન્દ્ર, દેવાલયમાં પ્રતિમા, તેમજ જેમ કપાળમાં તિલક શોભાડ્ય થાય છે, તેમ કીર્તિને કીડા કરવાના ઘર સમાન. એવું સત્ય વચન પ્રાણિઓના મુખમાં આમૂખણુડ્ય થાય છે.

(સ્વાગતાવૃત્તમ્)

હાનિભેતિ દદતાં ધનમુચ્ચૈઃ, શીલતો ભવતિ ભોગવિયોગઃ
જાયતે ચ તપસા તનુકાર્ય, હીયતે કિમપિ નાનઘવાક્યૈઃ॥

અર્થ:-ઘણું દાન દેવાથી ધનની હાનિ થાય છે, શીળ પાળવાથી ભોગોનો વિયોગ થાય છે, તપ તપવાથી શરીર દુબળું થાય છે, પણ સત્ય વચન બોલવાથી તો કંઈ પણ નુકસાન થતું નથી. અને અપૂર્વ લાભ મળે છે.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

અગ્નિઃ શામ્યતિ મુંચતિ પ્રમુરપટૌઽલ્યમોઘો રુજાં,
યાત્યસ્તં વિકટા ઘટા કરદિનામાટીકતે નાન્તિકમ્ ।
શૈથિલ્યં સમુપૈતિ સિંધુરરિપુઃ સર્પોઽપિ નોત્સર્પતિ,
દ્રાગ્ વૂરાદુપયાતિ દસ્યુરગમીઃ સત્યં વચ્ચોજલ્પતામ્ ॥

અર્થ:-સત્યવચન બોલનારા પ્રત્યે અગ્નિ શાંત થાય છે,

(૮૪)

સમુદ્ર ક્ષામને ત્યાં છે, રાગેનો સમૂહ નાશ પામે છે,
હસ્તિઓની ભયંકર શ્રેણી તેની સમીપ આવતી નથી, સિંહ
શિથિલ થઈ જાય છે, સર્પ પણ તેની નજીક આવતો નથી,
તેમજ તેનાથી ઘેર અને રણસંઘામની ખીક તો તુર્ત દૂર
ચાલી જાય છે.

૮ ૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૦ ૬ ૧૨
તસ્માદ્દૈરમુપૈતિ દૂરમુરગશ્રેણિઃ સુપર્ણાદિવ,
૨૧ ૨૨ ૧૬ ૧૮ ૧૭ ૧૫ ૧૯ ૨૦
ક્લેશો નશ્યતિ ભાસ્કરાદિવ તમસ્તસ્માદકસ્માદ્ભવઃ ।
૨૬ ૨૭ ૨૩ ૨૫ ૨૪ ૨૬ ૨૮
તસ્માદ્ભીસ્તુહિનાદિવાંબુરુહિણી સંજાયતે નમ્બરા,
૨ ૭ ૩ ૧ ૫ ૬ ૪
સત્યોદ્ગચ્છતિ ગીર્યદીયવદનાદ્ ગંગેવ ગૌરીગુરોઃ॥૧૪૦॥

અર્થ:-હિમાચળમાંથી જેમ ગંગા, તેમ જેના મુખમાંથી
સત્યવાણી નીકળે છે, તેની પાસેથી, ગરૂડથી જેમ સર્પોની
શ્રેણી, તેમ વૈર દૂર જાય છે, તથા સૂર્યથી જેમ અંધકાર,
તેમ તેનાથી અકસ્માત્ થએલો ક્લેશ નાશી જાય છે,
અને હિમથી જેમ કમલિની તેમ તેની પાસેથી જાય તો
નષ્ટ જ થાય છે.

(અદત્તત્રાર-વસન્તતિલકાવૃત્તમ)

અગ્રેમપંકરુહિણીપતિપૂર્વશૈલં,

ધર્માર્થકામકમલાકરશર્વરીશમ્ ।

સ્વર્ગાપવર્ગપુરમાર્ગનિરોધયોધે,^૩

સ્તેયં નિરાકુરુત કીર્તિલતાકુઠારમ્ ॥૧૪૧॥^૪

અર્થ:-અપ્રીતિરૂપી સૂર્યના ઉદયાર્થે પૂર્વાચલ સમાન,
તથા ધર્મ અર્થે અને કામરૂપી કમળોના વનને નાશ કરવામાં
અંદ્ર સમાન, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષરૂપી નગરીના માર્ગને
રોકવામાં સુલટ બરોબર, તેમજ કીર્તિરૂપી વેલડીને કાપવામાં
કુહાડાતુલ્ય એવી ચારીને, હે પ્રાણીઓ ! તમે દૂર કરો ?

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

કીર્તિં^૨ હંતિ^૩ ગ્વલશ્ચ^૪ બાલમિલનં^૫ માહાત્મ્યમંગમહા-^૬

વ્યાધિર્દુસ્તનયઃ^૭ કુલં^{૧૦} ચ વિમલં^{૧૨} ચિંતા^૯ મનશ્ચારુનામ્^{૧૩} ।^{૧૪}

સ્ત્રીશીલં^{૧૭} સ્મરલંપટશ્ચ^{૧૬} કપટઃ^{૧૫} પુણ્યં^{૧૮} ગુણાશીલતા,^{૨૦}

મત્યૈર્વિન્નમદત્તમાત્તમિહ^{૨૩} યૈઃ^{૨૬} સર્વં^{૨૪} હતં^{૨૨} તૈરિદમ્^{૩૦} ॥૧૪૨॥^{૩૧}

અર્થ:-દુર્જન માણસ કીર્તિનો નાશ કરે છે, મૂર્ખ
સાથેના મેળાપ મહોટાઈનો નાશ કરે છે, મરફી વિગેરે
મહોટા રાજો શરીરનો નાશ કરે છે, કુપુત્ર નિર્મળ કુળનો
નાશ કરે છે, ચિંતા મનની મનોહરતાનો નાશ કરે છે,
કામાતુર થએલો માણસ સ્ત્રીના શીયળનો નાશ કરે છે,
કપટ પુણ્યનો નાશ કરે છે, તથા નીચપણ ગુણોનો નાશ

કરે છે, પણ જે માણસાએ આ જગતમાં ચોરી કરીને ધન મેળવ્યું છે, તેઓએ તો ઉપરોક્ત સમગ્ર સદ્ગુણોનો નાશ કર્યો છે એમ જાણવું.

૧૨ ૬ ૧૦ ૧૧ ૬ ૮ ૧૪ ૧૩
 મુક્ત્વોર્ષિવિષમં વિધં વિષમૃતાં તૈઃ કામિતં જીવિતં,
 ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૮ ૧૭ ૧૯ ૨૦
 તૈરન્ધેરતુલં નિપીય સલિલં તૃષ્ણાક્ષયોઽમીપ્સિતઃ ।
 ૨૫ ૨૪ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૬ ૨૭
 ક્ષિપ્ત્વા કુન્તમુર્ત્વં ચ તૈર્નયનયોઃ કંડુક્ષતિઃ કાંક્ષિતા,
 ૧ ૩ ૨ ૪ ૬ ૫ ૭
 યૈરાદાય પરહિમાત્મસદને પૂર્તિઃ શ્રિયામીહિતા ॥૧૪૩॥

અર્થ:-જેઓએ પરનું ધન ચોરીને પોતાના ઘરમાં લક્ષ્મીની પૂજાતા ઇચ્છેલી છે, તેઓએ સર્પોનું તીવ્ર ઝેર ખૂબ લક્ષણ કરીને જીવિતને ઇચ્છ્યું છે, તેમજ તેઓએ સમુદ્રનું ખૂબ ખાઈ ખાણી પીને પોતાની તૃષ્ણાનો નાશ ઇચ્છ્યો છે. તથા તેઓએ લાલાની અણિ આંખોમાં નાંખીને તેમાંથી ખરજનો નાશ ઇચ્છ્યો છે.

૧ ૩ ૪ ૨ ૬ ૭ ૫
 સ્ત્રીणां हार इवातिपीनकुचयोः कांचीव कांचीपदे,
 ૮ ૯ ૧૦ ૧૩ ૧૪ ૧૨ ૧૧
 गल्ले पत्रलतेव कज्जलमिवालंकारकृच्छक्षुषोः ।
 ૨૪ ૨૫ ૨૩ ૨૧ ૨૬
 रेणुर्भूमिविभूषणं चरणयोः पुण्यात्मनां जायते,-
 ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૧૫ ૨૦ ૨૨ ૧૬
 ऽन्येषां वित्तमदत्तमत्र जहतां पुंसां प्रशंसापहम् ॥૧૪૪॥

અર્થ:-સ્ત્રીઓના અતિ કઠિન એવા સ્તનોપર જેમ હાર, કમરપર જેમ કંદોરે, ગાલપર જેમ વઢૂરી એટલે પીલ, તથા આંખોમાં જેમ કાજલ અલંકારરૂપ થાય છે, તેમ પ્રશંસાનો નાશ કરનાર નહિ આપેલા (અદત્ત) પરના ધનનો ત્યાગ કરનારા પવિત્ર માણુઓના ચરણોની રજ સમગ્ર પૃથ્વીના અલંકારરૂપ થાય છે.

(અનુદુઃસૂતમ)

અદત્તાદાનમાહાત્મ્ય, - મહો વાચામગોચરમ્ ।

યદર્થમાદદાનાના, - મનર્થોઽભ્યેતિ સદ્ધનિ ॥

અર્થ:-કવિ કથન કરે છે કે, અહો ? ? ચોરીનું માહાત્મ્ય વચનોને પણ અગોચર છે, કેમકે, ચોરોનું અર્થ (ધન) લેનારાઓના ઘરમાં ઉલટો અનર્થ આવે છે. એ આશ્ચર્ય છે.

દોઝ્યાં^૪ યે^૧ જલધેસ્તરન્તિ^૨ સલિલં^૫ પદ્મ્યાં^૩ નભઃ^૮ પ્રાંગણે,^૯

યે^૭ આમ્યન્તિ^{૧૦} ચ^૬ વારવાણરહિતાઃ^{૧૩} કુર્વન્તિ^{૧૫} યે^{૧૨} ચાદ્વમ્ ।^{૧૪}

યે^{૧૬} દુષ્ટામટવીમટન્તિ^{૧૮} પટવસ્તે^{૨૦} સન્તિ^{૧૭} સંસ્થાનિગા,^{૨૧}

સ્તે^{૨૨} કેચિન્નલચક્ષુષાં^{૨૬} પરિચયૈશ્ચિત્તં^{૨૭} યદીયં^{૨૫} શુચિ ॥૧૪૩॥^{૨૮}

અર્થ:-જેઓ ખન્ને હાથેથી સમુદ્રના પાણીને તરે છે, તથા જેઓ આકાશમાં પગોથી બ્રમણ કરે છે, તેમજ જેઓ

જાગતર અને જાણીવિના રણસંગ્રામ કરે છે, અને જેઓ
આલાક થયા થકા લયંકર જંગલમાં ભટકે છે, એવાતો
અસંખ્યાતા માણસો છે, પણ જેઓનું ચિત્ત ચલાયમાન
ચક્ષુઓવાળી સ્ત્રીઓના પરિચયથી પણ પવિત્ર રહેલું છે,
એવા તો વિરલાજ હોય છે.

^{૧ ૩ ૨ ૪ ૫ ૭ ૮ ૬}
મ્લયોર્તેરિવ માનુમાંશ્ચ મષણઃ કુંભીચ જંમદિષઃ,

^{૯ ૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૨}
સારંગૈરિવ કેસરી મલ્લભુજાં ભર્તેષ દૈત્યવ્રજઃ ।

^{૧૮ ૧૯ ૧૭ ૧૬ ૨૦ ૨૧ ૨૩ ૨૨}
સૌપર્ણ્ય દ્વૈરગૈશ્ચ મરુતાં સ્તોમૈરિવસ્વર્ગિરિ,-

^{૨૬ ૨૪ ૨૭ ૨૫ ૨૯ ૨૮ ૩૦}
ન સ્ત્રીભિર્વિભિદે યદીયહૃદયં શૂરાય તસ્મે નમઃ॥૧૪૭॥

અર્થ:-પતંગીઆઓથી જેમ સૂર્ય, કુતરાઓથી જેમ
ઈંદ્રનો હસ્તિ, હરિણોથી જેમ કેસરી સિંહ, દૈત્યોના સમૂ-
હોથી જેમ ઈન્દ્ર, સર્પોથી જેમ ગરુડ તથા પવનના સમૂહોથી
જેમ મેઘપર્વત, તેમ જેનું હૃદય સ્ત્રીઓથી લેદાયું નથી,
તેવા શૂરવીર પુરૂષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

^{૨ ૧ ૩ ૬ ૫ ૭ ૪}
ગુહ્યં દુર્જનચેતસીવ સલિલં મૂર્ધ્નીવ ધાત્રીમૃતો,

^{૮ ૧૦ ૯ ૧૩ ૧૨ ૧૧ ૧૪}
યુહોવ્યામિવ કાતરઃ કલિમલઃ સ્વાંતે સુસાધોરિવ ।

^{૧૭ ૧૬ ૧૮ ૧૫ ૨૫ ૨૪ ૨૦}
દૌર્ગત્યં ધરણીરૂઢીવ મરુતાં મેજે ન ચેતોંબુજે,

^{૨૩ ૧૯ ૨૧ ૨૨ ૨૭ ૨૬ ૨૮}
સ્થૈર્યં યસ્ય મૃગીદૃશાં વિલસિતં ધન્યાય તસ્મે નમઃ॥૧૪૮

અર્થ:-દુર્જનના ચિત્તમાં જેમ શુભ વાત, પર્વતના શિ-
ખરપર જેમ પાણી, સમરાંગણમાં જેમ કાયર, ઉત્તમ મુનિના
મનમાં જેમ કલેશનો મેલ, તથા દેવતાઓના વૃક્ષમાં એટલે
કદમવૃક્ષ માં જેમ દુર્ગર્તિપણું સ્થિર રહેલું નથી, તેમ જેના
ચિત્તરૂપી કમળમાં સ્ત્રીઓનો વિલાસ સ્થિર રહેલો નથી,
એવા ધન્યવાદને પાત્ર પુરૂષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

(રમ્પવજ્રાવૃત્તમ્)

ઞૂંમંગમોર્ગૈર્લસદંતરાલૈ, નૈંણીદૃશાં દેહસર્દર્પસપૈઃ ।

સદ્ધ્યાનદીપઃ સમિયાય શાંતિ, તસ્મૈ નમઃ સંયમિ-

કુંજરાય ॥૧૪૯॥

અર્થ:-અન્દર ઉલસાયમાન થતા બ્રહ્મીના લાંગરૂપી
કુળુવાળા, સ્ત્રીઓના શરીરરૂપી ઉન્નત સર્પોએ ઠરીને, જેનો
ઉત્તમ ધ્યાનરૂપી દીપક ઠરી ગયેલો નથી, એવા સંયમીઓમાં
હસ્તિ સમાન પુરૂષ પ્રત્યે નમસ્કાર થાઓ ?

પરિગ્રહદ્વાર-(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

મૂયોભારમરામિભૂતતરણી વાહ્વાવિવોદ્ધીષણે,

સંસારે સપરિગ્રહા તનુજુષાં રાજિર્નિમગ્નત્યઘઃ ।

તત્કાંક્ષન્તિ પરિગ્રહં જપતપશ્ચારિત્રયાચિચ્ચધી-

શુદ્ધધ્યાનવિધૌ વિધુંતુદમમું મોકતું વિમુક્તૌ રતાઃ॥૧૬૦

અર્થ:-ભયંકર સમુદ્રમાં ઘણા ભારના સમૂહથી ડુબુ ડુબુ થએલા બહાણની માફક, આ સંસારમાં પરિગ્રહાગ્રાસ, માણસોની શ્રેણી નીચે નીચે એટલે નરકાદિક ગતિમાં ડુબે છે; તેથી મુક્તિરૂપી સ્ત્રીમાં આસક્ત થએલા પ્રાણીઓ જપ, તપ, ચારિત્ર, પવિત્રતા, બુદ્ધિ, અને શુદ્ધ ધ્યાનરૂપી ચન્દ્રને અસવામાં રાહુ સમાન તે પરિગ્રહને છોડવાને ઇચ્છે છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

પ્રદેવર્ષધુઃ કલ્પૈકસિંધુઃ, પ્રમાદપીનઃ કુમતાધ્વનીનઃ ।

ઔઘલ્યહેતુર્ધૃતિભ્રમકેતુઃ, પરિગ્રહોઽયં દુરિતદ્રુતોઽસ્તિ ॥

અર્થ:-દ્રેવના બાલુ સમાન, કલેશના સમુદ્ર તુલ્ય, પ્રમાદથી પુળટ થએલો, કુમતમઃ દોરી જનારો, ઉદ્ધતપણાના હેતુરૂપ, તથા ધીરજ પ્રત્યે ભ્રમકેતુ સમાન, આ પરિગ્રહ પાપોથી ઉપદ્રવયુક્ત થએલો છે.

પિત્રોરૂપાસ્તિ સુકૃતાનુશાસ્તિ,

પ્રાજ્ઞૈઃ પ્રસંગં ગુણવત્સુ રંગમ્ ।

પરિગ્રહેપ્રેરિતચિત્તવૃત્તિઃ,

ર્જહાનિ ચૈતન્યમિવ પ્રમીતઃ ॥ ૧૬૨ ॥

અર્થ:-મૃત્યુ પામેલો પ્રાણી જેમ ચૈત્યન્યને, તેમ પરિ-
શુદ્ધી પ્રેરાએલી છે ચિત્તની વૃત્તિ જેની, એવો માણસ
માળાપની સેવાને, પુણ્યની શિખામણને, વિદ્વાનો સાથેના
સંગને, અને શુભવાનો પ્રત્યેના ચિત્તાભિલાષને પણ લ્યજે છે.

(શાર્વલચિકોદિતવૃત્તમ્)

૪ ૧ ૨ ૩ ૮ ૫ ૬ ૭
નાડડિત્યાદપરઃ પ્રતાપનપદુર્નાચ્ચેઃ પરસ્તોયવાન્,
૧૩ ૧૪ ૧૧ ૧૦ ૯ ૧૨ ૧૭ ૧૮ ૧૫ ૧૬
નૈવાન્યઃ પવમાનતશ્ચ ચટુલો દુષ્ટો ન મૃત્યોઃ પરઃ ।
૨૨ ૨૩ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૬ ૨૪ ૨૭ ૨૫
નૈવાગ્નેરિતરઃ ક્ષુધાક્ષુભિતધીશ્ચોરઃ સ્મરાન્નેતરો,
૨૬ ૩૪ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૨૮ ૩૩
દોષાહ્યાન્ન પરિગ્રહાત્પરમધસ્થાનં તથા સર્વથા ॥૧૬૩॥

અર્થ:-જેમ સૂર્યથી બીજે કોઈ પ્રતાપી નથી, સમુદ્રથી
બીજે કોઈ પાણીવાળો નથી, પવનથી બીજે કોઈ ચંચળ
નથી, મૃત્યુથી બીજે કોઈ દુષ્ટ નથી, અગ્નિથી બીજે કોઈ
ભુખાવરો નથી, તથા કામદેવથી જેમ બીજે કોઈ ચોર નથી,
તેમ દુષ્ટોથી ભરેલા એવા પરિશુદ્ધી બીજું કોઈ પણ
પાપોનું સ્થાન નથી.

૪ ૫ ૨ ૩ ૧
ધર્મધ્યાનમધીરયંસ્તરુમિવ પ્રોત્સર્પિકલ્પાડનિલઃ,
૬ ૭ ૮ ૬ ૧૦ ૧૧
પ્રીતિ પંકજિનીમિવ દ્વિપપતિર્નિર્મૂલમુન્મૂલયન્ ।
૧૫ ૧૨ ૧૪ ૧૫ ૧૩ ૧૬
પ્રાવીણ્યં ચ પયોજિનીપતિમિવ સ્વર્માણુરાઘ્ણાદયન્,

૨૧ ૨૨ ૧૭ ૨૦ ૧૯ ૧૮
 શ્લાઘામેતિ પરિગ્રહઃ કિમ્ કદા કાદંબરીપાનવત્ ॥ ૧૫૪

અર્થ:-ઉત્તસાહમાન થતો એવો કદંબાંત કાળનો પવન જેમ વૃક્ષને, તેમ ધર્મધ્યાનને ચલિત કરતો, મદોન્મત્ત હસ્તિ જેમ કમલિનીને, તેમ પ્રીતિને મૂળમાંથી ઉખેડી નાંખતો, તથા રાહુ જેમ સૂર્યને, તેમ પંડિતાઈને આચ્છાદિત કરતો, એવો પરિગ્રહ, મદિરાના પાનની માફક કોઈપણ વખતે શુ પ્રશંથાને પામે છે ? અર્થાત્ નથી પામતો.

ગુણદ્વાર-(ઉપજાતિવૃત્તમ)

તુંવેષુ^૧ ચાપેષુ^૩ ચ મૌરિકેષુ^૪,

ગુણાધિરોપાન્મહિતામુદોક્ષ્ય^૭ ।

૧૫ ૯ ૧૧ ૧૦
 કાર્યઃ કદયૈરિવ કાંચનેષુ,

૧૪ ૧૨ ૧૩
 યત્નો ગુણેષ્વેવ મનસ્વિમાન્યૈઃ ॥ ૧૫૫ ॥

અર્થ:-તુંબડાંઓમાં, ધનુષોમાં, અને મોતીઓમાં ગુણના એટલે દોરાના આરોપણથી થતા મહિમાને જોઈને, લોભી માણસો જેમ દ્રવ્યોમાં, તેમ પંડિતોમાં અગ્રેસર માણસોએ ગુણોમાંજ પ્રયત્ન કરવો.

૧ ૨ ૩
 દૌર્જન્યસજ્જે મનુજે વસન્તો,

૪ ૭ ૬ ૫
 ગુણા ભવેયુર્નહિ ગૌરવાય ।

(૧૩)

^{૧૧} ગુણાઽધિરોપઃ ^{૧૨} પરપીઙનાય,

^{૧૩} ૧૪ ^૬ ૧૦ ^{૧૫} ૧૬ ^{૧૭}

કદાપિ ચાપેઽધિક્વ કિં ન દ્રષ્ટઃ ॥ ૧૬૬ ॥

અર્થ:-દુર્જનતાથી ભરેલા મનુષ્યમાં રહેલા શુભો પશુ ગૌરવપાણી માટે થઈ શકતા નથી, કેમકે, ધનુષ્યોમાં રહેલો શુભનો એટલો દોરીનો આરોપ-પરની પીડા માટે થાય છે, એવું, હે પ્રાણી ? તે શું કેણ દિવસ જોયું નથી ?

(મન્દાક્રાન્તાવૃત્તમ્)

^૨ વેષવ્યૂતિર્^૩વિંશદવસનાદેવ ^૪ સાધ્યાઽતિમેધ્યા,

^૬ વિદ્યા ^૬ હૃદ્યા ^૬ ૧૦ ^{૧૧} ૭ સ્વમતિર્^૭વિમ્બાદેવલભ્યાતિસમ્યા ।

^{૧૪} ૧૮ ^{૧૨} ૧૫ ^{૧૬} ૧૭ ૧૩ ચિન્તાવાસિર્^{૧૩}ભવતિ ચ ^{૧૬} ૨૨ ^{૨૧} ૨૦ બહોરુચમાદેવ દિવ્યા,

વસ્ત્રપ્રજોગ્યમપરિચયૈઃ ^{૧૬} ૨૨ ^{૨૧} ૨૦ પ્રાપ્યતે નો ગુણૌચઃ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ:-અતિ પવિત્ર એવી વેષની રચના નિર્મળ વસ્ત્રથીજ થઈ શકે છે, તેમ મનોહર અને શોભાનિક એવી વિદ્યા પોતાની યુદ્ધિના વૈભવથીજ મળી શકે છે, અને દિવ્ય એવી ધનની પ્રાપ્તિ અત્યંત ઉદ્યમ કરવાથીજ થાય છે, પણ તે વસ્ત્ર, યુદ્ધિ અને ઉદ્યમના પરિચયોથી શુભોનો સમૂહ પ્રાપ્ત થઈ શકતો નથી.

(૬મ્પ્રવચ્ચાવૃત્તમ્)

પાષાણસ્વંડાન્યપિ મૌક્તિકાનિ,
 યત્સક્રમાલ્લોલવિલોચનાનામ્ ।

વક્ત્રઃ સ્થલેઽલંકરણીભવન્તિ,

તેષાં ગુણાનાં મહિમા મહીયાન્ ॥ ૧૫૮ ॥

અર્થ:-જે ગુણના એટલે દોરીના સંક્રમણથી, ચપગ નેત્રવાળી એટલે સ્ત્રીઓના હૃદયસ્થળમાં પાષાણના ટુકડાઓ પણ મોતીરૂપે થઈ આભૂષણ તરીકે થાય છે, તેવા ગુણોનો મહિમા મહોટોજ છે.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

જાતિઃ શારદશર્વરીચરચ્ચાં સૌંદર્યસંહારિણી,

બુદ્ધિર્બહુસમાનવાચ્ચાયસરિન્નાથપ્રમાથાદિરાટ્ ।

રૂપં દર્પકદર્પસર્પફણભૃત્પ્રત્યર્થિતુલ્યં પુનઃ,

સ્ત્રાજામૃતરાજનં ભવતિ નો યાદ્યગુણાનાં ગણઃ ॥ ૧૫૯ ॥

અર્થ:-જેવો ગુણોનો સમૂહ ગૌરવના ભાજનરૂપ થાય છે, તેવી, શરદરતુના ચન્દ્રની કાંતિઓની સુંદરતાને હરનારી ભાતિ પણ થતી નથી, તેમ અદ્ય એવા વિદ્વારૂપ સમુદ્રને

મંથન કરવામાં મંથાચક્ર સમાન બુદ્ધિ પશુ થતી નથી,
અને કામદેવના અહંકારરૂપી સર્પને ગરૂડ સમાન એવું રૂપ
પણ તેવી રીતના ઝારવના ભાજનરૂપ થતું નથી.

વૈરાગ્યદ્વાર.

^૧ગ્રામી^૩ગે^૨ષ્ઠિ^૪વ નાગરો^૭ઽર્ક^૬કુ^૫સુમસ્તોમે^૭ષ્ઠિ^૬વાલિ^૫ર્યુ^૪વા,

^૬માતંગો^૮ મરુમે^{૧૪}દિની^{૧૩}ષ્ઠિ^{૧૧}વ મૃગો^{૧૨} દગ્ધે^{૧૦}ષુ^૯ દાવે^૮ષુ^૭ ચ ।

^{૧૬}ચક્ર^{૧૫}અંદિર^{૧૭}દીધિ^{૧૮}તિષ્ઠિ^{૨૦}વ શમી^{૧૯}ગર્ભે^{૨૦}ષ્ઠિ^{૧૮}વાંમ^{૧૭}શ્ચરો,

^{૨૬}નો^{૨૪} ભોગે^{૨૫}ષુ^{૨૭} રતિ^{૨૨} કરો^{૨૧}તિ^{૨૩} હૃદયં^{૨૨} વૈરાગ્ય^{૨૧}ભાજાં^{૨૩} કચિ^{૨૨}ત્ ॥

અર્થ:-ગામડીઆઓમાં જેમ નગરનો રહેવાસી, આક-
ડાના પુષ્પોમાં જેમ યુવાન લામરો, મારવાડની ભૂમિઓમાં
જેમ હરિત, દાવાનળથી ખજી ગએલા વનોમાં જેમ હરિણ,
અન્દના કિરણોમાં જેમ ચક્રવાક તથા અગ્નિમાં જેમ જળ-
ચર પ્રાણી, તેમ વૈરાગ્યવાંત માણસોનું હૃદય કોઈપણ ભોગોને
વિષે આનંદને મેળવતું નથી.

^૭યદ્રાં^૬છંતિ^૮ ન દુર્ભ^૪ગામિ^૫વ વધૂં^૭ પ્રોત્તું^૬ગપી^૫નસ્તનીં,

^{૧૦}યત્લિ^{૧૭}છંતિ^{૧૬} ન તસ્કરૈ^{૧૧}રિ^{૧૨}વ સદા^{૧૫} મુત્સું^{૧૩}દરૈઃ^{૧૪} સોદરૈઃ ।

^{૨૪}નો^{૧૭} મુત્સું^{૧૮}તિ^{૧૯} ચ પક્ષો^{૨૦}ષ્ઠિ^{૨૩}વ મોહૈ^{૨૧}રિ^{૨૨}વપારે^{૨૩}ષુ^{૨૨} ચ,

^૧યોગો^૨યોગ^{૨૬}નિયોગિ^{૨૭}નઃ પ્રણમિ^{૨૬}નસ્તસ્મા^{૨૭}મ્યલીલા^{૨૭}યિતમ્ ॥

અર્થ:-યોગના ઉદ્યોગમાં બોડાએલા સમતાવંત માણસો, જે, દુર્ભાગિણીની માફક, ઉંચા અને કઠીન સ્તનોવાળી સ્ત્રીને પણ ઈચ્છતા નથી, તથા ચોરા સાથે જેમ, તેમ હંમેશાં હર્ષવંત ભાઈ સાથે પણ રોનેહ કરતા નથી, અને સર્પોમાં જેમ તેમ ઘણા એવા મણિઓના હારોમાં પણ જે મોહ પામતા નથી, તે સમગ્ર સમતાનું એટલે વૈરાગ્યનું માહાત્મ્ય છે.

^૧યત્સંસાર^૨સરોજ^૩સોમસદૃશં^૪યદંમદીપચુતૌ,

^૫સર્પઃ^૬સૂર્યકશત્રુ^૭દર્પદલને^૮યચ્ચંદ્રચૂડામણિઃ ।

^૯યત્સંસાર^{૧૦}સરોજ^{૧૧}સોમસદૃશં^{૧૨}યત્સામ્યસંજીવનં

^{૧૩}વૈરાગ્યં^{૧૪}લસદાત્મને^{૧૫}પ્રિયસુહૃત્તદેહિ^{૧૬}દેહિપ્રિયમ્ ॥૧૬૨॥

અર્થ:-જે વૈરાગ્ય સંસારરૂપી કમળને નષ્ટ કરવામાં અંદ્ર સમાન છે, કપટરૂપી હીપકની કાંતિને દૂર કરવામાં સર્પ તુલ્ય છે, કામદેવના અહંકારને હજારામાં મહાદેવ સરખો છે, ઉત્તમ બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રીને કીડાગૃહ સમાન છે, સમતાને છવાડનારો છે, આત્માપ્રત્યે પ્રિય મિત્ર તુલ્ય છે, તથા જે વૈરાગ્ય પ્રાણીઓને હિતકારી છે, એવો વૈરાગ્ય રહુને આપો ?

(અધરાણ્ણમ)

^૧યત્કાંતાકેલિકુંઠં^૨યદમૃતમધુરં^૩મોજને^૪મમ્મમાયં,

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
 યન્માલ્યામોદમંદં યદધનનિનદે વાચવૃંદે સનિદ્રમ્ ।
 ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
 યત્સદ્રૂપસ્વરૂપે ક્ષણસુખચિમુખં યત્ક્ષણે ક્ષીણકાંક્ષં,
 ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
 યદ્વિત્તે વીતવાંછં હૃદયમિદમભૂત્તદ્વિરક્તત્વચિન્હમ્ ॥

અર્થ:-પ્રાણીઓનું હૃદય જે સ્ત્રીઓની કીડામાં કુંઠિત થયું છે, અમૃત તુલ્ય મધુર લોજનમાં લાવ રહિત થયેલું છે, પુષ્પોની સુગંધમાં મંદ થયેલું છે, ઉત્તમ નાદોવાળા વાજ્રોત્રાના સમૂહમાં ઉત્કંઠા વિનાનું થયું છે, ઉત્તમ રૂપને જોવામાં મળતા ક્ષણિક સુખથી વિમુખ થયેલું છે, મહોત્સવમાં વાંછા રહિત થયું છે, તથા ધનમાં પણ જે ઇચ્છા રહિત થયું છે, તે સમગ્ર વૈરાગ્યપણાનાં ચિહ્ન છે.

(શાર્દૂલચિક્રોદિતવૃત્તમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
 હેમંતે હિમવાતવેદ્ધિતવને વસ્ત્રૈર્વિનાયત્સ્થિતિ,-
 ૭ ૮ ૧૧ ૧૦
 નીષ્પન્ને નીષ્પન્નસ્રારાંશુર્કર્કશરજઃપુંજેષુ શય્યા ચ યત્ ।
 ૧૬ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૭ ૧૨ ૧૮ ૨૦
 યદ્વર્ષાસુ ગિરેર્ગુહાસુ વસતિશ્રૈકાકિનાં યોગિનાં,
 ૧૯ ૨૧ ૨૨ ૨૩
 તદ્વૃદ્ધ્યાનનિબંધનૈરવિજિતં વૈરાગ્યવિસ્ફૂર્જિતમ્ ॥૧૬૪

અર્થ:-હેમંતે રૂતુમાં ઠંડા વાયુથી ભરેલા વનમાં વસ્ત્રો-
 વિના જે સ્થિતિ, નીષ્પન્ન રૂતુમાં પ્રચંડ સૂર્યના કીરણોથી

તપેલી રેતીના ઢગલાપર જે શપન કરવું, તથા વર્ષાદિતુમાં
ધર્મતની શુદ્ધઓમાં જે રહેવું, તે સમગ્ર એકાકી રહેતા
યોગીઓનું દુધ્યાનના નિબંધનોથી નહિ છુટાએલું એવું
વૈરાગ્યનુંજ મહાત્મ્ય છે.

વિવેકહાર.

કાવ્યોનાં કરણૈઃ કૃતં સુરુચિરૈર્વાચાં પ્રપંચૈઃ સતં,
પૂર્ણં બાહુબલૈરલં ચ તપસાં પૂરૈઃ પ્રસિદ્ધયંકુરૈઃ ।
અકલ્પજનપ્રમોદવિપણિઃ સેવ્યો વિવેકઃ સર્વે,
સર્વા યેન વિનેન્દુનેવ રજનિઃ શ્રેણિર્ગુણાનાં મુખા ॥૧૬૬॥

અર્થ:-હે મિત્ર ? કાવ્યો કરવાથી સર્થ; મનોહર વચનોના
પ્રપંચોથી સર્થ, બુદ્ધિના બળોથી સર્થ તથા કીર્તિના અંકુરો
સમાન તપોના સમૂહોથી પણ સર્થ; પણ ફક્ત એક ઉત્તમ
માણસોના હર્ષની હુકાન સમાન વિવેકજ સેવો; કેમકે તે
વિવેકવિના, અન્નવિના જેમ રાત્રિ, તેમ તે શુભોની સમગ્ર
શ્રેણિ ફાગળ છે.

યસ્મિન્ રમ્યરુચેર્યશઃકુમુદિનીર્મતુર્ભવેત્સંભવઃ,
સંપ્રાપ્ત્ય ત્રિવિધેશ્વરેરિદ્ધિર્ગર્વા યઃ સેવ્યતે રત્નમ્ ।

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
 યેનોયત્કતિહારિણી ગુણમણિશ્રેણિઞ્ચ વિશ્રાણ્યતે,
 ૨૫ ૨૨ ૨૦ ૨૧ ૧૮ ૨૪ ૨૩ ૧૯
 દત્તે કસ્ય હરેરિવૈષ ન રમાં વૈદગ્ધ્યદુગ્ધોદધિઃ ॥૧૬૬॥

અર્થ:-જે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્રમાં મનોહર કાંતિવાળા
 યશરૂપી ચન્દ્રની ઉત્પત્તિ થાય છે, તથા રત્નની ભૂમિરૂપ
 જે વિવેકરૂપી સમુદ્ર મહાન પાંડિતોઅં કરીને એટલે ઈન્દ્રોએ
 કરીને કીર્તિની એટલે પાણીની પ્રાપ્તિ માટે સેવાય છે, તથા
 જેનાથી ઉત્પન્ન થતી કેટલાક મનોહર ગુણોરૂપી મહિઓની
 શ્રેણિ મેળવી શકાય છે, એવો તે વિવેકરૂપી ક્ષીર સમુદ્ર,
 વિષ્ણુની માફક કેને લક્ષ્મી આપતો નથી? અર્થાત્ સર્વેને
 આપે છે.

૬ ૧૦ ૭ ૮ ૧૩ ૧૪ ૧૧ ૧૨ ૧૫
 વૈરાગ્યં સુભગં તદેવ યશસાં રાશિઃ સ एबोल्लसन,
 ૧૯ ૧૭ ૧૮ ૨૦ ૧૬ ૨૨ ૨૨ ૨૧ ૨૪ ૨૫
 સ્ફૂર્તિઃ સૈવ શુભા ચ સૈવ ચ ગુણશ્રેણિર્મનોહારિણી ।
 ૨૮ ૨૯ ૨૬ ૨૭ ૩૨ ૩૩ ૩૦ ૩૧ ૩૪
 ધ્યાનં ધન્યતમં તદેવ વચસામોઘસ્સ एवानघ,-
 ૧ ૨ ૩ ૫ ૪ ૬
 સ્તારાસ્વિદુરમંદમંદમ્બવનં યન્નૌચિતી ચંચતિ ॥૧૬૭॥

અર્થ:-તારાઓમાં જેમ ચન્દ્ર, તેમ અત્યંત પૂજના
 સ્થાનરૂપ એવો જેમાં વિવેક શોભી રહ્યો છે, તેજ વૈરાગ્ય
 મનોહર બાણ્યો, તેજ યશોનો સમૂહ ઉલસાયમાન બાણ્યો,

તેજ કીર્તિ શુભ બાણવી, તેજ શુભાની પાંક્તિ મનોહર
બાણવી, તેજ ધ્યાનને વધારે ધન્ય બાણવું, તથા તેજ વચન-
નો સમૂહ પણ નિર્મળ બાણવો.

ધર્મી^૨શુભ^{૧ ૩}હધોરણી^{૪ ૬}ધિવ^૫ કરિત્રાતે^{૭ ૮}ધિવૈરાવણઃ,

કલ્પદ્રુઃ^{૧૦ ૧૨} પૃથિવીરુદ્ધે^{૧૧}ધિવ^{૧૩ ૧૪} ફણિશ્રેણિ^{૧૫ ૧૬}ધિવાહીશ્વરઃ ।

સ્વઃ^{૧૭}શૈલો^{૧૮ ૧૯} ધરણીધરે^{૨૦ ૨૧}ધિવ^{૨૨} હયસ્તોમે^{૨૩ ૨૪}ધિવોચૈઃશ્રવા,

માતિ^{૨૫} રૂપાતિ^{૨૬ ૨૭}ગૃહં^{૨૮ ૨૯} ગુણેષુ^{૩૦ ૩૧} વિલસન્નેકો^{૩૨} વિવેકોદયઃ॥૧૬૮

અર્થ:-બ્રહ્માની શ્રેણિઓમાં જેમ સૂર્ય, હસ્તિઓનાં ટોળાં-
ઓમાં જેમ ઔરાવણ, વૃક્ષોમાં જેમ કલ્પવૃક્ષ, સર્પોની
શ્રેણિઓમાં જેમ શેષનાગ, પર્વતોમાં જેમ મેરુ, તથા
ઘોડાઓના સમૂહોમાં જેમ ઉચ્ચૈઃશ્રવા એટલે ઇન્દ્રનો ઘોડો,
તેમ કીર્તિના સ્થાન તુલ્ય તથા ઉલ્લાસપ્રમાણ થતો એક
વિવેકનોજ ઉદય સમગ્ર શુભોમાં શોભે છે.

યસ્મા^૧યાચકલોકકોકરુચિમાનર્થઃ^{૨ ૪} સમર્થો^૩દયઃ,

કામર્થો^{૭ ૫}દ્રિયચિત્તવૃત્તિતટિનીપ્રોત્કર્ષવર્ષાગમઃ ।

ધર્મ^{૧૦ ૮}શ્રિદિવાપુનર્ભવભવઃ^{૯ ૧૨ ૧૧} પ્રાદુર્ભવત્યંજસા,

મન્યો^{૧૪ ૧૩ ૧૭}ર્જ્ય મુદમાતનોતુ^{૧૮ ૧૬ ૧૫} મહતામૌચિત્યચિંતામણિઃ॥૧૬૯

અર્થ:-જે વિનયરૂપી ચિંતામણિ રત્નથી, યાચક લોકરૂપી ચક્રોર પ્રત્યે ચન્દ્ર તુલ્ય, તથા સમર્થ ઉદયવાળો અર્થ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા ઇન્દ્રિય અને ચિત્તની વૃત્તિરૂપી નદીને ઉલસાયમાન કરવા સાડું વરસાદના આગમ રૂપ કામ ઉત્પન્ન થાય છે, તથા દેવગતિ અને મોક્ષરૂપી ધર્મ જેથી તુર્ત ઉત્પન્ન થાય છે, એવું આ વિવેકરૂપી નવું ચિંતામણિ રત્ન મહાન પુરૂષોના આનંદને વિસ્તારે ?

મક્તિસ્તીર્થકૃતાં નતિઃ પ્રશમિનાં જૈનાગમાનાં શ્રુતિઃ,
 મુક્તિર્મત્સરિણાં પુનઃ પરિચિતિર્નૈપુણ્યપુણ્યાત્મનામ્ ।
 અન્યેષાં ગુણસંસ્તુતિઃ પરિહૃતિઃ ક્રોધાદિવિદ્વેષિણાં,
 પાપાનાં વિરતી રતિઃસ્વસુદ્દશામેષા ગતિર્ધર્મિણામ્ ॥

અર્થ:-તીર્થકરોની ભક્તિ, મુનિઓને નમસ્કાર, જૈન સિદ્ધાંતોનું શ્રવણ, મત્સરીઓનો ત્યાગ, ડાહ્યાપણથી પવિત્ર થએલા માણસોનો સંગ, પરના ગુણોની સ્તુતિ, ક્રોધાદિ ભાવવૈરીઓનો પરિહાર, પાપોની વિરતિ, તથા પોતાની સ્ત્રીઓપ્રત્યે પ્રેમ, એવી રીતનું લક્ષણ ધર્મી માણસોનું છે.

સૌજન્યં જનકઃ પ્રસૂરુપશમસ્ત્યાગાદરઃ સોદરઃ,
 પત્ની પુણ્યમતિઃ સુહૃદ્ ગુણગણઃ પુત્રસ્ત્રપાસંગમઃ ।

^{૧૩} નૈર્દમ્યં ^{૧૪} મગિની ^{૧૬ ૧૫} દયા ચ ^{૧૭} વુહિતા ^{૧૮ ૧૮} પ્રીતિશ્ચ ^{૨૦} માતૃસ્વસા,
^{૨૨} સાંદ્રાનંદકુટં ^{૨૪ ૨૧} કુટુંબકમિદં ^{૨૬} પ્રાહુઃ ^{૨૩} સતાં ^{૨૫} ધીધનાઃ ॥૧૭૧॥

અર્થ:-સજ્જનતારૂપી પિતા, શાંતતારૂપી માતા, દાનના
 આદરરૂપી ભાઈ, પુણ્યની બુદ્ધિરૂપી સ્ત્રી, ગુણોના સમૂહ-
 રૂપી મિત્ર, લજ્જાના સંગરૂપી પુત્ર, નિર્દલતારૂપી બહેન,
 દયારૂપી દીકરી, તથા પ્રીતિરૂપી માસી, એવી રીતનું આનંદના
 સમૂહરૂપ સજ્જનોનું કુટુંબ બુદ્ધિવાનો કહે છે.

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

^૨ અર્ચા^૧ર્હિતાં ^૩ સંયમિનાં ^૪ નમસ્યા,
^૬ સંગઃ ^૫ સતાં ^૮ સંશ્રુતિરાગમાનામ્ ।

^{૧૦} દાનં ^૯ ધનાનાં ^{૧૨} કરુણાંગમાજાં,
^{૧૫} માર્ગો^{૧૩}ઽયમાર્યૈરુદિતઃ ^{૧૭} શિવસ્ય ^{૧૪} ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થ:-અરિહંત પ્રભુઓની પૂજા, સંયમધારીઓને નમ-
 સ્કાર, સજ્જનોનો સંગ, આગમોનું શ્રવણ, દ્રવ્યોનું દાન,
 તથા પ્રાણિઓની દયા એવી રીતનો મોક્ષ માર્ગ ઉત્તમ
 માણસોએ કહેલો છે.

(૧૦૩)

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

વિસ્ફૂર્તિમત્કીર્તિરનિશ્ચવિદ્યા,^{૧ ૨}

સમૃદ્ધિરિદા રમણીયરૂપમ્ ।^{૪ ૩ ૫}

સૌભાગ્યસિદ્ધિર્વિમલં કુલં ચ,^{૬ ૮ ૯ ૭}

ફલાનિ ધર્મસ્ય ષડ્વ્યમૂનિ ॥ ૧૭૩ ॥^{૧૪ ૧૩ ૧૧ ૧૨ ૧૦}

અર્થ:-સ્ફુરાયમાન થતી કીર્તિ, પવિત્ર વિદ્યા, વૃદ્ધિ
પામેલી સંપદા, મનોહર રૂપ, સૌભાગ્યની સિદ્ધિ તથા
નિર્મળ કુળ, એ છએ ધર્મનાં ફળો છે.

સૌહાર્દદષ્ટિઃ સુકૃતૈકપુષ્ટિઃ,^{૧ ૨}

પરોપકારઃ કરુણાધિકારઃ ।^{૩ ૪}

વિવેકયોગઃ સમતાભિયોગઃ,^{૫ ૬}

સંતોષવૃત્તિઃ કૃતિનાં પ્રવૃત્તિઃ ॥ ૧૭૪ ॥^{૭ ૮ ૯}

અર્થ:-મિત્રતાવાળી દષ્ટિ, પુણ્યની પુષ્ટિ, પરનો ઉપકાર,
દયાળુપણું, વિવેકનો સંયોગ, સમતાનું ધારવું, અને સંતોષ-
વૃત્તિ એટલી પુણ્યશાળીઓની પ્રવૃત્તિ છે.

(૧૦૪)

^૧ જ્ઞાની ^૨ વિનીતઃ ^૩ સુમંગઃ ^૪ સુશીલઃ,

^૫ પ્રમુત્ત્વવાન્ ^૬ ન્યાયપથપ્રવૃત્તઃ ।

^૮ ત્યાગી ^૭ ધનાઢ્યઃ ^{૧૦} પ્રણમી ^૯ સમર્થઃ,

^{૧૨ ૧૩ ૧૧ ૧૪ ૧૫} પંચાપ્યમી ભૂમિષુ કલ્પવૃક્ષાઃ ॥ ૧૭૨ ॥

અર્થઃ—જ્ઞાની થઈને વિનયી, સૌભાગ્યવાળો થઈને ઉત્તમ શીખધારી, હોદ્દેદાર થઈને ન્યાય માર્ગે ચાલનારો, ધનાઢ્ય થઈને દાનેશ્વરી, તથા સત્તાવાન થઈને શાંત સ્વભાવવાળો, એ પાંચે આ જગત્માં કલ્પવૃક્ષો સમાન છે.

^૧ દુઃસ્થો ^૨ ઽપિ ^૩ યઃ ^૪ પાતકમીતચેતા,

^૫ યુવાપિ ^૬ યો ^૭ મારવિકારહીનઃ ।

^૮ આઢ્યો ^{૧૦ ૧૧} ઽપિ ^{૧૨} યો ^{૧૩} નીતિમતાં ^{૧૪} ધુરીણ,

^{૧૫ ૧૬ ૧૪ ૧૭} અયો ^{૧૮} ઽપ્યમી ^{૧૯} દેવનદીપ્રવાહાઃ ॥ ૧૭૩ ॥

અર્થઃ—દરિદ્રી એટલે ધનહીન છતાં પણ જેનું ચિત્ત પાપોથી ડરે છે, તથા યુવાન છતાં પણ જે કામદેવના વિકારથી રહિત છે, અને સર્વ વાતે સમર્થ છતાં પણ જે ન્યાયીઓમાં અગ્રેસર છે, એ ત્રણે દેવનદીના એટલે ગંગાના પ્રવાહ સમાન પવિત્ર છે.

(૧૦૫.)

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

૨ ૧ ૫ ૩ ૪ ૬ ૭ ૮
વૃત્તિર્નીતિમતી રમા ચ પરમા શશ્વદિનીતાઃ સુતા,

૧૦ ૯ ૧૨ ૧૧ ૧૪ ૧૩
બંધુર્થધુરધીર્મતિઃ સ્વૃતિમતી વંશઃ પ્રશંસાસ્પદમ્ ।

૧૬ ૧૫ ૧૮ ૧૭ ૧૯ ૨૨ ૨૦ ૨૧
વીર્યં વર્યતરં વચશ્ચ મધુરં સૂતિશ્ચ વિસ્ફૂર્તિભાક્,

૨૭ ૨૬ ૨૩ ૨૮ ૨૪ ૨૫
સાનંદં વિદુરરિદં નિગદિતં ધર્મસ્ય લીલાયિતમ્ ॥૧૭૭

અર્થ:-નીતિયુક્ત વૃત્તિ, ઉત્કૃષ્ટ શોભાવાળી સ્ત્રી, હ્રમેશાં
વિનય કરનારા પુત્રો, મનોહર બુદ્ધિવાળો ભાઈ, યાદ-
દારસ્તીવાળી બુદ્ધિ, પ્રશંસાયોગ્ય વંશ, અતિ ઉત્તમ વીર્ય
એટલે શક્તિ, મધુર વચન, તથા દેહીપ્રમાન મૂર્તિ તે
સમગ્ર ધર્મનો મહિમા છે, એમ પાંડિતોએ આનંદ સહિત
કથેલું છે.

૨ ૧ ૪ ૩ ૭ ૫ ૬
શાસ્ત્રઃ શાસ્ત્રવતાં બલૈર્બલમૃતાં શ્રીભિઃ શ્રિયા શાલિનાં,

૯ ૮ ૧૧ ૧૦ ૧૪ ૧૨ ૧૩
શીલૈઃ શીલજુષાં ગુણૃગુણજુષાં ધીભિશ્ચ ધીમાલિનામ્ ।

૧૬ ૧૮ ૨૦ ૧૫ ૧૯ ૧૭ ૨૨ ૨૧ ૨૪ ૨૯
સર્વેષાં ગુરુરસ્યમી મમ પુનર્મત્વેતિ યેષાં વ્યથા,-

૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૩
દ્વિશ્વાનંદકરીં જગદ્ગુરુરિતિ ક્ષ્યાતિં હૃમાઋસુતઃ ॥૧૭૮

૫
તેષાં ચંદ્રાચંદ્રાગ્નિશ્ચંદ્રાસ્કૈલાસશૈલોદ્ધસત્,-

કીર્તિસ્ફીતમરીચિમંડિતદિશાં^૧ પ્રૌઢપ્રતિષ્ઠાસ્પૃશામ્^૨ ।
 સૂરીણાં^૬ મુદ્ધિ^૭દીપ્તિ^૮શ્રીમદ્દેવપ્રાજ્ઞાનં^૩ શિવશ્રીમતાં^૪,
 રાજ્યે^૬ રાજિનિ^૭ વિજયે^૮મવિજયઃ^૯ સૂક્તાવલિં^{૧૦} નિર્મમે^{૧૧} ॥૧૭૯

અર્થ:-શીળોએ કરીને સર્વે શીળધારીઓના, ગુણોએ કરીને ગુણવાનોના તથા બુદ્ધિએ કરીને બુદ્ધિવાનોના આ ગુરૂ દ્રેષ્ઠ છે, અને મહારા પણ ગુરૂ છે, એમ માનીને હુમાયુના પુત્રે એટલે અકળર બાદશાહે “ આ જગતના ગુરૂ છે ” એવી રીતની જગતમાં આનંદ કરનારી જેઓની પ્રખ્યાતિ કરેલી છે, એવા તથા ચંદન, ચન્દ્ર, માતી, વિકાગ્રી-કમળ, તથા કૈલાસ પર્વત સમાન ઉલસાયમાન થતી જે કીર્તિ, તેના દેદીપ્યમાન કિરણોથી મંડિત કરેલી છે દિશાઓને જેઓએ એવા ઉત્કૃષ્ટ કીર્તિવાળા તથા શિવશ્રીવાળા અને મુનિઓમાં હીરા સમાન, એવા શ્રી હીરવીજય સૂરિ મહારાજના મનોહર રાજ્યમાં એટલે સમયમાં પંડિત શ્રી હેમવિજય ગણિએ આ “ કસ્તુરી પ્રકરણ ” નામની સૂક્તાવલી રચી છે.

(માલિનીવૃત્તમ)

કમલવિજયસંત્રાજપારોદ્રપાદ,-

ઘયકમલવિલાસે^૧ મૃંગતાં^૨ સંગતેન^૩ ।

(૧૦૭)

રસિકજનવિનોદારત્રિતા સૂક્તિમાલા,

શ્રિયમયતુ જનાનાં કંઠપીઠે લુટંતિ ॥૧૮૦॥

અર્થ:-કમળવિજયજી ગણિ નામના મહાપંડિત ગુરુના
બંને ચરણોડી કમળના વિલાસપ્રત્યે બ્રમરતુલ્ય થએલા
એવા શ્રી હેમવિજય ગણિજીએ બનાવેલી તથા માણસોને
વિનોદ આપનારી આ “સૂક્તિમાલા” લોકોના કંઠસ્થળમાં
રહી થકી લક્ષ્મીને આપો ?

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ)

સત્સૂત્રમૌક્તિકમહોદધિતુલ્યગુંફઃ,

પ્રાજ્ઞેન્દુહેમવિજયેન વિનિર્મિતો યઃ ।

આદાય સૂક્તજલમંબુધરા ઇવાસ્માદ્,

વ્યાખ્યાજુષઃ ક્ષિતિતલં સુસ્વયંતુ સન્તઃ ॥૧૮૧॥

અર્થ:-ઉત્તમ સૂત્રડી મોતીઓના મહાસાગર સમાન
આ રચના વિદ્વાનોમાં ચન્દ્ર સમાન શ્રી હેમવિજયજી
ગણિએ કરેલી છે, તેમાંથી મેઘોની માફક ઉત્તમ માણસો
“ સૂક્તડી ” પાણીને લઈને, પૃથ્વીતળપર વ્યાખ્યા કરતા
થકા સુખ પામે ?

(૧૦૮)

એવી રીતે સકળ વિદ્વાનોના સમૂહરૂપી દેવોમાં ઇન્દ્ર
સમાન પંડિત શ્રી. કમળવિજયજી ગણિના શિષ્ય પંડિત
શ્રી હેમવિજય ગણિએ રચેલી “કસ્તુરી પ્રકરણ” નામની
સૂક્ષ્મભાષા સંપૂર્ણ થઇ.

॥ इतिभीकस्तुरीप्रकरणमूलान्वयभाषान्तरयुक्त समाप्त ॥

सत्कारिप्रचुडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति
श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्योनमः ॥

श्रीसोमप्रभाचार्यकृत

श्री

सिंदूरप्रकर-सूक्तमुक्तावली ॥

(મૂળાનુચય અને ભાષાન્તર યુક્ત.)

અથકર્તા ઇશ્વરને નમસ્કારચુક્ત મંગલાચલુ કરી
શ્રોતાઓને આશીર્વાદ આપે છે.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

सिंदूरप्रकरस्तपःकरिशिरःक्रोडे कषायाऽटवी-

दावादिनिर्णयः प्रबोधदिवसप्रारंभसूर्योदयः ।

मुक्तिस्त्रीकुपकुं भकुंकुमरसः श्रेयस्तरौः पल्लव-

प्रोल्लासः क्रमयोर्नखद्युतिमरः पार्श्वप्रभोः पातु वः ॥१॥

અર્થ:-તપરૂપી હસ્તીના કુંભસ્થલને વિષે સિંહરના^૧
સમૂહ સમાન, કપાયરૂપી^૨ અટવીને બાળીનંખવાને અગ્નિના
સમૂહ સમાન, શાનરૂપી દિવસના ઉદયના વિષે સૂર્યના ઉદય
સમાન, મુક્તિરૂપ સ્ત્રીના કુચકુંભ (સ્તનરૂપ ઘડા) ને વિષે
-અથવા-મુક્તિઓવદનૈકકુંકુમરસ:-એવો પણ પાઠ છે, તેથી
મુક્તિરૂપ સ્ત્રીના મુખકમલને વિષે કુંકુમના લેપ સમાન,
અને કલ્યાણરૂપી વૃક્ષના નવપક્ષવ (નવા અંકુર) નું ઉત્પત્તિ-
સ્થાન; એવો શ્રી પાર્શ્વનાથ પ્રભુના ચરણના નખનો કાંતિ-
સમૂહ તમારું રક્ષણ કરે.

હવે મંથકર્તા સજ્જન પુરૂષોને વિનંતિ કરે છે.

સંતઃ સંતુ મમ પ્રસન્નમનસો બાચાં વિચારોચતાઃ,
સૂતેઽમ્ભઃ કમલાનિ તત્પરિમલં વાતા વિતન્વંતિ યત્ ।
કિંવાભ્યર્થનયાનયા યદિ ગુણોઽસ્ત્યાસાં તતસ્તે સ્વયં,
ક્તારઃ પ્રથનં ન ચેદથ યશઃપ્રત્યર્થિના તેન કિમ્ ॥૨૥॥

-અર્થ:-હવેઓની વાણીના સારા નરતા વિચારને વિષે
સાવધાન એવા સંત પુરૂષો મહારા ઉપર પ્રસન્નચિત્તવાળા
થાઓ, કલ્પકે જળ તો કમલોને ઉત્પન્ન કરે છે, પરંતુ

૧. નખનો કાંતિસમૂહ શતો હોવાથી તેને સિંહરના સમૂહની
ઉપમા આપેલી છે. ૨. કોધ, માન, માતા, અને લોભ.

તેમની સુગંધનો વિસ્તાર કરનાર તો પવનજ હોય છે. તો મહારે તે (સજ્જનોને) આવી પ્રાર્થના કરવાની શી જરૂર છે ! જો એ (મહારી વાણી) વિષે શુશ્રુ હશે, તો તે (સજ્જનો) પોતેજ વિસ્તારને કરશે; નહિ તો યશના વૈરી^૧ સમાન એવા એ વિસ્તાર કરીને શું ? અર્થાત્ કાંઈ નહીં.

હવે મંથકર્તા આગમને અનુસારે ધર્મોપદેશ આપે છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૭ ૫
ત્રિવર્ગસંસાધનમંતરેણ, પશોરિવાયુર્વિફલં નરસ્ય ।
૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮
તત્રાઽપિ ધર્મ્મ પ્રવરં વદંતિ, ન તં વિના યદ્ધવતોઽર્થકામૌ ।

અર્થ:-ધર્મ, અર્થ અને કામરૂપ ત્રણ વર્ગના સાધન વિના મનુષ્યનું આયુષ્ય પશુના આયુષ્યની માફક નિષ્ફળ છે. તે ત્રણને વિષે પણ ધર્મને શ્રેષ્ઠ કહે છે; કારણ કે, તે (ધર્મ) વિના અર્થ અને કામ બની શકતાં નથી.

હવે નરભયનું દુર્લભપણું જણાવે છે.

(હન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્)

૧ ૬ ૩ ૪ ૫
યઃ પ્રાપ્ય દુઃપ્રાપમિદં નરત્વં,
૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
ધર્મં ન યત્નેન કરોતિ મૃદઃ ।

^{૧૨} ૧૧ ૧૩ ૧૬
ક્લેશપ્રબંધેન સ લઘ્વમઘ્વૌ,

^{૧૪} ૧૭ ૧૫
ચિંતામણિ પાતયતિ પ્રમાદાત્ ॥ ૪ ॥

અર્થ:-હુઃખે પ્રાપ્ત થઈ શકે એવું મનુષ્યપણું પામીને
જે મૂઢ પુરૂષ ઉદ્યમથી ધર્મ કરતો નથી, તે ઘણી મહેનતે
પ્રાપ્ત કરેલા ચિંતામણિ (રત્ન) ને આગસથી સમુદ્રને
વિષે નાંખી દે છે.

હવે મનુષ્યભવને સર્વોત્કૃષ્ટ જય કહે છે.

(મન્દાકાન્તાવૃત્તમ્)

^૬ ૧૦ ૭ ૯ ૧૨ ૧૩
સ્વર્ણત્યાલે ક્ષિપતિ સ રજઃ પાદશૌચં વિવત્તે,

^{૧૧} ૧૪ ૧૬ ૧૫
પીયૂષેણ પ્રવરકરિણં વાહ્યત્યર્થમારમ્ ।

^{૨૯} ૩૦ ૧૮ ૧૭
ચિંતારત્નં વિકિરતિ કરાદ્રાયસોડાયનાર્થં,

^૧ ૩ ૬ ૫ ૪ ૨
યો વુષ્ણપં ગમયતિ મુધા મર્ત્યજન્મ પ્રમત્તઃ ॥ ૫ ॥

અર્થ:-જે માણસ હુઃખે પામવા યોગ્ય એવા આ
મનુષ્યભવને પ્રમાદને^૧ વશ થઈ વૃથા શુભાવે છે તે માણસ
સોનાના સ્થાળને વિષે રજ (ધૂત) નાખે છે, અમૃત^૨ પગ
ધુએ છે, શ્રેષ્ઠ હસ્તી ખસે લોકડાંનો ભાર ઉપડાવે છે, અને
કાગડાને ઉડાડી મૂકવા માટે હાથમાંથી ચિંતામણિ રત્નને
ફેંડી દે છે.

૧. મથ, વિપય, કપાય, નિદ્રા અને વિકથા.

હવે જે સંસારના વિષયસુખના માટે ધર્મનો ત્યાગ કરે છે, તેનું મૂર્ખપણું ખતાવે છે.

તે ધતૂરતરૂં વપંતિ ભવન્ને પ્રોન્મૂલ્ય કલ્પદુર્મં,

ચિંતારત્નમવાસ્ય કાચશકલં સ્વીકુર્વતે તે જડાઃ ।

વિક્રીય દ્વિરદં ગિરીંદ્રસદૃશં ક્રીણંતિ તે રાસમં,

યે લબ્ધં પરિહૃત્ય ધર્મમધમા ધાવંતિ ભોગાશયા ॥૬

અર્થ:-જે મૂર્ખ પુરૂષો પ્રાપ્ત થએલા ધર્મનો ત્યાગ કરીને ભોગની વાંછાને અર્થે દોડે છે, અથાત્ વિષયોમાં પ્રવર્તે છે, તે મૂર્ખ પુરૂષો પોતાના ધરને વિષે ઉત્પન્ન થએલા કલ્પવૃક્ષને ઉખેડી નાંખીને ધતૂરાના વૃક્ષને વાવે છે; તે જડબુદ્ધિવાળા પુરૂષો ચિંતામણિ રત્નને ફેંકી દઈને કાચનો કડકો ગ્રહણ કરે છે, અને પર્વત સમાન હસ્તીને વેચી દઈને ગધેડાને ખરીદ કરે છે.

હવે મનુષ્યજન્મનું તેમજ ધર્મસામગ્રીનું દુર્લભપાત્રું દર્શાવે છે.

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ)

અપારે સંસારે કથમપિ સમાસાધ્ય દુઃખં,

ન ધર્મં યઃ કુર્ચાદ્વિષયસુસ્વજ્ઞાતરલિતઃ ।

૧૬ ૧૫ ૧૭ ૧૮ ૧૯
ઘડન પારાવારે પ્રવરમપહાય પ્રવર્ણ,

૧૪ ૧૩ ૧૨ ૨૦ ૨૧ ૨૨
સ મુખ્યો મૂર્ત્વાણામુપલમુપલઘ્નું પ્રયત્તે ॥ ૭ ॥

અર્થ:-જે માણસ આ અનાંત સંસારને વિષે મહાકષ્ટે મનુષ્યલવ પામીને વિષયસુખની^૧ તૃષ્ણાથી વ્યાકૂલ થઈ, ધર્મ કરતો નથી, તે મૂર્ખ શિરોમણિ સહુદ્રને વિષે જુડતો છતો ઉત્તમ વહાણને તણ દઈ પત્થરને ઘડણ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે.

હવે આ ગ્રંથમાં જે જે ઉપદેશદ્વારે કહેવાના છે તે કહે છે.

(શાર્વલલિકીઠિતવૃત્તમ)

૧૧ ૧ ૭ ૮ ૧૦ ૯
ભક્તિ તીર્થકરે ગુરૌ જિનમતે સંવે ચ હિંસાઽનૃત-

૧૨ ૧૩ ૧૪
સ્તેયાબ્રહ્મપરિગ્રહાશુપરમં ક્રોધાચરીણાં જયમ્ ।

૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦
સૌજન્યં ગુણિસંગમિન્દ્રિયદમં દાનં તપો ભાવનાં,

૨૨ ૨૧ ૨૩ ૨ ૧ ૫ ૩ ૪
વૈરાગ્ય ચ કુરુષ્વ નિર્વૃત્તિપદે યદ્યસ્તિ ગતું મનઃ ॥ ૮ ॥

અર્થ:-હે ભવ્યજને ! જે તમારી મોક્ષપદ પામવાની ઇચ્છા હોય તો ૧ શ્રી તીર્થકર મહારાજ. ૨ શુદ્ધ, ૩ જન-શાસન અને ૪ સંઘ-એ ચારેની તમે ભક્તિ કરો; ૫

હિંસા, ૬ અસત્ય, ૭ યોરી, ૮ મૈથુન, અને ૯ પરિશ્રદ-
એ પાંચથી નિવર્તો; વળી ૧૦ ક્રોધ, ૧૧ માન, ૧૨ માયા
અને ૧૩ લોભ-એ ચાર શત્રુઓને જીતો; ૧૪ (સર્વ જીવને
વિષે) મૈત્રીભાવ (મિત્રતા) કરો, તથા ૧૫ ગુણવાન
જનોની સંગત, ૧૬ પાંચે ઇન્દ્રિયોનું દમવું, ૧૭ (પાત્રને
વિષે) દાન, ૧૮ તપશ્ચર્યા, ૧૯ શુભભાવ અને ૨૦ સંસાર-
ચક્રી ચિરકૃતભાવ (વૈરાગ્ય) એ આંત્રાં વાનાં કરો.

હવે પ્રથમ ચાર કાન્ધાથી તીર્થંકરભક્તિદ્વાર વર્ણવે છે.

^૪પાપં ^૫લુંપતિ ^૬દુર્ગતિં ^૭દલયતિ ^૮વ્યાપાદયત્યાપદં,
^{૧૦}પુણ્યં ^{૧૧}સંચિનુતે ^{૧૨}શ્રિયં ^{૧૩}ચિત્તનુતે ^{૧૪}પુણ્નાતિ ^{૧૫}નીરોગતામ્ ।
^{૧૬}સૌભાગ્યં ^{૧૭}વિદધાતિ ^{૧૮}પલ્લવયતિ ^{૧૯}પ્રીતિં ^{૨૦}પ્રસૂતે યશઃ,
^{૨૨}સ્વર્ગં ^{૨૩}ચચ્છતિ ^{૨૪}નિર્ઘૃતિં ^{૨૫}ચ ^{૨૬}રચયત્યર્ચાઽર્જતાં ^{૨૭}નિર્મિતાં ॥૧॥

અર્થઃ-અરિહંત ભગવંતની કરેલી ભાવપૂજા પાપને
હર કરે છે, દુર્ગતિનું નિવારણ કરે છે, આપત્તિનો (દુઃખનો)
વિનાશ કરે છે, પુણ્યને વધારે છે, લક્ષ્મીનો વિસ્તાર કરે
છે, આરોગ્યતાનું પોષણ કરે છે (શરીરે સુખી રાખે છે),
સર્વજનોને વિષે પ્રશંસા પમાડે છે, પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરે છે,
અને યશને વધારે છે, તેમજ દેવતાની પદવી આપે છે,
અને પરંપરાએ મોક્ષપદ પણ આપે છે.

હવે છનેશ્વર ભગવાનની ભાવપૂજાનું ફળ પ્રતાપે છે.

સ્વર્ગસ્તસ્ય ગૃહાંગણં સહચરી સામ્રાજ્યલક્ષ્મીઃ શુભાઃ,

સૌભાગ્યાદિગુણાવલિર્વિલસતિ સ્વૈરં વપુર્વેશ્મનિ ।

સંસારઃ સુતરઃ શિવં કરતલક્રોડે લુઠત્યંજસા,

યઃ શ્રદ્ધાભરભાજનં જિનપતેઃ પૂજાં વિચિત્તે જનઃ ॥૧૦॥

અર્થઃ:-જે માણસ અત્યંત શ્રદ્ધા સહિત શ્રી વીતરાગની ભાવપૂજા કરે છે તેને દેવલોક ધરના આંગણની પેઠે ઢંકડું છે, મનોહર રાજરૂઢિ તેની સાથે રહેનારી છે, તેના શરીરરૂપ ધરને વિષે સૌભાગ્યાદિ ગુણોની શ્રેણી પોતાની ઇચ્છાએ (આવીને) વિલાસ કરે છે, તેનો સંસાર મુખથી તરી શકાય એવો થાય છે, અને મોક્ષ તો ઝડપે તેના હાથ તળે આવીને આળોટે છે.

(શિશ્વગિણં વૃત્તમ્)

કદાચિન્નાર્તકઃ કુપિત इव पश्यत्यभिमुखं,

વિદૂરે દારિદ્ર્યં ચકિતમિવ નશ્યત્યનુદિનમ્ ।

વિરક્તા કાંતેવ ત્યજતિ કુગતિઃ સંગમુદયો,

ન મુંચત્યભ્યર્ણં સુહૃદિવ જિનાર્થી રચયતઃ ॥૧૧॥

અર્થ:-શુનેશ્વર ભગવાનની ભાવપૂજા કરનારા જનોને ભય તો કોપ પામ્યો હોય તેમ ક્યારે પણ સામું જોનો નથી, દારિદ્ર તો ભયજાત થયું હોય તેમ નિરંતર દુઃખ નાસે છે, કુમતિ તો વિરક્ત થયેલી સ્ત્રીની પેઠે અંગત તણ દે છે, અને અભયુદય (પ્રતાપ-ઐશ્વર્યાદિ) મિત્રની પેઠે (તેના) સમીપપણને મૂકતો નથી. અર્થાત્ તેની પાસેજ રહે છે.

હવે ભાવ પૂજનનું માહિત્ય કહે છે.

(શાર્દૂલચિક્રોદિતવૃત્તમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૭
યઃ પુષ્પર્જિનમર્ચતિ સ્મિતસુરસ્રીલોચનૈઃ સોઽર્ચયતે,
૮ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૨ ૧૪ ૧૫

યસ્તં વંદન્ એકશસ્ત્રિજગતા સોઽહર્નિશં વંચતે ।

૧૬ ૧૭ ૧૮ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩
યસ્તં સ્તોતિ પરત્ર વૃત્રદમનસ્તોમેન સ સ્તૂયતે,

૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦
યસ્તં ધ્યાયતિ કલ્પસકર્મનિધનઃ સ ધ્યાયતે યોગિનિઃ॥

અર્થ:-જે પુરૂષ પુષ્પોવડે શ્રી વીતરાગ ભગવાનની પૂજા કરે છે તે દેવાંગનાઓનાં વિકસ્વર (પ્રકુલ્લિત) થયેલાં નેત્રોથી પૂજાય છે; જે વીતરાગ ભગવાનને એકવાર પણ વંદન કરે છે તે રાત્રી દિવસ ત્રણે જગત્ના જનોથી વંદન પામે છે; જે તેમની સ્તુતિ કરે છે તે પરલોકને વિષે ઈંદ્રોનાં સમૂહથી સ્તુતિ પામે છે; અને જે તેમનું ધ્યાન ધરે

(૧૧૮)

છે તે આઠ કર્મનો ક્ષય કરીને અર્થાત્ સિદ્ધ અવસ્થા પામીને યોગી પુરૂષોથી ધ્યાન કરાય છે, અર્થાત્ યોગી પુરૂષો તે પુરૂષનું ધ્યાન કરે છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરી ગુરુભક્તિદ્વાર વર્ણવે છે.

(વંશસ્થવૃત્તમ્)

અવચમુક્તે^૨ પથિ^૩ યઃ^૧ પ્રવર્તતે,^૪

પ્રવર્તયત્યન્યજનં^૭ ચ નિઃસ્પૃહઃ^{૬ ૫ ૮} ।

૧૪ ૧૫ ૧૮ ૧૭ ૧૬

સ एव सेव्यः स्वहितैषिणा^૯ गुरुः,^{૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૧}

स्वयं तरंस्तारयितुं क्षमः परम् ॥ ૧૩ ॥

અર્થ:-જે ગુરૂ પોતે પાપ રહિત માર્ગને વિષે પ્રવર્તે છે અને બીજા માણસને પણ (તેવા માર્ગે) પ્રવર્તાવે છે, પોતે જાતે નિઃસ્પૃહ છે (પરિવ્રજાદિકની વાંછા સહિત છે), પોતે તરે છે અને બીજા માણસને પણ તારવાને સમર્થ છે; તેજ ગુરૂની 'હિતવાંછક પુરૂષોએ સેવા કરવી યોગ્ય છે.

પણી ગુરૂસેવાનું ફલ જણાવે છે.

(માલિનીવૃત્તમ્)

વિદલયતિ^૪ કુબોધં^૩ બોધયત્યાગમાર્થં,^{૬ ૫}

સુગતિકુગતિમાર્ગો^{૭ ૮} પુણ્યપાપે વ્યનસ્તિ^૯ ।

અવગમયતિ કૃત્યાકૃત્યમેદં ગુરુયોઃ,

અવજલનિધિપોતસ્તં વિના નાઽસ્તિ કશ્ચિત્ ॥૧૪॥

અર્થ:-જો શુરૂ મિથ્યાત્વનો નાશ કરે છે, સિદ્ધાંતોના અર્થને જાણવે છે, ‘પુણ્ય એ સુગતિનો માર્ગ છે અને પાપ એ દુગતિનો માર્ગ છે,’ એમ પ્રગટ કરે છે, અને વળી જે કરવા યોગ્ય અને નહીં કરવા યોગ્ય કાર્યનો વિવેક સમજાવે છે; તે શુરૂ વિના ખીજા કોઈ લવસાગરને વિષે પહાણની પેઠે તારનાર નથી.

(શિશ્વર્ગિણીવૃત્તમ)

પિતા માતા ભ્રાતા પ્રિયસહચરી સૂનુનિવહઃ,

સુહૃત્સ્વામી માતૃત્કરિ મટરયાશ્વઃ પરિકરઃ ।

નિમજ્જંતં જંતું નરકકુહરે રક્ષિતુમલં,

ગુરોર્ધર્માધર્મપ્રકટનપરાત્કોઽપિ ન પરઃ ॥૧૫॥

અર્થ:-નરકખાણને વિષે પડના છવોને પુણ્ય અને પાપ કહી દેખાડનારા શુરૂવિના ખીજા કોઈ પિતા, માતા, ભાઈ, પ્રિય સ્ત્રી, પુત્રનો સમૂહ, મિત્ર, મહોન્મત્ત હસ્તી, સુભટ, અશ્વ, સ્થવાળો સ્વામી કે સેવકાદિ વર્ગ રક્ષણ કરવાને અમર્થ નથી.

(૧૨૦)

હવે ગુરૂશ્રીની આજ્ઞાનું મહાત્મ્ય કથે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતકૃત્તમ)

કિં ^૨જ્ઞાનેન ^૧ભવત્પદોષવિષયત્યાગેસ્તપોભિઃ ^૪કૃતં, ^૩ ^૫ ^૬

પૂર્ણ ^૮ભાવનયાઽલમિન્દ્રિયદમૈઃ ^૭ ^{૧૦} ^૯ ^{૧૨} ^{૧૧} પર્યાપ્તમાપ્તાગમૈઃ ।

^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૨૦} ^{૧૮} ^{૧૭} ^{૧૮} ^{૨૩} ^{૨૧} ^{૨૨} ^{૨૫} ^{૨૬} ^{૨૭} ^{૨૮} ^{૨૪}
કિં સ્વેકં ભવનાશનં કુરુ ગુરૂપીત્યા ગુરોઃ શાસનં,

સર્વે યેન વિના વિનાયબલવત્ સ્વાર્થાય નાઽલં ગુણાઃ।

અર્થ:-ધ્યાન કરવાથી શું ? સર્વ વિષયનો ત્યાગ કરવાથી પણ શું ? તપશ્ચર્યા કરવાથી પણ શું ? શુભ ભાવે કરીને પણ શું ? ઇન્દ્રિઓના દમવાથી પણ શું ? તથા સિદ્ધાંતના અભ્યાસથી પણ શું ? (અર્થાત્ એ સર્વ એકલાં એટલે ગુરૂની આજ્ઞાવિના નિષ્ફલ છે.) માટે અધિક પ્રીતિવડે સંસારના બ્રમણને નાશ કરનારાં એવાં ગુરૂનાં ફક્ત શિક્ષા-વચ્ચનો અંગીકાર કર ? કે જેનાવિના અધિપતિ (નાયક) વિનાની સેનાની પેઠે (એ ઉપર કહેલા) સર્વ પોતપોતાનાં ફલ સાધનને માટે સમર્થ નથી અર્થાત્ નિષ્ફલ છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને છંદોગ્ત સિદ્ધાંતનું મહાત્મ્ય જણાવે છે.

(શિશ્વરિણીકૃત્તમ)

^૪ ^૩ ^૬ ^૫ ^૮ ^૭ ^૯ ^{૧૧} ^{૧૦}

ન દેવં નાદેવં ન શુભગુરુમેવં ન કુગુરું,

૧૩ ૧૨ ૧૫ ૧૪ ૧૭ ૧૬ ૧૮ ૧૮
 નધર્મં નાઽધર્મં ન ગુણપરિણદં ન વિગુણમ્ ।
 ૨૧ ૨૦ ૨૩ ૨૨ ૨૬ ૨૪ ૨૫ ૨૮ ૨૮ ૨૭
 ન કૃત્યં નાઽકૃત્યં ન હિતમહિતં નાપિ નિપુણં,

૩૦ ૨ ૧
 વિલોકંતે લોકા જિનવચનચક્ષુર્વિરહિતાઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-જૈનશાસ્ત્રરૂપ ચક્ષુથી રહિત એવા લોકો નથી દેવને
 જાણતા કે નથી કુદેવને જાણતા, નથી સુગુરુને ઓળખતા
 કે નથી કુગુરુને ઓળખતા, નથી જાણતા ધર્મઅધર્મને કે
 નથી જાણતા ગુણી નિર્ગુણીને, વળી કરવા યોગ્ય કાર્ય શું
 છે? અને નહિ કરવા યોગ્ય શું છે? તે પણ નથી જાણતા.
 વળી પોતાને શું સુખનું કારણ છે? અને શું દુઃખનું
 કારણ છે? તે પણ તેઓ સારી રીતે જાણતા નથી.

(શાર્દૂલધિક્રોડિતવૃત્તમ્)

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૬ ૧૪
 માનુષ્યં વિફલં વદંતિ હૃદયં વ્યર્થં વૃથા શ્રોત્રયો-

૧૫ ૧૬ ૮ ૧૭
 નિર્માણં ગુણદોષભેદકલનાં તेषામસંભાવિનીમ્ ।

૧૮ ૧૮ ૨૦ ૭ ૨૧
 દુર્વારં નરકાંધકૂપપતનં મુક્તિં બુધા દુર્લ્લભાં,

૨ ૩ ૧ ૪ ૬ ૫
 સાર્વજ્ઞઃ સમયોદયારસમયો યેષાં ન કર્ણાતિથિઃ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:-સર્વજ્ઞ શ્રી વીતરાગ ભગવાને કહેલો એવો દયામય
 આગમ જે પુરુષોના કાનમાં નથી પડ્યો તેમના મનુષ્ય-

જન્મને પાંડિતજનો નિષ્કૂળ કહે છે, તેમના ચિત્તને નિરર્થક કહે છે, તેમની કર્ણધ્વન્દ્રિયું બનાવવું વૃથા (નકામું) છે, તેમનામાં શુભદોષના વિવેકનો વિચાર પણ હુલ્લે છે, તેમનું નરકરૂપ અંધકારમય કુવાને વિષે પડવું તે, શેરી રાખવું કંઠણ છે અને તેમને મુક્તિ પણ હુલ્લે છે.

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
પીયૂષં વિષયજ્વલં જ્વલનવક્ત્રેજસ્તમઃ સ્તોમવ-
 ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦
ન્મિત્રં શાત્રવવત્ સ્રજં મુજગવર્ચિતામણિં લોષ્ટવત્ ।
 ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
જ્યોત્સ્નાં ગ્રીષ્મજઘર્મવત્ સ મનુતે કારુણ્યપણ્યાપણં,
 ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨
જૈનેદ્રં મતમન્યદર્શનસમં યો દુર્મતિર્મન્યતે ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-જે મૂર્ખજન કર્ણાદિથી વસ્તુના હાત (દુકાન) સમાન એવા જૈનેદ્રના શાત્રવને અન્યદર્શન સમાન માને છે, તે અમૃતને ઝેર સમાન, જળને અગ્નિ સમાન, પ્રકાશને અંધકારના સમૂહ સમાન, મિત્રને શેરી સમાન, ફૂલની માળાને સર્પ સમાન, ચિંતામણિ રત્નને પથ્થર સમાન અને ચંદ્રમાની કાંતિને ઉનાળાના તાપ સમાન માને છે. અત્ર અમૃતાદિક સમાન જૈનશાસન અને વિષયાદિક સમાન અન્ય દર્શન બાણુવું.

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧ ૪૨ ૪૩ ૪૪ ૪૫ ૪૬ ૪૭ ૪૮ ૪૯ ૫૦ ૫૧ ૫૨ ૫૩ ૫૪ ૫૫ ૫૬ ૫૭ ૫૮ ૫૯ ૬૦ ૬૧ ૬૨ ૬૩ ૬૪ ૬૫ ૬૬ ૬૭ ૬૮ ૬૯ ૭૦ ૭૧ ૭૨ ૭૩ ૭૪ ૭૫ ૭૬ ૭૭ ૭૮ ૭૯ ૮૦ ૮૧ ૮૨ ૮૩ ૮૪ ૮૫ ૮૬ ૮૭ ૮૮ ૮૯ ૯૦ ૯૧ ૯૨ ૯૩ ૯૪ ૯૫ ૯૬ ૯૭ ૯૮ ૯૯ ૧૦૦
ધર્મં જાગરયત્યયં વિઘટયત્યુત્થાપયત્યુત્પથં,
મિન્ને મત્સરમુચ્છિનત્તિ કુનયં મધાતિ મિથ્યામનિઃ

૧૪ ૧૫ ૧૭ ૧૬ ૨૦ ૧૯ ૧૮ ૧
 વૈરાગ્યં વિતનોતિ પુણ્યતિ કૃપાં મુષ્ણાતિ તૃષ્ણાં ચ ય-
 ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯
 તત્તજ્જૈનં મતમર્ષતિ પ્રથયતિ ધ્યાયત્વધીતે કૃતી ॥૨૦॥

અર્થ:-પાંડિત પુરૂષ જે જીનશાસનની પૂજા કરે છે, જેને વિસ્તાર કરે છે, જેનું ધ્યાન કરે છે, અને વળી જેને પઠન કરે (ભણે) છે, તે જૈનશાસન ધર્મનો ઉદ્યોત કરે છે, પાપને દૂર કરે છે, અનાચારનું નિવારણ કરે છે, દ્વેષ ભાવનો વિનાશ કરે છે, અન્યાયનો ઉચ્છેદ (નાશ) કરે છે, મિથ્યા મતિને દૂર કરે છે, વૈરાગ્યનો વિસ્તાર કરે છે, ક્યાનું પોષણ કરે છે અને લોભને દૂર કરે છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને સંઘના મહિમાનું વર્ણન કરે છે.

૨ ૩ ૧ ૪ ૪ ૬
 રત્નાનામિવ રોહણક્ષિતિધરઃ સ્વં તારકાણામિવ,

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
 સ્વર્ગઃ કલ્પમહીરુહામિવ સરઃ પંકેરુહાણામિવ ।

૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૭ ૧૯ ૧૮ ૧૬
 પાથોધિઃ પયસામિવેન્દુમહસાં* સ્થાનં ગુણાનામસા,-

૨૦ ૨૧ ૨૫ ૨૨ ૨૩ ૨૪
 વિત્યાલોચ્ય વિરચ્યતાં ભગવતઃ સંઘસ્ય પૂજાવિધિઃ॥

અર્થ:-હે ભવ્યજીવો! જેમ રોહણાચળ પર્વત રત્નોનું, આકાશ તારાઓનું, સ્વર્ગ કલ્પવૃક્ષનું, સરોવર કમલ પુષ્પનું,

* ‘શશીચ મહસાં’ इति पाठः ।

સમુદ્ર ચંદ્રમા સમાન નિર્મળ જગતું, અથવા ચંદ્રમા તેજનું નિવાસ સ્થાનક છે; તેમ આ (સંઘ)* સર્વ ગુણોનું નિવાસ સ્થાન છે. એમ ધારીને એ પૂજન કરવા યોગ્ય સંઘનો પૂજાવિધિ કરે.

યઃ સંસારનિરાસલાલસમતિર્મુક્ત્યર્થમુત્તિષ્ઠતે,
 યં તીર્થ કથયંતિ પાવનતયા યેનાઽસ્તિ નાઽન્યઃ સમઃ ।
 યસ્મૈ તીર્થપતિર્નમસ્યતિ સતાં યસ્માચ્છ્રુમં જાયતે,
 સ્ફૂર્તિર્યસ્ય પરાવસંતિ ચ ગુણા યસ્મિન્સ સંઘોઽર્ચ્યતામ્

અર્થ:—હે ભગ્ય જીવાત્માઓ ? જે સંઘ, સંસારના ત્યાગને વિષે ઇચ્છાવાળી છે બુદ્ધિ જેની એવો છતાં મુક્તિના સાધનને માટે સાવધાન થાય છે, વળી જે પવિત્રપણાએ કરીને તીર્થરૂપ કહેવાય છે, જેના સમાન બીજો કોઈ નથી, જેને તીર્થકર મહારાજા પણ વ્યાખ્યાનને અવસરે “નમો નિત્યમ્” એમ કહી નમસ્કાર કરે છે, જેનાથી સજ્જનોનું કલ્યાણ થાય છે, જેનો ઉત્કૃષ્ટ મહિમા છે, અને જેને વિષે (અનેક) ગુણો રહે છે, એવા તે (ચતુર્વિધ) સંઘની પૂજા કરે.

* સાધુ, સાધ્વી, આવક અને આવિકા.

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૩
 લક્ષ્મીસ્તં સ્વયમભ્યુપૈતિ રમસા કીર્તિસ્તમાલિંગતિ,
 ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૨૧ ૧૬ ૨૦ ૧૮
 પ્રીતિસ્તં ભજતે મતિઃ પ્રયતતે તં લબ્ધુમુત્કંઠયા ।

૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૫ ૨૭ ૨૬
 સ્વઃશ્રીસ્તં પરિરબ્ધુ મિચ્છતિ મુદ્ધુમુક્તિસ્તમાલોકતે,
 ૨ ૪ ૩ ૧ ૫
 યઃ સંઘં ગુણરાશિકેલિસદનં શ્રેયોરુચિઃ સેવતે ॥૨૩॥

અર્થ:-ગુણોના સમૂહના કીડાધર એવા શ્રીસંઘને કદયા-
 થુને વિષે રૂચિવાળો એવો જે પુરૂષ સેવે છે, તે પુરૂષને
 સંપત્તિ ઝડપોતાની મેળે સન્મુખ આવે છે, કીર્તિ આર્દ્રા-
 ગન દેહે, પ્રીતિ સેવે છે, બુદ્ધિ ઉત્સુકતાથી તેને પ્રાપ્ત કર-
 વાને પ્રયત્ન કરે છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી તેને વારંવાર આર્દ્રાગન
 દેવાને ઈચ્છે છે અને મુક્તિશ્રી તેને જોયા કરે છે.

૧ ૬ ૨ ૫ ૩ ૪
 યદ્ભક્તેઃ ફલમર્હદાદિપદવીમુખ્યં કૃપેઃ સસ્યવત્,
 ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧
 ચક્રિત્વં ત્રિદશેન્દ્રતાદિ તૃણવત્ પ્રાસંગિકં ગીયતે ।

૧૬ ૧૫ ૧૭ ૧૮ ૧૩ ૧૪ ૧૨
 શક્તિં યન્મદ્દિમસ્તુતૌ ન દધતે વાચોઽપિ વાચસ્પતેઃ,
 ૨૧ ૨૦ ૧૮ ૨૫ ૨૨ ૨૩ ૨૪
 સંઘઃ સોઽઘહરઃ પુનાતુ ચરણન્યાસઃ સતાં મંદિરમ્ ॥૨૪॥

અર્થ:-ધાન્યપ્રાપ્તિ જેમ ખેતીનું ફળ છે, તેમ અરિ-
 હંતાદિકની પદવી એજ જે (સંઘ)ની ભક્તિનું મુખ્ય ફળ
 છે, વળી જે સંઘને ક્ષેત્રના ઘાસની પેઠે ચકવર્તિપાત્રું, દેવે-

દ્રાહિકની પદવી વિગેરે તો પ્રસંગથીજ (અનાપાસે-વગર મહેનતે) મળતી કહેવાય છે, અને વળી જેના મહિમાના વર્ણનને વિષે બૃહસ્પતિની વાણી પણ સમર્થ થતી નથી, એવો પાપને હરણ કરનારો શ્રીસંઘ પોતાનાં પગલાં સ્થાપન કરીને ભક્તિપાંત જનોના ઘરને પવિત્ર કરે.

હવે આર કાવ્યે કરીને સર્વે જીવોની દયા કરવાનું કર-
સાવે છે.

ક્રીડામૂઃ સુકૃતસ્ય દુષ્કૃતરજઃસંહારવાત્યાભવો-

દન્વસૌર્વ્યસનાગ્નિમેઘપટલી સંકેતદૂતી શ્રિયામ્ ।

નિઃશ્રેણિસ્ત્રિદિવૌકસઃ પ્રિયસખી મુક્તેઃ કુગત્યર્ગલા,

સત્વેષુ ક્રિયતાં કૃપૈવ ભવતુ કલેશૌરશેષૈઃ પરૈઃ ॥૨૨॥

અર્થ:-હે ભવ્ય જીવાત્માઓ ! અન્ય સર્વ કાયાનાં દુઃખોને રહેવા દઈને (અર્થાત્ અન્ય સર્વ કાયાને કષ્ટ આપનાર તપ જપાદિ ન થાય તો રહ્યું પણ) સારઃ કૃત્યોનું ક્રીડાસ્થાન, પાપરૂપી રજતું હરણ કરવામાં વાયુના સમૂહ (વંદોળીયા વાયરા) સમાન, ભવસમુદ્રને વિષે નાવ સમાન, કલેશરૂપી અગ્નિને મેઘની ઘટ્ટા સમાન, સંપત્તિઓને સંકેતસ્થાનને વિષે પહોંચાડનારી હૃતી સમાન, સ્વર્ગની નિસરણી સમાન, અને મુક્તિસ્ત્રીની પ્રિય સખી એવી જે જીવહયા તેજ કરે.

(૧૨૭)

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ્)

યદિ ગ્રાવા તોયે તરતિ તરણિર્યથુદયતિ,
 પ્રતીચ્યાં સસાચ્ચિર્યદિ ભજતિ શૈત્યં કથમપિ ।

યદિ ક્ષમાપીઠં સ્યાદુપરિ સકલસ્યાઽપિ જગતઃ,
 પ્રસૂતે સસ્વાનાં તદપિ ન વધઃ કાઽપિ સુકૃતમ્ ॥૨૬॥

અર્થ:-જે પાત્ર જગને વિષે તરે, સૂર્ય પશ્ચિમ દિશાએ ઉદય થાય, અગ્નિ કોઈ પણ રીતે શીતગપાણું પામે, અને પૃથ્વીમાંથી સર્વ જગત્ની ઉપર આવે; તોપણ ભગદિંસા રૂપકાર્ય કરાય પણ પુણ્ય ઉત્પન્ન કરતું નથી.

(માલિનીવૃત્તમ્)

સ કમલવનમગ્નેર્વાસરં ભાસ્વદસ્ના-
 દમૃતમુરગવક્ષાત્સાધુવાદં વિવાદાત્ ।

સ્થાપગમમજીર્ણાઙ્ગીર્વિતં કાલકૂટા-

દમિલષતિ વધાચઃ પ્રાણિનાં ધમેમિચ્છેત્ ॥૨૭॥

અર્થ:-જે પુરૂષ ભગદિંસા થકી ધર્મને વાંછે છે તે પુરૂષ અગ્નિમાંથી કમગના વનને (જેવાને) ઈચ્છે છે, સૂર્યના અસ્ત થયા પછી દિવસને જેવાની ઈચ્છા કરે છે, વગી સૂર્યના મુખ

થકી અમૃત, કલેશ થકી કીર્તિ, અણુ થકી રોગનો નાશ,
અને ઝેર ખાવાથી જીવિતને ઇચ્છે છે.

(શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તમ્)

આયુર્દીર્ઘતરં^૩ વપુર્વરતરં^૪ ગોત્રં^૫ ગરીયસ્તરં,^૬
વિત્તં^૮ ભૂરિતરં^{૧૦} બલં^{૧૧} બહુતરં^{૧૨} સ્વામિત્વસુષૈસ્તરમ્^{૧૩} ।^{૧૪}
આરોગ્યં^{૧૫} વિગતાંતરં^{૧૬} ત્રિજગતિ^{૧૭} શ્લાઘ્યત્વમલ્પેતરં,^{૧૮}
સંસારાંબુનિધિં^{૨૦} કરોતિ^{૨૨} સુતરં^{૨૧} ચેતઃ^૨ કૃપાદ્રાંતરમ્^૧ ॥૨૮॥

અર્થ:-કૃપા (દયા) થકી ભીનો છે મધ્યભાગ જંનો એવું
જે મનુષ્યનું ચિત્ત, તે આયુષ્યને લાંબું કરે છે, શરીરને
સુંદર બનાવે છે, કુળને મોટાટું કરે છે, દ્રવ્યને વધારે છે,
બળમાં વૃદ્ધિ કરે છે, મોટાટાઈને ઉત્કૃષ્ટ કરે છે, નિરંતર
નિરોગી રાખે છે, ત્રણ જગત્માં માણસોની પ્રશંસા પ્રાપ્ત
કરે છે, અને સંસારરૂપ સમુદ્રને સુખે તરી શકાય એવો
બનાવે છે.

હવે આર કાવ્યે કરીને સત્યનો મહિમા કહે છે.

વિ^૧વાસાયતનં^૨ વિપત્તિદલનં^૩ દેવઃ^૪ કૃતારાધનં,^૫
મુક્તેઃ^૬ પથ્યદનં^૭ જલાગ્નિશમનં^૮ વ્યાઘ્રોરગસ્તંભનમ્^૯ ।

(૧૨૧)

૧૦ ૧૧ ૧૨
ભ્રેયઃસંવનનં સમૃદ્ધિજનનં સૌજન્યસંજીવનં,

૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૭ ૧૮ ૧૯
કીર્ત્તિઃ કેલિવનં પ્રભાવભવનં સત્યં વચઃ પાવનમ્ ॥૨૧॥

અર્થઃ:-હે ભગ્જનો ! વિશ્વાસના સ્થાનરૂપ, આપત્તિઓને નાશ કરનાર, દેવતાઓએ પણ જેનું આરાધન કરેલું છે એવું, ભોક્ષમાર્ગને વિષે ભાતારૂપ, જળ તથા અગ્નિને સમાવનાર, વાદ તથા સર્પને થંભાવનાર, ભોક્ષનું વશીકરણ, સમૃદ્ધિને ઉત્પન્ન કરનાર, ~~નિપજાવનાર~~ નિપજાવનાર, કીર્તિનું કીડાવન, અને મહિમાના ધરરૂપ એવું જે પવિત્ર સત્ય-વચન તેજ ઓલો.

(શિલ્પરિણીવૃત્તમ્)

૫ ૪ ૬ ૧ ૩ ૨
યશો યસ્માદ્દસ્મીભવતિ વનવહેરિષ્ઠ-વનં,

૧૨ ૧૧ ૭ ૮ ૧૦
નિદાનં દુઃસ્વાનાં યદવનિરુહાણાં જલમિવ ।

૧૮ ૧૩ ૧૯ ૧૫ ૧૪ ૧૬ ૧૭
ન યત્ર સ્યાચ્છાયાઽઽતપ્તપ્ત ઇવ તપઃસંયમકથા,

૨૩ ૨૦ ૨૧ ૨૫ ૨૪ ૨૨
કથંચિત્તન્મિથ્યાવચનમભિધત્તે ન મતિમાન્ ॥૨૦॥

અર્થઃ:-જેમ હાવાગિથી વન ભસ્મ થાય છે, તેમ જે અસત્ય વચનથી યશ ભસ્મ થાય છે (નાશ પામે છે), વળી જે અસત્યવચન, જળ જેમ વૃક્ષોના કારણરૂપ છે, તેમ દુઃખોતું હેતુરૂપ છે, અને વળી જે અસત્ય વચનને વિષે,

(૧૩૦)

સૂર્યના તડકાને વિષે જંમ છાયા ન હોય, તેમ તપ અને સંયમની કથાપણુ હોતી નથી, એવા અસત્ય વચનને બુદ્ધિ-માન પુરુષો કદ આવે છતે પણ ખોલતા નથી.

હવે અસત્યપણાના દોષો બતાવે છે.

(ષંશસ્થવૃત્તમ્)

^૭ અસત્યમપ્રત્યય-^૧નુલકારણં,

^૨ કુવાસનાસદ્ધ સમૃદ્ધિવારણમ્ ।

^૪ વિપન્નિદાનં પરવંચનોર્જિતં,

^૬ કૃતાપરાધં કૃતિભિર્વિવર્જિતમ્ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:-અવિશ્વાસનું મૂળકારણ, માઠી વાસના એટલે પાપ બુદ્ધિનું ધર, લક્ષ્મીને વારનારૂં, આપત્તિઓનું કારણ, અન્ય-જનોને છેતરવામાં બળવાન અને અપરાધી એવું જે અસત્ય વચન, તેને પાંડિત જનોએ તજેલું છે.

હવે સત્ય વચનના પ્રભાવનું કથન કરે છે.

(શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તમ્)

^૫ તસ્યાઽર્જિલમર્ગિવઃ ^૮ સ્થલમરિમિત્રં ^૯ સુરાઃ ^{૧૦} કિંકરાઃ, ^{૧૨} ^{૧૩}

^{૧૪} કાંતારં ^{૧૫} નગરં ^{૧૬} ગિરિર્ગૃહમહિર્માલ્યં ^{૧૮} મૃગારિર્મૃગઃ ।

૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮
પાતાલં ચિલમસ્ત્યલદલં વ્યાલઃ શ્રુગાલો વિષં,

૨૯ ૩૧ ૩૨ ૩૦ ૩ ૨ ૪ ૧
પીયૂષં વિષમં સમં ચ વચ્ચનં સત્યાંચિતં વસ્તિ યઃ॥૩૨

અર્થ:-જે પુરૂષ સત્યતાયુક્ત વચ્ચન બોલે છે તેને અગ્નિ જળસમાન, સમુદ્ર સ્થળસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, દેવતા સેવકસમાન, વન નગરસમાન, પર્વત ઘરસમાન, સર્પ દૂભની માળાસમાન, સિંહ મૃગસમાન, પાતાળ છિદ્રસમાન, શસ્ત્ર કમળપત્રસમાન, હસ્તી શિયાળસમાન, વિષ અમૃતસમાન, અને વિષમ સ્થાન સંપત્તિના સ્થાન સમાન થાય છે.

હવે અદનાદાન ધન વર્ણવે છે.

(માલિનીવૃત્તમ)

૬ ૭ ૫ ૮ ૧૦ ૮
તમભિલષતિ સિદ્ધિસ્તં વૃણીતે સમૃદ્ધિ-

૧૨ ૧૩ ૧૧ ૧૬ ૧૫ ૧૪
સ્તમભિસરતિ કીર્તિર્મુચતે તં અષાત્તિઃ ।

૧૯ ૧૭ ૧૮ ૨૨ ૨૩ ૨૦ ૨૧
સ્પૃહયતિ સુગતિસ્તં નેક્ષતે દુર્ગતિસ્તં,

૨૬ ૨૪ ૨૫ ૧ ૩ ૪ ૨
પરિહરતિ વિપત્તં યો ન શુદ્ધાત્યવત્તમ્॥૩૩॥

અર્થ:-જે પુરૂષ નહિ આપેલું અર્થાત્ પારકું (કાંઈ પણુ) નથી અહણ કરતો તે પુરૂષની મુક્તિ ઇચ્છા કરે છે, સમૃદ્ધિ તેને વરે છે, યશ તેની પાસે જાય છે, સંસારનાં દુઃખ તેને તણ હે છે, સુગતિ તે પુરૂષની વાંછા કરે છે,

(૧૩૨)

દુર્ગતિ તેના સામું ભેટી નથી, અને વિપત્તિ તો તેને ત્યાગ-
જ કરે છે.

હવે અદત્ત નહિ અહુલ કરનારને ફાયદો બધાવે છે.

(શિલ્પરિણીવૃત્તમ્)

^{૫ ૬ ૭ ૧ ૩ ૪ ૨}
અદત્તં નાડડત્તે કૃતસુકૃતકામઃ કિમપિ યઃ,

^{૧૨ ૮ ૧૩ ૧૦ ૧૧ ૬}
શુભશ્રેણિસ્તસ્મિન્ વસંતિ કલહંસીચ કમલે ।

^{૧૮ ૧૪ ૧૬ ૨૦ ૧૬ ૧૭ ૧૫}
વિપત્તસ્માદરં વ્રજતિ રજનીવાંચરમણે-

^{૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૧}
વિનીતં વિચેવ ત્રિદિવશિચલક્ષ્મીર્ભજતિ તમ્ ॥૩૪

અર્થ:-પુણ્યની ઇચ્છા કરનારો જે મનુષ્ય, કોઇપણ
અદત્ત પદાર્થ લેતો નથી, તે પુરૂષને વિષે, કમલને વિષે
જેમ રાજહંસી રમે છે, તેમ કલ્યાણનો સમૂહ વાસ કરે છે,
વળી સ્ફૂર્યથી જેમ રાત્રી નાસી જાય છે, તેમ તે પુરૂષથી વિપત્તિ
દૂર જતી રહે છે, અને જેમ વિદ્યા, વિનયી પુરૂષ પાસે આવે
છે, તેમ સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી તે પુરૂષને સેવે છે.

હવે એ કાવ્યોમાં અદત્તના દોષો બતાવે છે.

(શાર્વલવિક્રોડિતવૃત્તમ્)

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૬}
યન્નિર્વર્તિતકીર્તિધર્મનિધનં સર્વાંગસાં સાધનં,
^{૫ ૬}
પ્રોન્મીલદ્વયબંધનં વિરચિતક્ષિપ્તાશયોદ્બોધનમ્ ।

દૌર્ગત્યૈકનિબંધનં^૭ કૃતસુગત્યાશ્લેષસંરોધનં,^૮
 પ્રોત્સર્પ્યત્પ્રધનં^૯ જિઘૃક્ષતિ^{૧૫} ન તત્કીમાનદત્તં^{૧૪} ધનમ્^{૧૨ ૧૦ ૧૨ ૧૩} ॥૩૫॥

અર્થ:-જેનાથી કીર્તિ તથા ધનનો નાશ થાય છે, જે સર્વ અપરાધોનું કારણરૂપ છે, જેનાથી પ્રહાર બંધન આદિ પ્રગટ થાય છે, જે દુષ્ટ અભીપ્રાયને પ્રગટ કરે છે, જે દરિદ્રનું એકજ કારણ છે, જે સુગતિને પ્રાપ્ત કરતાં નિવારણ કરે છે, અને જેનાથી મરણ થાય છે, એવું જે અદત્ત ધન, તેને શુદ્ધિમાન પુરૂષો ગ્રહણ કરતા નથી.

(હરિણીવૃત્તમ)

પરજનમનઃપીડાક્રીડાવનં^૧ વધભાવના-

મવનમવનિવ્યાપિવ્યાપહ્નતાધનમંડલમ્^૩ ।

કુગતિગમને^૪ માર્ગઃ^૫ સ્વર્ગાપવર્ગપુરાર્ગલં,^૬

નિયતમનુપાદેયં^{૧૦} સ્તેયં^{૧૧} નૃણાં^૭ હિતકાંક્ષિણામ્^૮ ॥૩૬॥

અર્થ:-અન્ય જનોના મનની પીડાને રમવાના વન સમાન, હિંસાને ચિંતવનના ઘરરૂપ, પૃથ્વીને વિષે પ્રસરી રહેલી જે આપહારથી લતાઓ, તેને વધારવામાં મેધના સમૂહ સમાન, કુગતિને વિષે જુઘાના માર્ગરૂપ, તથા અવર્ગ અને મોક્ષપુરીના આગળીઆ (ભોંગળ) રૂપ, એવું જે અદત્ત (ચોરી), તે

(૧૩૪)

નિશ્ચે હિતવાંછક જનોએ ગ્રહણ કરવા યોગ્ય નથી.

હવે પરસ્ત્રીગમન કરનારને આપદા દેખાડે છે.

(શાર્દૂલચિક્રોદિતવૃત્તમ્)

^{૧૨ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૪}
 દત્તસ્તેન જગત્યકીર્તિપટહો ગોત્રે મષીકૂર્ચકઃ,
^{૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮}
 ચારિત્રસ્ય જલાંજલિર્ગુણગણારામસ્ય દાવાનલઃ ।
^{૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪}
 સંકેતઃ સકલાપદાં શિવપુરદ્વારે કપાટો દ્વઃ,
^{૧ ૮ ૫ ૬ ૩ ૭ ૪ ૨}

*કામાર્ત્તસ્ત્યજતિ પ્રબોધયતિ વા સ્વસ્ત્રીં પરસ્ત્રીં ન યઃ॥૩૭

અર્થ:-કામથી પીડાયેલો જે માણસ પોતાની સ્ત્રીને બોલાવતો નથી અને પરસ્ત્રીને તજતો નથી, તેણે જગત્તને વિષે અપકીર્તિરૂપ દેલ વગડાવ્યો છે, પોતાના ગોત્રને મશી (મેશ) નો કૂચડો દીધો છે, સંયમને જલાંજલિ આપી છે-અર્થાત્ ચારિત્ર તેનાથી દૂર રહે છે, ગુણ સમૂહરૂપી ઉદ્યાનને વિષે દાવાનળ સળગાવ્યો છે, સર્વ આપત્તિઓને પોતાની પાસે બોલાવી છે, અને મોક્ષરૂપી નગરીના દ્વારને વિષે કમાડ મજબૂત બંધ કર્યો છે.

હવે ગ્રણ કાવ્યે કરીને શીલિપ્રતનું વર્ણન કર્યું છે.

* શીલં ચેન નિજં વિલુપ્તમશ્નિલં ત્રલોક્યચિન્તામણિઃ
 રત્નિ-પુસ્તકાંતરે પાઠઃ ॥

વ્યાઘ્રવ્યાલજલાનલાદિવિપદસ્તેષાં વ્રજંતિ ક્ષયં,
 કલ્યાણાનિ સમુલ્લસંતિ વિબુધાઃ સાન્નિધ્યમધ્યાસતે ।
 કીર્તિઃ સ્ફૂર્તિમિયતિ યાત્યુપચયં ધર્મઃ પ્રણય્યત્યયં,
 સ્વર્નિર્વાણસુગ્ધાનિ સંનિદધતે યે શીલમાચિન્નતે ॥૩૮॥

અર્થઃ:-એ માણસો શીલવ્રતને ધારણ કરે છે; તેમની
 વાઘ, સર્પ, જળ, અગ્નિ પ્રમુખે આપત્તિઓ નાશ પામે છે,
 કલ્યાણ વૃદ્ધિ પામે છે, દેવતાઓ સહાય કરે છે, કીર્તિ
 વિસ્તાર પામે છે, ધર્મ પોષણ (વૃદ્ધિ) પામે છે, પાપ નાશ
 પામે છે, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષનાં મુખ પાસમાં આવે છે.

(માલિનીવૃત્તમ)

હરતિ કુલકલંકં લુંપતે પાપપંકં,
 સુકૃતમુપચિનોતિ શ્લાઘ્યતામાતનોતિ ।
 નમયતિ સુરવર્ગં હંતિ દુર્ગોપસર્ગં,
 રચયતિ શુચિશીલં સ્વર્ગમોક્ષૌ સલીલમ્ ॥૩૯॥

અર્થઃ:-નિર્મળ એવું શીલવ્રત કુળના કલંકનું હરણ કરે
 છે, પાપરૂપી કાઢવને લોપે છે, સુકૃત્યની વૃદ્ધિ કરે છે,
 પ્રસન્નમનો વિસ્તાર કરે છે, દેવતાઓના સમૂહને નમાવે છે,

ભયંકર ઉપસર્ગેને હજી છે, તથા રમત માત્રમાં સ્વર્ગ અને
મોક્ષને આપે છે.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતકૃતમ્)

૬ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૧૦ ૧૧ ૧૨
તોયત્યગ્નિરપિ સ્વજત્યહિરપિ વ્યાગ્નોઽપિ સારંગતિ,
૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧
વ્યાલોઽપ્યશ્વતિ પર્વતોઽપ્યુપલતિ હ્વેહોઽપિ વીયૂષતિ ।
૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦
વિગ્નોઽપ્યુત્સવતિ પ્રિયત્યરિરપિ ક્રીડાતડાગત્યપાં,-
૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮
નાથોઽપિ સ્વગૃહત્યટવ્યપિ નૃણાં શીલપ્રભાવાદ્ધ્રુવમ્ ॥

અર્થ:-શીલવ્રતના પ્રભાવથી મનુષ્યને નિશ્ચે અગ્નિ જળ-
સમાન, સર્પ પુષ્પની માળાસમાન, વાઘ હરણિસમાન, હસ્તી
અશ્વસમાન, પર્વત પથ્થરસમાન, વિષ અમૃતસમાન, વિદ્ય
ઉત્સવસમાન, શત્રુ મિત્રસમાન, સમુદ્ર ક્રીડા કરવાના સરોવર-
સમાન અને અટવી પોતાનો ઘરસમાન થાય છે.

હવે ચાર કાવ્યે કરીને પરિબ્રહ્મ વિવેચન કરે છે.

૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
કાલુષ્યં જનયન્ જડસ્ય રચયન્ ધર્મદુર્મોન્મૂલનં,
* ક્લિષ્ટાદિપિતૃણાદમાકમલિનીં લોભાંબુધિં વર્દયન્ ।
૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
મર્યાદાતદમુદ્રુજન્ શુભમનોહંસપ્રવાસં દિશન્,

* ક્લિષ્ણન્નં તિ-પાટાન્તરે.

કિં ન કલેશકરઃ પરિગ્રહસ્ત્રીઃ પ્રવૃદ્ધિ ગતઃ ॥૪૧॥

અર્થઃ-જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર નિર્મળ જળને મલીન કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર પણ મૂર્ખ મનુષ્યોના ચિત્તને મલીન કરે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર કાંઠે રહેલા વૃક્ષોને ઉખેડી નાંખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર પણ ધર્મસ્ત્રી વૃક્ષનું ઉન્મૂલન કરે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર કમલિનીઓને પીડા કરે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર પણ નીતિ, દયા અને ક્ષમાસ્ત્રી કમલિનીને પીડા કરે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર પણ દોલ-સ્ત્રી સમુદ્રને વૃદ્ધિ પમાડે છે. જેમ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર કાંઠાઓને તોડી નાંખે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર પણ ધર્મસ્ત્રી મર્યાદાના તટસ્ત્ર ચારિત્રને ઉખેડી નાંખે છે. તેમજ વૃદ્ધિ પામેલું નદીનું પૂર જેમ હસોને ઉડાડી મૂકે છે, તેમ વૃદ્ધિ પામેલું પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર પણ શુભ મનસ્ત્રી હસને ઉડાડી મૂકે છે. એવું જે નવવિધ પરિગ્રહસ્ત્રી નદીનું પૂર, તે વૃદ્ધિ પામે છતે શું કલેશકારી નથી ? અર્થાત્ છેજ.

૧. ધન, ધાન્ય, ક્ષેત્ર, ઘર, રૂપ, સોનું, ત્રાણ, પીતળ, દ્રીપદ અને ચતુષ્પદ.

(૧૩૮)

(માલિનીવૃત્તમ)

કલહકલમવિંધ્યઃ ક્રોધગૃધ્રમશાનં,

વ્યસનભુજગરંધ્રં દ્વેષદસ્યુપ્રદોષઃ ।

સુકૃતવનદવાગ્નિર્માર્દવાંભોદવાયુ-

ર્નયનલિનતુષારોઽત્યર્થમર્થાનુરાગઃ ॥૪૨॥

અર્થઃ—દ્રવ્યને વિષે અત્યંત પ્રીતિ છે તે કલેશરૂપી હસ્તીને રહેવાના વિંધ્યાચળ સમાન છે, ક્રોધરૂપી ગૃધ્રપક્ષીને રહેવાને શ્મશાન તુલ્ય છે, દુઃખરૂપી સર્પને રહેવાને રાફડા બરેખર છે, અને દ્વેષરૂપી ચેરને સંધ્યા (રાત્રી) સમાન છે, વળી તે પુણ્યરૂપી વનને (જાળવાને) દાવાગ્નિસમાન, નમ્રતારૂપી મેઘને (નાશ કરવાને) વાયુસમાન અને ન્યાયરૂપી કમલિની (પોયણી) ને (નાશ કરવાને) હીમ સમાન છે.

(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ)

પ્રત્યર્થી પ્રશમસ્ય મિત્રમધૃતેર્મોહસ્ય વિશ્રામભૂઃ,

પાપાનાં સ્વનિરાપદાં પદમસહયાનસ્ય લીલાવનમ્ ।

વ્યાકેષસ્ય નિર્ધિર્મદસ્ય સચિવઃ શોકસ્ય હેતુઃ કલેઃ,

કેલીવેશ્મ પરિગ્રહઃ પરિહૃતેર્યોગ્યો વિવિક્તાત્મનામ્ ॥૪૩

(૧૩૧)

અર્થ:-ઉપશમના શત્રુરૂપ, અસંતોષના મિત્રસમાન, મોહની વિશ્રામભૂમિ, પાપની ખાણ, આપત્તિઓનું સ્થાન, અશુભ ધ્યાનનું કીડાવન, વ્યાકુળતાનો નિધાન, અહંકારનો મંત્રી, શોકનો હેતુ, અને કલેશને રમવાનું ઘર, એવો જે પરિગ્રહ છે, તે વિવેકી પુરૂષોએ ત્યાગ કરવા લાયક છે.

^૩ ^૬ ^૫ ^૪ ^૨ ^૧ ^૬ ^૮ ^૭
વહ્નિસ્તૃપ્યતિ નૈઘનૈરિહ યથા નાંભોભિરંભોનિધિ,-
^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૨} ^{૧૬} ^{૧૭}

સ્તદ્દન્મોહધનો ઘનૈરપિ ઘનૈર્જૈતુર્ન સંતુલ્યતિ ।

^{૨૦} ^{૧૮} ^{૧૯} ^{૨૧} ^{૨૫} ^{૨૪} ^{૨૩} ^{૨૬} ^{૨૭}

ન ત્વેવં મનુતે વિમુચ્ય વિભવં નિઃશેષમન્યં ભવં,

^{૨૮} ^{૨૨} ^{૨૯} ^{૩૦} ^{૩૧} ^{૩૫} ^{૩૩} ^{૩૨} ^{૩૪}

યાત્યાત્મા તદહં મુઘૈવ વિદધામ્યેનાંસિ ભૂયાંસિ કિમ્ ॥

અર્થ:-જેમ આલોકને વિષે ઘણાં કાષ્ટોથી અગ્નિ અને જગથી સમુદ્ર તૃપ્તિ પામે નથી, તેમ મોહથી વ્યાપ્ત એવો જીવ ઘણા દ્રવ્યથી પણ સંતોષ પામતો નથી. તોપણ તે એમ નથી માનતો કે, આત્મા તો સમસ્ત વૈભવને તજી દઇને બીજો જન્મ પ્રાપ્ત કરે છે, માટે હું શા માટે નકામાં વધારે પાપ કરું ?

હવે કોધજયાર્થે બે કાવ્યોમાં ઉપદેશ આપે છે.

^૧ ^૪ ^૩ ^૨ ^૫
યો મિત્રં મધુનો વિકારકરણે રંત્રાસસંપાદને,

^૬ ^૭ ^૮ ^૯ ^{૧૦}
સર્પસ્ય પ્રતિવિંબમંગદહને સસાર્ચિષઃ સોદરઃ ।

(૧૭૦)

^{૧૧}૧૧ ^{૧૨}૧૨ ^{૧૩}૧૩ ^{૧૪}૧૪ ^{૧૫}૧૫
 ચૈતન્યસ્ય નિષૂદને વિષતરોઃ સંબ્રહ્મચારી ચિરં,
^{૧૬}૧૬ ^{૧૭}૧૭ ^{૧૮}૧૮
 સ ક્રોધઃ કુશલામિલાષકુશલૈઃ પ્રોન્મૂલમુન્મૂલ્યતામ્ ॥

અર્થ:-જે ક્રોધ (ચિત્તને વિષે) વિકાર કરવામાં મદદનો
 મિત્ર છે; તથા ત્રાસ ઉત્પન્ન કરવામાં સર્પના પ્રતિબિંબ
 સમાન, શરીરને બાળવાને અગ્નિના બાંધુ સમાન, અને
 જ્ઞાનનો નાશ કરવામાં અતિશયપણે વિષ વૃક્ષના સાધર્મિક
 સમાન છે; તે ક્રોધનો પોતાના હિતની વાંછામાં કુશળ એવા
 પુરુષોએ મૂળથીજ ઉચ્છેદ કરવો.

(હરિણીવૃત્તમ)

^૧૧ ^૨૨ ^૩૩ ^૪૪
 ફલતિ કલિતશ્રેયઃશ્રેણિપ્રસૂનપરંપરઃ,
^૫૫ ^૬૬ ^૭૭
 પ્રશમપયસા સિસ્તો મુર્તિઃ તપશ્ચરણદ્રુમઃ ।

^૮૮ ^૯૯ ^{૧૦}૧૦
 યદિ પુનરસૌ પ્રત્યાસત્તિ પ્રકોપહર્વિર્મુજો,

^{૧૧}૧૧ ^{૧૨}૧૨ ^{૧૩}૧૩ ^{૧૪}૧૪
 ભજતિ લભતે મક્ષીમાર્ગે તદા વિકલોદયઃ ॥૪૬॥

અર્થ:-જેણે કડવાણની પંક્તિરૂપ પુણ્યની શ્રેણિને ઉત્પન્ન
 કરી છે, અને જે શમતારૂપી જળથી સિંચાયું છે એવું જે
 તપચારિત્રરૂપી વૃક્ષ છે, તે મોક્ષને આપે છે; પરંતુ જે
 જે વૃક્ષ ક્રોધરૂપી અગ્નિની પાસે જાય, તો તે ફળ નહિ
 પ્રાપ્ત કરતાં ભસ્મ થઈ જાય છે.

(૧૪૧)

હું એ કાળ્યે કરીને કોપના દોષા બાહુર કરે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

સંતાપં તનુતે મિનત્તિ વિનયં સૌહાર્દમુત્સાદય-
ત્યુદ્ધેગં જનયત્યવચ્ચવચ્ચનં સૂતે વિધત્તે કલિમ્ ॥

કીર્તિં કૃંતતિ દુર્મતિં વિતરતિ વ્યાહંતિ પુણ્યોદયં,
દત્તે યઃ કુગતિં સ હાતુમુચિતો રોષઃ સદોષઃ સતામ્ ॥૪૭

અર્થ:-જે કોપ સંતાપને વિસ્તારે છે, વિવેકને ભેદી નાંખે છે, મિત્રતાનો નાશ કરે છે, ઉદ્ધેગ ઉત્પન્ન કરે છે, અસત્ય વચનને જન્મ આપે છે, કલેશ કરાવે છે, કીર્તિનું ઉચ્છેદન કરે છે, દુષ્ટમતિ વિસ્તારે છે, પુણ્યના ઉદયનો નાશ કરે છે અને કુગતિએ લઈ ભાય છે એવો જે દોષયુક્ત કોપ, તે સત્યુદ્ધેગે તજવા યોગ્ય છે.

યો ધર્મ્મં દહતિ દ્રુમં દવ્વં દ્વોન્મશ્નાતિ નીતિં લતાં,
દંતી વેંદુકલાં વિધુંતુદ્વં દ્વિભ્રાતિ કીર્તિં ત્વણામ્ ।

સ્વાર્થં વાયુરિવાંબુદં વિપ્લવત્યુલ્લાસયત્યાપદં,
ત્વણાં ધર્મં દ્વોચિત્તઃ કૃતકૃપાલોપઃ સ કોપઃ કથમ્ ॥૪૮

(૧૪૨)

અર્થ:-જેમ દાવામિ વૃક્ષને ખાળે છે તેમ જે ક્રોધ
ધર્મેને ખાળી નાંખે છે; જેમ હસ્તી વૃક્ષની લતાનું ઉન્મૂલન
કરે છે તેમ જે ક્રોધ નીતિરૂપી લતાનું ઉન્મૂલન કરે છે,
જેમ શહુ ચંદ્રની કલાને કલેશ પમાડે છે તેમ જે ક્રોધ
મનુષ્યની કીર્તિને નાશ પમાડે છે; જેમ વાયુ મેઘનો વિનાશ
કરે છે તેમ જે ક્રોધ સ્વાર્થનો વિનાશ કરે છે; જેમ શ્રીખ-
કાળ તૃષ્ણા (તૃષા) ને વધારે છે તેમ જે ક્રોધ આપત્તિને
વધારે છે, અને જે દયાનો લોપ કરે કરે છે; એવો તે ક્રોધ
કરવો યોગ્ય કેમ હોય ?

હવે ચાર કાવ્યે કરીને અહંકારનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે.

(મન્દાક્રાન્તાવૃત્તમ્)

^૧ યસ્માદા^૪વિર્ભવતિ^૩ વિતતિર્દુસ્તરાપન્નદીનાં,^૨

^૫ યસ્મિન્^૬ શિષ્ટાભિરુચિતગુણગ્રામનામાપિ^૭ નાસ્તિ^૮ ।

^{૧૧} ૧૦ ^{૧૩} ૧૫ ^{૧૨} ૧૪
યઞ્ચ વ્યાસં^{૧૮} વ્રહ્મતિ^{૧૯} વધધીધૂમ્યયા^{૨૦} ક્રોધદાવં,^{૧૭}

^{૧૬} તં માનાર્દ્રિ^{૧૯} પરિહર^{૨૦} દુરારોહમૌષિત્યવૃત્તેઃ^{૧૭} ॥૪૯॥

અર્થ:-જેથી ન તરી શકાય એવી આપત્તિરૂપી નદીઓની
પંક્તિ પ્રગટ થાય છે, તથા જેને વિષે ઉત્તમ પુરુષોને
પ્રીતિકર એવા ગુણોના સમૂહનું નામ પાડ્યું નથી, વળી જે
હિંસાપુદ્ધિરૂપી ધૂમાડાથી વ્યાપ્ત એવા ક્રોધરૂપી દાવાનલને

(૧૪૩)

વહન કરે છે, અને ચઢવાને પણ કઠણ છે એવો જે માનરૂપી પર્વત તેનો યોગ્ય વિનયથી ત્યાગ કરે.

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ્)

^૧શમાલાનં ^૨મંજન્ ^૩વિમલમતિનાડીં ^૪વિચટયન્,
^૬કિરન્ ^૫દુર્વાકૃપાંશૂત્કરમગણયન્નાગમશૃણિમ્ ।

^{૧૧}મ્રમન્નૂર્ચીં ^{૧૨}સ્વેરં ^{૧૩}વિનયનયણીથીં ^{૧૪}વિદલયન્,
^{૧૫}જનઃ ^{૧૬}કં નાડનર્થં ^{૧૭}જનયતિ ^{૧૮}મદાંધો ^{૧૯}દ્વિપ ^{૨૦}દ્વિપ ॥૬૦॥

અર્થ:-જેમ મહોન્મત્ત હસ્તી આલાન સ્થંભને તોડી નાંખે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ શમનારૂપી આલાન સ્થંભને તોડી નાંખે છે; જેમ મહોન્મત્ત હસ્તી મજબૂત સાંકળને તોડી નાંખે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ નિર્મળ યુદ્ધિરૂપ સાંકળને તોડી નાંખે છે; જેમ મહોન્મત્ત હસ્તી ધૂળના સમૂહને ઉડાડે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ દુર્વચનરૂપ ધૂળને ઉડાડે છે; જેમ મહોન્મત્ત હસ્તી અંકુશને ગણતો નથી, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ આગમરૂપી અંકુશને ગણતો નથી; વળી મહોન્મત્ત હસ્તી જેમ સારા માર્ગને તોડી નાંખીને પોતાની મરજી પ્રમાણે પૃથ્વી ઉપર લમે છે, તેમ અહંકારથી અંધ થએલો માણસ પણ વિનયરૂપી ન્યાય-

(૧૪૪)

માર્ગને તોડી નાંખીને પોતાની મરજી પ્રમાણે પૃથ્વી ઉપર
ભ્રમે છે; એવો તે અહંકારથી અંધ થએલો માણસ કયા
પ્રકારના અનર્થને નથી ઉત્પન્ન કરતો ? અર્થાત્ સર્વ અનર્થને
ઉત્પન્ન કરે છે.

(શાર્દૂલધિકીકૃતપુત્રમ્)

આ^૫ચિ^૬ત્યા^૩ચરણં^૨ વિ^૪લુપ્તિ^૮ પયો^{૧૨}વાહં^{૧૧} નમસ્વા^{૧૩}નિવ,^૭
પ્ર^{૧૦}ધ્વસં^{૧૧} ચિનયં^{૧૩} નયત્ય^૭હિરિ^{૧૦}વ પ્રાણ^૬શાં^૮ જીવિતમ્ ।
કીર્તિ^{૧૭} કૈર^{૧૫}વિણીં^{૧૪} મતંગ^{૧૬}જ इव^{૧૮} પ્રોન્મૂલ^{૧૮}યત્યંજસા,^{૧૮}
માનો^૧ નીચ^{૨૦} इवોપકાર^{૨૨}નિકરં^{૨૧} હંતિ^{૨૫} ત્રિવર્ગ^{૨૪}નૃણામ્ ॥૧૧॥

અર્થ:-અહંકાર વાયુની પેઠે મેઘરૂપી યોગ્ય આચરણનો
લોપ કરે છે; સર્પની પેઠે મનુષ્યના છવિતરૂપ ચિનયનો નાશ
કરે છે; મહોન્મત્ત હસ્તીની પેઠે કમલિનીરૂપી કીર્તિનું ઉન્મૂ-
લન કરે છે; અને નીચ પુરૂષ જેમ ઉપકારના સમૂહને
હણે છે, તેમ મનુષ્યોના ધર્મ-અર્થ-કામ-રૂપી ત્રણે વર્ગનો
નાશ કરે છે.

(વસન્તતિલકાપુત્રમ્)

મુ^૫ળ્ણાતિ^૧ યઃ કૃતસમસ્ત^૨રગિ^૪રો^૪નાર્થ;^૩
સંજીવનં^૨ ચિનય^૪જીવિતમંગ^૪ભાજામ્ ।

(૧૩૫)

જાત્યાદિમાનવિષજં વિષમં વિકારં,

તં માર્દવાઘ્નઘ્નેન નયસ્વ શાંતિમ્ ॥૫૨॥

અર્થ:-જે સમસ્ત વાંછિતાર્થને સંતુલન કરનાર એવા મનુષ્યોના વિનયરૂપી જીવિતનું ઉદ્દેહન કરે છે, એવા જાતિ-કુલ પ્રમુખનાં માનરૂપી વિષથી ઉત્પન્ન થતા વિષમ વિકારને, કોમલતારૂપી અમૃત રસથી શાંતિ પમાડે.

હવે માયા ત્યાગવાનો ઉપદેશ આપે છે.

(માલિનીવૃત્તમ)

કુશલજનનબંધ્યાં સત્યસૂર્યાસ્તસંધ્યાં,

કુગતિયુવતિમાલાં મોહમાતંગશાલામ્ ।

શમકમલહિમાનીં દુર્યશોરાજધાનીં,

વ્યસનશતસહાય્યાં દૂરતો મુંઝ માયામ્ ॥૫૩॥

અર્થ:-ક્ષેમ (કુશલ)ને ઉત્પન્ન કરવામાં વાંછણી સ્ત્રીસમાન, સત્યવચનરૂપી સૂર્યને અસ્ત થવાને સંધ્યાસમાન, કુમતિરૂપી યુવતીની વરમાળાસમાન, મોહરૂપી હસ્તીની શાળાસમાન, ઉપશમરૂપી કમળપુષ્પને હિમસમાન, અપયશની રાજધાની, અને સેંકડોબંધુદુઃખોની સહાયવાળી એવી જે માયા, તેનો દૂરથીજ ત્યાગ કરે.

(૧૩૬)

(ઉપેન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્)

^૫ વિધાય ^૪ માયાં ^૨ વિવિધૈરૂપાયૈઃ, ^૩ પરસ્ય ^૬ યે ^૧ વંચનમાચરંતિ ।

^{૧૦} તે ^{૧૪} વંચયંતિ ^{૧૧} ત્રિદિવાપવર્ગ-^૯ સુखान્મહામોહસखाઃ ^{૧૨} સ્વમેવા ॥

અર્થ:-જેઓ વિવિધ પ્રકારના ઉપાયોથી માયા રચીને
પરજનને છેતરે છે, તેઓ મહા અજ્ઞાનયુક્ત છતાં પોતેજ
સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખથી પોતાના આત્માને છેતરે છે.

(રુદ્રવંશાવૃત્તમ્)

^૧ માયામવિશ્વાસવિલાસમંદિરં,

^૧ દુરાશયો ^૨ યઃ ^૬ કુરુતે ^૩ ધનાશયા ।

^૭ સોઽનર્થસાર્થં ^૯ ન ^{૧૪} પર્તતમીક્ષતે,

^{૧૪} યથા ^{૧૨} વિહાલો ^{૧૩} લગુર્હ ^{૧૦} પયઃ ^{૧૧} પિબન્ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-જે દુષ્ટ આશયવાળો માણસ દ્રવ્યની આશાથી,
અવિશ્વાસને સમવાના ધરૂંપી એવી માયા (કપટ)ને રચે છે,
તે બિલાડી જેમ દૂધ પીતી છતી હંડનો પ્રહાર (થશે એમ)
બાણતી નથી, તેમ કહ્દનો સમૂહ આવી પડશે એમ બાણતો નથી.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

^૨ મુગ્ધપ્રતારણપરાયણમુજિહીતે,

^૩ ^૪ ^૧
યત્પાટલં કપટલંપદચિત્તવૃત્તેઃ ।

^{૧૭} ^{૧૪} ^{૧૩} ^૭ ^૮ ^{૧૫}
જીર્યત્યુપપ્લવમવશ્યમિહાઽપ્યકૃત્વા,

^{૧૬} ^{૧૦} ^{૧૨} ^{૧૧} ^૯ ^૬
નાઽપચ્યભોજનમિવામયમાયતૌ તત્ ॥૧૬॥

અર્થ:-જેમ અપચ્ય લોભન રોગ કર્યા વિના પરિણમતું નથી, તેમ કપટને વિષે લંપટ ચિત્તવૃત્તિવાળા મનુષ્યનું મૂર્ખજનને છેતરવામાં તત્પર એવું જે ચાતુર્ય પ્રકટ થાય છે, તે ભવિષ્યમાં ઉપદ્રવ કર્યા વિના પરિણામ પામતું નથી.

હવે લોભનો ત્યાગ બતાવે છે.

(શાર્દૂલચિકીડિતવૃત્તમ્)

^૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬ ^૮ ^૭
યદુર્ગામટવીમટંતિ વિકટં ક્રામંતિ દેશાંતરં,

^{૧૧} ^૯ ^{૧૦} ^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૪}
ગાહંતે ગહનં સમુદ્રમતનુક્લેશાં કૃષિં કુર્ષતે ।

^{૧૭} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૮}
સેવંતે કૃપણં પતિં ગજઘટાસંઘટ્ટુઃસંચરં,

^{૨૦} ^{૧૯} ^{૨૧} ^{૨૨}
સર્પ્ષતિ પ્રધનં ધનાંધિતચિયસ્તલ્લોભવિસ્ફૂર્જિતઃ ॥૧૭॥

અર્થ:-ધનથી અંધ થઈ છે બુદ્ધિ જેની એવા પુરૂષો જે વિષમ અટવીનેવિષે બ્રમણ કરે છે, વિકટ પરદેશનેવિષે ફરે છે, ગહન એવા સમુદ્રનું ઉલ્લંઘન કરે છે, બહુ દુઃખવાળી

ખેતી કરે છે, કૃષણ પતિની સેવા કરે છે, અને હસ્તીઓના સમૂહના સંઘટ્ટ (પાસે પાસે રહેવા)થી અંદર પ્રવેશ ન થઈ શકે એવા સંઘ્રામને વિષે પણ જાય છે, એ સર્વ લોભનું ચેષ્ટિત છે.

^૨મૂલં ^૧મોહવિષદુમસ્ય ^૩સુકૃતાંમોરાશિકુંમોદ્ભવઃ,

^૪ક્રોધાગ્નેરરણિઃ ^૫પ્રતાપતરણિપ્રચ્છાદને ^૬તોયદઃ ।

^૭ક્રીડાસદ્યકલેર્વિવેકશશિનઃ ^૮સ્વર્માનુરાપન્નદી-

^૯સિંધુઃ ^{૧૦}કીર્તિલતાકલાપકલમો ^{૧૧}લોભઃ ^{૧૨}પરાભૂયતામ્ ॥૨૮

અર્થઃ—અજ્ઞાનરૂપી વિષવૃક્ષનું મૂળ, સુકૃત્યરૂપી સમુદ્રને (શોષણ કરવાને) અગત્યઋપિસમાન, ક્રોધરૂપી અગ્નિને (સજાગાવવાને) અરણિના કાષ્ઠસમાન, પ્રતાપરૂપી સૂર્યને ઢાંકવામાં મેઘસમાન, કલ્પેશનું ક્રીડાગૃહ, વિવેકરૂપી ચંદ્રમાને (ગળી જવાને) રાહુસમાન, આપત્તિરૂપી નદીઓના સમુદ્ર-સમાન, અને કીર્તિરૂપી લતાના સમૂહનો નાશ કરવામાં હસ્તીપ્રમાન એવો જે લોભ, તેનો પરાલભ કરો.

(ઘસંતતિલકાવૃત્તમ્)

નિઃશેષધર્મવનદાહવિજુંભમાણે,

દુઃસ્વૌઘમસ્મિન્નિ વિસર્પદકીર્તિધૃમે ।

ચાઢં ધનેંધનસમાગમદીપ્યમાને,

લોમાનલે શલમતાં લમતે ગુણૌઘઃ ॥૬૯॥

અર્થ:-સમસ્ત ધર્મરૂપી વનને આગવાથી વિસ્તાર પામતા, દુઃખોના સમૂહરૂપી ભસ્મવાળા, પ્રસરતા અગ્નિર્તિરૂપી ધૂમાડાવાળા, અને ધનરૂપી ધનના સમાગમથી અત્યંત જાજ્વલ્યમાન એવા લોભરૂપી અગ્નિનેવિષે (સર્વ) સદ્ગુણોનો સમૂહ પતંગપણાને પ્રાપ્ત થાય છે, અર્થાત્ એવા લોભરૂપ અગ્નિમાં પડીને સદ્ગુણોનો સમૂહ બળી જાય છે.

હવે સંતોષના ગુણો સ્તવે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ)

જાતઃ કલ્પતરુઃ પુરઃ સુરગવી તેષાં પ્રવિષ્ટા ગૃહે,

ચિંતારણમુપસ્થિતં કરતલે પ્રાપ્તો નિધિઃ સંનિધિમ્ ।

વિશ્વં વદ્યમવદ્યમેવ સુલભાઃ સ્વર્ગાપવર્ગશ્રિયો,

યે મંત્રોષમદોષદોષદહનધ્વંસાંબુદં વિશ્રતે ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-સમસ્ત દોષરૂપી અગ્નિને શમાવવામાં મેઘસમાન એવો જે સંતોષ, તેને જે પુરેમાં ધારણ કરે છે, તેમની આગળ કલ્પવૃક્ષ-ઉત્પન્ન થયું છે, તેમના ઘરને વિષે કામધેનુએ પ્રવેશ કર્યો છે, તેમના હસ્તતળને વિષે ચિંતામણિ રત્ન પ્રાપ્ત

(૧૫૦)

થયું છે, તેમજ તેમને સ્વર્ગ અને મોક્ષની લક્ષ્મી અવશ્ય
મુલભ છે (એમ સમજવું).

હવે સૌજન્યતા રાખવાનો ઉપદેશ આપે છે.

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ)

^૫ ^૩ ^૪ ^૧ ^૨
વરં ક્ષિત્તઃ પાણિઃ પિત્રકાણેનો વક્ત્રકુહરે,

^૬ ^૮ ^૯ ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૨}
વરં જ્ઞાપાપાતો જ્વલદનલકુંઢે વિરચિતઃ ।

^{૧૪} ^{૧૩} ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૨}
વરં પ્રાસપ્રાંતઃ સપદિ જઠરાંતર્વિનિહિતો,

^{૨૧} ^{૨૨} ^{૨૦} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૮} ^{૧૭}
ન જન્યં દૌર્જન્યં તદપિ વિપદાં સદ્ય વિદુષા ॥૬૧

અર્થ:-કોપાયમાન થએલા સર્પના મુખનેવિષે હાથ નાંખવો
તે સારો; જાળવણ્યમાન અગ્નિના કુંડનેવિષે જાંપાપાત કરવો
તે સારો; ઉદરના મધ્યભાગને વિષે લાલાનો અગ્રભાગ નાંખવો
તે સારો; પણ પાંડિત પુરૂષે આપત્તિનું સ્થાનક એવું જે દુર્જન-
પણું કરવું તે સારું નહીં.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ)

^૨ ^૩ ^{૧૧} ^૪ ^૧
સૌજન્યમેવ વિદધાતિ યશશ્ચર્યં ચ,

^૬ ^૫ ^૮ ^૭ ^{૧૦} ^૯
સ્વઃશ્રેયસં ચ વિભવં ચ ભવક્ષર્યં ચ ।

^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૪} ^{૧૨} ^{૧૩}
દૌર્જન્યમાવહસિ યત્ કુમતે તદર્થં,

૧૯ ૨૦ ૨૧ ૧૭ ૧૮
 ધાન્યેજનલં *દિશસિ તજ્જલસેકસાધ્યે ॥૬૨॥

અર્થ:-સુજનતાજ પુરુષોના યજ્ઞના સમૂહને ધારણ કરે છે, તેમનું શ્રેય કરે છે, વૈભવ કરે છે અને સંસારનો ક્ષય કરે છે. હે દુર્બુદ્ધિ ! તું તે તે કારણો (યજ્ઞ, વૈભવ અને સંસારનો ક્ષય કરવા) ને અર્થે દુર્જનતા ધારણ કરે છે, તે તો તું જગસિંચનથી મેળવવા યોગ્ય એવા ધાન્યના ક્ષેત્રને વિષે અજ્ઞિ મૂકે છે.

(પૃથ્વીવૃત્તમ)

૪ ૩ ૧ ૨
 ચરં વિભવવંધ્યતા સુજનભાવભાર્જાં તુળા-

૬ ૯ ૫ ૭ ૮
 મસાધુચરિતાર્જિતા ન પુનરુર્જિતાઃ સંપદઃ ।

૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૨ ૧૭ ૧૧
 કૃશત્વમપિ શોભતે સદ્જમાયતૌ સુંદરં,

૧૭ ૨૦ ૧૬ ૧૮ ૧૯
 વિપાકવિરસા ન તુ શ્વયથુસંભવા સ્થૂલતા ॥૬૩॥

અર્થ:-સુજનતાવાળા મનુષ્યોને વૈભવરહિતપણું અર્થાત્ દારિદ્ર એજ સાદું છે; પણ હુદ્દ આચરણ વડે ઉપાર્જીતી સંપત્તિ સારી નથી; કારણકે અગામિ કાળને વિષે સુંદર એવું જે સ્વાભાવિક દુર્બળપણું (કૃષ્ણપણું) તે શોભે છે, પણ પરિણામે દારૂણ એવી જે સોજો ચઢવાથી થએલી પુદ્ગલ તે શોભતી નથી.

* પાઠાન્તરે-ક્ષિપ્તમિ ।

(શાર્દૂલચિક્રોદિતવૃત્તમ્)

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
 ન હૃતે પરદૂષણં પરગુણં તત્યલ્પમપ્યન્વહં,

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫
 સંતોષે વહતે પરદિષુ પરાવાધાસુ ધત્તે શુચમ્ ।

૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩
 સ્વશ્ચાર્ધાં ન કારોતિ નોદ્યન્તે નયં નૌચિત્યમુલ્લંઘય-

૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨
 ત્યુત્કોપ્યપ્રિયમક્ષમાં ન રત્નત્યેજઃપ્રેમં સતામ્ ॥૬૪॥

અર્થ:- (સજ્જનપુરુષો) પારકા દોષને કહેતા નથી; પરંતુ પારકા ગુણને, તે અદ્ય હોય તો પણ નિરંતર, કહે છે; પારકી સંપત્તિને વિષે (પારકી સંપત્તિને જોઈને) સંતોષ, અને પર પીડાને વિષે (પર પીડાને જોઈને) શોક ધારણ કરે છે; આત્મપ્રશંસા કરતા નથી; ન્યાયનો ત્યાગ કરતા નથી અને યોગ્યતાનું ઉલ્લંઘન કરતા નથી; વાગી તેમને અપ્રિય વચન કહ્યાં હોય તોપણ તેઓ ક્રોધ કરતા નથી; આવું સત્પુરુષોનું ચરિત્ર છે.

હવે ગુણીજનના સંગનું વર્ણન કરે છે.

૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૨ ૧૫ ૧૪ ૬
 ધર્મં ધ્વસ્તદયો યશઃપ્રયુતનયો વિત્તં પ્રમત્તઃ પુમાન્,

૧૭ ૧૬ ૧૯ ૨૦ ૨૧
 કાર્ત્વ્યં નિષ્પ્રતિમસ્તપઃ શમદયાશૂન્યોઽલ્પમેધાઃ શ્રુતમ્ ।

૨૩ ૨૨ ૨૫ ૨૬ ૨૪ ૨૭ ૮
 વસ્ત્વાલોકમલોચનશ્ચલમના ધ્યાનં ચ વાંછત્યસૌ,

૧ ૪ ૩ ૫ ૨ ૬ ૭
યઃ સંગં ગુણિનાં વિમુચ્ય વિમતિઃ કલ્યાણમાકાંક્ષતિ ॥

અર્થ:-જે બુદ્ધિહિન પુરૂષ શુભીજનોનો સંગ ત્યજી દઈને કલ્યાણની ઇચ્છા રાખે છે; તે દયાનો ત્યાગ કરીને ધર્મની ઇચ્છા કરે છે (એમ સમજવું), ન્યાયનો ત્યાગ કરીને યશની, પ્રભાદી થઈને દ્રવ્યની, બુદ્ધિ વિના કાવ્ય કરવાની, શમતા અને દયા વિના તપની, અદ્યપમતિવાળો છતાં શાસ્ત્રના અધ્યયનની, નેત્ર વિના વસ્તુઓને જોવાની, અને ચંચળ ચિત્તવાળો છતાં ધ્યાનની ઇચ્છા કરે છે (એમ સમજવું).

(હરિણીવૃત્તમ)

૩ ૨ ૫ ૪ ૭ ૬
હરતિ કુમતિં મિન્તે મોહં કરોતિ વિવેકિતાં,

૯ ૮ ૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૨
વિતરતિ રતિં સૂતે નીતિં તનોતિ ગુણાચલિમ્ ।

૧૫ ૧૪ ૧૭ ૧૬ ૧૯ ૧૮
પ્રથયતિ યશો ધત્તે ધર્મં વ્યપોહતિ દુર્ગતિં,

૨૪ ૨૦ ૨૧ ૨૩ ૨૨ ૧
જનયતિ નૃણાં કિં નામીષ્ટં ગુણોત્તમસંગમઃ ॥૬૬॥

અર્થ:-શુભો વડે ઉત્તમ એવા જનોનો સંગમ મનુષ્યોના શું શું ઇચ્છતને નથી ઉત્પન્ન કરતો ? (તે સંગમ) કુમતિને હરે છે, મોહને લેદે છે, તત્ત્વ અને અતત્ત્વનું ભાન કરાવે છે, સંતોષ આપે છે, નીતિને પ્રસવે છે, શુભ સમૂહને વિસ્તારે છે, યશને ફેલાવે છે, ધર્મને ધારણ કરે છે અને દુર્ગતિને દૂર કરે છે.

(૧૫૪)

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

^૫લઘુ^૪ં ^૬બુદ્ધિકલાપમાપદમપાકર્તુ^૭ં ^૮વિહર્તુ^૯ં પથિ,
^{૧૧}પ્રાપ્તું ^{૧૦}કોર્તિમસ ^{૧૨}ધુતાં ^{૧૩}વિધુવિતું ^{૧૪}ધર્મં ^{૧૫}સમાસેવિતુમ્ ।
^{૧૭}રોદ્ધું ^{૧૬}પાપવિપાકમાકલયિતું ^{૧૮}સ્વર્ગાપવર્ગશ્રિયં,
^{૨૦}તેત્ત્વં ^{૨૧}ચિત્ત સમીહસે ^{૨૨}ગુણવતાં ^{૨૩}સંગં ^{૨૪}તદંગીકુરુ ॥૬૭॥

અર્થ:-હે ચિત્ત ? જો તું બુદ્ધિના સમૂહને પ્રાપ્ત કરવાને, આપતિને દૂર કરવાને, ન્યાયમાર્ગને વિષે વિચરવાને, કીર્તિ સંપાદન કરવાને, દુર્જનતાનો ત્યાગ કરવાને, ધર્મનું ઉત્તમ રીતે સેવન કરવાને, પાપના દૂષણને શેકવાને, અને સ્વર્ગ તથા મોક્ષની લક્ષ્મીનો અનુભવ કરવાને ઇચ્છતું હોય, તો ગુણીજનના સંગનો સ્વીકાર કર.

હવે નિર્ગુણીનો સોમતથી થતા દોષો કહે છે.

(હરિણીવૃત્તમ્)

^૩હિમતિ ^૨મહિમાંભોજે ^૫ચંડાનિલત્યુદયાંબુદે,
^૭ઝિરદતિ ^૬દયારામે ^૮ક્ષેમક્ષમાભૃતિ ^૯વજ્રતિ ।
^{૧૧}સમિધતિ ^{૧૦}કુમત્યગ્રૌ ^{૧૩}કંદત્યનીતિલતાસુ ^{૧૨}યઃ,
^{૧૮}કિમભિલષતાં ^{૧૭}શ્રેયઃ ^{૧૬}શ્રેયઃ ^{૧૫}સ નિર્ગુણસંગમઃ ॥૬૮॥

(૧૫૫)

અર્થ:-જે (નિર્ગુણી જનનો સંગમ) મહિમારૂપી કમ-
લની ઉપર હિમ સમાન છે, ઉદયરૂપી મેઘને વિષે પ્રચંડ
વાયુસમાન છે, દયારૂપી ઉદનને વિષે હસ્તીતુલ્ય છે, કલ્યાણ-
રૂપી પર્વતને વિષે વજ્ર જેવો છે, કુમતિરૂપી અગ્નિને વિષે
લાકડાં સમાન છે અને અન્યાયરૂપી લતાને વિષે કંદ તુલ્ય
છે; એવો જે નિર્ગુણી જનનો સમાગમ, તે શું કલ્યાણની
ઈચ્છાવાળા પુરુષોએ આશ્રય કરવા યોગ્ય છે ? અર્થાત્ નથી.

હવે ઇંદ્રિયોના જય કરવા બોધ કરે છે.

(શાર્કલવિક્રીડિતવૃત્તમ)

આત્મા^૨નં કુપથે^૩ન નિર્ગ^૪મ્પિતું^૫ યઃ શૂ^૬કલાશ્વાયતે,
કૃ^૭ત્યાકૃ^૮ત્યવિવેક^૯જીવિત^{૧૦}હૃતૌ^{૧૧} યઃ તુ^{૧૨}ષ્ણસપા^{૧૩}યતે ।
યઃ પુ^{૧૪}ણ્યદ્રુ^{૧૫}મગ્વં^{૧૬}ડગ્વં^{૧૭}ડન^{૧૮}વિધૌ^{૧૯} સ્ફૂ^{૨૦}ર્જત્કુ^{૨૧}ઠારાયતે,
તં તુ^{૨૨}સવ્રત^{૨૩}સુદ્ર^{૨૪}મિંદ્રિય^{૨૫}ગણં^{૨૬} જિત્વા^{૨૭} શુ^{૨૮}ભંયુ^{૨૯}ર્ભવ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-હે સાધુ ? વ્રતની મર્યાદાને છેદનારો એવો જે
ઇંદ્રિયોના સમૂહ, તે આત્માને કુમાર્ગે લઇ જવાને હઠીલા
અશ્વની પેઠે આચરણ કરે છે, કૃત્ય અને અકૃત્યના વિવેકરૂપી
જીવિતનું હરણ કરવામાં કૃષ્ણસર્પ સમાન આચરણ કરે છે
અને ધર્મરૂપી વૃક્ષના વનને ખંડન કરવામાં સ્ફુર્જિત કૂહાડી
સમાન આચરણ કરે છે, તે મિંદ્રિયના સમૂહનો પરાજય

(૧૫૬)

કરીને કલ્યાણ પ્રાપ્ત કર.

(સ્થિતિરિણીવૃત્તમ)

પ્રતિષ્ઠાં યન્નિષ્ઠાં નયતિ નયનિષ્ઠાં વિચટય-

ત્યકૃત્યેષ્વાધત્તે મતિમતપસિ પ્રેમ તનુતે ।

વિવેકસ્યોત્સેકં વિદલયતિ દત્તે ચ વિપદં,

પદં તદ્દોષાણાં કરણનિકુરંચં કુરુ વશે ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:-હે ભગ્ય ભવે ? સર્વ દોષોનું સ્થાનક એવો જે ઈન્દ્રિયોનો સમૂહ, તે પ્રતિષ્ઠાનો નાશ કરે છે, ન્યાયની નિષ્ઠાને તોડી નાંખે છે, અકાર્યોને વિષે મતિ ધારણ કરે છે, અવિરતિને વિષે સ્નેહ કરે છે, વિવેકના ઉન્નતપણાનો વિનાશ કરે છે અને વિપત્તિને આપે છે; તે ઈન્દ્રિયના સમૂહને તું પોતાને સ્વાધિન કર.

(શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તમ)

ધત્તાં મૌનમગારમુજ્ઞતુ વિધિપ્રાગલભ્યમભ્યસ્યના-

મસ્ત્વંતર્ગણમાગમશ્રમમુપાદત્તાં તપસ્તપ્યતામ્ ।

શ્રેયઃપુંજનિકુંજમંજનમહાવાતં ન ચેદિન્દ્રિય-

વાતં જેતુમર્શતિ અસ્મિન હૃતં જાનીત સર્વં તતઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ:-હે સાધુ ? મૌનવ્રત^૧ ધારણ કરો, ઘરનો ત્યાગ કરો, આચારના આતુરનો અભ્યાસ કરો, વનને વિષે ગમન કરો, સિદ્ધાંતના પાઠનો અભ્યાસ કરો (અંગીકાર કરો), તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરો; (એ ણધું ગમે એટલું કરો) પણ જ્યાં સુધી કલ્યાણના સમૂહરૂપ વનને લાગવાને મહાવાયુ સમાન એવો જે ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ, તેનો પરાજય કરવાનું જાણ્યું નથી, ત્યાં સુધી તે સર્વ (મૌનવ્રત આદિ) લશ્મને વિષે હોમેલા જેવું (વૃથા) જાણો.

ધર્મધ્વંસધુરી^૩ણમન્નરસાવારી^૪ણમાયત્પ્રથા-

લંકર્મી^૫ણમર્શનિર્મિતિકલાપારી^૬ણમેકાંતનઃ ।

સર્વાંગી^૭નમનાત્મની^૮નમનયાત્યંતી^૯નમિષ્ટે^{૧૦} યથા,

કામી^{૧૧}નં કુમતાધ્વની^{૧૨}નમજયન્નક્ષૌધમક્ષેમભાક્ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:-ધર્મનો નાશ કરવામાં અગ્રેસર, સત્ય વાતને આવરણ કરનાર, આપત્તિને વિસ્તારવામાં સમર્થ, દુઃખ ઉત્પન્ન કરવાના કાર્યમાં પાર પામેલો, એકાંત સર્વ-અન્ન-લક્ષક, આત્માને અહિતકારી, અન્યાય માર્ગમાં ચાલનાર, ઇચ્છિતને વિષે સ્વેચ્છાએ વર્તનારો, અને કુમત માર્ગને વિષે જનારો એવો જે ઇન્દ્રિયોનો સમૂહ છે, તેને નહિ જીતનારો પ્રાણી કલ્યાણને લજનારો થતો નથી, અર્થાત્ એવા મનુષ્યનું શ્રેય મેળું નથી.

(૬૫૮)

હવે લક્ષ્મીના સ્વભાવનું વર્ણન કરે છે.

નિમ્નં ગચ્છતિ નિમ્નગેવ નિતરાં નિદ્રેવ વિષ્કંભતે,
૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
૮ ૧૧ ૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૫ ૧૬ ૧૮ ૧૭

ચૈતન્યં મદિરેવ પુણ્યતિ મદં ધૂમ્યેવ દત્તેઽધતામ્ ।
૨૧ ૧૯ ૨૦ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૭

ચાપલ્યં ચપલેવ ચુંબતિ દવજ્વાલેવ તૃષ્ણાં નય-
૨૬ ૨૮ ૨૯ ૧ ૩૦ ૩૧

ત્યુલ્લાસં કુલટાંગનેવ કમલા સ્વૈરં પરિભ્રામ્યતિ ॥૭૩॥

અર્થ:-લક્ષ્મી નદીની પેઠે નીચ પ્રત્યે જાય છે; નિદ્રાની પેઠે ચૈતન્યનો વિનાશ કરે છે; મદિરાની પેઠે મદનું પોષણ કરે છે; ધૂમાડાના સમૂહની પેઠે અંધપણું આપે છે; વિજ્ઞાનીની પેઠે અસ્થિરપણાને જાગે છે; દાવાશિની પેઠે તૃષ્ણાને વધારે છે; અને કુલટા સ્ત્રીની પેઠે સ્વેચ્છાએ ભ્રમણ કરે છે.

હવે ધનના સ્વભાવને વર્ણવે છે.

દાયાદાઃ સ્પૃહયંતિ તસ્કરગણા મુષ્ણંતિ ભૂમીભુજો,
૧ ૨ ૩ ૪ ૫
૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨

શૂઠંતિ ચ્છલમાકલય્ય હુતભુગ્ભક્ષીકરોતિક્ષણાત્ ।
૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦

અંભઃ શ્લાવયતિ ક્ષિતૌ વિનિહિતં યક્ષા હરંતે હઠાત્,
૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮

દુર્ઘૃતાસ્તનયા નયંતિ નિધનં ધિગ્બહ્ધીનં ધનમ્ ॥૭૪॥

અર્થ:-જેની હાથાદો (એક ગોત્રમાં જન્મેલા) ધૃત્વ કરે છે, જેને ચાર લોકો ચારી બાય છે, રાબતો છળ કરીને લઈ લે છે, અગ્નિ ક્ષણમાત્રમાં ભસ્મ કરે છે, જળ ડૂબાવી દે છે, ભૂમિને વિષે રાખ્યાથી વ્યંતરો બળાતકારે હરી બાય છે અને જેનો દુરાચારી પુત્રો વિનાશ કરે છે એમ બહુ બહુ જણાને આધીન એવું જે ધન તેને ધિક્કાર થાઓ ?

^{૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૨ ૧૦ ૧૧}
નીચસ્યાઽપિ ચિરં ચટ્ઠનિ રચયંત્યાયાંતિ નીચૈર્નતિ,

^{૧૫ ૧૬ ૧૩ ૧૪ ૧૬ ૧૭ ૧૮}
શત્રોરપ્યગુણાત્મનોઽપિ વિદધત્યુચૈર્ગુણોત્કીર્તનમ્ ।

^{૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૩ ૨૦ ૨૧ ૨૨}
નિર્વદં ન વિદંતિ કિંચિદકૃતજ્ઞસ્યાપિ સેવાક્રમે,

^{૨૮ ૨૭ ૨૯ ૧ ૨ ૪ ૩૦ ૩}
કર્ષ્ટં કિં ન મનસ્વિનોઽપિ મનુજાઃ કુર્ષ્વંતિ વિત્તાર્થિનઃ॥

અર્થ:-માનવંતા મનુષ્યો પણ દ્રવ્યના અર્થી થઈને, નીચ પુરુષોની આગળ ચિરકાળ મિદ્ધ વચન બોલે છે (ખુશામત કરે છે), નીચ પુરુષોને નમસ્કાર કરે છે, નિર્ગુણી શત્રુનું પણ ઉચ્ચે સ્વરે ગુણવર્ણન કરે છે; અને કરેલા ગુણને નહિ જાણનારા સ્વામીની સેવા કરવામાં પણ કાંઈ દુઃખ ધરતા નથી; આમ તેઓ શું શું કદ નથી કરતા ?

^{૧ ૨ ૪ ૨ ૩}
લક્ષ્મીઃ સર્પ્પતિ નીચમર્ણવપયઃ સંગાદિવાંભોજિની-

^{૬ ૭ ૮ ૧૨ ૯ ૧૦ ૧૩ ૧૧}
સંસર્ગાદિવ કંટકાકુલપદા ન ક્વાઽપિ ધત્તે પદમ્ ।

૧૭ ૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૮ ૧૯
 ચૈતન્યં નિવસન્નિધેરિવ નૃણામુજ્જ્ઞાસયત્યંજસા,

૨૨ ૨૧ ૨૫ ૨૦ ૨૩ ૨૪
 ધર્મસ્થાનનિયોજનેન ગુણિભિર્ગ્રાંથં તદસ્યાઃ ફલમ્ ॥૭૬

અર્થ:-લક્ષ્મી સમુદ્રના જળના સંસર્ગથી જ હોયની । તેમ બીય પ્રત્યે જાય છે; કમલિનીના સંસર્ગથી પગમાં કાંટે વાગ્યો હોયની । તેમ કોઈ સ્થળે પગ મૂકતી નથી; અને વિષની સાથે એક સ્થાનમાં રહેવાથી જ હોયની । તેમ મનુષ્યોના ચૈતન્યનો એકદમ નાશ કરે છે; માટે શુષ્કીજનોએ તેને (લક્ષ્મીને) ધર્મને વિષે જોડીને (ધર્મકાર્યમાં ખરડીને) તેનું કૃપા અહણ કરવું.

હવે દાનનો ઉપદેશ આપે છે.

૫ ૬ ૮ ૭ ૯ ૧૧ ૧૦
 ચારિત્રં ચિનુતે ધિનોતિ ધિનયં જ્ઞાનં નયત્યુન્નતિ,

૧૩ ૧૨ ૧૪ ૧૫ ૧૭ ૧૬
 પુષ્પાતિ પ્રશમં તપઃ પ્રબલયત્યુલ્લાસયત્યાગમમ્ ।

૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪
 પુણ્યં કંદલયત્યઽર્ષં દલયતિ સ્વર્ગં વદાતિ ક્રમાત્,

૨૫ ૨૬ ૨ ૧ ૩ ૪
 નિર્વાણશ્રિયમાતનોતિ નિહિતં પાત્રે પવિત્રં ધનમ્ ॥૭૭॥

અર્થ:-પાત્રને વિષે આપેલું એવું પવિત્ર દ્રવ્ય ચારિત્રની વૃદ્ધિ કરે છે, ધિનયને વધારે છે, જ્ઞાનને ઉત્પન્ન કરે છે, પ્રશમતારસનું પોષણ કરે છે, તપને પ્રબળ કરે છે, શાસ્ત્રનો

ઉદ્ધાસ કરે છે, પુણ્યને ઉત્પન્ન કરે છે, પાપનો વિનાશ કરે છે, સ્વર્ગને આપે છે અને અનુકર્યે ભોક્ષરૂપી લક્ષ્મીને વિસ્તારે છે.

દારિદ્ર્યં ન તમીક્ષતે ન ભજતે દૌર્ભાગ્યમાલંબતે,
 નાઽકીર્તિર્ન પરાભવોઽભિલષતે ન વ્યાધિરાસ્કંદતિ ।
 દૈન્યં નાદ્રિયતે દુનોતિ ન દરઃ ક્ષિન્નંતિ નૈવાપદઃ,
 પાત્રં યો ચિતરત્યનર્થદલનં દાનં નિદાનં શ્રિયામ્ ॥૭૮॥

અર્થ:-ઉપદ્રવનો નાશ કરનાર અને સંપત્તિનું કારણભૂત એવું જે દાન, તેને જે પુરૂષ પાત્રજનને વિષે આપે છે, તે પુરૂષની સામું દારિદ્ર્ય જોતું નથી, દૌર્ભાગ્ય તેને સેવતું નથી, અપયશ તેનો આશ્રય કરતો નથી, પરાભવ તેની અભિલાષા કરતો નથી, વ્યાધિ તેનું શોષણ કરતો નથી, દીનતા તેનો આદર કરતી નથી, ભય તેને પીડતો નથી, અને આપત્તિઓ તેને કલેશ પમાડતી નથી.

લક્ષ્મીઃ કામયતે મતિર્મૃગયતે કીર્તિર્નમાસ્લોકતઃ,
 પ્રીતિશુંબતિ સેવતે સુમગતા ની નેગતાઽઽલિંગતિ ।
 શ્રેયઃ સંહતિરપૈતિ વૃક્ષો સ્વર્ગોપશોમસ્યતિ-

^{૨૪} મુક્તિર્વાંછતિ ^{૨૫} યઃ ^{૨૬} પ્રયચ્છતિ ^{૨૭} પુમાન્ ^{૨૮} પુણ્યાર્થમર્થ ^{૨૯} નિજમ્ ॥

અર્થ:—જે પુરૂષ પોતાનું દ્રવ્ય પુણ્યાર્થે આપે છે, તે પુરૂષની, લક્ષ્મી ઇચ્છા કરે છે, તેને બુદ્ધિ શોધે છે; કીર્તિ જીએ છે, પ્રીતિ ચુંબન કરે છે, સૌભાગ્ય સેવા કરે છે, આરોગ્યતા આર્દ્રાંગન કરે છે, કલ્યાણની પરંપરા તેની સન્મુખ આવે છે, સ્વર્ગના ઉપલોગની પદ્ધતિ તેને વરે છે અને મોક્ષસ્ત્રી તેની વાંછા કરે છે.

(મન્દાક્રાન્તાવૃત્તમ્)

^{૩૦} તસ્યાસન્ના ^{૩૧} રતિરનુચરી ^{૩૨} કીર્તિર્નુકંઠિતા ^{૩૩} શ્રીઃ,

^{૩૪} સ્નિગ્ધા ^{૩૫} બુદ્ધિઃ ^{૩૬} પરિચયપરા ^{૩૭} ચક્રવર્તિત્વકુદ્ધિઃ ।

^{૩૮} પાણૌ ^{૩૯} પ્રાપ્તા ^{૪૦} ત્રિદિવકમલા ^{૪૧} કામુકી ^{૪૨} મુક્તિસંપ-

^{૪૩} ત્સસક્ષેઝ્યાં(?) ^{૪૪} વપતિ ^{૪૫} વિપુલં ^{૪૬} વિન્નવીજં ^{૪૭} નિજં યઃ ॥૮૦॥

અર્થ:—જે પુરૂષ પોતાના વિશાળ દ્રવ્યરૂપી ખીજને સાત ક્ષેત્રનંવિષે વાવે છે, તે પુરૂષને મુખ સંપત્તિ સમીપ વર્તે છે, કીર્તિ દાસી થાય છે, લક્ષ્મી (મળવાને) ઉત્કંઠિત થાય છે, બુદ્ધિ સ્નેહવાળી થાય છે, ચક્રવર્તીપણી રૂદ્ધિ પરિચય વાળી થાય છે, સ્વર્ગલક્ષ્મી હસ્તને વિષે પ્રાપ્ત થાય છે, અને મુક્તિસંપત્તિ અભિલાષાવાળી થાય છે.

(૧૬૩)

હવે તપના આહિમા વખાણે છે.

(શાર્દૂલધિક્રોડિતમૃતમ્)

૧ ૨ ૩
યત્પૂર્વાર્જિતકર્મશૈલકુલિશં યત્કામદાવાનલ-
૪ ૫ ૬
જ્વાલાજાલજલં યદુગ્રકરણગ્રામાહિમંત્રાક્ષરમ્ ।
૭
યત્પ્રત્યૂહતમઃસમૂહદિવસં યલ્લબ્ધિલક્ષ્મીલતા-
૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૫ ૧૩ ૧૬ ૧૪
મૂલં તદ્વિવિધં યથાવિધિ તપઃ કુર્વીત વીતસ્પૃહઃ॥૮૧॥

અર્થઃ:-પૂર્વે ઉપાર્જન કરેલા કર્મરૂપી પર્વતને (છેદવાને)
વજ્રસમાન, મનવંચ્છિતરૂપ દાવાનળની જાળને (શમાવવાને)
જળસમાન, ઉગ્ર એવો જે ઈન્દ્રિયસમૂહ તેરૂપ સર્પને (વશ
કરવાને) મંત્રાક્ષરસમાન, વિપ્લવરૂપ અધિકારના સમૂહને
(નાશ કરવાને) દિવસસમાન અને લબ્ધિ તથા લક્ષ્મીરૂપી
લતાને (ઉત્પન્ન કરવાને) મૂળસમાન-એવા જે પ્રકારના તપને
તમે કાંઈપણ રૂળની ઈચ્છા કર્યાવિના વિધિ પ્રમાણે આદરે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૬
યસ્માદ્વિગ્નપરંપરા વિધટતે દાસ્યં સુરાઃ કુર્વતે,
૭ ૮ ૧૦ ૯ ૧૧ ૧૨
કામઃ શામ્યતિ દામ્યતીંદ્રિયગણઃ કલ્યાણમુત્સર્પ્યતિ ।
૧૪ ૧૩ ૧૮ ૧૭ ૧૬ ૧૫
ઉન્મીલંતિ મહર્દયઃ કલયતિ ધ્વંસં ચયઃ કર્મણાં,
૨૨ ૧૯ ૨૧ ૨૦ ૨૩ ૨૮ ૨૫ ૨૪ ૨૭ ૨૬
સ્વાધીનં ત્રિદિવં શિવં ચ ભવતિ શ્લાઘ્યં તપસ્તત્ત્વ કિમ્॥

અર્થ:-જે તપથી કષ્ટપરંપરા નાશ થાય છે, દેવતાઓં દાસપણું કરે છે, કામવિકાર શાંત થાય છે, ઇન્દ્રિયોના સમૂહ હમાય છે, કલ્યાણ પ્રસરે છે, મહાફલિઓ વિકસ્વર થાય છે, જ્ઞાનાવર્ણાદિકર્મસમૂહ નાશ પામે છે, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષ સ્વાધીન થાય છે, એવું જે તપ, તે શું પ્રશંસા કરવા લાયક નથી ?

કાંતારં ન યથેતરો જ્વલયિતું દક્ષો દાવાગ્નિં વિના,
 ૧૦ ૧૫ ૮ ૧૪ ૧૧ ૧૬ ૧૩ ૧૨
 દાવાગ્નિં ન યથાપરઃ શમયિતું શક્તો વિનાંમોઘરમ્ ।
 ૨૪ ૨૦ ૨૧ ૧૮ ૨૩ ૨૨ ૧૭ ૧૮
 નિષ્ણાતઃ પવનં વિના નિરસિતું નાન્યો યથાંમોઘરં,
 ૨૬ ૨૮ ૨૯ ૩૧ ૩૦ ૨૭ ૩૨ ૨૫
 કર્મૌર્ધ્વં તપસા વિના કિમપરં હર્તું સમર્થસ્તથા ॥૮૩॥

અર્થ:-જેવી રીતે વનને બાળવાને દાવાગ્નિ વિના અન્ય કોઈ સમર્થ નથી, જેમ દાવાગ્નિને શમાવવાને મેઘવિના અન્ય કોઈ શક્તિમાન નથી, અને જેમ મેઘ વિખેરી નાંખવાને વાયુવિના અન્ય કોઈ નિપુણ નથી, તેવી રીતે કર્મના સમૂહને હરવામાં તપવિના અન્ય કોઈ સમર્થ નથી.

(સ્તંધરાશ્રુતમ્)

સંતોષસ્થૂલમૂલઃ પ્રશમપરિકરઃ સ્કંધબંધપ્રપંચઃ,
 ૧ ૨ ૩
 પંચાક્ષીરોઘશાસ્ત્રઃ સ્ફુરદમયદલઃ શીલસંપત્તિવાલઃ ।
 ૪ ૫ ૬

અદ્વાંમઃપૂરસેકાદ્વિપુલકુલચલેશ્વર્યસૌંદર્યમોગઃ,
સ્વર્ગાદિપ્રાપ્તિપુણ્યઃ શિવસુખફલદઃ સ્યાન્નપઃપાદપોડ્યમ્

અર્થઃ—જે (તપરૂપી વૃક્ષ) ને સંતોષરૂપી મોહાદુઃ મૂળ છે, શમતારૂપી પરિવાર છે, શ્રુતસ્કંધની રચનારૂપી વિસ્તાર છે, પંચેન્દ્રિયોના સંધનરૂપ શાખા છે, દેહીશ્ચમાન અભય-દાનરૂપ પત્ર છે, શીલસંપત્તિરૂપ પદ્મવ છે, અદ્વારૂપી જગ-પૂરના સિંચનથી વિસ્તીર્ણ થએલાં એવાં જે કુળ-ખળ-ઔશ્વર્ય અને સૌંદર્ય તે રૂપલોગ છે, અને સ્વર્ગાદિની પ્રાપ્તિરૂપ પુણ્ય છે, તેવું જે તપરૂપી વૃક્ષ તે શિવસુખરૂપ ફળને આપે છે.

હવે શુભ ભાવનો ઉપદેશ કરો છે.

(શાર્દૂલધિકીકૃતચુત્તમ)

નીરાગે તરુણીકટાક્ષિતમિવ ત્યાગવ્યપેતપ્રભૌ,
સેવાકષ્ટમિવોપરોપણમિવાંભોજન્મનામદ્મનિ ।
વિષ્વગ્વર્ષમિવોષરક્ષિતિતલે દાનાર્હદર્શતપઃ,
સ્વાધ્યાયાધ્યયનાદિ નિષ્ફલમનુષ્ઠાનં વિના ભાવનામ્ ॥

અર્થઃ—જેવી રીતે નિરાગી પુરૂષને વિષે યુવતીનો કટાક્ષ નિષ્કળ છે, દામ રહિત પ્રભુને વિષે સેવાનું કષ્ટ નિષ્કળ છે,

પાપાણને વિષે કમળ વાવવાં તે નિષ્ફળ છે, ખારવાળી ભૂમિને વિષે વર્ષાદ નિષ્ફળ છે, તેવી રીતે તે દાન, છનપૂજા, તપ અને સ્વાધ્યાયાદિ અનુષ્ઠાન પણ ભાવના વિના નિષ્ફળ છે.

૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
 સર્વ^{૧૧} ક્ષીપ્સતિ^{૧૨} પુણ્યમીપ્સતિ^{૧૩} દયાં^{૧૪} ચિત્સત્યયં^{૧૫} મિત્સતિ,^{૧૦}
 ક્રોધં^{૧૧} દિત્સતિ^{૧૨} દાનશીલતપસાં^{૧૩} સમગ્રાણાં^{૧૪} દિત્સતિ^{૧૫} ।
 ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦
 કલ્યાણોપચયં^{૧૬} ચિકીર્ષતિ^{૧૭} મવાં^{૧૮} મોધેસ્તટં^{૧૯} લિપ્સતે,^{૨૦}
 ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪ ૨૫ ૨૬
 મુક્તિશ્ચીં^{૨૧} પરિરીપ્સતે^{૨૨} યદિ^{૨૩} જનસ્તદ્ભાવયેદ્ભાવનામ્^{૨૪} ॥૮૬॥

અર્થ:-જો મનુષ્ય સર્વ જાણવાને ઇચ્છતો હોય, ધર્મને ઇચ્છતો હોય, દયા ધારણ કરવાને ઇચ્છતો હોય, પાપ માપવાને ઇચ્છતો હોય, ક્રોધને ખંડન કરવાને ઇચ્છતો હોય, દાન-શીત્ર-તપના સાદૃશ્યને શ્રદ્ધા કરવાને ઇચ્છતો હોય, કલ્યાણની વૃદ્ધિ કરવા ઇચ્છતો હોય, સંસારસમુદ્રના તટને પામવાને ઇચ્છતો હોય અને જો મુક્તિરૂપી સ્ત્રીનું આર્લીંગન કરવાને ઇચ્છતો હોય, તો તેણે શુભ ભાવના ભાવવી.

(પૃથ્વીવૃત્તમ)

૧ ૨
 વિવેકવનસારિણીં^૧ પ્રશમશર્મસંજીવનીં,^૨
 ૩ ૪
 મવાર્ણવમહાતરીં^૩ મદનદાવમેવાવલીમ્^૪ ।

ચલાક્ષમૃગવાગુરાં ગુરુકૃપાયશૈલાશનિં,

વિમુક્તિપથવેસરીં ભજત ભાવનાં કિં પરૈઃ ॥૮૭॥

અર્થ:-વિવેકરૂપી વનને (યુષ્ટ કરવામાં) નદીસમાન, શમતા સુખને (સંજીવન કરવામાં) સંજીવનીતુલ્ય, સંસાર સમુદ્રને (પાર ઉતારવામાં) વિષે અહા નાવસમાન, કામાગ્નિને (શાંત કરવામાં) મેઘસમાન, ચલ્લાયમાન હૃદયોરૂપી મૃગને (બાંધવામાં) પાશસમાન, મહાકૃપાયરૂપી પર્વતને (તોડી પાડવામાં) વજ્રતુલ્ય, અને મોક્ષમર્ગને વિષે (ભાર વહન કરવામાં) ખચ્ચરીસમાન, એવી જે ભાવના તેનું સેવન કરે; અન્ય અનુષ્ઠાનોથી શું ?

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ)

ઘનં દત્તં વિત્તં જિનવચનમભ્યસ્તમસ્થિલં,

ક્રિયાકાંડં ચંડં રચિતમવનૌ સુસમસકૃત્ ।

તપસ્તીવ્રં તપં ચરણમપિ ચીર્ણં ચિરતરં,

નચેચિત્તે ભાવસ્તુષ્પવપનવત્સર્વમફલમ્ ॥ ૮૮ ॥

અર્થ:-બહુ દાન આપ્યાં, સમગ્ર જીવનચત્રનું અધ્યયન કર્યું, ભયંકર ક્રિયાકાંડ રચ્યો, વારંવાર ભૂમિ વિષે શયન કર્યું, તીવ્ર તપશ્ચર્યા કરી, ચિરકાળ પથિત આરિત્ર પણ પાળ્યું,

(૬૬૮)

પરંતુ જો ચિત્તને વિષે-શુભ ભાવ નથી, તો એ સર્વ ક્ષેત્રોમાં
ખાંડવાની પેઠે નિષ્ફળ છે વા ક્ષેત્રોમાં બાવવા સમાન છે.

હવે વૈરાગ્યનું વર્ણન કરે છે.

(હરિગીઠાવૃત્તમ્)

^૧યદશુ^૨ભરજઃપાથો^૩ દર્શેદ્રિયદિરદાંકુશં,

^૪કુશલકુસુમોદ્યાનં માયન્મનઃકપિશૃંખલા ।

^૫વિરતિરમણીલીલાવેદ્મ^૬ સ્મરજ્વરભેષજં,

^૭શિવપથરથસ્તદૈરાગ્યં,^૮ વિમૃદ્ય^૯ ભવાઽમયઃ^{૧૦} ॥૮૭॥^{૧૧}

અર્થ:-પાપરૂપી રજ્જને (શમાવી દેવામાં) જળસમાન,
ઉન્મત્ત ઈન્દ્રિયોરૂપી હસ્તીને (વશ કરવામાં) અંકુશસમાન,
કુશળતારૂપી પુષ્પને (જન્મ આપવામાં) ઉદ્યાનસમાન, મદ-
યુક્ત ચિત્તરૂપી વાનરને ખાંધવાની સાંકળસમાન, વિરતિરૂપી
રમણીના (ખેલવામાં) કીડાગૃહતુલ્ય, કામદેવરૂપી તાવને (નાશ
કરવામાં) ઔષધસમાન, અને મોક્ષમાર્ગને વિષે (ખેસવામાં) રથતુલ્ય,
એવો જો વૈરાગ્ય તેને વિચારીને સંસારના ભય રહિત
થાઓ.

(વસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

^૧ચંદાનિલસ્ફુરિતમન્દ્રચયં^૨ દવાર્ચિ-^૩

^૪વૃક્ષવ્રજં^૫ તિમિરમંડલમર્કચિબિમ્ ।

^૭ ^૮ ^{૧૦} ^૧ ^૯
વજ્રં મહોઘ્નિવહં નયતે યથાંતં,

^{૧૪} ^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૬} ^{૧૧} ^{૧૫}
વૈરાગ્યમેકમપિ કર્મ તથા સમગ્રમ્ ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:-જેવી રીતે પ્રચંડ વાયુનું ચાલવું મેઘના સમૂહનો નાશ કરે છે; દાવાગ્નિ વૃક્ષોનાં સમૂહનો અંત લાવે છે; સૂર્ય-ખિંબ અંધકારના સમૂહને દૂર કરે છે; અને વજ્ર પર્વતોના સમૂહને ચૂર્ણ કરે છે; તેવી રીતે એક એવો પણ વૈરાગ્ય સમગ્ર કર્મનો નાશ કરે છે.

(શિખરિણીવૃત્તમ્)

^૭ ^૬ ^૯
નમસ્યા દેવાનાં ચરણવરિવસ્યા શુભગુરો-

^{૧૧} ^{૧૦} ^{૧૩} ^{૧૨}
સ્તપસ્યા નિઃસીમશ્રમપદમુપાસ્યા ગુણવતામ્ ।

^{૧૫} ^{૧૪} ^{૧૯} ^{૧૭} ^{૧૬} ^{૧૮}
નિષઘ્નાઽરણ્યે સ્યાત્ કરણદમવિદ્યા ચ શિવદા,

^૨ ^૧ ^૪ ^૫ ^૩
વિરાગઃ ક્રૂરાગઃક્ષપણનિપુર્ણોઽતઃ સ્ફુરતિ ચેત્ ॥ ૧૧ ॥

અર્થ:-કૂર એવા અપરાધને દૂર કરવામાં નિપુણ એવો જે વૈરાગ્ય, તે જો હૃદયને વિષે ખીલતો હોય તોજ, દેવને કરેલો નમસ્કાર, ઉત્તમ ગુરૂની ચરણસેવા, અત્યંત શ્રમનું સ્થાનક એવી તપશ્ચર્યા, ગુણવાન્ જનોની સેવા, અટવીને વિષે વાસ, અને ઈંદ્રિયોને દમવાની વિદ્યા એટલાં વાનાં મોક્ષદાયી થાય છે.

(૧૭૦)

હવે વિરક્ત દશાના ગુણો કહે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોદિતવૃત્તમ્)

ભોગાન્^૧ કૃષ્ણ^૨મુજંગ^૩ભોગ^૪વિષમાન્^૫ રાજ્ય^૬ રજઃ^૭સન્નિર્મ^૮,
 વંધુન્^૯વંધનિ^{૧૦}વંધનાનિ^{૧૧} વિષયગ્રામં^{૧૨} વિષાન્નોપમમ્^{૧૩} ।

ભૂતિં^{૧૪} ભૂતિસહોદરાં^{૧૫} તૃણમિવ^{૧૬} ઋણં^{૧૭} વિદિત્વા^{૧૮} ત્યજન્^{૧૯},

તેષ્વાસક્તિમનાવિલો^{૨૦} વિલભતે^{૨૧} મુક્તિં^{૨૨} વિરક્તઃ^{૨૩} પુમાન્ ॥

અર્થ:-લોભોને કૃષ્ણ સર્પના દેહની પેઠે વિષમ જાણીને,
 રાજ્યને રજ સમાન ગણીને, બંધુઓને, બંધનના કારણરૂપ
 સમજીને, વિષયના સમૂહને વિષયુક્ત અજ્ઞસનાન લેખીને,
 રૂઢિને ભસ્મતુલ્ય જાણીને, અને સ્ત્રીસમૂહને તૃણની પેઠે
 અવગણીને, તે સર્વને વિષે આસક્તિ તણ દઈ, નિર્મળ
 અંતઃકરણવાળો વિરક્ત પુરુષ મોક્ષ સંપાદન કરે છે.

હવે સામાન્ય ઉપદેશ કહે છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

જિનેન્દ્રપૂજા^૧ ગુરુપર્યુપાસ્તિઃ^૨, સત્ત્વાનુકંપાશુ^૩ મંપાત્રદાનમ્^૪ ।

ગુણાનુરાગઃ^૫ શ્રુતિરાગમસ્ય^૬, વૃજન્મવૃક્ષસ્ય^૭ ફલાન્યમૂનિઃ^૮ ॥

અર્થ:-જીનેશ્વરની પૂજા, ગુરૂની સેવા, પ્રાણી ઉપર દયા,
 સુપાત્ર દાન, ગુણી ઉપર પ્રીતિ, અને શાસ્ત્રશ્રવણ, એ છ
 વાનાં મનુષ્ય જન્મરૂપ વૃક્ષનાં ફળ છે.

(१७१)

(शिखरिणीवृत्तम्)

त्रिसंध्यं देवार्ची विरचय चयं प्रापय यशः,

श्रियः पात्रे वापं जनय नयमार्गं नय मनः ।

स्मरक्रोधाद्यारीन् दलय कलय प्राणिषु दयां,

जिनोक्तं सिद्धांतं शृणु वृणु जवान्मुक्तिकमलाम् ॥

अर्थः—त्रये संध्यासमये अनुपूजा करो, क्षीति वधारे,
लक्ष्मीने सुपात्रने विषे वापो, मनने न्याय मार्गे दोशे, कोध,
क्रोध आदि शत्रुओंको नाश करो, प्राणी मात्रने विषे दया
करो, वशी अनुश्वर प्रणीत सिद्धांतोनु श्रवण करो; अने
(ओ सर्व पानां करीने) शीघ्र मोक्षस्त्रोने वरो.

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

कृत्वाऽर्हत्पदपूजनं यतिजनं नत्वा विदित्वाऽऽगमं,

हित्वा संगमधर्मकर्मठधियां पात्रेषु दत्त्वा धनम् ।

गत्वा पद्धतिमुत्तमक्रमजुषां जित्वांस्तरारिब्रजं,

स्मृत्वा पञ्चनमस्क्रियां कुरु करक्रोडस्थमिष्टं सुखम् ॥१५॥

अर्थः—अर्हत् लगवानना यशस्वी पूजा करीने, यति-
जनोने नमस्कार करीने, शास्त्रज्ञान संपादन करीने. पापने

(૧૭૨)

વિષે આસક્ત બુદ્ધિવાળા મનુષ્યોનેા સંગ ત્યજીને, સુપાત્રે દાન દઇને, ઉત્તમમાર્ગે ચાલનાર જનોની રીતિએ ચાલીને, છ અભ્યંતર શત્રુઓને જીતીને અને પંચપરમેષ્ઠી નમસ્કારને સ્મરણ કરીને, વાંછિત સુખને સંપાદન કરે.

(હરિણીવૃત્તમ)

^{૫ ૧ ૩ ૪ ૨}
પ્રસરતિ યથા કીર્તિર્દિશુ ક્ષપાકરસોદરા-

^{૭ ૧૦ ૬ ૬ ૮}
ઽભ્યુદયજનની યાતિ સ્ફાર્તિ યથા ગુણસંતતિઃ ।

^{૧૫ ૧૧ ૧૪ ૧૩ ૧૨}
કલયતિ યથા વૃદ્ધિ ધર્મઃ કુકર્મહતિક્ષમઃ,

^{૧૭ ૧૮ ૨૧ ૧૬ ૧૯ ૨૦}
કુશલસુલભે ન્યાયે કાર્યે તથા પથિ વર્તનમ્ ॥૧૬॥

અર્થઃ—જેવી રીતે ચંદ્રસમાન ઉજવલ કીર્તિ દિશાઓને વિષે પ્રસરે, અભ્યુદય કરનારે ગુણસમૂહ વિસ્તાર પામે અને કુકર્મને હુણવાને સમર્થ એવો ધર્મ વૃદ્ધિ પામે, તેવી રીતે ચતુર પુરૂષોને સુલભ એવા ન્યાય માર્ગને વિષે વર્તન કરવું.

(શિખરિણીવૃત્તમ)

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫}
કરે શ્લાઘ્યસ્ત્યાગઃ શિરસિગુરુપાદપ્રણમનં,

^{૬ ૭ ૮ ૧૨ ૧૧ ૯ ૧૦}
મુક્તે સત્યા વાણી શ્રુતમધિગતં ચ શ્રવણયોઃ ।

^{૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૮ ૧૭ ૧૬ ૧૬}
હૃદિ સ્વચ્છા વૃત્તિર્વિજયિ મુજયોઃ પૌરુષમહો,

^{૨૧ ૨૨ ૨૦ ૨૩ ૨૫ ૨૪}
વિનાપ્યૈશ્વર્યેણ પ્રકૃતિમહનાં મંડનમિદમ્ ॥૧૭॥

અર્થ:-હાથને વિષે પ્રશસ્ત્ય એવું જે જ્ઞાન; શીરને વિષે શુરના ચરણને પ્રણામ; મુખને વિષે સત્યવાણી; કાનને વિષે સંપાદન કરેલું શ્રુતજ્ઞાન; હૃદયને વિષે નિર્મળા વૃત્તિ અને ભુજને વિષે વિજયવાન પૌરુષ (પુરુષાર્થ); આ સર્વ ઐશ્વર્ય-વિનાના એવા છતાં પણ સ્વભાવે કરીને ઉત્તમ એવા જનોનાં ભૂષણ છે.

^૨ ^૩ ^૧ ^૫ ^૪
ભવારણ્યં મુક્ત્વા યદિ જિગમિષુર્મુક્તિનગરીં,
^૬ ^૮ ^{૧૦} ^૭ ^૮
તદાનીં મા કાર્ષીર્વિષયવિષવૃક્ષેષુ વસતિમ્ ।

^{૧૧} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૨} ^{૧૭} ^{૧૫} ^{૧૬}
યતચ્છાયાપ્યેષાં પ્રથયતિ મહામોહમચિરા-

^{૧૮} ^{૨૦} ^{૧૮} ^{૨૧} ^{૨૨} ^{૨૪} ^{૨૩} ^{૨૫}
દયં જંતુર્યસ્માત્પદમપિ ન ગંતું પ્રભવતિ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:-જો સંસારરૂપી અગ્નિને ત્યજીને મુક્તિરૂપી નગરીએ જવાની ઇચ્છા હોય, તો વિષયરૂપી વિષવૃક્ષોને વિષે વાસ કરે નહિ; કારણકે એ વૃક્ષોની છાયા પણ એવા મહા મોહાંધકારને જલદી વિસ્તારે છે કે, તેમાંથી પ્રાણી એક પગલું માત્ર પણ ચાલવાને સમર્થ થતો નથી.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^૨ ^૧ ^૪ ^૩ ^૬ ^૮ ^૫ ^૭ ^૬
સોમપ્રભાચાર્યમભાચયન્ન, પુંસાં તમઃપંકમપાકરોતિ ।

^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૭} ^{૧૬}
તદપ્યમુષ્મિન્નુપદેશલેશે, નિશમ્યમાનેઽનિશમેતિનાશમ્

(૧૭૪)

અર્થ:-માણુસોના જે અંધકારરૂપી કચરાને, ચંદ્રની કાંતિ કે સૂર્યની કાંતિ નાશ કરી શકતી નથી; પણ તે અંધકારરૂપી કચરો (અજ્ઞાન અને પાપ), આ અલ્પ ઉપદેશ નિરંતર શ્રવણ કરવાથી નાશ પામે છે.

હવે ગ્રંથની પ્રશસ્તિ લખે છે.

(માલિનીવૃત્તમ્)

^૪
અમજદજિતદેવાચાર્યપદ્મોદયાદ્રિ-

શુમણિવિજયસિંહાચાર્યપાદારવિન્દે ।

^૩ ^૧ ^૫ ^૬
મધુકરસમતાં યસ્તેન સોમપ્રભેણ,

^{૧૦} ^૭ ^૮ ^૯
વ્યરચિ મુનિપરાજ્ઞા સુક્તસુક્તાવલીયમ્ ॥૧૦૦

અર્થ:-અશ્વતથેવ નામના આચાર્યના પદરૂપ ઉદયાચળને વિષે સૂર્યસમાન એવા જે વિજયસિંહ આચાર્ય, તેમના ચરણકમળને વિષે ભ્રમરતુલ્ય એવા સોમપ્રભ નામે મુનિરાજે આ સુભાષિત કાવ્યરૂપી સુક્તારૂળની પંક્તિ (સુક્ત સુક્તાવલી) રચી છે.

॥ इति श्रीसिद्धरप्रकरणंथ मूलान्वय भाषांतरसहित

समाप्त ॥

सच्चारिप्रचुडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति
श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्योनमः ॥

श्रीविनयसागरोपाध्यायजीकृत

॥ श्री हिंगुल प्रकरणम् ॥

(भूणान्वय अने सायान्तर युक्त.)

— — — — —

(अनुष्टुप्प्रवृत्तम्)

श्रीमच्छ्रीवासुपूज्यश्च, जगदानन्ददायकः ।

कल्पवृक्षोपमोभूया, त्सुखसंततिसिद्धये ॥ १ ॥

अर्थः—जगत्ने आनंद आपनारा, तथा कल्पवृक्षसमान
येवा श्रीमान् वासुपूज्य प्रभु सुखेनी श्रेणिनी सिद्धि भाटे
थाये ?

हिंगुल—प्रकारोऽयं च, बालारुणो विचक्षणाः ।

तर्कयन्तीति यं दृष्ट्वा, पद्मप्रभो मुदेऽस्तु सः ॥ २ ॥

(૧૭૬)

અર્થ:-જેમને જોખને “ આ તો હિંચુકનો સમૂહ છે ”
તથા “ ઉગતો સૂર્ય છે ” એમ પાંડિતો તર્ક કરે છે, તે શ્રી
પદ્મપ્રભ પ્રભુ હર્ષ માટે થાયો ?

जनयन्ति वशाः पुत्रान्, भाग्यं स्वोपार्जितं यथा ।
ग्रंथान् कुर्वन्ति विद्वांसो, गुणाद्विस्तरता भवेत् ॥३॥

અર્થ:-સ્રીઓ પુત્રોને જન્મ આપે છે, પણ તેઓનું લાગ્ય
જેમ તેઓની કીર્તિ ફેલાવે છે, તેમ વિદ્વાનો ગ્રંથો બનાવે
છે, પરન્તુ તેમાં રહેલા ગુણોથી તેનો વિસ્તાર થાય છે.

सुपात्रे दीप्तिकृद्विद्या, सुपात्रे दीप्तिकृत्कला ।
सुपात्रे दीप्तिकृन्मैत्री, सुपात्रे दीप्तिकृद्जनम् ॥४॥

અર્થ:-સુપાત્ર પ્રત્યે આપેલી વિદ્યા, સુપાત્રને આપેલી
કળા, સુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઈ, તથા સુપાત્રને આપેલું
ધન શોભા કરે છે.

कुपात्रेऽनर्थकृद्विद्या, कुपात्रेऽनर्थकृत्कला ।
कुपात्रेऽनर्थकृन्मैत्री, कुपात्रेऽनर्थकृद्जनम् ॥ ५ ॥

અર્થ:-કુપાત્રને આપેલી વિદ્યા, કુપાત્રને આપેલી કળા,
કુપાત્ર સાથે કરેલી મિત્રાઈ, તેમજ કુપાત્રને આપેલું ધન,
“ ઉપરોક્ત સમગ્ર ” અનર્થ કરનાર છે.

નાઽસ્તિ ન્યાયસમં સત્યં, નાઽસ્તિ ધર્મસમઃ સગ્વા ।
 ૧૧ ૧૨ ૯ ૧૦ ૧૫ ૧૬ ૧૩ ૧૪
 નાઽસ્ત્યુદ્યમસમં મિત્રં, નાઽસ્તિ ભાગ્યસમં ધનમ્ ॥૩॥

અર્થ:-ન્યાયસમાન અન્ય સત્ય નથી, ધર્મ જોઈએ અપર-
 મિત્ર નથી, ઉદ્યમતુલ્ય અનેરો સોળતી નથી, તથા ભાગ્ય-
 સમાન ખીબું ધન નથી.

દેહસ્ય ભૂષણં પ્રૌઢિઃ, સુમંત્રી રાજ્યભૂષણમ્ ।
 ૭ ૮ ૬ ૯ ૧૦
 રૂપસ્ય ભૂષણં વિદ્યા, સદ્ધાર્મ્યં નરભૂષણમ્ ॥ ૭ ॥

અર્થ:-શરીરનું ભૂષણ ગંભીરતા છે, રાજ્યનું ભૂષણ
 ઉત્તમ મંત્રી છે, રૂપનું ભૂષણ વિદ્યા છે, તથા પુરૂષનું ભૂષણ
 ઉત્તમ ધર્મની લાગણી છે.

દેહસ્ય દૂષણં તન્દ્રા, કુમંત્રી રાજ્યદૂષણમ્ ।
 ૭ ૮ ૬ ૯ ૧૦
 રૂપસ્ય દૂષણં જાડ્ય, અધાર્મ્યં નરદૂષણમ્ ॥ ૮ ॥

અર્થ:-આગસ શરીરનું દૂષણ છે, દુષ્ટ મંત્રી રાજ્યનું
 દૂષણ છે, મૂર્ખતા રૂપનું દૂષણ છે, તથા અધાર્મિકપણ
 પુરૂષનું દૂષણ છે.

પુણ્યાદ્ધ ધનમાપ્નોતિ, કીર્તિમિહૈતિ તદ્વનાત્ ।
 ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૫ ૧૪ ૧૩ ૧૨

પરંત્ર સ્વર્ગસૌખ્યં ચ, હ્યપવર્ગં ક્રમાન્તતઃ ॥ ૯ ॥

(૧૭૮)

અર્થ:-પુણ્યથી પ્રાણી ધન મેળવે છે, અને તે ધનથી આ લોકમાં તે કીર્તિને પ્રાપ્ત કરે છે, પરલોકમાં સ્વર્ગના સુખને મેળવે છે, ત્યારપછી અનુક્રમે મોક્ષને પણ મેળવે છે.

^૬ સમ્યગારાધિતો ^૭ વર્ગઃ, ^૪ પ્રથમો ^૨ યૈશ્ચ ^૧ જન્તુભિઃ ^૩ ।

^૮ તેષાં ^{૧૩} સાધ્યાશ્ચ ^{૧૧} યો ^{૧૨} વર્ગા, ^૯ અનુક્રમેણ ^{૧૦} મંત્રિવત્ ॥૧૦॥

અર્થ:-જે પ્રાણીઓએ પહેલા વર્ગને એટલે ધર્મને સારી રીતે આરાધ્યો છે, તેઓને અનુક્રમે મંત્રીની માફક ત્રણે વર્ગો સાધ્ય થાય છે.

^૧ પ્રિયં ^૨ બ્રૂહિ ^૩ પ્રિયં ^૪ કુર્યાત્, ^૫ પ્રિયમેવામૃતં ^૬ પરમ્ ^૭ ।

^૮ પ્રિયવચ્ચઃપ્રદાનેન, ^{૧૨} ભવન્તિ ^{૧૦} પ્રાણિનઃ ^{૧૧} પ્રિયાઃ ॥૧૧॥

અર્થ:-હે પ્રાણી ? તું પ્રિય બોલ ? તથા પ્રિય કર ? કેમકે પ્રિય છે તે ઉત્કૃષ્ટ અમૃતસમાન છે, વળી પ્રિય વચનના દાનથી પ્રાણીઓ પ્રિય થઈ પડે છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^૧ વિદ્યાસમં ^૩ નાઽસ્તિ ^૪ શરીરભૂષણં, ^૨

^૫ નિંદાસમં ^૭ નાઽસ્તિ ^૬ શરીરદૂષણમ્ ।

^{૧૦} નૃણાસમા ^{૧૩} નાઽસ્તિ ^{૧૪} પરા ^{૧૧} ચ ^૯ ચિન્તા, ^{૧૨}

(૧૭૯.)

ક્લેશોપશાંતેઃ સમતા પરા ન ॥ ૧૨ ॥

અર્થઃ:-વિદ્યાસમાન અન્ય શરીરનું ભૂખણ નથી, તેમજ નિંદા તુલ્ય અનેક શરીરનું દૂષણ નથી, વળી તૃણા બરોબર ખીજ મોટી ચિંતા નથી; તથા કલેશની શાંતિથી અપર શ્રેષ્ઠ સમતા નથી.

(અનુદ્વૃત્તમ)

^૧ શબ્દોરૂપં ^૨ રસોગંધઃ, ^૩ સ્પર્શો ^૪ ઓગોહિ ^૫ પંચધા ^૬ ।

^{૧૦} કિંપાક ^{૧૧} ફલવદ્ ^{૧૨} જ્ઞાત્વા, ^{૧૩} દૂરે ^{૧૪} યાન્તિ ^{૧૫} મનીષિણઃ ॥ ૧૩ ॥

અર્થઃ:-શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ અને સ્પર્શના લેદોથી લોગો પાંચ પ્રકારના છે, તેઓને કિંપાક વૃક્ષના ફળતુલ્ય બાણીને પડિતો તેઓથી દૂર બાચ છે.

^૧ સંતોષઃ ^૨ પરમં ^૩ સૌખ્યં, ^૪ સંતોષઃ ^૫ પરમામૃતમ્ ।

^૬ સંતોષઃ ^૭ પરમં ^૮ પથ્યં, ^૯ સંતોષઃ ^{૧૦} પરમં ^{૧૧} હિતમ્ ॥ ૧૪ ॥

અર્થઃ:-સંતોષ છે તે ઉત્કૃષ્ટ સુખ, ઉત્કૃષ્ટ અમૃત, ઉત્કૃષ્ટ પથ્ય, તથા ઉત્કૃષ્ટ હિત છે.

(ઉપજાતિષ્ઠમ)

^૬ સ્થાનાનિ ^૧ ચાષ્ટાદશ ^૫ કિલ્બિષસ્ય, ^૪

^૭ તથૈવ ^૮ સસ ^૯ વ્યસનાનિ ^{૧૦} વિશ્વે । ^૩

(૧૮૦)

^{૧૧} ત્યાજ્યાનિ ^૨ ભવ્યૈર્ભવદુઃ ^{૧૩} સ્વહેતુ,-

^{૧૨} વિશેષતઃ ^{૧૪} પાપમતિઃ ^{૧૫} પ્રમોચ્યા ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:-લવ્યાત્માઓએ આ દુનીયામાં અઘર પાપસ્થાનકો
ને, તેમજ સાતે દુર્ગતિઓને લજવાં, તથા સંસારના દુઃખના
હેતુરૂપ એવી પાપબુદ્ધિને પણ વિશેષ પ્રકારે લજવી.

^૩ ધાર્યઃ ^૨ પ્રબોધો ^૧ હૃદિ ^૪ પુણ્યદાનં,

^૬ શીલં ^૫ સદાંગીકરણીયમેવ ।

^{૧૦} તપ્યં ^૯ તપો ^{૧૨} ભાવનર્યેવ ^{૧૩} કાર્યાં,

^{૧૧} જિનેંદ્રપૂજા ^{૧૫} ગુરુમક્તિરુચ્ચમઃ ॥ ૧૬ ॥

અર્થ:-હૃદયમાં યોગ્યને ધારણ કરવાં, પુણ્યદાન કરવું,
શીળને હમેશાં અંગીકર કરવું, તપ તપવું, તથા ભાવનાથી
જિનપૂજા અને ગુરુલક્ષિત કરવી, તેમજ ઉચ્ચ પશું કરવા.

પ્રાણાતિપાત દ્વાર-(અનુષ્ઠુપ્પૃત્તમ)

^૩ યો ^૭ દધાતિ ^૬ તૃણં ^૫ વક્ત્રે, ^૧ પ્રત્યનીકો ^૨ ઽપિ ^૪ માનવી ।

^{૧૧} અવધ્યઃ ^૯ સ ^{૧૦} સતાં ^૬ લોકે, ^{૧૩} કથં ^{૧૪} વધ્યાસ્તૃણાદનાઃ ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-વૈરી છતાં પણ જે માણસ મુખમાં નુલ લે છે, તે સજ્જનોને મારવા લાયક હોતો નથી, ત્યારે તુલ્યસણ કરનારા પશુઓને તો મારી શકાયજ કેમ ?

^૧ પ્રમાદેન ^૨ યથા ^૩ વિદ્યા, ^૪ કુશીલેન ^૫ યથા ^૬ ધનમ્ ।

^૭ કપટેન ^૮ યથા ^૯ મૈત્રી, ^{૧૦} તથા ^{૧૧} ધર્મો ન હિંસયા ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:-પ્રમાદથી જેમ વિદ્યા, દુષ્ટાચરણથી જેમ ધન, તથા કપટથી જેમ મિત્રાઈ, તેમ હિંસાથી ધર્મ થઈ શકતો નથી.

^૨ શિલાં ^૩ સમધિરૂઢાશ્ચ, ^૪ નિમજ્જન્તિ ^૫ જલાન્તરે ।

^૬ હિંસાશ્રિતાશ્ચ ^૭ તે ^૮ તદ્વત્, ^૯ સમાશ્રયન્તિ ^{૧૦} દુર્ગતિમ્ ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-જેમ પથરપર ચઢીને તરવાની ઇચ્છા કરનારા પાણીમાં ડુબે છે, તેમ હિંસાને આશ્રિત થએલાં પ્રાણીઓ દુર્ગતિમાં જાય છે.

^૧ લાવણ્યરહિતં ^૨ રૂપં, ^૩ વિવિધા ^૪ વર્જિતં ^૫ વપુઃ ।

^૬ જલત્યક્તં ^૭ સરોભાતિ, ^૮ તથા ^૯ ધર્મો ^{૧૦} દયાં ^{૧૧} વિના ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:-લાવણ્ય વિનાનું જેમ રૂપ, વિદ્યા વિનાનું જેમ શરીર, તથા જળવિનાનું જેમ તળાવ, તેમ દયા વિના ધર્મ શોભતો નથી.

प्रतीतिभंगकृत्वात्र, परत्र दुःखकारणम् ॥ २१ ॥

याऽरण्ये रोदनात्सिद्धिः, यां सिद्धिः क्लीबकोपनात् ।

અર્થ:-રણમાં જઈ રડવાથી જે સિદ્ધિ થાય, નર્પુસકના ક્રોધથી જે સિદ્ધિ થાય, તથા કૃતજ્ઞ માણસની સેવાથી જે સિદ્ધિ થાય, તે સિદ્ધિ જ્યોત્સ્ન ઝાલવાથી થાય છે.

तथा सत्यं विना धर्मः, पुष्टिं नायाति कर्हिचित् ॥२३॥

અર્થ:-જેમ અગ્નિથી સિંચાતું વૃક્ષ વૃદ્ધિ પામતું નથી,
તેમ સત્ય વિના ધર્મ કોઈપણ સમયે પુષ્ટિને પામતો નથી.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

અસત્યવક્તુર્મુવિપક્ષપાતે, કુર્યાન્નવિદ્વાન્ કિલસંકટેઽપિ
 ૧૧ ૧૪ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૫ ૧૬ ૧૮ ૧૭
 તેન મુર્ધ્વ હી વસુરાજવત્સ, હ્રાપવાદં નરકં પરન્ન ॥૨૧॥

અર્થ:-વિદ્વાન્ માણસે ખરેખર આ જગતમાં અસત્ય બોલનારનો સંકટ આવે તોપણ પક્ષપાત કરવો નહિ, કેમકે, તેથી તો માણસ જરૂર વસુરાજની માફક આ લોકમાં અપવાદને અને પરલોકમાં નરકને મેળવે છે.

(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

ક્ષાતરાણાં યથા ધૈર્યં, વંધ્યાનાં સંતતિર્યથા ।
 ૧૨ ૧૧ ૭ ૮ ૧૦ ૯
 ન વિશ્વાસસ્તથા લોકે, નૃણામદત્તહારિણામ્ ॥૨૨॥

અર્થ:-ખીકણ માણસોને જેમ ધૈર્ય, તથા વંઝીઆઓને જેમ સંતતિ હોતી નથી, તેમ આ દુનિયામાં ચોરી કરનારાઓનો વિશ્વાસ હોતો નથી.

કુક્ષિં શાકેન પૂર્યેત, યદિસ્તોકં ધનાર્જનમ્ ॥
 ૭ ૯ ૮ ૧૦ ૧૧ ૧૪ ૧૨ ૧૩

પરંનાડદત્તમાદયા, ચતઃ સ્યાદ્ભુપતેર્ભયમ્ ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:-જો શોડું ધન કમાતા હોઈએ તો ફક્ત શાકથીજ પેટ ભરવું, પણ જેથી રાજાનો ભય થાય એવી ચોરી કરવી નહિ.

૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯
અદત્તં ધનં નાદયા, ત્સુસ્થલિપ્સુર્હિમાનવઃ ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪
સસયોદુઃસ્થમાપ્નુયાન્મંદુકચૌરવત્કિલ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ:-સુખ મેળવવાની ઇચ્છાવાળા માણસે ચોરીનું ધન લેવું નહિ, કેમકે, તેથી તેને મંદુક ચોરની માફક તુર્ત દુઃખ મળે છે.

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
અનિષ્ઠઃ સ્વેચ્છે ધૂકઃ, સ્વામિદ્રોહી નરેષુ ચ ।

૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૬
અનીષ્ઠાદપ્યનિષ્ઠંચ, અદત્તમપલક્ષણે ॥ ૨૮ ॥

અર્થ:-પક્ષીઓમાં ધુવડ અનિષ્ઠ છે, તથા માણસોમાં સ્વામિનો દ્રોહ કરનારો અનિષ્ઠ છે, અને અપલક્ષણમાં ચોરી અનિષ્ઠથી પણ અનિષ્ઠ છે.

(શાર્દૂલચિક્રોડિતવૃત્તમ્)

૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
માઽદત્તંહિ ગૃહાણ વસ્તુ યદિ-ચેત્ તન્નાઽસ્તિ યદ્ભુજ્યતે,

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯ ૨૦ ૨૧ ૨૨ ૨૩ ૨૪
ધૈર્યં ધેહિ તથાપિ પક્ષિનિવહા નીરં લભન્તે સ્થલે ।

૨૪ ૨૫ ૨૬ ૨૭ ૨૮ ૨૯ ૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫
દત્તં યેન વપુઃ સગવ ભુવિ નો ચિન્તાં કરિષ્યત્યહો,

૩૦ ૩૧ ૩૨ ૩૩ ૩૪ ૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૩૯ ૪૦ ૪૧
કા વાર્તા શ્વલુ તાઃ સમગ્રરચનાશ્રિતા ચ તસ્મિન્ સ્થિતા ॥

અર્થ:-હે પ્રાણી ! તું ચોરીની વસ્તુ ગ્રહણ નહિ કરે ?

(૧૮૫)

જો તારી પાસે તે વસ્તુ ન હોય, તો જે તું લોગવે છે તેમાંજ ધૈર્ય એટલે સંતોષ રાખ ? કેમકે પક્ષિઓના સમૂહો સ્થળપર જળને મેળવે છે; વધારે શું કહેવું ? જેણે આ શરીર આપ્યું છે, તેજ જગત્માં આપણી શ્રીકર કરશે, અને તે સમગ્ર રચના તથા ચિંતા તેનામાંજ રહેલી છે.

મૈથુનદ્વાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

^{૪ ૨ ૩ ૧ ૬ ૭ ૮ ૫ ૬}
સ્ત્રીલુબ્ધો જગતિ યશ્ચા, ડત્યજગદાસ્તુ તં નરમ્ ।

^{૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૬ ૧૫ ૧૪}
દાસીલુબ્ધ્યા યથા મુંજો, ડપકીત્યૌ ગીયતે ન કિમ્ ॥

અર્થ:-જગત્માં જે માણસ સ્ત્રીઓમાં લુબ્ધ થયો છે, તે માણસને યશો લ્યજો છે; કેમકે દાસી પ્રત્યેના લુબ્ધભાવથી મુંજરાજની શું અપકીર્તિ નથી થઈ અર્થાત્ થઈ છેજ.

^{૧૮ ૨ ૩ ૪ ૮ ૭ ૫ ૬}
અન્નદુષ્ટામુસેમિષ્ટા, અનિષ્ટા કા અતઃ પરમ્ ।

^{૧૧ ૧૨ ૧૦ ૬}
વિષવલ્લરીવત્યાડ્યા, જ્ઞાનિભિઃ સુખકામિભિઃ ॥૩૧

અર્થ:-અંતરંગમાં દુષ્ટ, તથા મ્હોટે મીઠી એવી આ સ્ત્રીથી અન્ય કઈ વસ્તુ અનિષ્ટ છે ? માટે સુખની ઇચ્છા કરનારા જ્ઞાનીઓએ ઝેરી વેલડીની માફક તેણીને ત્યજવી.

^{૨ ૧ ૫ ૩ ૪}
ઉગ્રસંભોગતઃ સૂરિ, કંતા હિ નરકં ગતા ।

^{૮ ૮ ૭ ૬ ૧૦ ૧૧}
સ્વર્ગં ગતઃ પ્રદેશી ચ, તત્ર સંવરકારણમ્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:-સૂરિકંતા ઉચ્ચસંલોગથી નરકે ગએલ છે, અને પ્રદેશી રાજા સ્વર્ગે ગએલ છે, તેમાં સંવર કારણરૂપ છે.

૫ ૬ ૭ ૮ ૨ ૩ ૪
અન્તઃ શ્યામા બહિઃ શ્યામા, રક્ષાયા ગુટિકા ઇવ ।

૯ ૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧ ૧૩
બહિર્દષતિ સૌંદર્ય-મંતસ્તામસ્મરાશયઃ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:-તે સ્ત્રીઓ રાખની ગોળીની માફક અંદર અને બહારથી સ્થામ હોય છે, વળી બહારથી સુંદરતાને ધારણ કરે છે, પણ અંદર તો ભસ્મના ઢગલા તુલ્ય છે.

(શાર્દૂલચિક્રોદિતપૃત્તમ)

૪ ૨ ૫ ૬ ૭ ૮
શ્રીમત્કોણિકરાદ ચ ચેટકનૃપૈઃ સાકં મહત્સંગરં,

૯ ૧૦ ૩ ૧
ચક્રાણઃ કિલકામકેલિકલિતઃ પદ્માવતીપ્રેરિતઃ ।

૧૩ ૧૫ ૧૪ ૧૬ ૧૭ ૧૧ ૧૮
ભોગારક્તમના નૃપો મણિરથો આત્રાસમં ચાક્રોત્,

૧૯ ૧૨ ૨૦ ૨૧ ૨૪ ૨૩ ૨૨
દ્રોહં મોહવશાત્પરંતુ તદનુ પ્રાપ્તં ફલં કીદશમ્ ॥૩૪॥

અર્થ:-પદ્માવતીથી પ્રેરાએલા તથા કામક્રોડાથી યુક્ત થએલા એવા શ્રીમાન્ કોણિક રાજાએ ચેડારાખની સાથે મહોટો રણસંગ્રામ કર્યો, વળી મોહના વશથી લોગોમાં આસક્ત થએલું છે મન જેનું એવા મણિરથ રાજાએ ભાઈની સાથે દ્રોહ કર્યો; પણ તેની પાછળ તેને ક્ષણ કેવું મળ્યું ?

પરિગ્રહકાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

^૧ પ્રમેદિનાં ^૫ વિષં ^૨ સર્પિં, ^૪ મૈથુનં ^૩ ચક્ષુરોગિણામ્ ।

^૬ તદ્વિશ્વેશોષજંતૂનાં, ^૭ કાલકૂટઃ ^૮ પરિગ્રહઃ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:-પ્રમેહના રોગવાળાને ધી જેમ ઝેરરૂપ છે, તથા ચક્ષુના રોગીઓને મૈથુનજેમ ઝેરરૂપ છે, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પરિગ્રહ ઝેરરૂપ છે.

^૧ યથાબ્ધેર્જલવિન્દનાં, ^૩ સંલગ્નાનંવાત્ર ^૪ લભ્યતે ।

^૬ તથૈવ ^{૧૦} ધનલુબ્ધાનાં, ^{૧૧} દુઃસ્વમાનં ^{૧૨} ન ^{૧૩} દ્વિષ્યતે ^{૧૪} ॥ ૩૬ ॥

અર્થ:-જેમ આ જગત્માં સમુદ્રના પ્રાણીના બિંદુઓની સંખ્યા મળતી નથી, તેમ ધનના લોભીઓના દુઃખોનું પ્રમાણ દેખાઈ શકતું નથી,

^૩ અશુષ્કં ^૪ યદિ ^૫ વા ^૬ શુષ્ક, ^૧ મગ્નિઃ ^૭ કિં ^૮ ગણયેન્ ^૨ કદા ।

^{૧૦} પરિગ્રહરતસ્તદ્ન, ^{૧૩} ન ^{૧૪} જાનીતે ^{૧૧} પરં ^{૧૨} નિજમ્ ॥ ૩૭ ॥

અર્થ:-અગ્નિ શું લીલું કે સૂકું ગણે છે ? તેમજ પરિગ્રહમાં આસક્ત થએલો માણસ પણ પોતાનું કે પરનું જાણી શકતો નથી.

(૧૮૮)

શીતજ્વરીવ શીતેન, વસ્ત્રાવૃત્તોઽપિ પીડ્યતે ।

પરિગ્રહી ધનાસક્તઃ, પીડ્યતે ધનતૃષ્ણયા ॥ ૩૮ ॥

અર્થ:-જેમ શીતજ્વરથી વ્યાપ્ત થએલો માણસ વસોથી પીડાયા છતાં પણ પીડા પામેછે, તેમ ધનનો લોભુષ પરિગ્રહ-ધારી માણસ ધનની તૃષ્ણાથી પીડાય છે.

(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ)

ગિર્યારોહણતાં સમુદ્રતરણં દેશાટનામેવનં,

પાનાલે વિવરે પ્રવેશકરણં નિઃશંકમિત્યાદિકામ્ ।

યઃ કૃત્વાચ પરિગ્રહૈકહૃદયશ્ચેષ્ટામનેકામિહ,

મૃત્વેતો નરકાવટેષુ ગમનં ચક્રી સુભૂમોઽકરોત્ ॥૩૯॥

અર્થ:-પર્વતપર ચઢવાપણું, સમુદ્રમાં તરવાપણું, દેશાટન, પાતાળ તથા ભોયરામાં પ્રવેશ, ઇત્યાદિ અનેક પ્રકારની ચેષ્ટા સુભૂમ ચક્રીએ પરિગ્રહમાં આમૃત થઈને અહિં કરી અને તેથી તે મૃત્યુ પામીને નરકમાં ગયો.

ક્રોધદ્વાર-(અનુદુષ્ટવૃત્તમ)

દંડમુષ્ટિપ્રહારાય, નર્થાન્ કરોત્યનેકશઃ ।

મૃતાવેષ્ટિબલ્લોકે, કોપયુક્તો હિ માનવઃ ॥ ૪૦ ॥

અર્થ:-ક્રોધયુક્ત માણસ દુનીયામાં બીજે મૂતથી ભરા-
એલો હોય નહિ? તેમ દંડ, મુદ્રિઆદિકના અનેક પ્રહારો
રૂપી અનર્થોને કરે છે.

^૧દુર્ગતિપ્રાપ્તે, ^૨પક્ષો, ^૪વિપક્ષઃ ^૩શુભકર્મણામ્ ।

^૬સપક્ષ ^૫આપદઃ ^૭ક્રોધઃ, ^૮સ ^{૧૦}કેનાઽઽદ્રિયતે ^{૧૧}તતઃ ॥૪૧॥

અર્થ:-દુર્ગતિની પ્રાપ્તિમાં પક્ષ કરનારો, તથા શુભકાર્યોનો
શત્રુભૂત, તેમજ આપદાનો સોબતી એવો ક્રોધ છે, માટે તે
કારણથી તેને કોણ અંગીકાર કરે ?

^૪જ્વલદ્બન્નૂલવદ્ભ્રાતિ, ^૫કાયઃ ^૨પ્રાયોઽતિકોપિનઃ ।

^૬મુલે ^૭છાયાન્તરેદાહઃ, ^૮સર્વે ^{૧૦}વાં ^{૧૧}ભીમદર્શનઃ ॥૪૨॥

અર્થ:-અત્યંત ક્રોધી એવા માણસનું શરીર પ્રાયઃ ફરીને
બળતા આવળસમાન શોભે છે, તથા મુખને વિષે છાયા,
અને અંતરમાં દાહવાળો એવો તે સર્વને ભયંકર દર્શનવાળો
થાય છે.

^૨આકરઃ ^૧સર્વદોષાણાં, ^૪ગુણાનાં ^૩ચ ^૫દવાનલઃ ।

^૭સંકેતોઽસ્થિલકષ્ટાનાં, ^૮ક્રોધસ્ત્યાજ્યો ^{૧૦}મનીષિના ॥૪૩॥

અર્થ:-સર્વ પ્રકારના દોષોની આવળસમાન, તથા ગુણોને

(૧૯૦)

ખાળવામાં દાવાનળ તુલ્ય, અને સમગ્ર દુઃખોના સંકેતરૂપ
એવો ક્રોધ બુદ્ધિવાન્ માણસે ત્યાગ કરવા લાયક છે

(ઘસન્તતિલકાવૃત્તમ્)

ક્રોધાભિભૂતપુરુષા^૧ નરકે^૨ વ્રજેયુઃ^૩-

સ્તગ્રાપિ^૪ તાડનનિબંધનમારણોત્થમ્^૬ ।

દુઃસ્વં^{૧૧} ઘનં^{૧૦} ચ^{૧૨} સહનં^{૧૪} કૃતકર્મણાં^{૧૩} ચ^૪,

શ્રીકૃષ્ણવજ્રનગણાઃ^૮ સમુપાર્જયન્તિ^૭ ॥ ૪૪ ॥

અર્થ:-ક્રોધથી પરાભવ પામેલા પુરૂષો નરકમાં જાય છે,
તથા ત્યાં પણ તાડન, બંધન, મરણ આદિકથી ઉત્પન્ન થાએલા
દુઃખને મેળવે છે; અને એવી રીતે માણસોના સમૂહો શ્રી
કૃષ્ણની માફક પોતે કરેલાં કર્મોને ભોગવે છે.

માનદ્વાર-(અનુદુષવૃત્તમ્)

યઃ^૧ સ્તબ્ધો^૪ ગુરુણા^૨ સાક,^૩ મન્યસ્ય^૫ નમનં^૬ કુતઃ^૭ ।

ન^{૧૨} છાયાયૈ^{૧૧} ન લાભાય,^{૧૪} માની^{૧૩} કંથેરવન્નૃણામ્^૮ ॥ ૪૫ ॥

અર્થ:-જે માની માણસ ગુરૂની સમીપે પણ અઘ્ઘક થઈને
રહે છે, ત્યારે ખીબાને નમવાની તો વાતજ શી કરવી ? અને
એવીરીતે માની માણસ કંથેરના વૃક્ષની માફક માણસોને
છાયાદાયક કે લાભદાયક થઈ શકતો નથી.

^{૪ ૫ ૬ ૭ ૩ ૨ ૮ ૯ ૧}
સ્થાણુર્વા પુરુષો વાઽયં, દૃષ્ટેતિ તર્કયન્તિયમ્ ।

^{૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૨}
સ માની દૂરતસ્ત્યાજ્યો, નમ્રાદિગુણવર્જનાત્ ॥૪૬॥

અર્થ:-જેને જોઈને આ હુંહું છે કે પુરુષ છે ? એમ લોકો તર્ક કરે છે, માટે તે પ્રમાણે નમ્રાદિક ગુણોથી રહિત થએલા માનીને દૂર ત્યાજવો.

^{૬ ૮ ૭ ૫ ૧૦ ૧૨ ૧૧ ૯}
શિક્ષાં લભતે નો માની, વિદ્યામીયાન્ન કર્હિંચિત્ ।

^{૧ ૨ ૩ ૪}
વિન્યાદિક્રિયાશૂન્યઃ, સ્તંભવસ્તન્ધતાં ગતઃ ॥૪૭॥

અર્થ:-વિન્યાદિકની ક્રિયાથી શૂન્ય થએલો, તથા સ્તંભની માફક સ્તંભપણુને પ્રાપ્ત થએલો એવો અહંકારી માણુસ શિખામણુને પામતો નથી, તેમજ કોઈપણ સમયે વિદ્યાને પ્રાપ્ત થતો નથી.

^{૧ ૨ ૩ ૬ ૪ ૫}
અરણ્યજં તરોઃ પુષ્પં, સમુદ્રાંભશ્ચ શીતલમ્ ।

^{૮ ૭ ૯ ૧૦ ૧૧}
લાવણ્યં દંભિનાં તદ્, ન્માનિમાનં નિરર્થકમ્ ॥૪૮॥

અર્થ:-જેમ વનમાં ઉત્પન્ન થએલું પુષ્પ, તથા સમુદ્રમાં રહેલું શીતળ પાણી, અને જેમ કપટી માણુસનું લાવણ્ય તેમ માનીનું માન નિરર્થક છે.

(૧૯૨)

(શ.લિનીવૃત્તમ્)

^૧ ધાત્રા ^{૧૦} દત્તં ^૨ માનવત્યા ^૩ લઘુત્વં,
^૪ માનોન્મત્તે ^૫ રાવળે ^૬ દુર્મતિત્વમ્ ।
^૭ દર્પોત્કૃષ્ટે ^૮ કોણિકે ^૯ દુર્ગતિત્વં,

^{૧૦} દુષ્ટાન્માનાત્સદ્ગતિઃ ^{૧૧} કેન ^{૧૨} લઘ્વા ^{૧૩} ॥ ૪૯ ॥ ^{૧૪}

અર્થઃ—માનવતીને દેવે લઘુતા આપી, તથા અહંકારથી ઉન્મત્ત થએલા રાવળને દુર્મતિપણું આપ્યું, કોણિકરાખીને દુર્ગતિપણું, આપ્યું, એવી રીતે દુષ્ટ એવા માનથી કોણે મુગતિ મેળવી છે ? અર્થાત્ કોઈએ પણ નથી મેળવી.

માયાદ્વાર—(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

^૪ માયોત્પન્નાદવિશ્વાસા, ^૫ ન્મુગ્ધામૃતોઽપિ ^૧ માનુષઃ ^૨ । ^૩

^૮ પરસદ્મપ્રવેશં ^૯ ચ, ^{૧૦} નાપ્નુયાત્ ^{૧૧} શ્વાનવત્સદા ^{૧૨} ॥ ૫૦ ॥ ^{૧૩}

અર્થઃ—મુખે મીઠવચન બોલનારો એવો પણ માણસ કપટથી થએલા અવિશ્વાસથી, હુમેશાં કુતરાની માફક અન્યના ઘરમાં પ્રવેશ કરી શકતો નથી.

^૧ છદ્મના ^૨ પઠિતં ^૪ શાસ્ત્રં, ^૩ તદનર્થાય ^૬ કેવલમ્ । ^૫

^૭ હરિભદ્રસ્ય ^૮ શિષ્યાણાં, ^૯ ફલં ^{૧૦} કિમુત ^{૧૧} ન ^{૧૨} શ્રુતમ્ ॥ ૫૧ ॥

અર્થ:-કપટથી ભણેલું શાસ્ત્ર પણ કેવળ અનર્થ માટેજ થાય છે, કેમકે, તેથી હરિભદ્રાચાર્ય મહારાજના શિષ્યોને થએલું કૃણ શું આપણે શાસ્ત્રોમાં નથી સાંભળ્યું ? અર્થાત્ સાંભળ્યું છે.

માયયા યત્તપસ્તર્સ, મહાબલેન સાધુના ।

સ્ત્રીવેદો હ્યર્જિતસ્તેન, મુક્તો મહ્ત્વીભવે ચ સઃ ॥૬૨॥

અર્થ:-વળી મહાબળ સાધુએ પણ કપટથી જે તપસ્યા કરી, તેથી તેમણે સ્ત્રીવેદ ઉપાર્જન કર્યો, અને તે સ્ત્રીવેદ તેમને શ્રીમદ્વીનાથ જિનેશ્વરના ભવશ્ચ્છેદન લોગવવો પડ્યો.

(સ્વધરાવૃત્તમ્)

દાસીપુત્રઃ સુરૂપઃ કપિલ ઇતિ નરર્થચમાનોઽપિ દારે,

રુક્તવા ત્યક્તશ્ચ ધિક્ત્વાં પદુનરવચનૈર્નિચમાનઃસમંતાત્ ।

માયાયા હેતુરત્ર ભવ સુગુણનિધે મન્ય માયાવિરક્તો,

માયા સંસારમૂલં પ્રણિજગદુરિતિ સ્વસ્તિકારા જિનેન્દ્રાઃ ॥

અર્થ:-લોકોથી નમસ્કાર કરાતો તથા ઉત્તમરૂપવાળો એવો પણ કપિલ “તું દાસી પુત્ર” માટે તને ધિક્કાર છે, એમ કહીને શું સ્ત્રીએ તેને તજ્યો નહિ ? અર્થાત્ તજ્યોજ. તથા તે પાંડિત લોકોના વચનોથી ચારે બાજુથી નિંદાપાત્ર

થયો, અહિં તેમ થવામાં હેતુબૂત માયાજ હતી, માટે હે ઉત્તમ ગુણોના ભંડારસચ્ચાત ભવ્ય માણસ ? તું માયાથી એટલે કપટથી વિરક્ત થા ? માયા છે તે સંસારનું મૂળ છે, એમ કલ્યાણકારી શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુએ કહેલું છે.

લોભદ્વાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

^{૧ ૩ ૪ ૨ ૫ ૭ ૬}
સ્થલે ચરેચ્ચ બોહિત્થં, શિલાયામુદયેત્કજમ્ ।
^{૧૦ ૯ ૮ ૧૧ ૧૪ ૧૨ ૧૩}
લભેત્કં મૃગતૃષ્ણાત-સ્તદા હિ લોભતઃ સુખમ્ ॥૬૪॥

અર્થ:-જો સ્થળપર બહાણ આવે, પથરપર કમળ ઉગે, તથા અંબવાના પાણીમાંથી જો પાણી મળે, તો લોભથી સુખ મળે.

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮}
સર્પોઽનિષ્ટોઽથવા લોભો, દ્વયોર્લોભસ્ત્વનિષ્ટકઃ ।
^{૧૨ ૯ ૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૫ ૧૬}
દશેચ્ચ મર્દિતઃ સર્પો, લોભો દશતિ સર્વદા ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:-સર્પ દુઃખદાઇ કે લોભ દુઃખદાઇ એમ જો પ્રશ્ન પુછવામાં આવે તો, તેઓ બન્નેમાંથી લોભ દુઃખદાઇ છે; કેમકે, સર્પને તો જો મર્દન કરવામાં આવે તોજ ડંખે છે, પણ લોભ તો નિરંતર ડંખે છે.

^{૨ ૪ ૩ ૫ ૬ ૧}
સમુદ્રસ્યૈવ કલ્લોલા, ત્કલ્લોલો વર્ધતે યથા ।
^{૭ ૯ ૮ ૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૨}
તદ્વલ્લાભાચ્ચ લોભોઽપિ, મમ્મણવણિજો યથા ॥૬૬॥

(૧૨૫)

અર્થ:-જેમ સમુદ્રના મોજાથી મોજાં વધે છે, તેમ મમ્મણુ વણિકની માફક લાલથી લોલ પણ વૃદ્ધિ પામે છે.

૧૪ ૧૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
ગણયેન્નાપશબ્દં ચ, પિતરં ભ્રાતરં સુતમ્ ।

૯ ૧૨ ૧૧ ૩ ૧ ૧૦ ૨
અપવાદં ભયં મૃત્યો, લૌભી યથા ચ સદ્યપઃ ॥૬૭॥

અર્થ:-મદિરાપાન કરનારની માફક લોભી માણસ અપ-
શબ્દને, પિતાને, ભાઈને, પુત્રને, અપવાદને, તથા મૃત્યુના
ભયને પણ ગણકારતો નથી.

(શાર્દૂલવિક્રીડિતવૃત્તમ્)

૧ ૨ ૧ ૩ ૧૩
નાનાકર્મવિપાકપાકવસતાં હા નારકાણાં ભવે,

૬ ૫ ૭ ૪
માનાઽમાનવિચારમુક્તમનસાં કામં તિરસ્ક્યાં પુનઃ ।

૯ ૧૦ ૧૧
મૃત્યાનાં શુભધર્મકર્મધરતાં દેવાર્ચનં કુર્વતાં,

૧૨ ૧૪ ૧૬ ૧૮ ૧૭ ૧૬ ૧૫
લેશ્વાનાં શ્વલુ દુર્જયો હિ સતતં લોભો જગદ્વ્યાપકઃ॥૬૮

અર્થ:-હા ? નાના પ્રકારનાં કર્મોના વિપાકરૂપી પાકમાં
વસતા એવા નારકીઓના ભવમાં, તથા માન અપમાનના
વિચારથી રહિત છે મન જેમનાં એવા તિર્યચોના ભવમાં,
તેમજ શુભધર્મકાર્યોને ધારણ કરતા એવા મનુષ્યોના ભવમાં,
અને દેવપૂજા કરતા એવા દેવોના ભવમાં પણ, જગત્ત્રને

વ્યાપીને રહેલો એવો લોક ખરેખર નિરંતર દુઃખે કરીને
જીતાય તેવો છે.

રાગદ્વાર-(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ)

^૨મુચ્યતે ^૧ઠાં ^૩સ્વલા ^૪બદ્ધો, ^૫નાડી ^૬બદ્ધોઽપિ મુચ્યતે ।

^{૧૧}ન મુચ્યતે ^{૧૨}કથમપિ, ^{૧૩}પ્રેમ્ણા ^{૧૪}બદ્ધો ^{૧૫}નિરર્ગલઃ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:-સાંકળથી બંધાએલો પ્રાણી પણ મુકાય છે, તેમજ
દોરડાંથી બંધાએલો પ્રાણી પણ છુટો થઈ શકે છે, તથાપિ
પ્રેમથી બંધાએલો પ્રાણી કોઈપણ રીતે મુક્ત થઈ શકતો નથી.

^૨મર્તુર્વિરહતો ^૩નાર્યઃ, ^૪પ્રવિર્શલ્ય ^૫નલાન્તરે ।

^૬સ્વેચ્છયા ^૭ચ ^૮સહર્ષેણ, ^૯તત્ર ^{૧૦}પ્રેમપ્રવંચકઃ ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-પોતાના ભત્રીયારના વિરહથી સ્ત્રીઓ પોતાની ઈચ્છાથી
હર્ષસહિત જે અગ્નિમાં પ્રવેશ કરે છે, તેમાં પણ પ્રેમનોજ
પ્રવંચ છે.

^૫મનસ્તત્ર ^૬વચસ્તત્ર, ^૭જીવસ્તત્ર ^૮ૐવ ^૯સંવસેત્ ।

^{૧૧}નેત્રા ^{૧૨}વલોકનં ^{૧૩}તત્ર, ^{૧૪}રાગો ^{૧૫}યત્રોપતિષ્ઠતે ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:-જ્યાં રાગ રહેલો છે, ત્યાંજ મન, વચન અને
જીવ વસી રહે છે, તથા અંખોનું જોવાપણું પણ ત્યાંજ હોય છે.

રાગિણિ ગુણતાં પદ્યે, ^૨ ^૩ ^૬ ^૫ ^૭ ^૪ દ્વૈગુણ્યં હિ વિરક્તકે ।

રાગીગુણાવગુણં ચ, ^૧ ^{૧૦} ^૮ ^{૧૧} ^{૧૨} ^૯ નપરીક્ષતિ કહિંચિત્ ॥ ૬૨ ॥

અર્થ:-રાગી માણસ રાગી પ્રત્યે ગુણપણને જુવે, તથા વિરક્ત પ્રત્યે અવગુણપણને જુવે, એવી રીતે રાગી માણસ કોઈપણ દિવસે ગુણ અવગુણની પરીક્ષા કરતો નથી.

(શિશ્વરિણીવૃત્તમ્)

અયઃપોતો નીરે ^૧ ^૨ ^૪ ^૬ ^૭ તરતિ તપનઃ શીતકિરણં,

^૮ ^૫ ^૩ ^૯ ^{૧૦} દધાત્યેવં નિત્યં કિમુ કુમુદબંધુઃ સ્વરતરમ્ ।

^{૧૧} ^{૧૪} ^{૧૩} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૨} ^{૧૭} ^{૧૮} ઘરત્યુર્વી ગુર્વી કથમપિ ચ ભારેણ નમતિ,

^{૧૯} ^{૨૧} ^{૨૨} ^{૨૩} ^{૨૪} ^{૨૫} ^{૨૦}

તથા તીવ્રે રાગે કનકરથવચ્છંભવતિ ભોઃ ॥ ૬૩ ॥

અર્થ:-લોખંડનું વાહણ શું પાણીમાં તરે છે ? તથા સૂર્ય શું નિરંતર ઠંડાં કીરણ ધારણ કરે છે ? એ પ્રમાણે અન્દ્ર શું ઉષ્ણકીરણ ધારણ કરે ? મોટી પૃથ્વી કોઈ પ્રકારે પણ ભારથી નમે ખરી ? તે પ્રમાણે કનકરથ રાજાની માફક તીવ્રરાગ છતાં શું સુખ મળે ? અર્થાત્ નજ મળે.

દ્વેષદ્વાર-(અનુકૃપવૃત્તમ્)

^૧ ^૫ ^૪ ^૩ ^૬ ^૭ ^૮ યસ્માચ્ચ વદ્યતે કર્મ, તપસ્યતો ન મુચ્યતે ।

૧૦   ૨   ૧૧   ૧૨   ૧૩   ૧૪   ૧૫ ૧૩૯

તતપ્રાણિનામિતિજ્ઞાત્વા, સ્વાજ્યો દ્વેષોબુધૈઃ સ ચ ॥૬૪॥

અર્થ:-જે દ્વેષથી પ્રાણીઓને કર્મ બંધાય છે, તથા તપસ્યા તપતાં છતાં પણ જેથી પ્રાણીનો મોક્ષ થતો નથી; એમ બાણીને તે દ્વેષને પાંડિતોએ લખ્યો.

૨   ૪   ૩   ૬   ૫   ૧
સ્વકીયં પરકીયં ચ, દ્વેષાજ્ઞનં સદાજનાઃ ।

૬   ૭   ૮   ૧૧   ૧૦
વિહચ્ચેરન્ વાક્યશત્ત્વશ્ચ, બન્નૂલકંટકા યથા ॥૬૫॥

અર્થ:-માણસો દ્વેષથી બાવળના કાંટાની માફક નિરંતર પોતાના અને પારકા માણસને પણ વચનોરૂપી શબ્દોથી વીધે છે.

૨   ૩   ૧   ૪   ૫   ૮   ૭   ૬   ૯
યેષુ યાવચ્ચ સગોઽભૂત્, તેષુ તાવચ્ચ સદ્ગુણઃ ।

૧૦   ૧૧   ૧૪   ૧૩   ૧૫ ૧૬   ૧૨
દ્વેષોત્પન્નેષુ તેષ્વેવ, દોષં પદ્યેદિ કેવલમ્ ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-જે માણસોમાં જ્યાં સુધી રાગ હોય, ત્યાં સુધી તેઓમાં સદ્ગુણોને જુદાં છે; અને તેઓમાં જ્યારે દ્વેષ થાય, ત્યારે કેવળ તે દ્વેષજન્ય જુદાં છે.

૨   ૩   ૧   ૪   ૫   ૬
દ્વેષિણાં જ્વરિણાં લોકે, દ્વયોઃ સામ્યા પ્રતિક્રિયા ।

૭   ૮   ૯   ૧૦   ૧૧ ૧૨   ૧૩
ક્રૂરત્વં કટુકર્ત્વં ચ, બહિરંતોઽપિ તાપવાન્ ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:-રૂપી માણસ અને તાવવાળા માણસની તુલ્ય પ્રકૃતિ હોય છે; કેમકે, દ્વેષિમાં જેમ ક્રૂરપણું તેમ તાવમાં કટુકપણું

હોય છે, તથા બહારથી અને અંતરંગથી પણ તેઓ તાપવાળા હોય છે.

(શાર્દૂલચિક્રોદિતવૃત્તમ્)

શ્રીક્રીપાયનતાપસેન મહતી પ્રજ્જ્વાલિતા દારિકા,
દેષાદેવ ચ વર્ધમાનનગરે શ્રીશૂળપાણિરમૂત્ ।

મારી યેન વિમોચિતા ચ સહસા લોકાશ્ચ દુઃસ્વીકૃતા-
સ્તસ્માત્સોઽગ્ર વિમુચ્યતામિતિ જિનૈર્ગ્યાખ્યાયિ સંવેનવે

અર્થ:-દેવથી ક્રીપાયન નામના તાપસે મહાન્ દારિકા નામની નગરીને બાળી નાખી, તથા વર્ધમાન નામના નગરમાં જે શૂળપાણી યજ્ઞ થયો, કે જેણે તુર્ત ત્યાં મરકી ચલાવીને ઘણા લોકોને દુઃખી કર્યા, માટે તે દેવને ત્યજવો; એમ શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુઓએ નિષ્પાપી એવા સંઘની સમક્ષ કથેલું છે.

કલહદ્વાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

અગ્નિઃ સૂતે યથા ધૂમં, ધૂમઃ સૂતેઽસિનચુતિમ્ ।

અન્યાયોઽપયશઃ સૂતે, તદ્વત્કલેશશ્ચકિલ્લિષમ્ ॥૬૦॥

અર્થ:-અગ્નિ જેમ ધુંમાડાને, ધુંમાડો જેમ ક્યામ કંતિને, તથા અન્યાય જેમ અપયશને ઉત્પન્ન કરે છે, તેમ કલેશ દુઃખને ઉત્પન્ન કરે છે.

^૧સ્તોકોઽપ્યગ્નિર્દહત્યેવ, ^૨કાષ્ટાદિમૃતિં ^૩ઘનમ્ । ^૪

^{૧૦}વલેશલેશોઽપ્ર ^{૧૧}તદચ્ચ, ^{૧૨}પુષ્કિલિન્દ્ર ^{૧૩}દાહકઃ ॥ ૭૦ ॥

અર્થ:-થોડા અગ્નિ જેમ ઘણાં કાષ્ટઆદિકને બાળે છે, તેમ કલેશનો લેશમાત્ર પણ વૃદ્ધિ પામીને શરીરને બાળે છે.

^૧કલંકેન ^૨યથા ^૩ચન્દ્રઃ, ^૪ક્ષારેણ ^૫લવણાંબુધિઃ ।

^{૧૦}કલહેન ^{૧૧}તથા ^{૧૨}ભાતિ, ^{૧૩}જ્ઞાનવાનપિ ^{૧૪}માનવઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ:-કલંકથી જેમ ચન્દ્ર, તથા ખારથી જેમ લવણુ સમુદ્ર, તેવી રીતે જ્ઞાની એવો પણ માણસ કલહથી શોભે છે.

^૨આત્માનં ^૪તાપયેન્નિત્યં, ^૩તાપયેન્ન ^૫ચ ^૬પરાનપિ । ^૭

^{૧૦}ઉભયોર્દુઃસ્વકૃત્વલેશો, ^{૧૧}યથોષ્ણરેણુકા ^{૧૨}ક્ષિતૌ ॥ ૭૨ ॥

અર્થ:-આ પૃથ્વીમાં ઉષ્ણ થએલી રેતીની માફક કલેશ છે તે પોતાને અને પરને પણ નિરંતર તાપ આપે છે, અને એવી રીતે કલેશ બાળનેને દુઃખ કરનારો છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^૨સંગ્રામતોઽનેન ^૧સુગ્વં ^૩હ્યવાસ, - ^૪

^૬મિતિશ્રુતં ^{૧૦}કેન ^{૧૧}ન ^{૧૨}દૃષ્ટસુવ્યર્ગમ્ ।

^{૧૨ ૧૩} કંસેન સા ^{૧૪ ૧૫ ૧૬} જીવયશાશુ લેમે,

^{૧૮} યા ^{૧૯ ૨૦} યુગ્મવંશક્ષયકારિણી ચ ॥ ૭૩ ॥

અર્થ:-સંગ્રામ કરવાથી આ અમુક માણસને સુખ મળ્યું, એવી રીતે દુનિયામાં કોણે સંલગ્ન અથવા દીકું છે ? અર્થાત્ કોઈએ પણ નહિ. કેમકે, કંસે જીવયશાને તુર્ત મેળવી, અને તે બન્ને વંશનો નાશ કરનારી થઈ.

અભ્યાસ્યાનદ્વાર-(અનુદુષ્ટત્તમ)

^૧ કાચકામલદોષેણ, ^૪ પશ્યેન્નેત્રે ^૩ વિપર્યયમ્ ।

^૬ અભ્યાસ્યાનં ^{૭ ૫ ૮} વદેજ્જીહ્વા, ^{૧૦ ૯ ૧૧} તત્ર રોગઃ ક ડચ્યતે ॥૭૪॥

અર્થ:-માણસ કાચકામળ નામના દોષથી નેત્રમાં વિપરીતપણું જુવે છે; પરન્તુ જીભ જે અભ્યાસ્યાન બોલે છે, તેમાં કયો રોગ કહેવાય છે ?

^૩ યથાઽભક્ષ્યં ન ^{૪ ૫ ૬} અક્ષ્યેત, ^૭ દ્વાદશવ્રતધારિભિઃ ।

^{૧૧ ૧૨ ૧ ૧૩} અભ્યાસ્યાનં ન ^{૧૪ ૯ ૧૦} ચોચ્યેત, ^૮ તથા કસ્યાપિ પંડિતૈઃ ॥૭૫॥

અર્થ:-જેમ બારવ્રતધારીઓ અલક્ષ્ય વસ્તુ ખાતા નથી, તેમ પંડિતો કોઈનું અભ્યાસ્યાન બોલતા નથી.

(૨૦૨)

(શાલિનીવૃત્તમ)

અગ્નિઃ સ્તોકાદૃદ્ધિમાયાતિ યોગાત્,

તદૃદ્ધિઃ કલેશલેશઃ પ્રયાતિ ।

અભ્યાખ્યાનાત્ સ્તોકતઃ કર્મ વૃદ્ધિઃ,

પ્રાપ્નોત્યેવં કષ્ટતઃ સા ન યાતિ ॥ ૭૬ ॥

અર્થઃ—જેમ અગ્નિ થોડા યોગથી વૃદ્ધિ પામે છે, તેમ કલેશ પણ વૃદ્ધિ પામે છે, અને થોડા અભ્યાખ્યાનથી કર્મ વૃદ્ધિ પામે છે, અને તે કર્મોની વૃદ્ધિ એવી રીતે કષ્ટથી પણ બાતી નથી.

(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

દેવેષુ કિલ્બિષો દેવો ગ્રહેષુ ચ શનૈશ્ચરઃ ।

અભ્યાખ્યાનં તથા કર્મ, સર્વ-કર્મસુ ગર્હિતમ્ ॥ ૭૭ ॥

અર્થઃ—જેમ દેવોમાં કિલ્બિષદેવ, તથા ગ્રહોમાં શનિ^{૧૨}ચર, તેમ અભ્યાખ્યાન સર્વ કર્મોમાં નિર્દનિક છે.

(શાલિનીવૃત્તમ)

દેવૈશ્ચંપાદ્યારસુદ્યાટિતં તત્,

સૌમદ્રાયાઃ શીલમાહાત્મ્યમેવ ।

૯ ૧૧ ૧૬ ૮
મિથ્યાત્વિન્યાદુર્ગતિત્વં હિ તસ્યાઃ,

૧૦ ૧૩ ૧૪ ૧૨ ૧૫
શ્વશ્વવા અભ્યાખ્યાનમેવાત્ર હેતુઃ ॥ ૭૮ ॥

અર્થઃ:-દેવોએ ચંપાનગરીનું દ્વાર ઉઘાડ્યું, તેમાં હેતુ-
ભૂત સુભદ્રાના શીળનું મહાત્મ્યજ હતું, તથા તેની મિથ્યા-
ત્વિની સાસુનું જે દુર્ગતિપાત્રું થયું, તેમાં ફક્ત અભ્યાખ્યાનજ
હેતુભૂત હતું.

પૈશૂન્યદ્વાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

૬ ૯ ૨ ૧ ૪ ૩ ૭ ૮ ૫
અદાતા ચ યથા લોકે, વરો નિઃસ્વો ધની ન ચ ।

૧૦ ૧૧ ૧૬ ૧૫ ૧૩ ૧૨ ૧૪
મૂકો વરં ન વાક્દક્ષઃ, પૈશૂન્યં યદિ તિષ્ઠતિ ॥ ૭૯ ॥

અર્થઃ:-જેમ દુનીયામાં નિર્ધન સારો છે, પણ દાન નહિ
કરનારો એવો ધનવાન સારો નથી, તેમજ મુંગો માણસ
સારો છે, પણ જે ચુગલીને એટલે અન્યની ચાલીને ધારણ
કરે છે, એવો વાચાળ માણસ પણ સારો નથી.

૬ ૬ ૧૦ ૭ ૯
દાનશીલત્વપોભાવે, રસ્યૈધતે વૃષો મુવિ ।

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
યસ્ય મનોવચઃ કાર્યૈઃ, પૈશૂન્યં નાભિસંશ્રયેત્ ॥ ૮૦ ॥

અર્થઃ:-જે માણસને મન, વચન અને કાપાથી ચુગલી
આશ્રય કરીને રહેલી નથી, તેનો ધર્મ, દુનિયામાં દાન, શીળ,
તપ અને ભાવથી વૃદ્ધિ પામે છે.

અન્યસ્ય^૨ તાપનાચર્ય^૩, પૈશૂન્ય^૪ ક્રિયતે^૫ જનૈઃ^૧ ।

સ્વાત્મા^૮ હિ^૭ તપ્યતે^૯ તેન,^૬ યદુસં^{૧૧ ૧૨} સ્યાત્ફલં^{૧૪ ૧૪} ચ^{૧૦ ૧૩} તત્ ॥૮૧॥

અર્થ:-ખીજને ખેદ આપવા માટે માણસો જે યુગલી કરે છે, તેથી ઉલટો પોતાનો આત્મા ખેદ પામે છે. કેમકે, જેવું વાળું હોય તેવું ક્ષણ મળે છે.

દાનં^૬ ચ^૯ વિફલં^૮ નિત્યં,^૭ શૌર્યં^{૧૦} તસ્ય^૫ નિરર્થકમ્^{૧૧} ।

પૈશૂન્યં^૪ કેવલં^૩ ચિત્તે,^૨ વસેગ્નસ્યાઽગ્યશો^{૧૩ ૧૨} મુવિ ॥૮૨॥

અર્થ:-જેના મનમાં કેવળ યુગલીજ રહેલી છે, તેનું દાન હમેશાં નિષ્ફળ જાય છે, તથા તેનું પરાક્રમ પણ નિષ્ફળ થાય છે, અને તેનો અપયશ પૃથ્વીમાં વિસ્તાર પામે છે.

રતિ-અરતિદ્વાર.

ન^૩ વિગ્રતેરતિઃપ્રાજ્ઞૈ,^{૪ ૨} ન^{૧ ૭} વિગ્રેતારતિઃ^{૮ ૬} પુનઃ^૫ ।

કર્માધીનં^{૧૧} ચ^૯ સર્વં^{૧૦} સ્યા,^{૧૨ ૧૩} તતસ્તામલ્પતાંકુરુ^{૧૪ ૧૬} ॥ ૮૩ ॥

અર્થ:-ડાહ્યા માણસોને રતિ તેમજ અરતિ વિદ્યમાન હોતી નથી, કેમકે, સર્વ કર્મોને આધિન છે, માટે તે રતિ અરતિને અદ્ય કરે?

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬}
આદૌ રાગસ્તતો દ્વેષ, -સ્તસ્માત્કલેશપરંપરા ।

^{૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩}
તદ્વદાદૌ રતિશ્ચાર, -તિસ્તતઃ કર્મબંધનમ્ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ:-જેમ પ્રથમ રાગ અને તેથી દ્વેષ, તથા તેનાથી કલેશની પરંપરા થાય છે, તેમ પહેલાં રતિ, તેનાથી અરતિ અને તેથી કર્મબંધન થાય છે.

^{૨ ૧ ૪ ૩ ૬ ૫ ૮ ૭}
વરં છાયા વરં વાયુ, -વરં પુત્રો વરં ધનમ્ ।

^{૧૦ ૯ ૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫}
વરં બંધુવરં જાયે, -ત્યાદિરત્યુદ્ધવં વચઃ ॥ ૮૫ ॥

અર્થ:-છાયા ઉત્તમ છે, વાયુ ઉત્તમ છે, પુત્ર ઉત્તમ છે, ધન ઉત્તમ છે, બંધુ ઉત્તમ છે, તથા સ્ત્રી ઉત્તમ છે, ઇત્યાદિક વચન રતિથી ઉત્પન્ન થએલું બળુવું.

^{૨ ૧ ૩ ૪ ૫ ૬}
ઉષ્ણ છાયા ધનં સ્તોકં, વાયુર્લૂતાદિસંયુતઃ ।

^{૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨}
કુપુત્રઃ કુલટારામે, -ત્યાદિરત્યુદ્ધવં વચઃ ॥ ૮૬ ॥

અર્થ:-છાયા ઉષ્ણ છે, ધન થોડું છે, વાયુ લૂ આદિક-વાળો છે, પુત્ર દુરાચારી છે, સ્ત્રી કુલટા છે. ઇત્યાદિક વચન અરતિથી ઉત્પન્ન થએલું બળુવું.

^{૩ ૨ ૧ ૪}
રજાંસિ દશબા યત્રા, -ધ્વરોષ્ઠિકરીદ્વયમ્ ।

^{૫ ૬}
મૂર્ધ્વરસનાપરાપ, -વાદગૂર્થં સમુદરેત્ ॥ ૮૭ ॥

અર્થ:-જ્યાં ઠાંતોડપી રજકણો છે, તથા હોઠોડપી બન્ને ડીબડીઓ છે, એવી મૂર્ખોની જીભ, પરના અપવાદપી નિષ્ઠાને ઉપાડે છે.

૪ ૫ ૬ ૭ ૩ ૧ ૨ ૮ ૯
વક્તું નૈવ ક્ષમા જીહ્વા, યદિ મૂકસ્ય તદ્વરમ્ ।

૧૧ ૧૨ ૧૦ ૧૩ ૧૫ ૧૪ ૧૬
પરં પરાપવાદં ચ, જંજપ્યતે ન તદ્વરમ્ ॥ ૮૮ ॥

અર્થ:-જોકે મુંગા માણસની જીભ બોલવાને શક્તિમાન થતી નથી, તોપણ તે દ્રેષ છે, પરંતુ જે જીભ પરનો અપવાદ બોલે છે, તે ઉત્તમ નથી.

૩ ૪ ૧ ૨ ૫ ૬
વક્ત્રં પરાપવાદેન, સ્વસ્ય યત્સમલં કૃતમ્ ।

૮ ૭ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૨
તત્ત્વ કેનાપ્યુપાયેન, કર્તુ નાર્હતિ નિર્મલમ્ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ:-પરના અપવાદથી પોતાનું જે મુખ મલીનતાવાળું થએલું છે, તેને કોઈપણ ઉપાયથી નિર્મળ કરી શકાતું નથી.

૧ ૩ ૨ ૪
एके च जातिचंडालाः, कर्म-चंडाल-निंदकः ।

૮ ૫ ૬ ૭ ૮ ૧૦
જ્ઞાત્વેતિ હૃદયે સમ્યક્, પરાપવાદમાત્યજેત્ ॥ ૯૦ ॥

અર્થ:-આ દુનિયામાં કેટલાકતો જાતિચંડાળો છે, પરંતુ નિંદા કરનારાઓ તો કર્મચંડાળો છે; એમ સારી રીતે હૃદયમાં બાણીને પરના અપવાદનો ત્યાગ કરવો.

(૨૦૭)

માયામૃષાદ્વાર.

૧ ૨ ૩ ૪ ૬ ૮ ૫ ૭
મનસ્યન્યદ્વચસ્યન્યત્, માયામૃષા ચ સોચ્યતે ।

૯ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૧ ૧૫ ૧૬
કદાપિ સુગ્રદા ન સ્યા, -દ્વિશ્વે યથા પળાંગના ॥૧૧॥

અર્થ:-મનમાં કંઈક અને વચનમાં કંઈક, તેને “ માયા મૃષા ” કહેવાય છે; માટે જગત્માં જેમ વેશ્યા સ્ત્રી, તેમ તે કદાપી પણ સુખ કરનાર નથી.

૬ ૪ ૫ ૩ ૨
ફલં યથેદ્રવારુણ્યાઃ, કટુમાયામૃષાવચઃ ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૭ ૮ ૧
અંતરંગધિયા શ્રેય, -સ્કરં ન સ્યાન્નતોઽન્ન ચ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:-જેમ ઇન્દ્રવારુણી નામની વેલડીનું ફળ કડવું છે, તેવું માયામૃષા વચન કડવું છે; માટે અંતરંગ બુદ્ધિથી આ દુનિયામાં તે કલ્યાણકારી હોતું નથી.

૩ ૨ ૪ ૧ ૫
સ્વદ્ગધારાં મધુલિસાં, વિદ્ધિ માયામૃષાં તતઃ ।

૯ ૮ ૭ ૬
વર્જનીયા પ્રયત્નેન, વિદુષા શિવવાંછતા ॥ ૧૩ ॥

અર્થ:-માયામૃષાવાદને મધથી લીંપાએડી તલવારની ધારાસમાન બાણવું; તેથી કલ્યાણને ઇચ્છતા એવા પંડિતોએ પ્રયત્નપૂર્વક તેનો ત્યાગ કરવો.

^૨ મુઘપ્રતારણા^૩ચર્થ^૪ માયામૃષા^૧ વદેન્ન ચ ।

^૮ પૂર્વ^૭ સુધાનિમા^૬ સા^{૧૦} ચ, યતો^{૧૧}ન્તે^{૧૨} તત્ફલં^{૧૩} કદુ ॥૧૪॥

અર્થ:-લોળા માણસને ઠગવાઆદિક માટે માયામૃષાવાદ બોલવો નહિ, કેમકે, પહેલાં તો તે અમૃતસમાન લાગે છે, પરન્તુ પરિણામે તેનું ફળ કડવું છે.

મિથ્યાત્વ શલ્યદ્વાર.

^૧ શત્રુ^૩ભિર્નિહિતં^૪ શસ્ત્રં, શરીરે^૨ જગતિ^૬ નૃણામ્ ।

^૫ યથા^૮ વ્યથાં^૯ કરોત્યેવ, તથા^{૧૦} મિથ્યાત્વમાત્મનઃ^{૧૧} ॥૧૫॥

અર્થ:-શત્રુઓએ શરીરપર ફેંકેલું શસ્ત્ર જેમ આ જગત-માં માણસોને દુઃખ આપે છે, તેમ મિથ્યાત્વ શલ્ય આત્માને દુઃખ આપે છે.

^૨ દુર્વચનં^૩ પરાધોનં, શરીરે^૪ કષ્ટકારકમ્ ।

^૧ શલ્યં^૭ શલ્યતરં^૬ તસ્માત્, મિથ્યાત્વશલ્યમાત્મનિ^૮ ॥૧૬॥

અર્થ:-શલ્યસમાન દુર્વચન અને પરાધીનપણું જેમ શરીરને કષ્ટકારક છે, તેથી પણ વિશેષ શલ્યરૂપ એવું મિથ્યાત્વ આત્માને કષ્ટકારક છે.

સ્વાધ્યાયેન^૧ ગુરોર્ભક્ત્યા^૨, દીક્ષયા^૩ તપસા^૪ તથા^૫ ।

યેન^૭ કેનોપમેનૈવ^૮, મિથ્યાત્વશલ્યમુચ્ચરેત્^{૧૦} ॥ ૧૭ ॥

અર્થ:-સ્વાધ્યાય ધ્યાનથી, ગુરૂની ભક્તિથી, દીક્ષાથી તથા તપથી, એવી રીતે જો તે ઉદ્ધમથી મિથ્યાત્વરૂપી શલ્યનો ઉદ્ધાર કરે.

મિથ્યાત્વશલ્યમુન્મૂલ્ય^૧, સ્વાત્માનં^૨ નિર્મલીકુરુ^૩ ।

યથાઽજસ્રં^૪ સુસિંદૂર^૫, રજસા^૬ મુવિ^૭ દર્પણઃ^૮ ॥ ૧૮ ॥

અર્થ:-હે ભવ્ય પ્રાણી ? તું મિથ્યાત્વરૂપી શલ્યને મૂળમાંથી છોડીને તારા પોતાના આત્માને નિર્મળ કર ? કેની માફક ? તો કે નિરંતર સિંદૂરની રજથી દુનિયામાં જેમ દર્પણ નિર્મળ થાય છે તેમ.

ચૂતદ્વાર.

ન ચ^{૧૦} સ્યાદ્^૪ દ્રોહતઃ^{૧૧} પ્રેમ^૨, પરસ્ત્રી-લંપટાચ્ચ^૩ ॥

દયયા^૭ રહિતો^૮ ધર્મો^૯, યથા^૧ ચૂતાચ્ચ^{૧૩} તથા^{૧૪} ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-જેમ દ્રોહથી પ્રીતિ થતી નથી, પરસ્ત્રીના લંપટ-પણથી યથા થતો નથી, તથા દયા વિના જેમ ધર્મ થતો નથી, તેમ જુગારથી ધન થતું નથી,

^૩શૂતસ્ય ^૪વ્યસનં ^૫ત્યાજ્યં, ^૨નરેણ ^૧શુભવાંછતા ।

^૭હઠાયદિ ^૬ન ^૮મુચ્યેત, ^૯તદા ^{૧૦}ક્લેશપરંપરા ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ:-કલ્યાણને ઈચ્છનારા માણસોએ જુગારના વ્યસનનો ત્યાગ કરવો; અને કદાચ જે હઠથી તેનો ત્યાગ કરવામાં ન આવે તો કલેશોની શ્રેણી પ્રાપ્ત થાય છે.

^૬લભેત ^૩શં ^૨પરાધીનાત્, ^૬તત્ત્વબુદ્ધિં ^૪તુ ^૫મથપાત્ ।

^૧યદા ^૭પ્રમાદતો ^૮જ્ઞાનં, ^{૧૩}ભવેદ્ ^{૧૧}શૂતાઙ્ગનં ^{૧૨}તદા ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ:-જો પરાધીનપણાથી સુખ મળે, મદિરાપાન કરનાર માણસ પાસેથી તાવની બુદ્ધિ મળે, તથા પ્રમાદથી જે જ્ઞાન મળે, તો જુગારથી ધન મળે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^૩ન યંત્રસાધ્યં ^૨ન ચ ^૪તંત્રસાધ્યં,

^૮ન મંત્રસાધ્યં ^૭ન ચ ^૯મંત્રિસાધ્યમ્ ।

^{૧૩}एव-विधं ^૧શૂતમતઃ ^{૧૪}પ્રમોચ્યં,

^{૧૬}નો ^{૧૫}ચેત્યજેત્પાંડુ ^{૧૭}બદ્ધ ^{૧૮}વેચ્ચ ॥ ૧૦૨ ॥

અર્થ:-જુગારને યંત્રથી પણ સાધી શકાતો નથી; તંત્રથી

સાધી શકાતો નથી, તથા મંત્રથી પણ સાધી શકાતો નથી; માટે એવી રીતના જીગારનો ત્યાગ કરવો; અને જે તેનો ત્યાગ કરવામાં ન આવે, તો તે પાંડવોની માફક દુઃખદર્ષિ નિવડે છે.

^૪ચૂતાન્નલેનાડપિ ^૨ચ ^૩રાજ્યમાર,^૫
^{૧૧}મમોચિ ^{૧૦}દ્રવ્યં ^૯નૃપકોટિમિથ્વ ।

^૬શ્રીમૂલદેવપ્રમુર્ત્યસ્તથેહ,^{૬ ૧૨}

^{૧૭}લભેત કો ^{૧૩}ચૂત્ત ^{૧૪}એત્ત ^{૧૫}ચૂત્તમ્ ॥ ૧૦૩ ॥

અર્થ:-જીગારથી નજરાજને રાજ્ય તારનો ત્યાગ કરવો પડ્યો, તથા શ્રી મૂળદેવ આદિ કોટો ગમે રાજાઓને દ્રવ્યનો ત્યાગ કરવો પડ્યો છે; માટે આ દુનિયામાં કયો માણસ જીગારથી ધનને મેળવી શકે? અર્થાત્ કોઈપણ ન મેળવી શકે.

માંસદાર-(અનુષ્ઠુપ્વૃત્તમ્)

^૧માંસાદનાત્પ્રણહયન્તિ, ^{૧૧}દેહશ્રીઃ ^૨સુમતિઃ ^૩સુખમ્ ।

^૫શૌર્ચં ^૬સત્યં ^૭યશઃ ^૮પુણ્યં, ^૯શ્રદ્ધા ^{૧૦}વિશ્વાસસદ્ગતી ॥ ૧૦૪ ॥

અર્થ:-માંસ લક્ષણ કરવાથી શરીરની શોભા, ઉત્તમબુદ્ધિ, સુખ, પવિત્રતા, સત્ય, યશ, પુણ્ય, શ્રદ્ધા, વિશ્વાસ તથા ઉત્તમગતિ નાશ પામે છે.

(૨૬૨)

^૨ માંસાદનાઝ્ઞનાનાં ^૩ ચ, ^૧ જાયતે ^{૧૦} વિબ્રમો ^૪ ધ્રુવમ્ ^{૧૧} ।

^૫ નિર્દયત્વમશૌચ્યં ^૭ ચ, ^૬ દુર્ધીર્દુઃસ્વપરંપરા ^૮ ॥ ૧૦૫ ॥

અર્થ:-વળી માંસ લક્ષણથી માણસોને ખરેખર વિબ્રમ, નિર્દયપણું, અપવિત્રપણું, દુર્ધૃદિ તથા દુઃખોની શ્રેણિઓ પ્રાપ્ત થાય છે.

^૩ પ્રપશ્યંતિ ^૨ પશૂન્ ^૧ યત્ર, ^૫ મનસ્તત્ર ^૪ પ્રવર્તતે ^૬ ।

^૮ રાગતા માંસપુષ્ટે ^૬ સ્યા, ^{૧૦} -દુર્બલત્વે ^{૧૧} વિરાગતા ॥ ૧૦૬ ॥

અર્થ:-વળી માંસલુબ્ધ માણસ જ્યાં પશુઓને જુએ છે ત્યાં તેનું મન પ્રવર્તે છે, વળી જે પશુ માંસથી પુષ્ટ થએલું હોય તેના ઉપર તેનો રાગ બંધાય છે, તથા જે પશુ દુર્બળ હોય તેના પ્રત્યે તેને વિરાગપણું થાય છે.

(હન્ન્રવજ્ઞાવૃત્તમ્)

^૪ સા ^૫ રેવતી ^૧ યા ^૬ નરકે ^૭ પ્રવિષ્ટા,

^૨ માંસાદનાઝ્ઞીમ-^૩ કુકર્મકર્ત્રી ^૮ ।

^૬ શ્રીશ્રેણિકેનાઽપિ ^{૧૦} પલાશનાચ, ^{૧૧}

^{૧૪} પ્રાપ્તા ^{૧૬} હિ ^{૧૪} પીઠા ^{૧૨} નરકસ્ય ^{૧૩} તોત્રા ॥ ૧૦૭ ॥

(૨૧૩)

અર્થ:-ભયંકર કુકર્મ કરનારી તે પ્રસિદ્ધ દેવતીને માંસ ભક્ષણથી નરકમાં પ્રવેશ કરવો પડ્યો, અને શ્રી શ્રેષ્ઠિક રાખ્યે પણ માંસભક્ષણથી નરકની ભયંકર પીડા મેળવી.

મદિરાદ્વાર-(અનુપવૃત્તમ)

^૧ પારવશ્યમ^૨ શુચિત્વં^૩, વિકલત્વમ^૪ ચેષ્ટતા ।

^૫ નિર્દયત્વં^૬ ભવેત્તસ્માત્^૭, સુરાપાનં^૮ વિવર્જયેત્ ॥૧૦૮॥

અર્થ:-મદિરાપાનથી પરવશપણું, અપવિત્રપણું, વિકલ-પણું, નિર્દયપણું, તથા નિર્દયપણું થાય છે, માટે મદિરા-પાનનો ત્યાગ કરવો.

^૩ શૈથિલ્યં^૧ વિગ્રહે^૨ વસ્ત્રે^૪, નેત્રયુગ્મે^૫ મદાંધતા ।

^{૧૦} પતનં^૭ યત્ર^૮ તત્રાપિ^૯, મયં^{૧૨} પિબેત્તતો^{૧૪} ન ચ^{૧૬} ॥ ૧૦૯ ॥

અર્થ:-વળી મદ્ય પાન કરવાથી શરીરમાં અને વસ્ત્રમાં પણ શિથિલતા થાય છે, બન્ને નેત્રોમાં મદાંધપણું થાય છે, તથા જ્યાં ત્યાં પડવાપણું થાય છે, માટે મદિરાપાન કરવું નહિ.

^૨ સંતતિર્ના^૩ સ્તિ^૪ વંધ્યાયાઃ^૧, કૃપણસ્ય^૫ યશો^૬ ન હિ ।

^૯ કાતરસ્ય^{૧૦} જયો^{૧૧} નૈવ^{૧૨}, મથપસ્ય^{૧૩} ન સદ્ગતિઃ^{૧૪} ॥ ૧૧૦ ॥

અર્થ:-જેમ વંધ્યા સ્ત્રીને સંતતિ હોતી નથી, કૃપણને

યથ હોતો નથી, બીકણને જય મળતો નથી, તેમ મદિરા-
પાન કરનાર માણસને ઉત્તમ ગતિ મળી શકતી નથી.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^૧યસ્યા ^૨ધવો ^૩માધવવાસુદેવઃ,

^૪સુવર્ણદુર્ગા ^૫ધનદેવદત્તા ।

^૭સા ^૮દ્વારિકા ^{૧૦}પ્રજ્વલિતા ^{૧૧}ચ ^{૧૨}નૂન,

^{૧૩}તત્રાપિ ^{૧૪}હેતુઃ કિલ ^{૧૫}મન્યપાનમ્ ॥ ૧૧૧ ॥

અર્થઃ—જે દ્વારિકાનગરીના સ્વામી શ્રીકૃષ્ણ વાસુદેવ હતા,
તથા જેને સુવર્ણના ગઢ હતો, તેમજ જેને કુબેરે આપી
હતી, તેવી દ્વારિકા ખરેખર ખળી ગઈ, તેમાં પણ મદ્યપાનજ
હેતુબૂત હતું.

વેશ્યાદ્વાર—(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૩કુષ્ટામિભૂતમૃત્યાનાં, ^૪મન્યેતાડર્નગતુલ્યતામ્ ।

^૨દ્રવ્યાર્થ ^૬ન ચ ^૭સ્નેહાર્થ, ^{૧૦}ગણિકા ^{૧૧}સુખદા ^{૧૨}ન સા ॥ ૧૧૨ ॥

અર્થઃ—જે વેશ્યાસ્ત્રી સ્નેહને માટે નહિ, પણ ફક્ત દ્રવ્યને
માટે કોઢથી પરાભવ પામેલા માણસોને પણ કામદેવસમાન
માને છે, માટે તેવી વેશ્યા સુખદાઈ નથી.

લોભાર્થિની^૧ નિર્લજ્ઞા^૨ ચ, પાપિષ્ઠા^૩ પાપકુંડિકા^૪ ।

વિદ્યુચિતા^૭ ચ નિઃસ્નેહા^૬, કથં સેવ્યા^૮ પળાંગના^{૧૦} ॥૧૧૩॥

અર્થ:-ક્રૂર લોભનાજ પ્રયોજનવાળી, લબ્ધ વિનાની, પાપિષ્ઠ, પાપોની કુંડસમાન, વિપુરુષોથી ચુંબન કરાએલી, તથા સ્નેહ વિનાની એવી વેશ્યા સ્ત્રીને શા માટે સેવવી જોઈએ ?

સા કંઠાશ્લેષમાધત્તે^૧, પરં પ્રીતિવિવર્જિતા^૨ ।

તેનાઽજ્ઞાસ્તત્ર^૬ વધ્યન્તે^૭, યથા સિંહાશ્ર પંજરે^{૧૩ ૧૧ ૧૦ ૧૨} ॥૧૧૪॥

અર્થ:-તે કંઠને આલિંગન તો કરે છે, પરંતુ પ્રેમ રહિત હોય છે, માટે અજ્ઞાની માણસો, પાંજરામાં જેમ સિંહ તેમ તેણીની સાથે પ્રીતિથી બંધાય છે.

વેશ્યાસંગા^{૨ ૧ ૧૨ ૧૪ ૧૩} સસૈવ^૩, નશ્યંત્યંગચ્છવિર્યશઃ^૪ ।

લજ્ઞા^૬ ચ સંતતિઃ^૫ સિદ્ધિઃ^૭, દ્રવ્યં^૮ ચ ગૃહગાંગના^{૧૦ ૧૧} ॥૧૧૫॥

અર્થ:-વેશ્યાના સંગથી નાશ જણાવેલી સાત વસ્તુઓનો નાશ થાય છે, શરીરની કંતિ, યશ, લબ્ધ, સંતતિ, સિદ્ધિ, ધન તથા ઘરની સ્ત્રીનો નાશ થાય છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

^{૨ ૩ ૧ ૪ ૫ ૬}
કદાપિ વેદ્યા ન ગુણાર્થિની સ્યા,-

^{૭ ૧૦ ૧૧ ૮ ૯}
દૂપાર્થિની નૈવ હિતાર્થિની ચ ।

^{૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૬ ૧૭ ૧૫}
વિજ્ઞાપ્યાર્થિની નાપિ ન મન્યસે ચે,-

^{૨૦ ૨૧ ૧૮ ૧૯}
દ્વાર્તાં શૃણુ ત્વં કથવન્નકસ્ય ॥ ૧૧૬ ॥

અર્થ:-વેદ્યા સ્ત્રી કદાપિ પણ શુભેની, રૂપની, હિતની કે વિદ્યાની અર્થિની એટલે પ્રયોજનવાળી હોતી નથી, માટે હે ભવ્ય પ્રાણી ? જો તું તે વાત ન માનતો હોય તો તું કથવન્નકની કથા સાંભળ ?

(આખેઠ દ્વાર-(અનુદ્વુપવૃત્તમ)

^{૨ ૩ ૪ ૭ ૬ ૫}
ધૂપાત્મસ્વિન્નદેહશ્ચ, હ્યત્યતે વનગહરે ।

^{૧ ૧૧ ૧૨ ૯ ૮ ૧૦}
આખેઠે કિં સુખં તત્ર, પાપરૂપે નિજાત્મનઃ ॥ ૧૧૭ ॥

અર્થ:-જે શિકારગ્રહમાં તાપથી શરીરપર પસીનો થાય છે, તથા ભયંકર વનમાં ભ્રમવું પડે છે, એવા પાપરૂપ શિકારમાં પોતાના આત્માને શું સુખ મળતું હશે ?

^{૬ ૭ ૮ ૪ ૫}
પુનઃ પુનઃ પ્રપચ્યેત્, પરન્ન નરકાવનૌ ।

^{૧ ૨ ૩}
સતતં રુધિરાલિપ્ત, કરેણાખેઠકારિણ ॥ ૧૧૮ ॥

(૨૧૭)

અર્થ:-નિરંતર રૂધિરથી લેપાયેલ છે હાથ જેના એવો શિકાર કરનારો માણસ પરભવમાં નરકમાં જઈને વારંવાર પચાવાય છે, અર્થાત્ ત્યાં જઈને તે અત્યંત દુઃખ પામે છે.

આઠેટકેષુ વિધ્યેરન્, પ્રાણિનઃ પ્રાણિનોઽન્નયે ।

નરકેઽપ્યનુવિધ્યેરન્, પરત્રેત્યવદજ્ઞિનઃ ॥ ૧૧૯ ॥

અર્થ:-જે પ્રાણીઓ આ જગતમાં શિકારગ્રાહીમાં પ્રાણીઓને વીધે છે, તેઓ પરભવમાં નરકમાં જઈને વીધાય છે; એવી રીતે શ્રી જિનેશ્વર પ્રભુ કહે છે.

શ્વન્નદ્વારાણિ પંચૈવ, દ્રોહો હત્યા તથા મુવિ ।

માંસાદનં ગુરોર્નિંદા, તથા-લેટકપાતકમ્ ॥ ૧૨૦ ॥

અર્થ:-આ જગતમાં નરકે જવાનાં પાંચ દારો કહેલાં છે; દ્રોહ એટલે પરની ઈર્ષ્યા, હત્યા એટલે હુવેની હિંસા, માંસલોજન, ગુરૂની નિંદા તથા શિકારથી થએલું પાપ એ પાંચે નરકનાં દારો છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

આઠેટકં ચેચ્ચદિ ન ત્યજેશ્વ, પરત્ર વંધાદિક-દુઃસ્વરાશિમ્ ।

સહેત ચાઽગ્નિન્ પરમાપદં હિ, યથાઽજપુત્રો રઘુવંશજાતઃ ।

અર્થ:-હે પ્રાણી ? કોઈપણ માણસ, પરલોકમાં બંધના દિક દુઃખોનો સમૂહ જેમાં ભર્યો છે એવા શિકારને જે નથી ત્યજતો તો તે રઘુવંશમાં ઉત્પન્ન થએલા “અજપુત્રની” માફક આ લોકમાં પણ અત્યંત આપદાને સહન કરે છે.

ચોરીદાર-(અનુષ્ટુપ્ચુતમ)

^૧ચૌર્યકર્તા ^૨ચૌરમંત્રી, ^૩સ્થાનદશ્ચૌર-^૪રક્ષકઃ ।

^૫ચૌરેણ ^૬સહ ^૭વ્યાપારી, ^૮ચૌરઃ ^૯પંચવિધઃ ^{૧૦}સ્મૃતઃ ॥૧૨૨॥

અર્થ:-ચોરી કરનાર, ચોરની સાથે ગુપ્ત વાત કરનાર, ચોરને રહેવાનું સ્થાન આપનાર, ચોરનું રક્ષણ કરનાર તથા ચોરની સાથે વ્યાપાર કરનાર, એવી રીતે પાંચ પ્રકારના ચોરો કહ્યા છે.

^૧નિર્દયઃ ^૨સ્વરવાક્ ^૩ક્રૂરઃ ^૪શઠો ^૫વૃષ્ટશ્ચ ^૬નિર્ભયઃ ।

^૭નિર્દોક્ષિણ્યઃ ^૮ક્રૂરકર્મા, ^૯ચૌરસ્યાષ્ટૌ ^{૧૦}ગુણાઃ ^{૧૧}સ્મૃતાઃ ॥૧૨૩॥

અર્થ:-દયા વિનાનો, કઠોર વચનો બોલનારો, ક્રૂર, હુઆધવાળો, ધીટો, ભયવિનાનો, દાક્ષિણ્યતારહિત તથા ક્રૂર કાર્યો કરનારો, એવી રીતના આઠ પ્રકારના ગુણો એટલે દુષણો ચોરનાં કહેલાં છે.

^૬ ચૌરસ્ય ^૮ પંચ ^{૧૦} ચિન્હાનિ, ^{૧૨} બ્રમદૂર્ગ ચંચલાનનઃ ।

^૩ વસ્ત્વાસસ્કમના ^૪ વ્યગ્ર, ^૫ હતસ્તતો ^૬ નિરીક્ષણમ્ ॥ ૧૨૪ ॥

અર્થ:-ચૌરનાં નીચે પ્રમાણે પાંચ ચિન્હો બાંધવાં, તે બ્રમયુક્ત દષ્ટિવાળો, ચંચળ મુખવાળો, વસ્તુઓમાં આસક્ત મનવાળો, વ્યગ્ર તથા આમતેમ જોનારો હોય છે.

^૧ મયં ^૨ મિક્ષા ^૩ વધો ^૪ દંડઃ, ^૫ શૃંગલાપદબંધનમ્ ।

^૬ શૂલિકારોપણં ^૭ મૃત્યુઃ ^૮ ફલાનિ ^૯ ચૌરકર્મણઃ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ:-ભય, ભિક્ષા, વધ, દંડ, સાંકળથી થતું ચરણ-બંધન, શૂળિપર ચઢવાપાણી, તથા મૃત્યુ એટલાં ચૌરીનાં ફળો છે.

(શાર્દૂલચિક્રીડિતવૃત્તમ્)

^૧ જ્ઞાતાતો ^૩ વિજયસ્ય ^૪ ચૌર્યકરણં ^૨ સંસારસંઘાવનં,
^૫ ચાન્યસ્માદ્ ^૬ સુમૂતિતસ્કરકથાં ^૭ શ્રુત્વા ^૮ ત્યજ ^{૧૦} દૂરતઃ ।

^{૧૧} યત્પુણ્યં ^{૧૭} ભજ ^{૧૮} રૌહિણેયક ^{૧૫} ઇવ ^{૧૬} પ્રૌઢં ^{૧૨} સુખં ^{૧૩} લિપ્સસે,
^{૧૯} નોવેદુર્ગતિયાતના ^{૨૩} ફલમિદં ^{૨૨} મુંક્ષવ ^{૨૪} સ્વકર્મોદયાત્ ॥ ૧૨૬ ॥

અર્થ:-સંસારમાં ડુબાવનારી એવી વિજયની ચૌરી જ્ઞાતા-

સૂત્રમાંથી બાણીને તથા અન્ય વસુભૂતિ ચોરની કથા સાંભળીને તે ચોરીને હે પ્રાણી ? તું ફર ત્યજ ? અને જો તને ઉત્કૃષ્ટ સુખની ઇચ્છા હોય, તો તું શૈલિણેય નામના ચોરની માફક પુણ્યને ભજ ? નહિતર તારા કર્મના ઉદયથી તારે દુર્ગતિનું માફું ફળ લોભવવું પડશે.

પરસ્ત્રીહાર-(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૩ નિત્યં ^૨ મનોવચઃ ^૧ કાર્યે, - ^૪ યઃ ^૫ પરસ્ત્રીષુ ^૬ લંપટઃ ।

^{૧૧} સહતે ^{૧૨} સ ^{૧૦} હિ ^૯ દુઃસ્વં ^૭ ચ, ^૮ શ્વઞ્ચેષુ ^૬ તાડનાદિકમ્ ॥ ૧૨૭ ॥

અર્થ:-જો માણસ નિરંતર મન, વચન અને કાયાથી પરસ્ત્રીમાં લંપટ થાય છે તે માણસને નરકોમાં તાડનાદિકનું દુઃખ સહન કરવું પડે છે.

^૩ રણે ^૫ ફલેષ્વ ^૧ વૃક્ષશ્ચેત્, ^૪ સુયશઃ ^૭ સ્યાત્કુર્મણઃ । ^૬

^{૧૦} કુવાક્યાચ્છં ^{૧૧} લભતે ^{૧૨} ય, - ^૯ ત્તદા ^{૧૩} પરસ્ત્રિયઃ ^{૧૪} સુસ્વમ્ ॥ ૧૨૮ ॥ ^{૧૫}

અર્થ:-જો રેતીના રણમાં વૃક્ષફળ થાય, કુર્મથી ઉત્તમ યશ થાય, તથા કુવચનથી જો સુખ મળે, તોજ પરસ્ત્રી સેવનથી સુખ મળે.

^૨ ઇંદ્રધનુઃ ^૩ કરાઽસ્પૃક્ચ, ^૪ ન ^૭ વશઃ ^૬ પવનો ^૫ યથા । ^૧

^૮ તથા ^{૧૧} દુર્ગ્રાસમેષ ^{૧૨} સ્યાન્ ^{૧૩} પરસ્ત્રીહૃદયં ^{૧૦} સદા ॥ ૧૨૯ ॥ ^૯

અર્થ:-જેમ ઇન્દ્રના ધનુષ્યને હાથથી સ્પર્શ કરાતો નથી, તથા પવનને જેમ વશ કરી શકાતો નથી, તેમ પરશ્વીનું મન પણ નિરંતર બાણી શકાતું નથી.

લોકે^૨ દુર્મહતા^૫ રૂપાતા^૬, યા^૩ સાર્ધસસવાર્ષિકી^૪ ।

પરશ્વી^૮ સૈવ^૭ વિજ્ઞેયા^૯, યતઃ^{૧૦} પ્રાપ્નોતિ^{૧૧} ચાપદમ્^{૧૩} ॥ ૧૩૦ ॥

અર્થ:-દુનિયામાં જે સાડાસાત વર્ષની પનોતી પ્રખ્યાત છે, તે આ પરશ્વીનેજ બાણવી, કેમકે, તેથી દુઃખ થાય છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

ત્યજેત્સુ^૩સ્વાર્થી^૧ પરદારસંગં^૨, નોચેત્સ^૪ પદ્મોત્તર^૫વદ્ભવે^૬ચ્ચ ।

મતાંતરે^{૧૦} ગૌતમતાપસસ્ય^{૧૧}, દારાનુરાગાદ^{૧૨}ભવદ્રવે^{૧૪}કિમ્ ॥ ૧૩૧ ॥

અર્થ:-સુખાર્થી માણસે પરશ્વીનો સંગ ત્યજવો, નહિતર પદ્મોત્તર રાબની ભાક્ક આપદા થાય છે; વળી અન્ય દર્શનીઓમાં પણ ગૌતમઋષિની સ્ત્રીના અનુરાગથી સૂર્યની શી દશા થઇ છે? તે વિચારો?

પાપહાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

ભવેયુઃ^{૧૦} પ્રાણિનઃ^૧ પાપા^૨, ત્કાસશ્વાસજ્વરાદયઃ^૩ ।

સસ્વાયોઽપિ^૬ કદર્યાશ્ચ^૮, નાગશ્રીવન્મહીતલે^{૧૩} ॥ ૧૩૨ ॥

અર્થ:-પાપથી પ્રાણીઓને કાત્ર અંટલ ખાંસી, શ્વાસ તથા જવર આદિક વ્યધિઓ થાય છે, તથા આ પૃથ્વીમાં તેને નાગશ્રીતી માફક નીચ સોળતો થાય છે.

અમૃતં કાલકૂટં સ્યા,ન્મિત્રં શત્રુઃ સુધીરધીઃ ।

સજ્જનો દુર્જનઃ પાપા,વિપરીતં ફલં ત્વિહ ॥ ૧૩૩ ॥

અર્થ:-પાપથી અમૃત જેર થાય છે, મિત્ર શત્રુ થાય છે, ઉત્તમ બુદ્ધિવાળો નિર્બુદ્ધિ થાય છે, તથા સજ્જન દુર્જન થાય છે, એવી રીતે પાપથી વિપરીત ફળ થાય છે.

ગુણશ્ચ દોષતાં યાતિ, પાપતો હૃદ્ય શૂન્યતામ્ ।

જ્ઞાનમજ્ઞાનતામેષ, બ્રમરોગાદિવ દેહિનઃ ॥ ૧૩૪ ॥

અર્થ:-બ્રમરોગથી જેમ, તેમ પાપથી પ્રાણીના ગુણો દોષપણને પામે છે, હૃદય શૂન્યપણને પ્રાપ્ત થાય છે, તથા જ્ઞાન અજ્ઞાનપણને પામે છે.

કુષ્ટા રામા સુતા કુષ્ટા, કુષ્ટાઃ પરિજના જનાઃ ।

આતરોઃ કુઃસ્વદાતારઃ, પાપાઙ્ગવંતિ સર્વદા ॥ ૧૩૫ ॥

અર્થ:-પાપથી નિરંતર ઓળો, પુત્રો, તથા આકરો પણ કુષ્ટ થાય છે, અને ભાઈઓ સહુ દુઃખ દેનારાઓ થાય છે.

(૬ન્નપ્રવચ્ચાવૃત્તમ્)

શ્રીબ્રહ્મદત્તો નરચક્રવર્તી,

મૃત્વા ગતઃ સોઽપિ હિ સસર્મી ચ ।

નિર્ગત્ય તસ્માદ્ભવપંકમગ્ન,-

સ્તત્રાઽપિ હેતુઃ કિલ પાતકસ્ય ॥ ૧૩૬ ॥

અર્થ:-તે શ્રી બ્રહ્મદત્ત ચક્રી મૃત્યુ પામીને સાતમી નરકે ગયો, તથા ત્યાંથી નીકળીને તે જે સંસારરૂપી કાદવમાં મગ્ન થયો, તેમાં પણ પાપનુજ કારણ મુખ્ય બાબતું.

સમ્યક્ત્વદ્વાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ્)

ઉપશામિકમેકં ચ, પરં ક્ષાયોપશામિકમ્ ।

તૃતીયં ક્ષાયિકં તુર્યં, સાસ્વાદનં ચ વેદકમ્ ॥ ૧૩૭ ॥

અર્થ:-એક ઉપશામિક, બીજું ક્ષાયોપશામિક, ત્રીજું ક્ષાયિક, ચોથું સાસ્વાદન તથા પાંચમું વેદક સમ્યક્ત્વ બાબતું.

જૈનધર્મં ચ દક્ષત્વં, સંસ્થૈર્યોન્નતિમત્તયઃ ।

તીર્થલેવેતિ પંચાઽપિ, સમ્યક્ત્વમૂષણાનિ ચ ॥ ૧૩૮ ॥

અર્થ:-જૈન ધર્મમાં દક્ષતા, સ્થિરતા, ઉન્નતિ, લક્ષિત, તથા તીર્થ સેવા એ પાંચે સમપ્રીતનાં મૂલ્યો છે.

શંકા^૧કાંક્ષા^૨વિચિકિત્સા^૩, જૈનાદન્યસ્ય^૪ સંસ્તુતિઃ^૫ ।

તત્સંસ્તવોઽપિ^૬ પંચૈવ^૭, સમ્યક્તત્ત્વદૂષણાનિ^૮ ચ ॥૧૩૯॥

અર્થ:-શંકા, કાંક્ષા, વિચિકિત્સા, જૈન સિવાય અન્યની સ્તુતિ, અને અન્ય મતની પ્રશંસા એ પાંચે સમગ્રીતનાં દૂષણો છે.

મૂલં^૧ ધર્મસ્ય^૨ સમ્યક્તત્ત્વં^૩, સ્વર્ગસૌખ્યકલપદમ્^૪ ।

અનુક્રમેણ^૫ મોક્ષસ્ય^૬, સુખદં^૭ ભણિતં^૮ બ્રુવમ્^૯ ॥ ૧૪૦ ॥

અર્થ:-ધર્મના મૂળરૂપ એવું સમગ્રીત સ્વર્ગના સુખરૂપી કલ્પને દેનારું છે, તથા અનુક્રમે અરેખર મોક્ષનું સુખ આપનારું કહ્યું છે.

(ઉપેન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્)

પ્રવોધરત્નં^૧ હૃદિ^૨ યસ્ય^૩ નિત્યં^૪,

વસેદ્ધરં^૫ તસ્ય^૬ યશોઽપિ^૭ મહ્યામ્^૮ ।

લભેત^૯ પૂજામિહ^{૧૦} મુક્તિમગ્રે^{૧૧},

સ ભૂપતિઃ^{૧૨} શ્રેણિકવત્પૃથિવ્યામ્ ॥ ૧૪૧ ॥

અર્થ:-જેના હૃદયમાં નિરંતર ઉત્તમ એવું જ્ઞાનરૂપી રત્ન વસી રહ્યું છે, તે બ્રાહ્મસોનો અહિં પૃથ્વીમાં યશ થાય છે,

તથા તે પૂજાને મેળવે છે, અને છેવટે તે શ્રેષ્ઠિક રાજની
માફક મોક્ષને પ્રાપ્ત કરે છે.

પુણ્યદ્વાર-(અનુદ્રુપવૃત્તમ)

કાંતરૂપં^૩ યશોલાભં^૪, વિદ્વત્ત્વં^૫ મામિનીસુખમ્^૬ ।

પૂર્ણં^૭ ધનં^૮ સુતં^૯ પુણ્યાત્^{૧૦}, પ્રાપ્નુયાત્^{૧૧} પૂર્વસંચિતાત્^{૧૨} ॥૧૪૨

અર્થ:-પૂર્વે સંચય કરેલા પુણ્યથી પ્રાણી મનોહર રૂપને,
યશના લાભને, વિદ્વતાને, સ્ત્રીના સુખને, સંપૂર્ણ ધનને અને
પુત્રને મેળવે છે.

સંભાવ્યતે^૪ હ્યસંભાવ્યં^૩, નિજપુણ્યપ્રભાવતઃ^૨ ।

દમયન્ત્યાસ્તિલકે^૮ ય,ત્તેજોઽમૃત્^૯ પૂર્વપુણ્યતઃ^{૧૦} ॥૧૪૩॥

અર્થ:-પોતાના પુણ્યના પ્રભાવથી અસંભવિત વસ્તુને
પણ સંભવ થાય છે, કેમકે, પૂર્વના પુણ્યથી હમયંતીના
તિલકમાં તેજ થયું હતું.

રાજમાનં^૧ ધનાઢ્યત્વં^૨, સદ્ગુણાઢ્યપ્રિયાસુખમ્^૩ ।

પૂર્ણં^૪ યશો^૫ વિવેકિત્વં^૬, પુણ્યદ્રુમફલાનિ^૭ ચ ॥ ૧૪૪ ॥

અર્થ:-રાજા તરફનું માન, ધનાઢ્યપણું, સદ્ગુણી સ્ત્રીનું
સુખ, સંપૂર્ણ યશ, તથા વિવેકપણું એટલાં પુણ્યરૂપી વૃક્ષનાં
ફળો છે.

(૨૨૬)

તીર્થકરત્વં ચક્રિત્વં, વાસુદેવત્વમેવ ચ ।

લભતે ચ નરો ભૂમ્યાં, દેવત્વં પૂર્વપુણ્યતઃ ॥ ૧૪૬ ॥

અર્થ:-પૂર્વના પુણ્યથી માણસ આ પૃથ્વીમાં તીર્થકરપણું, ચક્રવર્તીપણું, વાસુદેવપણું, તથા દેવપણું મેળવે છે.

(હન્ન્રવજ્ઞાવૃત્તમ્)

શ્રીરામચંદ્રસ્ય મહાજયોભૂત્, પુણ્યાત્પુરા રાવણસંગરે ચ ।
પુણ્યાઠ્યરાજા પરમં પ્રતાપં, લેભે બલં તત્ર વૃષસ્ય હેતુઃ ॥

અર્થ:-પૂર્વે કરેલા પુણ્યથી રાવણના સંગ્રામમાં શ્રી રામ-ચંદ્રજીનો મહાન જય થયો છે, તથા પુણ્યાઠ્ય રાજાએ જે ઉત્કૃષ્ટ પ્રતાપ તથા બળ મેળવ્યું છે, તેમાં પુણ્યનોજ હેતુ છે.

દાનદ્વાર-(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

સ્યાજ્ઞન્મ સફલં તસ્ય, સફલં ચાપિ જીવિતમ્ ।

યસ્ય વક્ત્રે વસેન્નિત્યં, દાનમિત્યક્ષરદ્વયમ્ ॥ ૧૪૭ ॥

અર્થ:-જેના મુખમાં “દાન” એવા જે અક્ષરો હોમેશાં વસી રહ્યા છે, તેનો જન્મ તથા તેનું જીવન સફળ છે.

કલત્રપુત્રસૌહ્યાનિ, સ્વર્ગસ્ય સુલ્લસંપદઃ ।

પંચપ્રકારભોગાશ્ચ, પ્રાપ્સ્યતે દાનતો નરૈઃ ॥ ૧૪૮ ॥

(૨૨૭)

અર્થ:-દાનથી માણસોને સ્ત્રીપુત્રનાં સુખો, સ્વર્ગનાં સુખોની સંપદા, તથા વાંચ પ્રકારના લોગો પ્રાપ્ત થાય છે.

વાદશક્તિ^૨મંત્રશક્તિ^૪,-સ્તંત્રશક્તિ^૭સ્તથૈવ^{૫ ૬ ૩} ચ ।

ભવેત્પુંસાં^{૮ ૧ ૯ ૧૧ ૧૨ ૧૦ ૧૩} પરં મહ્યાં, દાનશક્તિસ્તુદુર્લભા ॥ ૧૪૯ ॥

અર્થ:-પુરુષોને વાદશક્તિ, મંત્રશક્તિ, તેમ તંત્રશક્તિ પણ પ્રાપ્ત થાય છે, તથાપિ આ પૃથ્વીમાં દાનશક્તિ દુર્લભ છે.

દાનાદિ^{૧ ૨}હમહાકીર્તિઃ^૪, સ્વર્ગસૌખ્યં^{૭ ૬ ૫} પરત્ર ચ ।

ક્રમાન્મુક્તિર્ભવેલ્લોકે^{૮ ૧૦ ૧૧ ૩}, શ્રીશ્રેયાંસકુમારવત્ ॥ ૧૫૦ ॥

અર્થ:-દાનથી આ લોકમાં મોટી કીર્તિ મળે છે, પર-લોકમાં સ્વર્ગનું સુખ મળે છે, તથા અનુક્રમે શ્રી શ્રેયાંસ કુમારની માફક મોક્ષ મળે છે.

(શાર્દૂલવિક્રોડિતવૃત્તમ્)

ભૂપાલા^{૮ ૯} અપિ^{૧૦} દુર્ગપાલસચિવશ્રીસાર્થવાહાદયો,-

વ્યાલા^{૧૧ ૧૨ ૧૩ ૧૪} વ્યાઘ્રગજાદયઃ સ્થલચરા ભારંડપક્ષ્યાદયઃ ।

ભૂતપ્રેતપિશાચયક્ષનિવહા^{૧૫ ૧૮ ૧૭ ૧૬} આયાંતિ વશ્યે નિજે,

યેષાં^{૧ ૪ ૩ ૨ ૭ ૬ ૫} દાનમનર્ગલં કરકજે તિષ્ઠેદવશ્યં યદિ ॥ ૧૫૧ ॥

અર્થ:-જેઓના હસ્તકમળમાં અત્યંત દાન રહેલું છે, તેઓને રાજાઓ, કીર્ણાના રક્ષકો, પ્રધાનો, સાર્થવાહ આદિ લોકો, સર્પ, વાઘ તથા હસ્તિ વિગેરે થલચરો, ભારંડ આદિ પક્ષિઓ, ભૂત, પ્રેત, પિશાચ, તથા યક્ષોના સમૂહો પણ પોતાને વશ થાય છે.

શીલ દ્વાર-(અનુદુપવૃત્તમ)

^૭ ^૮ ^{૧૧} ^૬ ^૯ ^{૧૦}
હસ્તસિદ્ધિર્વચઃ સિદ્ધિઃ, સંપત્તસ્ય પદે પદે ।

^૨ ^૧ ^૪ ^૫ ^૩
શ્રીસુદર્શનવચસ્ય, શીલમસ્તિ સમુજ્જ્વલમ્ ॥૧૫૨॥

અર્થ:-જેની પાસે શ્રી સુદર્શન શેઠની મોક્ષ ઉન્નવલ શીળ રહેલું છે, તેને હસ્તસિદ્ધિ, વચનસિદ્ધિ તથા પગલે પગલે સંપદા મળે છે.

^૧ ^૫ ^૩
કદાગ્રહગ્રહગ્રસ્તા-નારદાઃ કલેશકારિણઃ ।

^૬ ^૪ ^૫ ^૨ ^૭ ^૮
લેભિરે તેઽપર્ગ ચ, તત્ર શીલસ્ય કારણમ્ ॥૧૫૩॥

અર્થ:-કદાગ્રહ૩પી ગ્રહથી ગ્રસ્ત થએલા કલેશ કરાવનારા નારદો પણ જે મોક્ષ પામ્યા, તેમાં પણ શીળનું જ કારણ છે.

^૧ ^૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬
અગ્નિર્જલં દ્વિષન્મિત્રં, તાલપુટં સુધાનિભમ્ ।

^૭ ^૮ ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૪} ^{૧૩} ^{૧૨} ^૯
સિંધુઃ સ્થલં ગિરિર્મૂમિ, હૈંતુઃ શીલસ્ય તત્ર ચ ॥૧૫૪॥

અર્થ:-અગ્નિ જે જળરૂપ થાય છે, શત્રુ મિત્રરૂપ થાય છે, ઝેર અમૃત તુલ્ય થાય છે, સમુદ્ર સ્થળરૂપ થાય છે, તથા પર્વત જે ભૂમિરૂપ થાય છે, તેમાં પણ શીળનોજ હેતુ છે.

^૧ ^૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬
યન્મંત્રઃ સિદ્ધતાં યાતિ, તંત્રં ફલતિ નિશ્ચિતમ્ ।

^૮ ^{૧૦} ^{૧૧} ^૮ ^{૧૨} ^{૧૩}
યંત્રં કાર્યકરં સ્યાદ્વ, તત્ર શીલવિજૃંભિતમ્ ॥૧૫૫॥

અર્થ:-મંત્ર જે સિદ્ધ થાય છે, તંત્ર નિશ્ચયે કરીને ફળે છે, તથા યંત્ર જે કાર્ય કરનારો થાય છે, તેમાં પણ શીળનુંજ મહાત્મ્ય બાબતું.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

^૧ ^૨ ^૩
પ્રભાવતી ચંદનચાલિકા ચ,

^૪ ^૫
રાજીમતી દ્રૂપદરાજપુત્રી ।

^૬ ^૭
ઇત્યાદિકાનામુપસર્ગહન્તૃ,

^{૧૦} ^{૧૧} ^૮ ^૯
શોભં સમાહ્યાયિ જિનૈઃ સભાસુ ॥૧૫૬॥

અર્થ:-પ્રભાવતી, ચંદનબાળા, રાજીમતી તથા દ્રૂપદી ઇત્યાદિકોના ઉપસર્ગોને હરનારૂં જિનેશ્વરોએ સભાઓમાં શીળજ કહ્યું છે.

તપ દ્વાર-(અનુષ્ઠુપ્વૃત્તમ્)

^{૨ ૩ ૪ ૫ ૬}
સ્વલ્પાયૈવ કુષ્ઠોપ, શમનં દર્શિતં યતઃ ।

^{૮ ૫ ૮ ૬ ૭}
લઘ્વા સા તપસા લઘ્વિઃ, સનત્કુમારચક્રિણા ॥૧૫૭

અર્થ:-જે પોતાની લાળથીજ કોઢનો ઉપશમ દેખ્યાડયો છે, તે લઘ્વિ સનત્કુમાર ચક્રિણે તપથી મેળવી છે.

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮}
વસ્ત્રં જલેન પૂતં સ્યા, -ત્પુનસ્તન્મલિનં ભવેત્ ।

^{૧૦ ૮ ૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૫ ૧૬ ૧૪}
તપસા ચ કૃતઃ શુદ્ધો, દેહો ન સ્યાન્મલીમસઃ ॥ ૧૫૮

અર્થ:-વસ્ત્ર જળથી પવિત્ર થાય છે, પણ તે પાછું મલીન થાય છે; પણ તપથી શુદ્ધ કરેલું શરીર મલીન થતું નથી.

^{૪ ૫ ૧ ૨ ૩ ૭ ૮ ૬}
દાનેન ન ચ યા સિદ્ધિઃ, મૈત્રતંત્રાદિભિર્ન ચ ।

^{૧૩ ૧૨ ૮ ૧૦ ૧૧}
સિદ્ધયતિ તપસા સિદ્ધિઃ, શ્રીબાહુબલિવત્કિલ ॥૧૫૯

અર્થ:-જે સિદ્ધિ દાનથી કે મંત્રતંત્રાદિકોથી પણ નથી થતી, તે સિદ્ધિ શ્રી બાહુબળિની માફક ખરેખર તપસ્યાથી સિદ્ધ થાય છે.

^{૧ ૩ ૨ ૬ ૪ ૫}
તપસા ક્ષીયતે કર્મ, કેવલી કર્મણઃ ક્ષયાત્ ।

^{૧૦ ૮ ૭ ૮ ૧૧ ૧૩ ૧૨}
વૃણુયાત્તં ચ મુક્તિસ્ત્રી, તત્ર સૌખ્યં નિરંતરમ્ ॥૧૬૦॥

(૨૩૧)

અર્થ:-તપથી કર્મ ક્ષય થાય છે, કર્મના ક્ષયથી પ્રાણી કેવળજાની થાય છે, તથા તેને મોક્ષરૂપી સ્ત્રી વરે છે, અને ત્યાં તેને નિરંતર સુખ મળે છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

તંતપ્યતે યશ્ચ તપોઽભિરામ,-મટાઘ્યતે નૈવ મવાર્ણવં ચ
લંભ્યતે મુક્તિકરં સ સગ્ધો, દ્રઢપ્રહારીવ સુખી ચ લોકે ॥

અર્થ:-જે માણસ મનોહર તપ તપે છે, તેને આ ભવરૂપી સંહુદ્રમાં ભમવું પડતું નથી, અને તે તુર્ત મોક્ષ નગરને મેળવે છે, તેમજ દ્રઢપ્રહારીની માફક જગત્માં તે સુખી થાય છે.

માવહાર-(અનુદ્વૃત્તમ)

મઘ્યૈશ્ચ માવના માવ્યા, મરતૈશ્વરવચ્ચથા ।
ફલંતિ દાનશીલાઘ્યા, વૃષ્ટ્યા યથેહ પાદપાઃ ॥૧૬૨॥

અર્થ:-ભવ્યાત્માઓએ ભરત રાત્રની માફક ભાવના ભાવવી, કેમકે, વૃષ્ટિથી અહીંયા જેમ વૃક્ષે તેમ દાન શીળા આદિ ફળવાળાં થાય છે.

પંચમિઃ પંચમિર્યાશ્ચ, માવના પંચવિંશતિઃ ।
તામિર્મહાવ્રતાન્યેવ, સાધર્યત્યમૃતં પદમ્ ॥ ૧૬૩ ॥

અર્થ:-પાંચને પાંચે શુભવાથી ભાવનાઓ પચીસ પ્રકારની છે, અને તે ભાવનાઓથી મુનિઓ મહાવ્રતોને અને મોક્ષસ્થાનને સાધે છે.

^૧દાને ^૨શીલે ^૩તપસ્યેવ, ^૪ભાવના ^૫મિલિતા ^૬યદિ ^૭।

^૭તદા ^{૧૧}મોક્ષસુખાકાંક્ષા, ^{૧૨}ચિંતનીયા ^{૧૦}જનૈરિહ ॥૧૬૪॥

અર્થ:-દાન, શીળ અને તપમાં જે ભાવના મળેલી હોય, તોજ અત્રે લોકોએ મોક્ષસુખની ઇચ્છા ચિંતવવી.

^૩સર્વતો ^૪દેશતઃ ^૫ચૈવ, ^૬વિરતિઃ ^{૧૦}સફલા ^૭તદા ^{૧૧}।

^૧યદા ^૨ભાવયુતા ^૪લોકે, ^{૧૧}સ્વર્ગમોક્ષસુખપ્રદા ॥૧૬૫॥

અર્થ:-જે ભાવે કરીને યુક્ત હોય તોજ સર્વથી અને દેશથી વિરતિ આ લોકમાં સફળ થાય છે, તથા સ્વર્ગ અને મોક્ષના સુખને દેનારી થાય છે.

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

^૧षट्खंडराज्ये ^૭भरतो ^૨निमग्न, ^૩स्तांबूलवक्त्रः ^૪सविभूषणश्च ^૫आदर्शहर्म्यं ^{૧૦}जटिते ^૬सुरत्नै, ^{૧૨}ज्ञानं ^{૧૪}स ^{૧૩}लेभे ^{૧૧}वरभावतोऽत्र ॥

અર્થ:-છ ખંડના રાજ્યમાં આસક્ત થએલા, મુખમાં તાંબૂલવાળા, તથા આભૂષણવાળા, એવા ભરત મહારાજે ઉત્તમ

રત્નોથી જડેલા એવા આરિસા ભુવનમાં પણ અત્રે ઉત્તમ
ભાવથી કેવળ જ્ઞાન મેળવ્યું છે

પૂજાદ્વાર-(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૧ ધનાઢ્યત્વં ^૨ ચ ^૩ સૌભાગ્યં, ^૪ વિદ્યત્ત્વં ^૫ સુપરિચ્છદઃ ।

^૭ એકછત્રનૃપત્વં ^૬ ચ, ^૮ દેવપૂજાફલં ^૯ મતમ્ ॥ ૧૬૭ ॥

અર્થ:-ધનાઢ્યપણું, સૌભાગ્ય, વિદ્યતા, ઉત્તમ પરિવાર,
તથા એકછત્રીરાજ્યપણું તે સમગ્ર દેવપૂજનનું ફળ માનેલું છે.

^૧ દારિદ્ર્યમથ ^૨ દૌર્ભાગ્યં, ^૩ મૂર્ધ્વત્વં ^૪ દુઃપરિચ્છદઃ ।

^૬ દુર્મિત્રં ^૭ દુર્નૃપો ^૮ દુર્ધી, ^૯ નૈતે ^{૧૦} સ્યુર્દેવપૂજનાત્ ॥ ૧૬૮ ॥

અર્થ:-દરિદ્રતા, દુર્ભાગ્યપણું, દુષ્ટ પરિવાર, દુષ્ટ મિત્ર,
દુષ્ટ રાજા, તથા દુષ્ટ બુદ્ધિ એટલાં વાનાં દેવપૂજથી થતાં નથી.

^૧ યો ^૨ હિ ^૩ દેવાર્ચનં ^૪ કુર્યાત્, ^૫ સૈવ ^૬ હસ્તઃ ^૭ પ્રશંસકઃ ।

^{૧૦} તદ્વિના ^{૧૧} ચ ^{૧૨} સર્વસ્યા ^{૧૩} ઽપિ, ^{૧૪} કરો ^{૧૫} નીરર્થકો ^{૧૬} મતઃ ॥ ૧૬૯ ॥

અર્થ:-જો હાથ દેવપૂજા કરે, તેજ હાથ પ્રશંસનીય છે,
અને તે દેવપૂજા વિના સર્વેને હસ્ત નિરર્થક માનેલો છે.

^૧ યે ^૨ દેવા ^૩ યે ^૪ પુમાંસઃ, ^૫ શુદ્ધસમ્યક્ત્વધારિણઃ ।

^૬ આપ્નુયુર્દેવપૂજાં ^૭ તે, ^{૧૦} તિર્યચો ^{૧૨} નારકા ^{૧૩} ન ^{૧૪} ચ ॥ ૧૭૦ ॥

(૨૩૪)

અર્થ:-જે દેવો તથા પુરૂષો શુદ્ધ સમકીર્તને ધરનારા છે, તેઓજ દેવપૂજને મેળવી શકે છે, પણ તિર્થંચ કે નાર-કીઓ મેળવી શકતા નથી.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

દેવાર્ચનં^૪ મન્યજનૈર્વિધેયં^૨, નિરંતરં^૫ નિર્મલભાવયુક્તૈઃ^૩ ।
સૌભાગ્યમન્ત્ર ત્રિદિવં પરન્ત્ર, સૂર્યામવન્મુક્તિકરં^{૧૧} ક્રમેણ^{૧૨} ॥^{૧૦}

અર્થ:-નિર્મળ ભાવવાળા એવા ભવ્ય લોકોએ નિરંતર દેવપૂજન કરવું; કેમકે, જેથી અહીંયા સૌભાગ્ય તથા પરલોક-માં દેવગતિ પ્રાપ્ત થાય છે, તેમજ અનુક્રમે સૂર્યાભિદેવની માફક મોક્ષ આપનારૂં થાય છે.

ગુરુઘ્નાર-(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

અયોમયોઽપિ^૨ યો મર્ત્યઃ^૩, સુવર્ણમુકુટોપમઃ^૪ ।
કૃતો^૮ યદ્ગુરુણા^૧ નાલં^૬, તસ્યોપકારપૂર્તયે^{૧૧} ॥ ૧૭૨ ॥^{૧૦}

અર્થ:-લોખંડ સમાન માણસને પણ જેમણે સુવર્ણના મુકુટ સમાન બનાવ્યો છે, એવા ગુરુના ઉપકારનો બદલો વાળી રહ્યો નથી.

ગુરુઃ^૨ પ્રવહ્નં^૪ સમ્યક્^૩, સંસારાર્ણવતારણે^૧ ।
યથા^૫ કેશીકુમારોઽમૃત્^૬, પ્રદેશીનૃપતારકઃ^૭ ॥ ૧૭૩ ॥

અર્થ:-સંસારરૂપી સચુદ્રને તારવામાં ગુરુ ઉત્તમ વાહાણુ સમાન છે, જેમ કેશીકુમાર મુનિ પ્રદેશી રાજાને તારનારા થયા.

હૃમ્યજ્યોતિર્નિશાજ્યોતિ,^૧ રહજ્યો^૨તિસ્તતો^૪ઽધિકમ્^૫ ।^૭

ગુરુજ્યોતિશ્ચ^૬ યેનાહં^૩, તેજઃપુંજમયઃ^૮ કૃતઃ^{૧૦} ॥ ૧૭૪ ॥^{૧૧}

અર્થ:-દીપક, ચન્દ્ર, તથા સૂર્યથી પણ ગુરુરૂપી દીવો અધિક છે, કેમકે, જેમણે મને તેજના સમૂહમય બનાવ્યો છે.

હૃમ્યાં^૧વલંબનં^૨ સ્તંભો,^૪ દંડો^૩ વૃદ્ધાવલંબનમ્ ।

દેહાવલંબનં^૫ ભોજ્યં^૬, મન્યાવલંબનં^૭ ગુરુઃ^૮ ॥ ૧૭૫ ॥

અર્થ:-જેમ ઘરનું અવલંબન સ્તંભ છે, વૃદ્ધનું અવલંબન લાકડી છે, તથા શરીરનું અવલંબન જેમ લોજન છે, તેમ બાળ્યોના અવલંબનમૂલ ગુરુ છે.

(મુજંગચ્છન્દઃ)

ગુરુર્યે^૭શ્ચ^૧ લબ્ધા^૮ વરો^૫ વીરનાથઃ^૬,

સદાનંદમુખ્યૈર્દશશ્રાવકૈશ્ચ ।^૩^૪^{૧૪}

પ્રસાદાત્તતઃ^{૧૧}^{૧૦} સ્વર્ગસૌખ્યં^{૧૨} ભજંતિ,^{૧૩}

ભવં^{૧૬} માનવં^{૧૫} પ્રાપ્ય^{૧૭} મુક્તીશ્વરાસ્તે ॥૧૭૬॥^{૧૮}^૬

અર્થ:-ખાનદ આદિક જે દશ શ્રાવકોએ શ્રીવીર ભગવાન

રૂપી ઉત્તમ ગુરૂને મેળવ્યા હતા, તે ગુરૂની કૃપાથી તેઓ સ્વર્ગના સુખને ભજે છે, તથા છેવટે મનુષ્યભવ પામીને તેઓ સુકિતના સ્વામી થાશે.

ઉદ્યમ દ્વાર-(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૨ ઉદ્યમેન ^૩ વિના ^૧ વિદ્વાન્ ^૫ ?, ન ^૬ સિદ્ધયન્તિ ^૪ મનોરથા ।

^૮ તીર્થકરપદ ^{૧૦} લેભે, ^૭ રેવત્યુદ્યમહેતુતઃ ॥ ૧૭૭ ॥

અર્થ:-હે વિદ્વાન્ ? ઉદ્યમ વિના મનોરથો સિદ્ધ થતા નથી; કેમકે, ઉદ્યમના હેતુથી દેવતીએ તીર્થકરપદ મેળવ્યું છે.

^૩ અવિવ્યતીતિ ^૪ યદ્ધાવ્યં, ^૧ વદંત્યાલસ્ય ^૨ દેહિનઃ । ^૬

^૮ જ્ઞાનિનશ્ચેતિ ^{૧૨} જલપંતિ, ^{૧૩} લભેરન્ ^{૧૧} ધર્મતો ^૬ જયમ્ ^{૧૦} ॥ ૧૭૮ ॥

અર્થ:-જે થવાનું હશે તે થાશે, એમ આગસુ માણસો બોલે છે, અને જ્ઞાનીઓ તો એમ કહે છે કે ધર્મથી જય મળે.

^૨ તન્દ્રાં ^૩ વિહાય ^૬ કર્તવ્યઃ, ^૧ પ્રાણિભિઃ ^૫ સર્વથોદ્યમઃ । ^૪

^૮ દાનશીલતપોભાવાઃ, ^૯ સાર્થાઃ ^{૧૦} સ્યુર્જિનશાસને ^૭ ॥ ૧૭૯ ॥

અર્થ:-આગસને ત્યજીને પ્રાણીઓએ સર્વથા પ્રકારે ઉદ્યમજ કરવો; કેમકે, જેથી જિનશાસનમાં દાન, શીળ, તપ અને ભાવ સાર્થક થાય.

(૨૩૭)

(હન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્)

૩ ૪ ૨ ૫ ૧
મૌનં કૃતં મહ્લીજિનેન ચાત્ર,
૯ ૮ ૧૦ ૬ ૭
તસં તપશ્ચાદિજિનેન તીવ્રમ્ ।

૧૪ ૧૨ ૧૧
નાનોપસન્નૈઃ સહિતાસ્તુ વીરૈઃ,
૧૫ ૧૬ ૧૭ ૧૮ ૧૯

કોઽપ્યુચ્યમં વારયિતું સમર્થઃ ॥ ૧૮૦ ॥

અર્થઃ—અહીયાં મહ્લીનાથ પ્રભુએ મૌન ધારણ કર્યું હતું,
આદિનાથ પ્રભુએ આકરો તપ કર્યો હતો, તથા વીર પ્રભુએ
નાના પ્રકારના ઉપસર્ગો સહન કર્યા હતા; માટે ઉદ્યમને
નિવારવાને કોણ સમર્થ છે.

॥ इति श्रीहिंगुलप्रकरणंथ मूलान्वयभाषांतरसहित

समाप्त ॥

सच्चारिप्रचूडामणिशुद्धक्रियायोगिगच्छाऽधिपति

श्रीमत्सुखसागरगुरुचरणकमलेभ्योनमः ॥

श्रीजयशेखरसूरिणोद्धृतः

॥ धर्मसर्वस्वाधिकारः ॥

(भूणान्वय तथा आपान्तर युक्त.)

(अनुष्टुपवृत्तम्)

श्रूयतां^२ धर्मसर्वस्वं^१, श्रुत्वा^४ चैवावधार्यताम्^५ ।

आत्मनः^७ प्रतिकूलानि^८, परेषां^९ न समाचरेत्^{१०} ॥ १ ॥

अर्थः—धर्मनुं^२ रहुस्य सांभजो, तथा ते सांभजीने धारणु
करो, पोताने (शुद्ध आपणुने) ने भाजतो प्रतिकूल होय,
ते अन्य प्रत्ये (भीजजो प्रत्ये) आचरवी नही.

(वंशस्थवृत्तम्)

यथा^१ चतुर्भिः^३ कनकं^२ परीक्ष्यते^४, निघर्षणच्छेदनतापताडनैः^५

तथैव^६ धर्मो^७ विदुषा^८ परीक्ष्यते^९, श्रुतेन^{१०} शीलेनतपोदयागुणैः^{११} ॥

અર્થ:-જેમ, કષ, છેદ, તાપ અને તાડન, એ ચાર પ્રકારથી સોનાની પરીક્ષા કરાય છે, તેમજ પંડિત માણસ જ્ઞાન, શીજ, તપ અને દયારૂપ ગુણોએ કરીને ધર્મની પરીક્ષા કરે છે.

(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૨કથ^૩મુત્પન્ન^૧તે ધર્મઃ, ^૪કથં^૫ ધર્મો^૬ વિવર્ધતે ।

^૮કથં^૯ ચ^{૧૦} સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, ^{૧૨}કથં^{૧૧} ધર્મો^{૧૩} વિનશ્યતિ ॥૩॥

અર્થ:-ધર્મ કયે પ્રકારે ઉત્પન્ન થાય છે ? તથા તે કેવી રીતે વૃદ્ધિ પામે છે ? અને તે શી રીતે સ્થિર કરી શકાય છે ? તેમજ શી રીતે તે (ધર્મનો) નાશ થાય છે ? (તેનો વિચાર કરવો.)

^૨સત્યેનો^૩ત્પન્ન^૧તે ધર્મો, ^૪દયા-^૫દાનેન^૬ વર્ધતે ।

^૭ક્ષમયા^૮ સ્થાપ્યતે ધર્મઃ, ^{૧૦}ક્રોધલોભાદિનશ્યતે ॥૪॥

અર્થ:-સત્યથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થાય છે; દયા અને દાનથી તેની વૃદ્ધિ થાય છે; ક્ષમાથી તે (ધર્મ) સ્થિર થાય છે, તથા ક્રોધ અને લોભથી તેનો (ધર્મનો) નાશ થાય છે.

અહિંસા પ્રકરણ.

^૭સર્વે^૮ વેદા^{૧૫} ન^{૧૬} તત્કુર્યુઃ, ^{૧૦}સર્વે^{૧૧} યજ્ઞાશ્ચ^{૧૨} ભારત ? ।

^{૧૩}સર્વે^{૧૪} તીર્થાભિષેકાશ્ચ, ^{૧૬}યત્કુર્યાત્પ્રાણિનાં^{૧૭} દયા ॥૫॥

અર્થ:-હે ભારત ! પ્રાણીઓપરની કથા ને કંઈ (અમૂલ્ય લાલ) કરે છે, તે (લાલ) સઘળા વેદો, સર્વે યજ્ઞો, તથા સર્વે તીર્થોમાં કરેલાં સ્નાનો પણ કરી શકતાં નથી.

अहिंसा सत्यमस्तेयं, त्यागो मैथुनवर्जनम् ।

एतेषु पञ्चसूक्तेषु, सर्वे धर्माः प्रतीयन्ते ॥ ६ ॥

અર્થ:-અહિંસા, સત્ય, અસ્તેય (ચોરી નહીં કરવી), ત્યાગ (દાન), અને મૈથુનનું વર્ણન; એ કહેલી પાંચ બાબતોમાં સર્વે ધર્મોનું પ્રતિપાદન થાય છે.

अहिंसा^१लक्षणो^२ धर्मो^३, अधर्मः^४ प्राणिनां^५ बधः ।

तस्माद्धर्मार्थिना वत्स ?, कर्तव्या प्राणिनां दया ॥७॥

અર્થ:-દયા છે લક્ષણ જેનું એવો ધર્મ છે; તથા પ્રાણી-ઓની જે હિંસા તે અધર્મ છે; માટે હે વત્સ ? ધર્મોર્થિ મા-ણસે પ્રાણીઓની દયા કરવી.

ध्रुवं प्राणिवधो यज्ञे, नास्ति यज्ञस्त्वहिंसकः ।

१२ १३ १४ १० ११ ८
सर्वसत्त्वेषु हिंसैव, यदा यज्ञो युधिष्ठिर ? ॥ ८ ॥

અર્થ:-યજ્ઞમાં ખરેખર પ્રાણીનો વધ છે, યજ્ઞ હિંસા-
વિનાનો નથી, માટે હે યુધિષ્ઠિર? જ્યારે યજ્ઞ કરીએ ત્યારે
સર્વ પ્રાણીઓની હિંસાજ થાય છે.

^૨ ઇન્દ્રિયાણિ ^૩ પશૂન્ ^૪ કૃત્વા, ^૬ વેદીં ^૭ કૃત્વા ^૫ તપોમયીમ્ ।
^૮ અહિંસામાહૃતિં ^૯ કૃત્વા, ^{૧૦} આત્મયજ્ઞં ^{૧૧} યજામ્યહમ્ ॥૧॥

અર્થ:-વિષ્ણુદેવ કહે છે કે, હે યુદ્ધિષ્ઠિર? ઇન્દ્રિયાણી પશુ કરીને, તથા તપરૂપ વેદી બનાવીને, અને દયાણી આહુતિ કરીને હું આત્મરૂપી યજ્ઞ કરું છું.

^૧ યૂપં ^૨ છિત્વા ^૩ પશૂન્ ^૪ હૃત્વા, ^૬ કૃત્વા ^૫ રુધિરકર્દમમ્ ।
^૮ યદૈવં ^૭ ગમ્યતે ^{૧૦} સ્વર્ગે, ^૯ નરકે ^{૧૧} કેન ગમ્યતે ॥ ૧૦ ॥

અર્થ:-પશુને બાંધવાનો યજ્ઞસ્તાંભ છેદીને, તથા પશુને હણીને, અને લોહીનો કર્દમ બનાવીને આ પ્રમાણે જ્યારે સ્વર્ગે જવાતું હોય, તો હે યુદ્ધિષ્ઠિર? પછી નરકે કોણ જશે?

મહાભારતમાં શાંતિપર્વના પ્રથમ અધ્યાયમાં કહ્યું છે કે,

^૩ માતૃવત્પરદારેષુ, ^૪ પરદ્રવ્યાણિ ^૫ લોષ્ટવત્ ।

^૭ આત્મવત્સર્વભૂતેષુ, ^૬ યઃ ^૮ પશ્યતિ ^૯ સ ^{૧૦} પશ્યતિ ॥૧૧॥

અર્થ:-જે માણસ પારકી સ્ત્રીઓને વિષે માતાની પેઠે જુએ છે, તથા પારકા દ્રવ્યને ઢેફાંની માફક જુએ છે, તેમજ સર્વે પ્રાણીઓને વિષે જે પોતાના આત્મા સમાન જુએ છે, તે જ તત્વથી જોનારો છે.

અહિંસા^૩ સર્વજીવાનાં^૨, સર્વજ્ઞૈઃ^૧ પરિભાષિતા^૪ ।

इदं हि मूलं धर्मस्य, शेषस्तस्याति विस्तरः ॥१२॥

અર્થ-સર્વ જીવો પ્રત્યે દયા રાખવી એમ સર્વજ્ઞોએ કહેલું છે, કેમકે, તે અહિંસાજ ધર્મનું મૂળ છે, અને બાકીનો સત્યાદિક તો તેનો વિસ્તાર છે.

अ.हिंसा प्रथमं प्रोक्ता, यस्मात्सर्वजगत्प्रिया ।

तस्मात्सर्वप्रयत्नेन, कर्तव्या सा विचक्षणैः ॥१३॥

અર્થ:-અહિંસા સર્વથી પહેલી કહેલી છે, કેમકે, તે સમસ્ત જગતને પ્રિય છે, માટે વિચક્ષણ પુરૂષોએ સર્વ પ્રયત્ન કરીને તે (દયાજ) કરવી.

यथा मम प्रिया प्राणा, -स्तथा तस्यापि देहिनः ।

इति मत्वा प्रयत्नेन, त्याज्यः प्राणिवधो बुधैः ॥१४॥

અર્થ:-જેમ મહારા પ્રાણ મહને બહાલા છે, તેમ તે પ્રાણીને પણ તહેના પ્રાણ બહાલા છે; એમ માનીને પ્રયત્ન પૂર્વક પંડીતોએ જીવહિંસાનો ત્યાગ કરવો.

मरिष्यामीति यहःस्व, पुरुषस्येह जायते ।

शक्यस्तेनानुमानेन, परोऽपि परिरक्षितुम् ॥१५॥

અર્થ:-આ દુનીઆમાં “હું મરી જઈશ” એવા વિચારથી માણસને જે દુઃખ થાય છે, તે (દુઃખના) અનુમાન ઉપરથી પરજીવનું પણ રક્ષણ કરવું યોગ્ય છે.

^૧ ^૨ ^૩ ^૪
ઉચ્ચતં શસ્ત્રમાલોક્ય, વિષાદમયવિહલાઃ ।

^૫ ^૭ ^૬ ^{૧૦} ^{૧૧} ^૮ ^૯
જોવાઃ કંપંતિ સંઘ્રસ્તા, નાસ્તિ મૃત્યુસમં મયમ્ ॥૧૬॥

અર્થ:-ઉગામેલા શસ્ત્રને જોઈને, ખેદ અને ભયથી વિહ્વલ થએલા જીવો ત્રાસ પામતા છતાં કંપે છે, કેમકે, મૃત્યુ સમાન બીજો કોઈ ભય નથી.

^૧ ^૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬
કંટકેનાપિ વિઙ્ગસ્ય, મહતી વેદના ભવેત્ ।

^૮ ^૯ ^{૧૦} ^૭
ચક્રકુંતાસિશક્ત્યાયૈ-શિષ્યમાનસ્ય કિં પુનઃ ॥૧૭॥

અર્થ:-કાંટાથી વિધાએલા પ્રાણીને પણ જ્યારે મોટી વેદના થાય છે, ત્યારે ચક્ર, ભાલો, તલવાર, તથા બરછી વિગેરે શસ્ત્રોથી છેદાતા પ્રાણીની વેદનાની તો વાતજ શી કરવી ?

^૬ ^૧ ^૨ ^૪ ^૫ ^૩
દીયતે માર્યમાણસ્ય, કોટિર્જીવિતમેવ વા ।

^૭ ^૮ ^૯ ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૨}
ધનકોટિં ન ગ્રહીયા,ત્સર્વો જીવિતમિચ્છતિ ॥૧૮॥

અર્થ:-મરતા એવા પ્રાણીને કોઈ ધન અથવા જો જીવિત આપીએ, તો તે કોઈ ધનને ગ્રહણ નહિ કરે, પણ જીવિતને ગ્રહણ કરશે, કેમકે સર્વ પ્રાણી જીવિતને ઇચ્છે છે.

^૧ ^{૧૧} ^૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬ ^૭
 યદ્યાત્કાંચનં મૈરૂં, કૃત્સ્તાં ચાપિ વસુંધરામ્ ।

^{૧૦} ^૯ ^૮ ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૩} ^{૧૨}
 સાગરં રત્નપૂર્ણં વા, નૈવ તુલ્યમર્હિંસયા ॥ ૧૯ ॥

અર્થ:-સોનાનો મેરૂ પર્વત આપે, અને સમસ્ત પૃથ્વીને આપે અથવા રત્નથી ભરેલો સમુદ્ર આપે, પણ તે અહિં-સાની (અભયદાનની) તુલ્ય આવતું નથીજ.

^૧ ^૩ ^૪ ^૨ ^૫ ^૬ ^૭
 યો યત્ર જાયતે જંતુઃ, સ તત્ર રમતે ચિરમ્ ।

^૯ ^{૧૧} ^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૦}
 તતઃ સર્વેષુ ભૂતેષુ, દયાં કુર્વતિ સાધવઃ ॥ ૨૦ ॥

અર્થ:-જે પ્રાણી જ્યાં ઉત્પન્ન થાય છે, તે ત્યાં લાંબા કાળ સુખી આનંદ મેળવે છે, તેથી ઉત્તમ માણસો સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર દયા કરે છે.

^૧ ^૨ ^૪ ^૩
 અમેઘ્યમઘ્યે કીટસ્ય, સુરેંદ્રસ્ય સુરાલયે ।

^૬ ^૫ ^૮ ^૭
 સમાના જીવિતાકાંક્ષા, તુલ્યં મૃત્યુભયં દ્વયોઃ ॥૨૧॥

અર્થ:-વિષામાં રહેલા કીડાને, તથા દેવલોકમાં રહેલા ઈંદ્રને જીવિતાની ઈચ્છા સરખીજ છે, અને વળી તેઓ બન્નેને મૃત્યુનો ભય પણ તુલ્યજ છે.

^૨ ^૧ ^૩ ^૪ ^૬ ^૫
 અર્હિંસા સર્વજીવાના, માજન્માપિ હિ રોચતે ।

^૮ ^૯ ^{૧૦} ^૭ ^{૧૩} ^{૧૧} ^{૧૨}
 નિત્યમાત્મનો વિષયે, તસ્માદ્ધ્યેયા પરેહવપિ ॥૨૨॥

અર્થ:-સર્વ જીવોને અહિંસા (જીવિત) જન્મથી માંડીને જ રહે છે, માટે હુમેશાં પેતાને વિશે જેમ, તેમ પરને વિશે પણ પ્રાણીઓ દયા સખવી.

^૧જીવાનાં ^૨રક્ષણં ^૩શ્રેષ્ઠં, ^૪જીવા ^૫જીવિતકાંક્ષિણઃ ।

^૬તસ્માત્સમસ્તદાનેષ્વ, ^૭-ભયદાનં ^૮પ્રશસ્યતે ॥ ૨૩ ॥

અર્થ:-જીવોનું રક્ષણ કરવું તે ઉત્તમ કાર્ય છે, કેમકે, જીવો જીવિતની ઇચ્છા રાખે છે, માટે સઘળાં દાનેશમાં અભયદાન પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

^૧અહિંસા ^૨પ્રથમં ^૩પુણ્યં, ^૪પુણ્યમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ।

^૬સર્વભૂતદયાપુણ્યં, ^૭ક્ષમાપુણ્યં ^૮વિશેષતઃ ॥ ૨૪ ॥

^{૧૧}ધ્યાનપુણ્યં ^{૧૨}તપઃપુણ્યં, ^{૧૩}જ્ઞાનપુણ્યં ^{૧૬}ચ ^{૧૪}સમમમ્ ।

^{૧૮}સત્યં ^{૧૭}ચૈવાષ્ટમં ^{૨૦}પુણ્યં, ^{૨૧}તૈન ^{૨૨}તુષ્યંતિ ^{૨૪}દેવતાઃ ॥ ૨૫ ॥

અર્થ:-પહેલું પુણ્ય અહિંસા, બીજું પુણ્ય ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, ત્રીજું પુણ્ય સર્વ પ્રાણીઓમાં દયા, ચોથું પુણ્ય વિશેષે કરીને ક્ષમા, પાંચમું પુણ્ય ધ્યાન, છઠ્ઠું પુણ્ય તપ, સાતમું પુણ્ય જ્ઞાન, અને આઠમું પુણ્ય સત્ય છે, એવી રીતનાં પુણ્યોથી (પૂજન કરવાથી) દેવતાઓ પ્રસન્ન થાય છે.

^{૨ ૩ ૪ ૧ ૫ ૬ ૭ ૮ ૯}
 પૃથિવ્યામપ્યહં વાર્થ ૧, વાયાવપ્તૌ જલેડપ્યહમ્ ।

^{૧૧ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫}
 વનસ્પતિગતઃપ્રાહં, સર્વભૂતગતોડસ્યહમ્ ॥ ૨૬ ॥

અર્થ:-વળી હે પૃથિવિર ? ? પૃથ્વીમાં, વાયુમાં, અગ્નિમાં, જળમાં અને વનસ્પતિમાં પણ હું પ્રાપ્ત થએલો છું, એવી રીતે પાંચે ભૂતોમાં હું પ્રાપ્ત થએલો છું.

^{૨ ૪ ૩ ૫ ૭ ૧ ૮ ૬}
 યો માં સર્વગતં જ્ઞાત્વા, ન ચ હિંસેત્કદાચન ।

^{૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૫ ૧૬ ૧૭}
 તસ્યાહં ન પ્રણશ્યામિ, સ ચ મે ન પ્રણશ્યતિ ॥૨૭॥

અર્થ:-અને વળી જે માણસ મહને સર્વ વ્યાપક બનીને કંઈ વખતે હિંસા કરતો નથી, તે માણસની હું હિંસા કરતો નથી તથા તે મહારી હિંસા કરતો નથી.

^{૧ ૬ ૩ ૨ ૫ ૪}
 યો દદાતિ સહસ્રાણિ, ગવામશ્વશત્તાનિ વા ।

^{૮ ૭ ૯ ૧૦ ૧૧}
 અભયં સર્વસત્ત્વેભ્યઃ, સ્તદાનમતિરિચ્યતે ॥ ૨૮ ॥

અર્થ:-જે માણસ હજારો ગાયો અથવા સેંકડો घोડાઓ આપે છે, (દાન કરે છે, તે કંઈ હિંસાબમાં નથી) પણ જે માણસ સર્વ પ્રાણીઓ પ્રત્યે અભયદાન આપે છે, તે દાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ ગણાય છે.

^{૨ ૧ ૩ ૪ ૭ ૮ ૫ ૬}
 યસ્તિશ્ચમાનાં સહસ્રં તુ, યો દ્વિજેભ્યઃ પ્રયચ્છતિ ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧૨
 ૧૯૬૧ જાંવિતં દયાત્, કલાં નામોતિ ચોદશમ્ ॥

અર્થ:-જે માણસ પ્રાણલો પ્રત્યે હનરો હાથીઓનું દાન આપે છે, તે પણ શું હિસાબમાં છે? કેમકે, જે માણસ એકજ પ્રાણી પ્રત્યે જીવિતદાન આપે છે તેની સાથે સોળમે હિસ્સે પણ નથી.

૯ ૭ ૮ ૭ ૧૦ ૧૨ ૧૧
 તતો ભૂયસ્તરો ધર્મઃ, કશ્ચિદન્યો ન ભૂતલે ।

૨ ૧ ૪ ૩ ૫
 પ્રાણિનાં ભયમીતાના, -મમયં યત્પ્રદીયતે ॥૩૦॥

અર્થ:-માટે હે યુધિષ્ઠિર ? ? ભયભીત થએલા પ્રાણીઓને જે અભયદાન આપવું, તેથી વધારે બીજા કોઈ પણ ધર્મ આ પૃથ્વીપર નથી.

૫ ૧ ૨ ૪ ૩
 વરમેકસ્ય સત્ત્વસ્ય, દયાદભયદક્ષિણામ્ ।

૧૦ ૬ ૭ ૯ ૮
 ન તુ વિપ્રસહસ્રેભ્યો, ગોસહસ્રમલંકૃતમ્ ॥ ૩૧ ॥

અર્થ:-વગી હે યુધિષ્ઠિર ? ? એક પ્રાણી પ્રત્યે અભયદાનની દક્ષિણા દેવી તે શ્રેષ્ઠ છે, પણ હનરો પ્રાણલો પ્રત્યે આબૂપણુ યુક્ત હનરો ગાયો દેવી તે શ્રેષ્ઠ નથી.

૪ ૩ ૨ ૫ ૧
 અમયં સર્વસત્ત્વેભ્યો, યો દદાતિ દયાપરઃ ।

૭ ૬ ૯ ૧૦ ૧૧ ૮
 તસ્ય દેહવિયુક્તસ્ય, મયં નાસ્તિ કુતસ્તનમ્ ॥ ૩૨ ॥

અર્થ:-જે માણસ સર્વ પ્રાણીઓને દયામાં તત્પર થયો થકો અભયદાન આપે છે, તે માણસને મૃ-યુ બાદ પણ કોઈ બચ્ચાએ ભય પ્રાપ્ત થતો નથી.

^૧ હેમધેનુવરા^૨દીનાં, ^૪દાતારઃ ^૩સુલભા ^૩મુચિ ।

^{૧૦}દુર્લભઃ ^૮પુરુષો ^૬લોકે, ^૫યઃ ^૬પ્રાણિ^૭ભયપ્રદઃ ॥ ૩૩ ॥

અર્થ:-સુવર્ણ, ગાય અને વરદાનના દેનારાઓ તો આ પૃથ્વીમાં સુલભ હોય છે, પણ જે માણસ પ્રાણીઓ પ્રત્યે અભયદાન આપે છે તેવો માણસ આ દુનિયામાં દુર્લભ છે.

^૧મહતામયિ ^૨દાનાનાં, ^૩કાલેન ^૪ક્ષીયતે ^૬ફલમ્ ।

^૭મીતામયપ્રદાનસ્ય, ^૮ક્ષય ^૯એવ ન ^{૧૦}વિચ્યતે ^{૧૧}॥ ૩૪ ॥

અર્થ:-મહોદ્ધાં દાનોનું પણ ક્ષય કાળે કરીને ક્ષય પામે છે, પણ ભય પામેલા પ્રાણીને અભયદાન દેવાનું જે ક્ષય, તેનો ક્ષયજ થતો નથી.

^૧યથા ^૨મમાઽપ્રિયો ^૪મૃત્યુઃ, ^૩સર્વેષાં ^૬પ્રાણિનાં ^૭તથા ।

^૮તસ્માન્મૃત્યુમયત્રસ્તા, ^{૧૦}સ્નાતવ્યાઃ ^{૧૨}પ્રાણિનો ^{૧૧}બુધૈઃ ॥ ૩૫ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એમ વિચારવું કે જેમ મૃતને મૃત્યુ અપ્રિય લાગે છે, તેમ સર્વ પ્રાણીઓને પણ તે અપ્રિય

લાગે છે, માટે હાથા માણસોએ મૃત્યુના લપથી લપણીત થએલા પ્રાણીઓનું રક્ષણ કરવું.

१ ४ ३ २
एकतः कृतवः सर्वे, समग्रवरदक्षिणाः ।

५ ६ ७ ८
एकतो भयभीतस्य, प्राणिनः प्राणरक्षणम् ॥३६॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એક બાબુએ સમગ્ર વરદાનની દક્ષિણાવાળા સર્વે યજ્ઞો અને બીજી તરફ લાગલીત થએલા પ્રાણીના પ્રાણનું રક્ષણ કરવું, (તે અતિ શ્રેષ્ઠ છે.)

१ २ ३ ४ ५ ६ ७
सर्वसत्त्वेषु ग्रहान्, मेकसत्त्वे च या दया ।

सर्वदानप्रदानाद्धि, दयैवका प्रशस्यते ॥ ३७ ॥

અર્થ:-સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે જે સુવર્ણાદિકનું દાન આપવું, અને એક પ્રાણી પ્રત્યે દયા સ્થાપવી. આ બેમાં સર્વે પ્રાણીઓ પ્રત્યે સુવર્ણાદિકના દાનથી પણ એક પ્રાણી પ્રત્યેની જે દયા તે વધારે પ્રશંસા કરવા લાયક છે.

२   ३   ४   ५   ६
एकतः कांचनं मेरुं, बहुरत्नां वसुंधराम् ।

एकस्य जीवितं दद्या, न च तुल्यं युधिष्ठिर ? ॥३८॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? એક બાબુથી સોનાનો મેરૂ પર્વત તથા બહુ રત્નવાળી પૃથ્વી આપે, અને એક પ્રાણીને

(૨૫૦)

હવિતદાન આપે છતાં તે બન્ને સરખાં નથી. (અર્થાત્
હવિતદાન અધિક છે.)

યૂકામત્કુળદંશાદીન્, યૈ જતૈસ્તુદતસ્તનુમ્ ।

પુત્રવત્પરિરક્ષંતિ, તે નરાઃ સ્વર્ગગામિનઃ ॥ ૩૯ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે માણસો શરીરને પીડા
કરતા એવા પણુ બુ, માંકડ તથા હાંસ આદિકનું (પોતાના)
પુત્રની માફક રક્ષણ કરે છે, તે માણસો સ્વર્ગમાં જનારા છે.

(માંસભક્ષણના દૂષણોનું પ્રકરણ.)

૬ ૫ ૯ ૭ ૮ ૧૧ ૧૦ ૧૩ ૧૨

ન ગંગા ન ચ કેદારં, ન પ્રયાગં ન પુષ્કરમ્ ।

૧૫ ૧૪ ૧૮ ૧૬ ૧૭ ૧૯ ૨૧ ૨૦ ૨૩ ૨૨

ન જ્ઞાનં ન ચ હોમશ્ચ, ન તપો ન જપક્રિયા ॥૪૦॥

૨૫ ૨૪ ૨૮ ૨૯ ૨૬ ૨૭ ૩૧ ૩૦ ૩૪ ૩૩ ૩૨

ન ધ્યાનં નૈવ ચ સ્નાનં, ન દાનં નાપિ સત્ક્રિયા ।

૩૫ ૩૬ ૩૭ ૩૮ ૨ ૧ ૩ ૪

સર્વે તે નિષ્ફલા યાંતિ, યસ્તુમાંસં પ્રયચ્છતિ ॥૪૧॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે માણસ માંસનું દાન આપે
છે, તેની ગંગા, કેદારનાથ, પ્રયાગ, પુષ્કળ વિગેરે તીર્થોની
યાત્રાઓ તથા તેનું જ્ઞાન, હોમ, તપ જપની ક્રિયા, ધ્યાન,
સ્નાન, દાન વિગેરે સમગ્ર ક્રિયાઓ નિષ્ફળ બન્યે. (અર્થાત્
માંસનું દાન કરનાર સર્વે ધર્મક્રિયાઓનો નાશ કરે છે.)

શુક્રશોણિતસંભૂત,^૨-મમેધ્યં^૩ માંસમુચ્યતે^૪ ।^૫

યસ્માદમેધ્યસંભૂતં,^૧ તસ્માન્નિષ્ણ્ટો^૭ વિવર્જયેત્^૬ ॥૪૨॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? વીર્ય તથા રૂધિરથી ઉત્પન્ન થએલું એવું માંસ વિષ્ટા સરખું અપવિત્ર કહેવાય છે, માટે એવી રીતે અપવિત્રતાવાળું માંસ ડાહ્યા પુરૂષે તજવું જોઈએ ?

અમેધ્યં^૨ વક્ષ્યત્વા,^૩-ન્માનુષ્યૈરપિ^૪ વર્જિતમ્ ।^૫

દિવ્યોપભોગાન્^૭ મુંજંતો,^૮ માંસં^{૧૦} દેવા ન મુંજતે^{૧૧} ॥૪૩॥^{૧૨}

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? અભક્ષ્ય હોવાથી અપવિત્ર એવી વિષ્ટા મનુષ્યોએ પણ લ્યજી છે, ત્યારે દિવ્યભોગોને ભોગવતા એવા દેવો વિષ્ટાતુલ્ય માંસનું ભક્ષણ કરતાજ નથી. (માટે દેવનિમિત્તે હિંસા કરી પ્રાણીઓના પ્રાણનો નાશ કરવો નહિ.)

દેવાનામગ્રતઃ^૩ કૃત્વા,^૪ ઘોરં^૭ પ્રાણિવધં^૫ નરાઃ ।^૬

યે^૧ ભક્ષયંતિ^{૧૦} માંસં^૮ ચ,^૯ તે^{૧૧} વ્રજંત્યધમાં^{૧૪} ગતિમ્^{૧૨} ॥૪૪॥^{૧૩}

અર્થ:-જો માણસો દેવોની આગળ ભયંકર એવો પ્રાણીઓનો વધ કરીને માંસ ભક્ષણ કરે છે, તે માણસો નરક આદિક અધમ ગતિમાં જાય છે.

માંસં^૧ પુત્રોપમં^૨ મત્વા, સર્વમાંસાનિ^૩ વર્જયેત્^૪ ।

દયાદાનવિશુદ્ધયર્થે, ઋષિભિર્વર્જિતં^૫ પુરા ॥૪૨॥

અર્થ:-માંસને પુત્ર સમાન જાણીને સર્વે પ્રાણીઓના માંસનો ત્યાગ કરવો, કેમકે, ગયા કાળમાં પણ રૂપિઓએ દયા અને દાનની શુદ્ધિ માટે તે (માંસ) ત્યજેલું છે.

ન ગ્રાહ્યાણિ^{૧૩} ન દેયાનિ^{૧૪}, ષડ્ વસ્તૂનિ^{૧૬} ચ પંડિતૈઃ^{૧૧} ।

અગ્નિર્મધુ^૨ વિષં^૩ શસ્ત્રં^૪, મયં માંસં^૫ તથૈવ^૬ ચ ॥ ૪૬ ॥

અર્થ:-અગ્નિ, મધ, શસ્ત્ર, મદિરા અને માંસ એ છ વસ્તુઓ પંડિતોએ ગ્રહણ કરવી નહિ, તેમજ અન્ય કોઈને આપવી પણ નહિ.

યાચંતિ^૩ કૃપરોમાણિ^૪, પશુગાત્રેષુ^૨ ભારત^૧ ? ।

તાવદ્વર્ષસહસ્રાણિ^૫, પચ્યંતે^૬ પશુઘાતકાઃ^૭ ॥ ૪૭ ॥

અર્થ:-વળી હે ભારત ? પશુના શરીર પર જેટલાં રૂવાં હોય છે, તેટલા હજાર વર્ષો સુધી પશુહિંસા કરનારાઓ (નરકમાં પરમાધર્મિકોના હાથે) પચાવાય છે.

આકાશગામિનો^૧ વિપ્રાઃ^૨, પતિતા માંસમક્ષણાત્^૩ ।

વિપ્રાણાં^૬ પતનં^૭ દૃષ્ટ્વા, તસ્માન્માંસં^૮ ન મક્ષયેત્^{૧૦} ॥૪૮॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? આંકાશમાં ગમન કરનાર
એવા પણ પ્રાહ્મણે માંસલક્ષણ કરવાથી પતિત થએલા
છે (અર્થાત્ બ્રહ્મ થઇ નાચે પડ્યા છે), તે કારણથી પ્રાહ્મ-
ણાનું પતન જોઈને માંસલક્ષણ કરવું નહિ.

^{૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭}
ઘાતકશ્ચાનુમંતા ચ, ભક્ષકઃ ક્રયવિક્રયી ।

^{૧૨ ૧૧ ૮ ૧૦ ૯ ૧}
લિપ્યંતે પ્રાણિઘાતેન, પંચાપ્યેતે યુધિષ્ઠિર ? ॥૪૯॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રાણીના નાશ કરનાર, તથા
પ્રાણીના નાશની આજ્ઞા આપનાર, માંસનું લક્ષણ કરનાર,
માંસ વેચાતું લેનાર તથા માંસ વેચાતું દેનાર; એ પાંચે
(માણસો) જીવ હિંસાથી લિપ્ત થાય છે, અર્થાત્ એ પાંચેને
જીવ હિંસા લાગે છે.

^{૫ ૪ ૩ ૧}
કિં જાપહોમનિયમૈ, સ્તીર્થસ્નાનૈશ્ચ ભારત ? ।

^{૬ ૮ ૭ ૯ ૧૧ ૧૦}
યદિ સ્વાદંતિ માંસાનિ, સર્વમેવ નિરર્થકમ્ ॥૫૦॥

અર્થ:-હે ભારત ? જો માંસનું લક્ષણ કરવામાં આવે
તો પછી જાપ, હોમ, નિયમ, તથા તીર્થ સ્નાનથી શું થવાનું
છે ? કેમકે માંસ લક્ષણથી તે સમગ્ર નિરર્થક છે.

^{૧ ૨ ૩ ૪ ૫}
પ્રભાસં પુષ્કરં ગંગા, કુરુક્ષેત્રં સરસ્વતી ।

^{૬ ૮ ૭ ૧૦ ૯ ૧૨ ૧૩}
દેવિકા ચંદ્રભાગા ચ, સિંધુઞ્ચૈવ મહાનદી ॥૫૧॥

૧૪ ૧૫ ૧૬ ૧૬ ૧૮ ૧૭
 એતૈસ્તીર્થેર્મહાપુણ્યં, યઃ કુર્યાદભિવેચનમ્ ।

૨૩ ૨૧ ૨૨ ૨૫ ૨૬ ૨૪ ૨૭
 અભક્ષણં ચ માંસસ્ય, નૈવ તુલ્યં યુધિષ્ઠિર ? ॥૫૨॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પ્રભાસ, પુષ્કર, ગંગા, કુર-
 ક્ષેત્ર, સરસ્વતી, દેવિકા, ચંદ્રલાગા, સિંધુ તથા મહાનદી,
 ઇત્યાદિક તીર્થોની યાત્રાઓ કરીને પણ જે મહા પુણ્ય
 ઉપાર્જન કરે છે, તે અને માંસ ભક્ષણ નહિ કરવું તે
 બન્નેની બરાબરી થતી નથી, અર્થાત્ તે બધાં તીર્થોની
 યાત્રાઓ કરતાં પણ માંસભક્ષણનો ત્યાગ કરવો તે અતિ
 ઉત્તમ કાર્ય છે.

(બ્રાહ્મણોના લક્ષણોનું પ્રકરણ.)

૩ ૪ ૬ ૨ ૫ ૬ ૭ ૮
 કે કે નુ બ્રાહ્મણાઃ પ્રોક્તાઃ, કિં વા બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ।

૧૦ ૧૨ ૧૧ ૧૩ ૧૪ ૧૫ ૧
 એતદિચ્છામિ વિજ્ઞાતું, તન્મે કથય સુવ્રત ? ॥ ૫૩ ॥

અર્થ:-(હવે અહીં યુધિષ્ઠિર, શ્રીવિષ્ણુદેવને પૂછે છે કે,
 હે ભગવાન ?) બ્રાહ્મણો કયા કયા કહેલા છે ? અને બ્રાહ્મ-
 ણોનું લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાની મ્હારી ઇચ્છા છે. માટે
 હે ઉત્તમ આચારવાળા ? તે તમે મ્હને કહો ?

હવે વિષ્ણુદેવ યુધિષ્ઠિરને તેનો પૂછેલો વિષય સમજાવે છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
ક્ષમાઽદંભો દયા દાનં, સત્યં શીલં ધૃતિર્ધૃણા ।

૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
વિદ્યા વિજ્ઞાનમાસ્તિક્ય, મેતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥૬૪

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? ક્ષમા, નિષ્કપટપણું, દયા, દાન, સત્ય, શીળ, ધીરજ, લજ્જા, વિદ્યા, કળા તથા આસ્તિકપણું, એટલાં ગ્રાહ્યણનાં લક્ષણો છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
સત્યં બ્રહ્મ તપો બ્રહ્મ, બ્રહ્મ ચૈદ્રિયનિગ્રહઃ ।

૯ ૧૦ ૧૧
સર્વભૂતદયા બ્રહ્મ, એતદ્ બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૬૫ ॥

અર્થ:-સત્ય, તપ, ઈન્દ્રિયોનો નિગ્રહ, તથા સર્વે પ્રાણી-ઓમાં દયા, એ ચારે ગ્રંથ કહેવાય છે, અને તેજ ગ્રાહ્યણનું લક્ષણ છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬
શૂદ્રોઽપિ શીલસંપન્નો, ગુણવાન્ બ્રાહ્મણો મતઃ ।

૭ ૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨ ૧૩
બ્રાહ્મણોઽપિ ક્રિયાહીનઃ, શૂદ્રાદપ્યધમો ભવેત્ ॥૬૬

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જાતિએ કરીને શૂદ્ર હોય પણ તે જો શીળયુક્ત તથા ગુણવાન્ હોય, તો તહેને ગ્રાહ્યણ માનેલો છે, અને જાતિથી જો ગ્રાહ્યણ હોય, છતાં જો શીળ આદિક ક્રિયાઓથી હીન હોય, તે શૂદ્ર કરતાં પણ મહા નીચ થાય છે.

સર્વજાતિ^૧યુ ચાંડાલાઃ^૨, સર્વજાતિ^૩યુ બ્રાહ્મણાઃ^૪ ।

બ્રાહ્મણો^૫ઽપિ^૬ ચાંડાલાઃ^૭, શ્રાંડાલે^૮ઽપિ^૯ બ્રાહ્મણાઃ^{૧૦} ॥૬૭

અર્થ:-માટે હે યુધિષ્ઠિર ? સર્વ જાતિઓમાં ચંડાળ હોય છે, અને સર્વ જાતિઓમાં બ્રાહ્મણો પણ હોય છે, તેમજ બ્રાહ્મણોમાં (પણ) ચંડાળ હોય છે, અને ચંડાળોમાં પણ બ્રાહ્મણો હોય છે.

બ્રાહ્મણો^૫ બ્રહ્મચર્યે^૪ણ, યથા^૧ શિલ્પે^૨ન શિલ્પિકઃ^૩ ।

અન્યથા^૬ નામમાત્રં^૮ સ્થા, દિંદ્રગોપકકીટવત્^૭ ॥૬૮॥

અર્થ:-જેમ શિલ્પકળાથી શિલ્પી કહેવાય છે, તેમ બ્રહ્મચર્યથી બ્રાહ્મણ કહેવાય છે, અને તેથી ઉલટી રીતનો તો, જેમ “દિંદ્રગોપ” એવા નામનો કીટો કહેવાય છે, તેમ નામ માત્ર બ્રાહ્મણ કહેવાય છે.

અવ્રતાશ્ચ^૨ દુરાચારાઃ^૩, યત્ર^૪ મધ્યચરા^૧ દ્વિજાઃ^૫ ।

તં ગ્રામં^૬ દંડયેદ્રાજાઃ^{૧૦}, ચૌરમસ્તપ્રદાયકમ્^{૧૧} ॥૬૯॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે ગામમાં વ્રત વિનાના, દુરાચારી, અને ભિક્ષા માગનારા, એવા બ્રાહ્મણો વસતા હોય, તે ગામને ચોરને ભાતું આપનારૂં બહુીને રાખીને તે ગામનો દંડ કરવો બધીએ.

^૩ઋતુકાલે ^૪વ્યતિક્રાન્તે, ^૨યસ્તુ ^૧સેવેત ^૬મૈથુનમ્ ।

^૮બ્રહ્મહત્યા-^૭ફલં ^{૧૨}તસ્ય, ^૯સૂતકં ^{૧૦}ચ ^{૧૧}દિને દિને ॥ ૬૦ ॥

અર્થ:-ઋતુકાળ ગયા બાદ (ઇતુસ્નાન કર્યા પછી ગર્ભા-
ધાનના દિવસ ગયા બાદ) જે મૈથુન સેવે તેને બ્રહ્મહત્યાનું
ફળ (પાપ લાગે છે), તથા દિનદિન પ્રત્યે સૂતક લાગે છે.

^૨યે ^૩સ્ત્રીજંઘોરુસંસ્પૃષ્ટાઃ, ^૬કામગૃહ્ણાશ્ચ ^૪યે ^{૧૧}દ્વિજાઃ ।

^૭યે ^૮ચરિતાઽધમા ^{૧૦}અષ્ટા, ^{૧૨}સ્તેઽપિ ^{૧૩}શૂદ્રા ^૧યુધિષ્ઠિર ? ॥ ૬૧ ॥

અર્થ:-જે બ્રાહ્મણે સ્ત્રીના જંઘા અને સાથળોને સ્પર્શ
કરીને રહેલા છે, તથા જેઓ વિષયસુખમાં લોભુષ થઈને
પડી રહ્યા છે, અને જેઓ બ્રાહ્મણના આચારથી બ્રૂ થએલા
છે, તેઓને પણ હે યુધિષ્ઠિર ? શૂદ્ર જાણવા.

^૧યસ્તુ ^૨રક્તેષુ ^૪દંતેષુ, ^૬વેદમુચરતે ^૭દ્વિજઃ ।

^{૧૦}અમેઘ્યં ^૮તસ્ય ^૯જિહ્વાગ્રે, ^{૧૪}સૂતકં ^{૧૧}ચ ^{૧૨}દિને ^{૧૩}દિને ॥ ૬૨ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે બ્રાહ્મણ પોતાના દંતો
અલતા વિગેરેથી રંગીને વેદનો ઉચ્ચાર કરે છે, તેની જીભના
અગ્રભાગ ઉપર વિદ્યા જાણવી, તથા તેને દિનપ્રતિદિન સૂતક
આવે છે-(લાગે છે).

હસ્તતલપ્રમાણાં^૪ તુ, યો^૧ ભૂમિ^૨ કર્ષતિ^૫ દ્વિજઃ^૬ ।

નશ્યતિ^૮ તસ્ય^૭ બ્રહ્મત્વં^૯, શૂદ્રત્વં^{૧૧} ત્વભિજાયતે^{૧૦} ॥૬૩॥

અર્થ:-જે બ્રાહ્મણ હાથના તળીયા જેટલી પણ (હથેલી માત્ર) ભૂમિને ખેડે છે, તેનું બ્રાહ્મણપણું નાશ પામે છે, તેમજ તેને શૂદ્રપણું પ્રાપ્ત થાય છે. (અર્થાત્ બ્રાહ્મણે ખેતી કરવી નહિ.)

કૃષિવાણિજ્યગોરક્ષાં^૩, રાજસેવાં^૬ તથાધમામ્^૪ ।

યે^૧ બ્રાહ્મણાઃ^૨ પ્રકુર્વતિ^૭, વૃષલાસ્તે^૮ ન સંશયઃ^{૧૦} ॥૬૪॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે બ્રાહ્મણે ખેતી, વેપાર, રાજ્ય, તથા અધમ એવી રાજસેવા કરે છે, તે બ્રાહ્મણને નીચ શૂદ્ર જાણુવા, તેમાં સંશય નથી.

યદ્વત્કાષ્ઠમયો^૧ હસ્તો^૨, યદ્વચ્ચર્મમયો^૩ મૃગઃ^૪ ।

બ્રાહ્મણસ્તુ^૮ ક્રિયાહીનઃ^૭, સ્ત્રિયસ્તે^૯ નામધારકાઃ^{૧૧} ॥૬૫॥

અર્થ:-લાકડાનો હાથી, ચામડાનો મૃગડો, તથા ક્રિયા વિનાનો બ્રાહ્મણ, તે ત્રણે ફક્ત નામ ધારણ કરનારાજ છે. (અર્થાત્ દેખાવ માત્રજ છે તથાપિ તેમના તે જાતના શુણે નથી).

^૧અવ્રતાનામ^૨શીલાનાં, જાતિમાત્રોપજીવિનામ્ ।

^૪સહસ્રવાહવાનાં^૫ તુ, ^૬બ્રહ્મત્વં^૭ નોપજાયતે ॥ ૬૬ ॥

અર્થ:-વ્રત વિનાના, શીળ વિનાના, અને જાતિ માત્રથી આજીવિકા ચલાવનારા, એવા હજારો પ્રાણીઓને પણ પ્રાણપાણ પ્રાપ્ત થતું નથી. (ગુણ વિના).

^૨યે સ્ત્રીવશંગતા^૪ નિત્યં, ^૩વિશ્વાસોપહતા^૭શ્ચ^૫ યે ।

^૮યે સ્ત્રીપાદરજઃ^૯ સ્પૃષ્ટા,^{૧૦}સ્તે^{૧૧}પિ શૂદ્રા^{૧૨} યુધિષ્ઠિર ? ॥ ૬૭ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? ? જે માણસો હમેશાં સ્ત્રીને વશ રહેલા છે, તથા જેઓ વિશ્વાસઘાતી છે, અને સ્ત્રીના પગની રજથી સ્પર્શ કરાએલા છે, તે પણ શૂદ્રો જાણવા.

મૈથુનના કૃપણાતું પ્રકરણ.

^૨આરંભે^૩ વર્તમાનસ્ય, ^૪હિંસકસ્ય^૧ યુધિષ્ઠિર ? ।

^૭ગૃહસ્થસ્ય^૮ કુતઃ^૯ શૌચં, ^૬મૈથુનાભિરતસ્ય^૫ ચ ॥ ૬૮ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? આરંભમાં વર્તતા, તથા હિંસા કરતા, અને મૈથુનમાં મસ્ત બનેલા એવા ગૃહસ્થને પવિત્રતા ક્યાંથી હોય ?

^૪મૈથુનં^૧ યે^૫ ન^૬ સેવંતે, ^૨બ્રહ્મચારા^૩ દદ્વ્રતાઃ ।

^૬ તે ^૯ સંસારસમુદ્રસ્ય, ^{૧૦} પારં ^{૧૧} ગચ્છંતિ ^૭ સુવ્રતાઃ ॥ ૬૯ ॥

અર્થ:-વળી જેઓ મૈથુન સેવતા નથી, તથા બ્રહ્મચર્યરૂપી દૃઢ વ્રતને પાળે છે, એવા ઉત્તમ આચારવાળા બ્રાહ્મણો સંસારરૂપી સમુદ્રના પારને પામે છે. અર્થાત્ સંસાર તરી જાય છે.

^૪ હલકર્ષણકર્માદિ, ^૨ યસ્ય ^૩ વિપ્રસ્ય ^૫ વર્તતે ।

^૬ સ ન ^૮ હિ ^૯ બ્રાહ્મણઃ ^૭ પ્રોક્તઃ, ^{૧૦} કિં ^{૧૧} તુ ^{૧૨} શૂદ્રો ^{૧૩} યુધિષ્ઠિર ? ^૧

અર્થ:-જે બ્રાહ્મણને હળ આદિક ખેતીનું કાર્ય હોય છે, તેને શાસ્ત્રકારે બ્રાહ્મણ કહ્યો નથી, તથાપિ હે યુધિષ્ઠિર ? તેને શૂદ્ર કહ્યો છે.

^૧ હિંસકોઽનૃતવાદી ^૩ ચ, ^૨ ચૌર્યાનુપરતશ્ચ ^૬ યઃ । ^૪ ^૫

^૮ પરદારોપસેવી ^૯ ચ, ^{૧૦} સર્વે ^{૧૧} તે ^{૧૩} પતિતા ^{૧૨} દ્વિજાઃ ॥ ૭૧ ॥

અર્થ:-હિંસા કરનાર, અસત્ય બોલનાર, ચોરી કરવામાં મશગુલ, તથા પરસ્ત્રીને સેવનાર, એવા સમગ્ર બ્રાહ્મણોને બ્રાહ્મણુધર્મથી બ્રહ્મ થએલા બાણુવા.

^૧ સ્વાધ્યાયહીના ^૨ વૃષલાઃ, ^૩ પરકર્મોપજીવિનઃ ।

^૪ આકાશગામિનો ^૫ વિપ્રાઃ, ^૬ સર્વજાતિષુ ^૭ નિંદિતાઃ ॥ ૭૨

અર્થ:-પઠન પાઠનાદિ સ્વાધ્યાય હીન, બાયલાપણું બતાવનાર, તેમજ અન્યજનોની ચાકરી કરીને આજીવિકા ચલાવનાર, અને આકાશગમન કરનાર, એવા પ્રાદ્ધણો સર્વ જાતિઓમાં નિંદાને પાત્ર બનેલા છે.

^૪ ગોવિક્રયાસ્તુ ^{૧ ૨ ૩} યે વિપ્રા, ^{૭ ૫} જ્ઞેયાસ્તે ^૬ માતૃવિક્રયાઃ ।

^{૯૧૪ ૧૦૮ ૧૨૧૧ ૧૩ ૧૭૧૫ ૧૬} તેહિં દેવાશ્ચ વેદાશ્ચ, વિક્રીતા નાત્ર સંશયઃ ॥૭૩॥

અર્થ:-વળી જે પ્રાદ્ધણો ગાયને વેચનારા છે, તે પ્રાદ્ધણોને તેમની પોતાની માતાને વેચનારા જાણુવા, વળી તે પ્રકારના અકાર્યના કરવાથી તેમણે દેવ તથા વેદોને પણ વેચ્યા એમ સમજવું, તેમાં જરા માત્ર પણ સંશય છેજ નહીં.

^૧ બ્રહ્મચર્યતપોયુક્તાઃ, ^૨ સમાનલોહકાંચનાઃ ।

^૩ સર્વભૂતદયાવંતો, ^૫ બ્રાહ્મણાઃ ^૪ સર્વજાતિષુ ॥ ૭૪ ॥

અર્થ:-જેઓ બ્રહ્મચર્ય અને તપશ્ચર્યાયુક્ત છે, તેમજ જેઓને કાંચન તથા મૃત્તિકા બન્ને સમાન છે, તથા જેઓ સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ધરનારા છે, એવા માણસો ગમે તે જાતિમાં પ્રાદ્ધણ બનાય છે, અર્થાત્ જાતિમાત્રથી પ્રાદ્ધણ થતો નથી પણ ગુણથી થાય છે.

^૧ ત્યક્તદારાઃ ^૨ સદાચારા, ^૩ મુગ્ધમોગા ^૪ જિતેન્દ્રિયાઃ ।

^૮ જાયંતે ^૭ ગુરવો નિત્યં, ^૫ સર્વભૂતાભયપ્રદાઃ ॥ ૭૫ ॥

અર્થ:-ત્યાગ કર્યો છે સ્ત્રીઓનો જેમણે, તથા સદાચાર-
વાળા, ત્યજેલા છે ભોગો જેઓએ, તેમજ જીતેલી છે ઇદ્રિયો
જેમણે, તથા સર્વે પ્રાણીઓ ઉપર દયા રાખનારા, એવા
પ્રાણીઓ હંમેશાં શુદ્ધ તરિકે ગણાય છે.

^૫ અધીત્ય ^૨ ચતુરો ^૩ વેદાન્, ^૧ સાંગોપાંગાન્ ^૪ ચિકિત્સકાન્ ।

^૭ શૂદ્રાત્પ્રતિગ્રહં ^૮ કૃત્વા, ^{૧૦} સ્વરો ^{૧૧} ભવતિ ^૬ બ્રાહ્મણઃ ॥૭૬॥

અર્થ:-અંગોપાંગ સહિત, તથા વૈદકયુક્ત એવા ચાર
વેદોને ભણીને, જે પ્રાણી શૂદ્ર થકી પ્રતિગ્રહ કરે છે, તે
ગધેડો થાય છે.

^૨ સ્વરો ^૧ દ્વાદશજન્માનિ, ^૪ ષષ્ટિજન્માનિ ^૪ શૂકરઃ ।

^૬ શ્વાનઃ ^૫ સપ્તિજન્માનિ, ^૭ ^૮ ^૯ ^{૧૦} इत्येवं ^{૧૦} मनुरब्रवीत् ॥૭૭॥

અર્થ:-વળી પૂર્વોક્ત દ્વષણવાળો પ્રાણી બાર જન્મ-
પર્યંત ગધેડો થાય છે, સાઠ જન્મો તક ભૂંડ થાય છે,
તથા સીતેર જન્મ સુધી કુતરો થાય છે, એમ મનુરવિએ
પણ કહ્યું છે.

^૧ અહિંસા ^૨ સત્યમસ્તેર્ય, ^૩ ^૪ ब्रह्मचार्यपरिग्रही ।

^૬ ^૫ ^૮ ^૭ ^૧ कामक्रोधनिवृत्तस्तु, ^૧ ब्राह्मणः ^૧ स युधिष्ठिर ? ॥૭૮॥

અર્થ:-દયા પાળનારો, સત્ય બોલનારો, ચોરી નહી

કરનારો, પ્રદાતારી, પરિગ્રહ નહીં રાખનારો, અને કામ કોધથી નિવૃત્ત થએલો માણસ, હે યુધિષ્ઠિર ? ? પ્રાદાણ કહેવાય છે.

^૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૮ ૧૦ ૮
સત્યં નાસ્તિ તપો નાસ્તિ, નાસ્તિ ચેન્દ્રિયનિગ્રહઃ ।

^{૧૧} ૧૨ ૧૩ ૧૪ ૧૫
સર્વભૂતદયા નાસ્તિ, एतच्चांडाललक्षणम् ॥૭૯॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જ્યાં સત્ય ન હોય, તપ ન હોય, ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ ન હોય, તથા સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ન હોય, તે ચંડાળનું લક્ષણ અવગ્રાહ્યું.

(ઉપજાતિવૃત્તમ)

^૧ ૨ ૩
યે ક્ષાન્તિદાનાઃ શ્રુતિપૂર્ણકર્ણા,

^૪ ૫ ૬
જિતેન્દ્રિયાઃ પ્રાણિવધે નિવૃત્તાઃ ।

^૭ ૮
પરિગ્રહે સંકુચિતાગ્રહસ્તા,-

^૯ ૧૦ ૧૧ ૧૨
સ્તેબ્રાહ્મણાસ્તારયિતું સમર્થાઃ ॥ ૮૦ ॥

અર્થ:-જે પ્રાદાણો ક્ષમાના દેનારા (ધરનારા), તથા શાસ્ત્રની શ્રુતિથી પૂર્ણ થએલા છે કાન જેમના, તેમજ જીવ-હિંસાથી નિવૃત્તિ પામેલા, અને પરિગ્રહ ધરવામાં સંકોચ પામ્યા છે હસ્તાગ્ર જેમના, એવા પ્રાદાણો અન્યને તારવા માટે સમર્થ બને છે.

(૨૬૪)

(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૨ચતુર્વેદો^૩પિ યો^૧ મૃત્વા^૪, ચંડકર્મ^૫ સમાચરેત્^૬ ।

^૮ચાંડાલઃ^૭ સ તુ^૮ વિજ્ઞેયો^{૧૦}, નવેદાસ્તત્રકારણમ્^{૧૩ ૧૨ ૧૧ ૧૪} ॥૮૧॥

અર્થઃ—ચાર વેદનો જાણ થઈને પણ જે બ્રાહ્મણ કાર્ય કર કર્મ કરે (દાણ પણ પાપો કરે) તેને ચંડાળ જાણવા, તેના બ્રાહ્મણપણામાં કંઈ વેદો કારણભૂત નથી, પરંતુ ગુણો કારણભૂત છે માટે.

^{૧ ૨ ૯}વાર્દેવિસેવકાશ્ચૈવ^૩, નક્ષત્રતિથિસૂચકાઃ ।

^{૪ ૫ ૭}एते शूद्रसमा विप्रा, मनुना परिकीर्त्तिताः ॥૮૨॥

અર્થઃ—વ્યાજ ખાનારા, ચાકરી કરી ખાનારા, તથા નક્ષત્ર અને તિથિઓ વિગેરે જોતિષ બતાવી આજીવિકા ચલાવનારા, ઉપરોક્ત પ્રકારના બ્રાહ્મણોને મનુ રૂપિએ શૂદ્ર કહ્યા છે.

^{૧ ૨ ૩ ૪}दशसूनासमश्चक्री, दशचक्रिसमो ध्वजः ।

^{૫ ૬ ૭}दशध्वजसमा वेश्या, दशवेश्यासमो नृपः ॥૮૩॥

અર્થઃ—દશ કસારીખાના સમાન એક ચક્રી છે, અને દશ ચક્રી ખરોખર એક કલાલ છે, તેમજ દશ કલાલ સરખી એક વેશ્યા છે, અને દશ વેશ્યાઓ ખરોખર એક રાજા છે. (પાપમાં).

૧ ૨ ૫ ૩ ૪
રાજાઃ પરિગ્રહો ઘોરો, મયુસ્વાદો વિષોપમઃ ।

૬ ૮ ૭ ૧૧ ૧૦ ૯
પુત્રનાંસં વરં મહર્થ, ન તુ રાજપ્રતિગ્રહમ્ ॥ ૮૪ ॥

અર્થ:-રાજાનો પરિગ્રહ (પૈસો) પ્રથમ મધના સ્વાદ સમાન મધુર પરંતુ અન્તે વિષ સમાન લાપંકર છે, માટે પુત્રનું માંસ ખાવું તે સાફ પણ આહ્વાણે રાજાનું દાન લેવું નહીં.

૨ ૩ ૧
રાજપરિગ્રહાદગ્ધ-બ્રાહ્મણાનાં યુધિષ્ઠિર ? ।

૪ ૯ ૫ ૭ ૮ ૬ ૧૦
સદિતાનાં ન બીજાનાં, પુનર્જન્મેવ વિચિત્રે ॥ ૮૫ ॥

અર્થ:-વગી હે યુધિષ્ઠિર ? રાજાના પરિગ્રહથી દગ્ધ થએલા એવા જે આહ્વાણે, તેમનો સડેલા ખીજની માફક પુનર્જન્મ પણ થતો નથી. અર્થાત્ ઉદય થતો નથી.

મહાભારતના શાંતિપર્વમાં વર્ણવેલા અગ્નિચર્યનું પ્રકરણ.

૪ ૫ ૩ ૧ ૨
બ્રહ્મચર્યં ભવેન્મૂલં, સર્વેષાં બ્રહ્મચારિણામ્ ।

૬ ૭ ૮ ૯ ૧૦
બ્રહ્મચર્યસ્ય મંગેન, વ્રતાઃ સર્વે નિરર્થકાઃ ॥ ૮૬ ॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? ? સમગ્ર બ્રહ્મચારીઓનું બ્રહ્મચર્ય એજ મૂળ છે, માટે બ્રહ્મચર્યનો નાશ થયા પછી બાકીનાં સર્વે વ્રતો નિર્ર્થક છે. અર્થાત્ સર્વે વ્રતોનો આધાર બ્રહ્મચર્ય ઉપર છે.

^૧તાંબૂલં ^૨સૂક્ષ્મવસ્ત્રાણિ, ^૩સ્ત્રીકથેન્દ્રિયપોષણમ્ ।

^૫દિવા ^૬નિદ્રા ^૭સદા ^૮ક્રોધો, ^{૧૦}વ્રતિનાં ^{૧૧}પતિતાનિ ^૯ષટ્ ॥

અર્થ:-તાંબૂલનું લક્ષણ, ખારીક વસ્ત્રોનું ખેરવું, સ્ત્રીઓની કથા વાર્તાઓ કરવી, ઇન્દ્રિયોને પોષવી, દિવસે નિદ્રા લેવી, અને નિરંતર ક્રોધનું સેવન કરવું, એ છ ખાબતો પ્રતિઓના મતને હણે છે.

^૧સુખશય્યાસનં ^૨વસ્ત્રં, ^૩તાંબૂલં ^૪સ્નાનમર્દનમ્ ।

^૬દંતકાષ્ઠં ^૮સુગંધં ^૭ચ, ^૯બ્રહ્મચર્યસ્ય ^{૧૦}દૂષણમ્ ॥ ૮૮ ॥

અર્થ:-કોમળ શય્યા, મૃદુ આસન, અને અતિ ખારિક વસ્ત્ર, તાંબૂલ, સ્નાન મર્દન, દાંતણુ તથા અત્તર ફૂલેલ, ઉપરોક્ત ચીજો બ્રહ્મચર્યને દોષિત કરનારી છે.

^૩શૃંગારમદનોત્પાદં, ^૧યસ્માત્સ્નાનં ^૨પ્રકીર્તિતમ્ ।

^૫તસ્માત્સ્નાનં ^૬પરિત્યક્તં, ^૭નૈષ્ઠિકૈર્બ્રહ્મચારિભિઃ ॥ ૮૯ ॥

અર્થ:-જે કારણથી સ્નાનને શૃંગાર સહિત મદનને પ્રદીપ્ત કરનારું મહાન પુરુષોએ કહ્યું છે, તેથી બ્રહ્મચારી પુરુષોએ તેનો ત્યાગ કર્યો છે.

^૨બ્રહ્મચર્યેણ ^૩શુદ્ધસ્ય, ^૫સર્વભૂતહિતસ્ય ^૪ચ ।

^૭ પદે ^૮ પદે ^૯ યજ્ઞફલં, ^૬ પ્રસ્થિતસ્ય ^૧ યુધિષ્ઠિર ? ॥૧૦॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? બ્રહ્મચર્યના પાળવા થકી શુદ્ધ અને સમગ્ર પ્રાણીઓનું હિત કરનાર બ્રાહ્મણને પગલે પગલે યજ્ઞનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે.

^૨ એકરાત્ર્યુષિતસ્યાપિ, ^૩ યા ^૪ ગતિર્બ્રહ્મચારિણઃ ।

^{૧૦} ન ^૭ સા ^૮ ક્રતુસહસ્રેણ, ^૯ વક્તું ^{૧૧} શક્યા ^૧ યુધિષ્ઠિર ? ॥૧૧॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? ? ફક્ત એક રાત્રી માત્ર પણ બ્રહ્મચર્ય પાળનારની જેમ ઉત્તમગતિ થાય છે, તે હજાર યજ્ઞની સાથે પણ સરખાવી શકાય તેમ નથી. અર્થાત્ તેથી વિશેષ છે

^૨ ચત્વાર ^૧ એકતો ^૩ વેદા, ^૬ બ્રહ્મચર્ય ^૪ તુ ^૫ એકતઃ ।

^૭ એકતઃ ^૮ સર્વપાપાનિ, ^{૧૧} મન્યમાંસં ^૯ ચ ^{૧૦} એકતઃ ॥ ૧૨ ॥

અર્થ:-એક તરફ ચાર વેદો, અને એક તરફ બ્રહ્મચર્ય, એક બાબુ સર્વે પાપો, અને એક બાબુએ મદિરા તથા માંસ, એ સરખાં છે.

^૪ નૈષ્ઠિકં ^૫ બ્રહ્મચર્ય ^૧ તુ, ^૨ યે ^૬ ચરતિ ^૩ સુનિશ્ચિતાઃ ।

^૮ દેવાનામપિ ^૯ તે ^{૧૦} પૂજ્યાઃ, ^{૧૨} પવિત્રં ^{૧૩} મંગલં ^{૧૧} તથા ॥૧૩॥

અર્થ:-જે બ્રાહ્મણે નૈષ્ઠિક બ્રહ્મચર્ય પાળે છે, તેઓ દેવતાઓને પણ પૂજવા લાયક થાય છે, અર્થાત્ તેમની દેવતાઓ પણ પૂજા કરે છે, અને તેઓ અતિ પવિત્ર મંગળરૂપ બને છે.

^૩ શીલાનામુત્તમં ^૪ શીલં, ^૫ વ્રતાનામુત્તમં ^૬ વ્રતમ્ ।

^૮ ધ્યાનાનામુત્તમં ^{૧૦} ધ્યાનં, ^{૧૧} બ્રહ્મચર્યં ^૨ સુરક્ષિતમ્ ॥૧૪॥

અર્થ:-ઉત્તમ પ્રકારે પામેલું બ્રહ્મચર્ય, સમગ્ર શીળોમાં ઉત્તમ શીળરૂપ છે, તથા સમગ્ર વ્રતોમાં ઉત્તમ વ્રત છે, અને સર્વે પ્રકારનાં ધ્યાનોમાં ઉત્તમ ધ્યાનભૂત છે.

^૧ પુત્રદારકુટુંબેષુ, ^૨ સક્તાઃ ^૬ સીદંતિ ^૩ જંતવઃ ।

^૪ સરઃપંકાર્ણવે ^૫ મગ્ના, ^૬ જીર્ણવીર્યા ^૭ ગજા ^૮ ઇવ ॥ ૧૫ ॥

અર્થ:-પુત્ર, સ્ત્રી અને કુટુંબને વિષે આસક્ત થએલા જીવાત્માઓ, જળ વિનાના તળાવના કાઢવરૂપ સમુદ્રમાં ડુબેલા, તેમજ જરા અવસ્થાના જોરથી જીર્ણ થઈ ગયું છે વીર્ય જોમનું, એવા હસ્તિઓની માફક અતિ કલેશ પામે છે.

મહાભારતના શાંતિપર્વમાં જણાવેલા કોપના સ્વરૂપનું પ્રકરણ.

^૧ ક્રોધઃ ^૨ પરિતાપકરઃ, ^૩ સર્વસ્યોદ્દેગકારકઃ ।

^૪ વૈરાનુષંગિકઃ ^૬ ક્રોધઃ, ^૭ ક્રોધઃ ^૮ સુગતિનાશકઃ ॥૧૬॥

અર્થ:-ક્રોધ સર્વને પરિતાપ તથા ઉદ્વેગ કરનારો છે, તેમજ તે વૈર કરાવનારો છે, વળી ક્રોધ સહગતિનો નાશ કરનારો છે.

^૧ક્રોધો ^૩મૂલમનર્થાનાં, ^૨ક્રોધઃ ^૪સંસારવર્ધનઃ ।

^૭ધર્મક્ષયકરઃ ^૬ક્રોધઃ, ^૮સ્તસ્માત્ક્રોધં ^૯વિવર્જયેત્ ^{૧૦}॥૧૭॥

અર્થ:-ક્રોધ સમગ્ર અનર્થોનું મૂળ છે, તથા સંસારની પરંપરાને વધારનારો છે, તેમજ ધર્મનો ક્ષય કરનારો છે, તે કારણથી ઉત્તમ પુરુષોએ ક્રોધ સદાને માટે ત્યાગ કરવો જરૂરનો છે.

ક્ષમાનું પ્રકરણ.

^૬સ ^૭શૂરઃ ^૮સાત્ત્વિકો ^૯વિદ્વાન્, ^{૧૦}સ ^{૧૧}તપસ્વી ^{૧૨}જિતેન્દ્રિયઃ ।

^૧યૈનાસૌ ^૨ક્ષાંતિર્વદ્ભૂતેન, ^૪ક્રોધશત્રુર્નિપાતિતઃ ^૩॥૧૮॥

અર્થ:-જે માણસે આ ક્રોધરૂપી શત્રુને ક્ષમારૂપ તલવારે કરીને હણ્યો છે, તેજ માણસ શૂરવીર, સત્ત્વશાળી, વિદ્વાન્ અને જિતેન્દ્રિય છે.

^૩યસ્ય ^૪ક્ષાંતિમયં ^૫શસ્ત્રં, ^૧ક્રોધાગ્નેરુપનાશનમ્ ^૨ ।

^૭નિત્યમેવ ^૮જયસ્તસ્ય, ^૯શત્રૂણામુદયઃ ^{૧૦}કુનઃ ^{૧૧}॥૧૯॥

અર્થ:-જે માણસ પાસે ક્રોધરૂપી અગ્નિને નાશ કરનાર ક્ષમારૂપી હથીયાર છે, તેના નિરંતર જય થાય છે, અને તેને શત્રુઓનો ઉદય તો હોયજ ક્યાંથી ?

^૩ ક્ષમાગુણાન્ ^૪ પ્રવક્ષ્યામિ, ^૨ સંક્ષેપે ^૧ તુ ^૫ શ્રૂયતામ્ ।

^૭ ધર્માર્થકામમોક્ષાણાં, ^૬ ક્ષમાકારણમુચ્યતે ॥ ૧૦૦ ॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ? હવે હું સંક્ષેપ માત્રથી ક્ષમાના ગુણોનું આખ્યાન કરું છું, તે તું શ્રવણ કર ? ક્ષમા ધર્મ, અર્થ, કામ અને મોક્ષનું પરમ નિદાન છે. અર્થાત્ ક્ષમાથી સર્વે કાર્ય સિદ્ધ થાય છે.

^૧ ક્ષમા ^૨ શાંતિઃ ^૩ ક્ષમા ^૪ શસ્ત્રં, ^૫ ક્ષમા ^૬ શ્રેયઃ ^૭ ક્ષમા ^૮ ધૃતિઃ ।

^{૧૦} ક્ષમા ^{૧૧} ચિત્તં ^૯ ચ ^{૧૩} ચિત્તં ^{૧૨} ચ, ^{૧૪} ક્ષમા ^{૧૫} રક્ષા ^{૧૬} ક્ષમા ^{૧૭} બલમ્ ॥ ૧૦૧ ॥

અર્થ:-ક્ષમા તેજ શાન્તિ, શસ્ત્ર, કલ્યાણ, ધીરજ, ધન, ચિત્ત, રક્ષા અને બળ છે.

^૧ ક્ષમા ^૨ નાથઃ ^૩ ક્ષમા ^૪ ત્રાતા, ^૫ ક્ષમા ^૬ માતા ^૭ ક્ષમા ^૮ સુહૃદ્ ।

^૯ ક્ષમા ^{૧૦} લઙ્ગિઃ ^{૧૧} ક્ષમા ^{૧૨} લક્ષ્મીઃ, ^{૧૩} ક્ષમા ^{૧૪} શોભા ^{૧૫} ક્ષમા ^{૧૬} શુભમ્

અર્થ:-ક્ષમા તેજ સ્વામિ, રક્ષણ કરનાર, માતા, મિત્ર, લઙ્ગિ, લક્ષ્મી, શોભા અને શ્રેય છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
ક્ષમા શ્લાઘા ક્ષમાઽઽચારઃ, ક્ષમા કાર્ત્તિઃ ક્ષમા યશઃ ।

૧૦ ૧૧ ૯ ૧૩ ૧૨ ૪૧ ૧૫ ૧૬ ૧૭
ક્ષમા સત્યં ચ શૌચં ચ, ક્ષમા તેજઃ ક્ષમા રતિઃ ॥૧૦૩॥

અર્થઃ:-ક્ષમા તેજ પ્રશંસા, આચાર, કીર્તિ, યશ, સત્ય, પવિત્રતા, તેજ અને અપૂર્વ આનન્દ છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭ ૮
ક્ષમા શ્રેયઃ ક્ષમા પૂજા, ક્ષમા દેવઃ ક્ષમા હિતમ્ ।

૧૦ ૧૨ ૧૧ ૯ ૧૩ ૧૫ ૧૪
ક્ષમા દાનં પવિત્રં ચ, ક્ષમા માંગલ્યમુત્તમમ્ ॥૧૦૪॥

અર્થઃ:-ક્ષમા તેજ કલ્યાણ, પૂજા, દેવ, હિત, પવિત્ર દાન તથા ઉત્તમ મંગળાનું પરમ કારણ છે.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫ ૬ ૭
ક્ષાંતિતુલ્યં તપો નાસ્તિ, ન સંતોષાત્પરં સુખમ્ ।

૧૧ ૯ ૧૦ ૧૪ ૧૫ ૧૩ ૧૨
ન મૈત્રીસદૃશં દાનં, નાસ્તિ ધર્મો દયાસમઃ ॥૧૦૫॥

અર્થઃ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? ક્ષમા સમાન કોઈ તપ નથી, સંતોષથી બીજું ઉત્તમ સુખ નથી, મિત્રાઈ ખરોખર અન્ય કોઈ દાન નથી, અને દયા સરખો અન્ય કોઈ ધર્મ નથી.

૧ ૩ ૨ ૪
કામક્રોધાદિસહિતઃ, કિમરણ્યૈઃ કરિષ્યતિ ।

૫ ૭ ૬ ૯ ૮ ૧૦
અથવા વિનિર્જિત્યૈતાન્, કિમરણ્યૈઃ કરિષ્યતિ ॥૧૦૬॥

અર્થઃ:-કામ અને ક્રોધ આદિ દુર્ગુણોથી વ્યાપ્ત માણસ,

જંગલોવડે શું કરવાનો હતો ? અર્થાત્ જંગલમાં જઈને શું કરવાનો છે ? અથવા તે દુર્ગુણોને છૂટીને પછી જંગલો-વડે શું કરવાનો હતો ? અર્થાત્ પછી જંગલના સેવવાથી શું ?

^૧ સકષાયસ્ય ^૨ ચિત્તસ્ય, ^૩ કષાયૈઃ ^૪ કિં ^૫ પ્રયોજનમ્ ।

^૬ અથવા ^૭ નિઃકષાયત્વે, ^૮ કષાયૈઃ ^૯ કિં ^{૧૦} પ્રયોજનમ્ ॥ ૧૦૭ ॥

અર્થ:-જેનું ચિત્ત કષાયવાળું છે તેને કષાયોવડે શું પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કષાયવાળો માણસ ઉપરથી લગવાં વિગેરે નાના પ્રકારના રંગવાળાં વસ્ત્રો ધારણ કરે તોપણ શું ? અને જે માણસે કષાયને છૂટી લીધો તે માણસને પણ કષાયોવડે શું પ્રયોજન છે ? અર્થાત્ કષાયનો જય થયાબાદ રંગીબેરંગી વસ્ત્રોની શી જરૂર છે ?

^૩ કિમરણ્યૈરદાંતસ્ય, ^૧ દાંતસ્ય ^૫ ચ ^૪ કિમાશ્રમૈઃ ।

^૮ ^૯ ^{૧૧} ^{૧૦} ^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૫}

યત્ર તત્ર ભવેદાંત-સ્તદરણ્યં તદાશ્રમઃ ॥ ૧૦૮ ॥

અર્થ:-જેણે ઇંદ્રિયોને દમી નથી, તેને વનોતું શું પ્રયોજન છે ? અને જેણે ઇંદ્રિયોને દમી છે, તેને આશ્રમોની શી જરૂર છે ? માટે જ્યાં જ્યાં જિતેંદ્રિય છે, ત્યાં ત્યાં અરણ્ય અને આશ્રમજ છે. અર્થાત્ ઇંદ્રિયોનો જય કરવાથી વન, આશ્રમ અને વસ્તિ સર્વે સમાનજ છે.

સત્યાધારસ્તપસ્તૈલો, દમવર્તિઃ ક્ષમાશિશ્વઃ ।

અંધકારે પ્રવેષ્ટ્યે, દીપો યત્નેન ધાર્યતામ્ ॥૧૦૯॥

અર્થ:-આ સંસારરૂપી અંધારા ઓરડામાં પ્રવેશ કરતી વેળાએ સત્યરૂપી પાત્રવાળો, તપરૂપી તેલવાળો, ઇંદ્રિઓના દમનરૂપી બત્તિવાળો, તેમજ ક્ષમારૂપી શિખાવાળો દીપક યત્નપૂર્વક ધારણ કરવો.

દીપો જ્ઞાનમયો यस્ય, વર્તિર્યસ્ય તપોમયી ।

જ્વલતે શીલતૈલેન, ન તમસ્તસ્ય જાયતે ॥૧૧૦॥

અર્થ:-જે માણસનો તપરૂપી દિવેટવાળો જ્ઞાનરૂપી દીવો શીળરૂપી તેલથી બળે છે, તે માણસને અજ્ઞાનરૂપી અંધકાર થતો નથી.

સુખેન દાંતઃ સ્વપિત્તિ, સુખેન પ્રતિબુદ્ધ્યતિ ।

સમં સર્વેષુ ભૂતેષુ, મનો યસ્ય પ્રસીદતિ ॥૧૧૧॥

અર્થ:-જેનું મન સમગ્ર પ્રાણીગણમાં સમાનભાવે આનંદવાળું થાય છે, તેવો જિતેન્દ્રિય માણસ સુખેથી સુખે છે અને સુખેથી બાગત્ થાય છે.

યદાધીતે ષઙ્ગાનિ, વેદાંચ ચતુરો દ્વિજઃ ।

૬ ૧૦ ૧૨ ૧૪ ૧૩ ૧૨ ૧૫
દમી ન સમહીનસ્તુ, ન પૂજાં કિંચિદર્હતિ ॥૧૧૨॥

અર્થ:-જ્યારે કોઈપણ બ્રાહ્મણ છ અંગ, ચાર વેદનો ભણેલો હોય (ભણે છે) છતાં જીતેન્દ્રિય ન હોય તેમજ સમતા વિનાનો હોય, તો તે કોઈપણ રીતે પૂજાને પ્રાપ્ત થતો નથી.

રાત્રિભોજનનું પ્રકરણ.

૧ ૨ ૩ ૪ ૫
અહિંસાસત્યમસ્તેયં, બ્રહ્મચર્યમસંચયઃ ।

૬ ૭
મદ્યમાંસમધુત્યાગો, રાત્રિભોજનવર્જનમ્ ॥૧૧૩॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર?? દયા, સત્ય બોલવું, ચોરીનો ત્યાગ, બ્રહ્મચર્ય, અપરિશ્રદ્ધ, મદ્ય, માંસ અને મધનો ત્યાગ, તેમજ રાત્રિભોજનનો ત્યાગ, (એ સર્વ ધર્મનાં આસ અંગો છે માટે પાળવાં.)

૧ ૩ ૪ ૫ ૬ ૨
યે રાત્રૌ સર્વદાહારં, વર્જયંતિ સુમેધસઃ ।

૭ ૮ ૧૦ ૯ ૧૧
તેષાં પક્ષોપવાસસ્ય, ફલં માસેન જાયતે ॥૧૧૪॥

અર્થ:-જે ઉત્તમ બુદ્ધિવાળા માણસો નિરંતર રાત્રિને વિષે ભોજન કરતા નથી, તેઓને એક મહિનામાં પન્દર દિવસના ઉપવાસનું ફળ પ્રાપ્ત થાય છે. અર્થાત્ બાર માસમાં છ મહિનાનું તેમને તપ પ્રાપ્ત થાય છે.

કરોતિ વિરતે ધન્યો, યઃ સદા નિશિ ભોજનાત્ ।
 સોઽર્ધં પુરુષાયુષસ્ય, સ્યાદવશ્યમુપોષિતઃ ॥૧૧૬॥

અર્થઃ:-જે ધન્યવાદને પાત્ર એવો માણસ નિરંતર રાત્રિ-
 ભોજનથી વિરતિ પામે છે, તે માણસ પોતાના આયુષ્ય-
 માંથી અરધા આયુષ્યને તપશ્ચર્યામાં વ્યતીત કરે છે.

મૃતે સ્વજનમાત્રેઽપિ, સૂતકં જાયતે ધ્રુવમ્ ।

અસ્તં ગતે દિવાનાથે, ભોજનં ક્રિયતે કથમ્ ॥૧૧૭॥

અર્થઃ:-સ્વજન માત્રના મરણથી જ્યારે ખાસ સૂતક લાગે
 છે, ત્યારે સૂર્ય અસ્ત થયા પશ્ચાત્ ભોજન કરાય ખરું ?
 અર્થાત્ શું સૂર્યાસ્ત પશ્ચાત્ સૂતક લાગે નહિ ? યાવત્ લાગેજ.

નોદકમપિ પાતવ્યં, રાત્રાવઞ્ચ યુધિષ્ઠિર ? ।

તપસ્વિના વિશેષેણ, ગૃહસ્થેન વિવેકિના ॥૧૧૮॥

અર્થઃ:-હે યુધિષ્ઠિર ? ? આ દુનિયામાં રાત્રિના સમયમાં
 પાણી પણ પીવું યોગ્ય નથી, અને તેમાં પણ તપસ્વીજનોએ,
 તથા વિવેકવાળા ગૃહસ્થ લોકોએ તો ખાસ વિશેષે કરીને
 નહીં પીવું.

(૨૭૬)

તીર્થાધિકારનું પ્રકરણ.

^૧સત્યં ^૨તીર્થં ^૩તપસ્તીર્થં, ^૪તીર્થમિન્દ્રિયનિગ્રહઃ ।

^૭સર્વભૂતદયા ^૮તીર્થ-^૯મેતત્તીર્થસ્યલક્ષણમ્ ॥ ૧૧૮ ॥

અર્થઃ—સત્ય, તપ, ઇન્દ્રિયોનો નિગ્રહ અને સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા, એ તીર્થ છે, અને તેજ તીર્થનું લક્ષણ પણ છે.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

^૫આત્માનદી ^૧સંયમતોયપૂર્ણા,

^૨સત્યાવહા ^૩શીલતટા ^૪દયોર્મિઃ ।

^૮તત્રાભિષેકં ^૯કુરુ ^{૧૦}પાંડુપુત્ર ?,

^{૧૪}ન ^{૧૩}વારિણા ^{૧૫}શુદ્ધયતિ ^{૧૧}ચાંતરાત્મા ॥૧૧૯॥

અર્થઃ—સંયમરૂપી પાણીથી ભરેલી, સત્યને ધારણ કરનારી, શીઘરૂપી કંઠાવાળી તથા દયારૂપી મોઝાંવાળી એવી આત્મા-રૂપી નદીમાં, હે પાંડુપુત્ર ? તું અભિષેક કર ? કેમકે કેવળ જળના સ્નાનથી કેઇપણ રીતે અંતરાત્મા શુદ્ધ થતો નથી.

(અનુદુષ્ટવૃત્તમ્)

^૩ચિત્તમંતર્ગતં ^૨દુષ્ટં, ^૧તીર્થસ્નાનં ^૪ન ^૫શુદ્ધયતિ ।

^૭શતશોઽપિ ^૮જલૈર્ધૌંતં, ^૯સુરાભાંડમિવાશુચિ ॥૧૨૦॥

અર્થ:-આન્તરદશામાં મલિન લાવને લજતું એવું જે ચિત્ત, તે ફક્ત તીર્થના સ્નાન માત્રથી કંઈ શુદ્ધ થતું નથી. કેમકે, સેંકડો વખત પાણીથી ધોવા છતાં પણ મદિરાપાત્ર શુદ્ધ થતું નથી.

મૃદો^૨મારસહસ્રે^૩ણ, જલકુંભ^૪શતે^૫ન ચ ।

ન શુદ્ધયંતિ^૬ દુરાચારાઃ^૭, સ્નાનતીર્થ^૮શતૈરપિ^૯ ॥૧૨૧॥

અર્થ:-દુરાચારી માણસો દુરાચારને સેવતા છતાં હજારો-ભાર માટીથી, તેમજ સેંકડો પાણીના ઘડાઓથી, અને સેંકડો તીર્થોના સ્નાન કરવા છતાં પણ પવિત્ર થતા નથી.

સત્ય^૧ શૌચં^૨ તપઃ^૩ શૌચં^૪, શૌચમિન્દ્રિય^૫નિગ્રહઃ^૬ ।

સર્વભૂત^૭દયા શૌચં^૮, જલશૌચં^૯ ચ પંચમમ્^{૧૦} ॥૧૨૨॥

અર્થ:-સત્ય, તપ, ઇન્દ્રિયોના નિગ્રહ, તેમજ સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા એ શૌચ એટલે પવિત્રતા છે, અને જળથી પવિત્રતા તો પાંચમા નંબરની એટલે છેવટની છે.

દૃષ્ટિ^૧પૂતં^૩ ન્યસેત્પાદં^૨, વસ્ત્ર^૪પૂતં^૫ જલં^૬ પિબેત્ ।

સત્ય^૭પૂતં^૮ વદેદ્વાક્યં^૯, મનઃ^{૧૦}પૂતં^{૧૧} સમાચરેત્ ॥૧૨૩॥

અર્થ:-દૃષ્ટિથી પવિત્ર થએલું પગડું મુકડું, વસ્ત્રથી પવિત્ર

થએલું જગ પીવું, સત્યથી પવિત્ર થએલું વચન બોલવું,
તેમજ મનથી પવિત્ર થએલું આચરવું.

કામરાગમદોન્મત્તાઃ, સ્ત્રીणां ये वशवर्तिनः ।

૧૦ ૫ ૯ ૧૧ ૮ ૬ ૭
ન તે જલેન શુદ્ધયંતિ, સ્નાતાસ્તીર્થશતૈરપિ ॥૧૨૪॥

અર્થ:-કામરાગથી મદોન્મત્ત થએલા પુરૂષો સ્ત્રીઓના
તાબેદાર બની રહે છે, અને તેઓ સેંકડો તીર્થોમાં પવિત્ર
જગમાં સ્નાન કરે તોપણ શુદ્ધ થતા નથી.

૫ ૧ ૨ ૩ ૪ ૬
નોદકક્લિત્તગાત્રોઽપિ, સ્નાત इत्यभिधीयते ।

૧૦ ૭ ૮ ૭ ૧૧ ૧૨
સુસ્નાતો યો દમસ્નાતઃ, સવાહ્યાર્થ્યતરઃ શુચિઃ ॥૧૨૫॥

અર્થ:-દક્ત પાણી માત્રથી ભીંજાએલો માણસ સ્નાન
કરેલો ગણાતો નથી, પરંતુ જેણે ઇન્દ્રિયોને દબી છે, તેજ
ખરે સ્નાન કરનારો છે, અને તેજ બાહ્ય તથા અંતરથી
પવિત્ર છે.

૨ ૪ ૫ ૩
નિગૃહીર્તેન્દ્રિયદ્વારો, યત્રોપવિશતે મુનિઃ ।

૬ ૭ ૮ ૧૧ ૯ ૧૦ ૧
તત્ર તત્ર કુરુક્ષેત્રં, નાન્યત્ર પુષ્કરં જનાઃ ? ॥૧૨૬॥

અર્થ:-જેમણે ઇન્દ્રિયોનાં દ્વારો પોતાના કબજે કર્યા છે,
એવા મહાત્મા જ્યાં જ્યાં રહે છે ત્યાં ત્યાં કુરુક્ષેત્ર છે; તેમજ
હે લોકો ? પુષ્કર તીર્થ પણ તે સિવાય અન્ય સ્થળે નથી.

^૧સર્વેષામેવ ^૪શૌચાના, ^૨મર્થ-^૩શાંચં ^૫વિશિષ્યતે ।

^૬યો ^૭ઽર્થેષુ ^૮શુચિઃ ^૯સ ^{૧૦}શુચિ, ^{૧૧}નર્મદાવારિભિઃ ^{૧૨}શુચિઃ॥

અર્થ:-સમગ્ર શુચિઓમાં અર્થશુચિ વિશેષ છે, માટે જે પુરૂષ અર્થોમાં પવિત્ર થએલો છે, તેને પવિત્ર નર્મદાના પાણીથી પવિત્ર થએલો જાણવો.

અણગળ પાણીનું પ્રકરણ.

^૧સંવત્સરેણ ^૨યત્પાપં, ^૩કૈવર્તસ્ય ^૪હિ ^૫જાયતે ।

^૬एकाहेन ^૭तदामोति, ^૮अपूतजलसंग्रही ॥ ૧૨૮ ॥

અર્થ:-જેટલું પાપ એક વર્ષે મચ્છીમારનું થાય છે, તેટલું પાપ એક દિવસ અણગળ પાણી પીનારને થાય છે- (લાગે છે).

^૧यः ^૨कुर्यात्सर्वकर्माणि, ^૩वम्ब्रपूतेन ^૪वारिणा ।

^૬स मुनिः ^૭स महासाधुः, ^૮स योगी ^૯स महाव्रती ॥ ૧૨૯ ॥

અર્થ:-જે માણસ વસ્ત્રથી ગળેલા પાણીવડે સર્વે કાર્યો કરે છે, તે માણસનેજ મુનિ, મહાસાધુ, યોગી તથા મહાવ્રતધારી જાણવો, અર્થાત્ ગળેલું પાણી વાપરવાથી ઘણું લાભ થાય છે.

^૨ચિત્તં ^૧રાગાદિભિઃ ^૫ક્ષિપ્તં, ^૩અલીકવચનૈર્મુખમ્ ।

^૬જીવઘાતાદિભિઃ ^૭કાય, ^૮સ્તસ્ય ^૯ગંગા ^{૧૦}પરાઙ્મુખી ॥૧૩૦

અર્થ:-જેનું ચિત્ત રાગાદિ દોષોથી ક્ષિપ્ત થએલું છે, તેમજ જેનું મુખ અસત્ય ભાષણોથી અપવિત્ર થએલું છે, તથા જેની કાયા છત્તિસા કરવાથી અપવિત્ર થએલી છે, તેવા માણસથી ગંગા સદા ઉલટા મુખવાળી રહે છે.

^૨ચિત્તં ^૧શમાદિભિઃ ^૩શુદ્ધં, ^૫વદનં ^૪સત્યભાષણૈઃ ।

^૬બ્રહ્મચર્યાદિભિઃ ^૭કાયઃ, ^{૧૨}શુદ્ધો ^૮ગંગાં ^{૧૦}વિનાપિ ^{૧૧}સઃ ॥૧૩૧

અર્થ:-જેનું ચિત્ત સમતા આદિ સદ્ગુણોથી અતિ પવિત્ર બનેલું છે, તેમજ જેનું મુખ સત્ય વાણીવડે શુદ્ધ થએલું છે, તથા જેનું શરીર બ્રહ્મચર્યાદિ વ્રતોથી પવિત્ર થએલું છે, તે માણસ ગંગા વિના પણ અતિ નિર્મળ થાય છે. અર્થાત્ સદાના માટે તે પવિત્રજ છે.

^૧જંગમં ^૩સ્થાવરં ^૨ચૈવ, ^૫દ્વિવિધં ^૪તીર્થમુચ્યતે ।

^૬જંગમં ^૮ઋષિમહાત્માઝ્ઞા ^{૧૦}જંગમતીર્થ, ^{૧૩}સ્થાવરં ^{૧૧}તૈર્નિષેવિતમ્ ॥૧૩૨॥

અર્થ:-જંગમ અને સ્થાવર એમ બે પ્રકારનું તીર્થ કહેવાય છે, તેમાં ઋષિમહાત્માઝ્ઞા જંગમતીર્થ છે, અને તેમનું સેવેલું તે સ્થાવરતીર્થ ગણાય છે.

^૧અહિંસા ^૨સત્યમસ્તેય, ^૩બ્રહ્મચર્યાપરિગ્રહાઃ ।

^૪ઐશ્વર્યવૃત્તિરતા ^૫યે ^૬ચ, ^૭તત્તીર્થ ^૮જંગમં ^૯સ્મૃતમ્ ॥૧૩૩॥

અર્થ:-અહિંસા, સત્ય, ચોરીનો ત્યાગ, પ્રહર્ય, અપ-
રિગ્રહ, તથા બિશ્વાવૃત્તિમાં સાવધાન થએલા જેઓ છે, તેવા
સંતપુરુષો જંગમતીર્થ કહેવાય છે.

^૨અગાધે ^૩વિમલે ^૪શુદ્ધે, ^૫સત્યશીલસમે ^૬હૃદિ ।

^૭જ્ઞાતવ્યં ^૮જંગમં ^૯તીર્થં, ^{૧૦}જ્ઞાનાર્જવદયાપરૈઃ ॥૧૩૪॥

અર્થ:-અગાધ, નિર્મળ શુદ્ધ, તથા સત્ય, શીળ અને
સમતારૂપ હૃદય બને છે તે જ્ઞાન, આર્જવ અને દયામાં
તત્પર થએલા માણસોએ જંગમતીર્થ બાબુવું.

(હન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્)

^૩આચારવસ્ત્રાંતરગાલિતેન,

^૪સત્યપ્રયત્નક્ષમશીતલેન ।

^૫જ્ઞાનાંબુના ^૬સ્નાતિ ^૭ચ ^૮યો ^૯હિ ^{૧૦}નિત્યમ્ ।

^{૧૧}કિં ^{૧૨}તસ્ય ^{૧૩}ભૂયાત્સલિલેન ^{૧૪}કૃત્યમ્ ॥૧૩૫॥

અર્થ:-આચારરૂપી વસ્ત્રથી ગાળેલા, તેમજ સત્ય પ્રયત્ન
અને ક્ષમાથી શીતળ થએલા જ્ઞાનરૂપી પ્રાણીથી જે નિરંતર

સ્માન કરે છે, તેમને જાળના સ્નાનનું શું પ્રયોજન હોય ?
અર્થાત્ કંઇપણ પ્રયોજન ન હોય.

(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૧ ૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬ ^૭ ^૮
ઈદં તીર્થમિદં તીર્થં, યે ભ્રમન્તિ તમોઽવૃતાઃ ।

^૯ ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૪}
યેષાં નામ્ના ચ તીર્થં હિ, તેષાં તીર્થં નિરર્થકમ્ ॥૧૩૬

અર્થ:-આ તીર્થ, આ તીર્થ, એવી રીતે જે માણસો
અજ્ઞાનથી આસ્થાદિત થયા થકા તીર્થોમાં ભમે છે, તેમજ
જેઓને દક્ષત નામરૂપજ તીર્થ છે, તેઓનું તીર્થ નિરર્થક છે.

^૩ ^૨ ^૫ ^૬ ^૪ ^૯ ^૮ ^૭ ^૧
ન મૃત્તિકા નૈવ જલં, નાપ્યગ્નિઃ કર્મશોધનમ્ ।

^{૧૩} ^{૧૦} ^{૧૨} ^{૧૧}
શોધયન્તિ બુધાઃ કર્મ, જ્ઞાનધ્યાનતપોજલૈઃ ॥૧૩૭॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? માટી, પાણી, તથા અગ્નિ
પણ કર્મરૂપી મેલને ધોવાને સમર્થ નથી; તેથી હાહ્યા માણસો
તો જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપરૂપી પાણીથી કર્મરૂપી મેલને
નિરંતર ધોવે છે.

^૧ ^૨ ^૩ ^૪ ^૫ ^૬
અશુચિઃ પાપકર્મા યઃ, શુદ્ધકર્મા યતિર્ભવેત્ ।

^૭ ^૮ ^૯ ^{૧૦} ^{૧૧}
તસ્માત્કર્માત્મકં શૌચ, મન્યશૌચં નિરર્થકમ્ ॥૧૩૮

અર્થ:-અપવિત્ર, તથા પાપકર્મ કરનારો એવો પણ મુનિ,
જ્ઞાન, ધ્યાન અને તપથી શુદ્ધ કર્મવાળો થાય છે, તે

કારણથી કર્માત્મક પવિત્રપણું ધારણ કરવું, તે સિવાય અન્ય શુચિપણું નિરર્થક છે.

^૨સમતા ^૧સર્વભૂતેષુ, ^૩મનોવાક્યાયનિગ્રહઃ ।

પાપધ્યાનકષાયાણાં, ^૪નિગ્રહેણ ^૫શુચિર્નિવેત્ ^૭॥૧૩૯॥

અર્થ:-સમગ્ર પ્રાણીઓમાં સમતા, તથા મન, વચન અને કાયાનો નિગ્રહ, તેમજ આર્ત, રૌદ્રધ્યાન અને કષાયોના ત્યાગથી પ્રાણી પરમં પવિત્ર થાય છે.

^૩અનેકાનિ ^૪સહસ્રાણિ, ^૨કુમારબ્રહ્મચારિણામ્ ।

^૭દિવં ^૮ગતાનિ ^૧વિપ્રાણા-^૬મકૃત્વા ^૫કુલસંતતિમ્ ॥૧૪૦॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ?? બ્રાહ્મણોના હજારો બ્રહ્મચારી કુમારો પુત્રોત્પત્તિ કર્યા સિવાય પણ દેવલોકમાં ગએલા છે.

^૧યસ્ય ^૨ચિત્તં ^૫દ્રવીભૂતં, ^૪કૃપયા ^૩સર્વજંતુષુ ।

^૬તસ્ય ^૭જ્ઞાનં ^૮ચ ^૯મોક્ષોઽસ્તિ, ^{૧૦}કિં ^{૧૨}જટામસ્મચ્ચૌવરૈઃ ^{૧૧}॥૧૪૧॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? ? જેનું ચિત્ત સર્વે પ્રાણીઓમાં દયાથી ભીજાએલું છે, તેને જ્ઞાન તથા મોક્ષ પ્રાપ્ત થાય છે; માટે જટા, ભસ્મ, અને વજ્રથી શું થવાનું છે ? અર્થાત્ કંઈ નહિ.

^૫ અગ્નિહોત્રં ^૬ વને ^૭ વાસઃ, ^૮ સ્વાધ્યાયો ^૯ દાનસત્ક્રિયા ।

^{૧૦} તાન્યેચૈતાનિ ^{૧૩} મિથ્યાસ્યુ, ^{૧૧} ^{૧૨} યદિ ^{૧૪} ભાવો ^૧ ન ^૩ નિર્મલઃ ^૪ ॥૧૪૨

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જો ભાવ નિર્મળ ન હોય તો અગ્નિહોત્ર, વનવાસ, શાસ્ત્રાભ્યાસ, દાન, તથા ઉત્તમ ક્રિયા એ સમગ્ર નિર્થક છે.

તપસ્યાનું પ્રકરણ.

(વંશસ્થવૃત્તમ્)

^૨ વને ^૩ ઽપિ ^૪ દોષાઃ ^૫ પ્રભવંતિ ^૧ રાગિણામ્,

^૬ ગૃહે ^૭ ઽપિ ^૮ પંચેન્દ્રિયનિગ્રહસ્તપઃ ।

^{૧૧} અકુત્સિતે ^{૧૨} કર્મણિ ^{૧૦} યઃ ^{૧૩} પ્રવર્તતે,

^{૧૪} નિવૃત્તરાગસ્ય ^{૧૫} ગૃહં ^{૧૬} તપોવનમ્ ॥ ૧૪૩ ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? રાગવાળા માણસોને તો વનમાં પણ દોષોની ઉત્પત્તિ થાય છે, અને જે માણસ ઘરમાં રહીને પણ ઇન્દ્રિયોને કબજામાં રાખે છે, તે તેનો તપજ છે, માટે જે ઉત્તમ કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ કરે છે, તથા જેણે રાગનો ત્યાગ કરેલો છે, તેને ઘર પણ તપોવન સમાનજ છે.

(ઉપેન્દ્રવજ્રાવૃત્તમ્)

^૩ શબ્દશાસ્ત્રાભિરતસ્ય ^૧ મોક્ષો, ^૨ ન ^૬ ચૈવ ^૪ રમ્યાવસતિપ્રિયસ્ય

૯   ૮   ૧૨   ૧૦   ૧૧
 ન ભોજનાચ્છાદનતત્પરસ્ય, ન લોકચિત્તગ્રહણેરતસ્ય ॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ?? શબ્દ શાસ્ત્રમાં (વ્યાકરણમાં) આસક્ત બનેલાને, તેમજ મનોહર બંગલા, હવેલી, બાગ અને આનન્દભુવન પ્રિય છે જેને એવા માણસને, તેમજ નાના પ્રકારનાં ભોજન અને વિધવિધ જાતનાં વસ્ત્રોમાં તત્પર થએલાને, તથા જનમન રંજન કરવામાં મસ્ત થએલાને, કોઈપણ રીતે મોક્ષ પ્રાપ્ત થતો નથી. અર્થાત્ બાવની શુદ્ધિ વિના ઉપરોક્ત કાર્યો યોગ્ય નથી.

(અનુષ્ટુપ્વૃત્તમ્)

^૧શ્વપાકી^૨ર્ગર્ભસંભૂતઃ, ^૩પરાશર^૪મહા^૫મુનિઃ ।

તપસા ^૩બ્રાહ્મણો ^૪જાતઃ, ^૫સ્તસ્મા^૬જ્ઞાતિર^૭કારણમ્ ॥૧૪૨॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? ચંડાલણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા પરાશર નામના મહામુનિ તપસાથી બ્રાહ્મણ થયા; માટે તેમાં (બ્રાહ્મણ બનવામાં) જાતિનું કંઈપણ કારણ નથી.

^૧કૈવર્તી^૨ર્ગર્ભસંભૂતો, ^૩વ્યાસો ^૪નામ ^૫મહા^૬મુનિઃ ।

તપસા ^૫બ્રાહ્મણો ^૬જાતઃ, ^૭સ્તસ્મા^૮જ્ઞાતિર^૯કારણમ્ ॥૧૪૩॥

અર્થ:-માછણના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થએલા વ્યાસ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ (બ્રાહ્મણ થવામાં) જાતિનું કંઈપણ કારણ નથી.

શ્વમૃગીગર્ભસંભૂતો, ^૧ઋષિશૃંગો ^૨મહામુનિઃ ^૩ ।

તપસા ^૪બ્રાહ્મણો ^૫જાતઃ, ^૬સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ^૭ ॥૧૪૭॥

અર્થ:-શ્વાન અને મૃગીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા રૂષિ-શૃંગ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી.

સુશુકીગર્ભસંભૂતઃ ^૧શુકો ^૨નામ ^૩મહામુનિઃ ^૪ ।

તપસા ^૫બ્રાહ્મણો ^૬જાતઃ, ^૭સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ^૮ ॥૧૪૮॥

અર્થ:-સુશુકીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા શુક નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી.

મંડુકીગર્ભસંભૂતો, ^૧માંડુક્યશ્ચ ^૨મહામુનિઃ ^૩ ।

તપસા ^૪બ્રાહ્મણો ^૫જાતઃ, ^૬સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ^૭ ॥૧૪૯॥

અર્થ:-દેડકીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા માંડુક્ય નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી બ્રાહ્મણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી.

ઉર્વશીગર્ભસંભૂતો, ^૧વશિષ્ઠશ્ચ ^૨મહામુનિઃ ^૩ ।

તપસા ^૪બ્રાહ્મણો ^૫જાતઃ, ^૬સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ^૭ ॥૧૫૦॥

અર્થ:-ઉર્વશીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા વશિષ્ઠ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી પ્રાદ્વણ થયા, માટે તેમાં પણ કંઈ જાતનું કારણ નથી.

અરણીગર્ભસંભૂતઃ, કવિતશ્ચ મહામુનિઃ ।

તપસા બ્રાહ્મણો જાતઃ, સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥૧૬૧॥

અર્થ:-અરણીના ગર્ભથી ઉત્પન્ન થયેલા કવિ નામના મહામુનિ તપના પ્રભાવથી પ્રાદ્વણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી.

ન તેષાં બ્રાહ્મણી માતા, સંસ્કારશ્ચ ન વિચ્યતે ।

તપસા બ્રાહ્મણા જાતાઃ, સ્તસ્માજ્ઞાતિરકારણમ્ ॥૧૬૨॥

અર્થ:-હે યુધિષ્ઠિર ?? એ રીતે તે ઋષિઓની માતા પ્રાદ્વણી નહોતી, તેમજ તેઓને સંસ્કાર પણ નહોતો, તેમ છતાં પણ તેઓ તપના પ્રભાવથી પ્રાદ્વણ થયા, માટે તેમાં પણ જાતિનું કંઈ કારણ નથી. અર્થાત્ ગુણથી પ્રાદ્વણ બને છે, જાતિમાત્રથી નહીં.

(ઉપજાતિવૃત્તમ્)

શીલં પ્રધાનં ન કુલં પ્રધાનં, કુલેન કિં શીલવિવર્જિતેન

નૈકે નરા નીચકુલે પ્રસૂતાઃ, સ્વર્ગં ગતાઃ શીલમુખેત્ય ધીરાઃ॥

અર્થ:-માટે હે યુધિષ્ઠિર ? ? શીળ છે તે ઉત્તમ છે, કંઈ કુળનું પ્રધાનપણુ નથી, કેમકે શીળ વિનાના કુળનું શું પ્રયોજન છે ? કારણકે નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થએલા પણ ઘણા ધીરપુરુષો શીળને અંગીકાર કરીને સ્વર્ગે ગએલા છે. તે કારણથી ઉત્તમ આચારોનું પાલન કરો :

શ્રુતિમાં પણ કહ્યું છે કે,—

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

हस्तिन्यामबलो जात, उट्टक्यां केशकंबलः ।

अगस्त्यो ऽगस्तिपुष्पाच्च, कौशिकः कुशसंस्तरात्॥१२४

कठिनात्कठिनो जातः, शरगुल्माच्च गौतमः ।

७ ६ ८ ११ १०
द्रोणाचार्यस्तु कुरुशा, - तित्तिरस्तित्तिरोमुतः ॥१५५॥

रेणुका ^१जनयद्रा^६मं, ^२ऋ^५षि^४शृ^३गं वने मृगी ।

कैवर्त्यजनयद्ब्यासं, श्वपाकी च पराशरम् ॥१५६॥

विश्वामित्रं च चांडाली, वशिष्ठं चैव उर्वशी ।

८   १० ८ ११   १२

विप्रजातिकुलाभावे, ऽप्येते तावद्धिजोत्तमाः॥१५७॥

अर्थः—अमल हाथणीथी, केशकंजल उंटडीथी, अगस्त्य
अगस्तितना पुष्पथी, कुशना दगदाथी कौशिक, कठिनरूपि

(૨૮૯)

કલ્પિથી, શરણુદમથી ગૌતમ, કલશથી દ્રોણાચાર્ય, તિત્તિરીથી તિત્તિરમુનિ, રેણુકાથી રામ, હરણીથી રૂપિયંગ, માઝીથી વ્યાસ, ચંડાળણીથી પરાશરમુનિ તથા વિશ્વામિત્ર, અને ઉર્વશીથી વશિષ્ઠમુનિ ઉત્પન્ન થયેલ છે, એવી રીતે તેઓને પ્રાહ્મણી જાતિ અને કુળનો અભાવ હોતો હતો પણ તેઓ ઉત્તમ પ્રાહ્મણો કહેવાયેલા છે.

દાનનું પ્રકરણ.

(મન્દાક્રાન્તાવૃત્તમ)

^૭ ^૮ ^૯ ^{૧૦} ^{૧૧}
ક્ષેત્રં યંત્રં પ્રહરણવધૂર્લંગલં ગોતુરંગં,

^{૧૨} ^{૧૩} ^{૧૪} ^{૧૫} ^{૧૬} ^{૧૭}
ધેનુર્ગંત્રી દ્રવિણતરવો હર્મ્યમન્યચ્ચ ચિત્રમ્ ।

^૧ ^૨ ^૫ ^૪ ^૩
યત્સારસ્મં જનયતિ-મનો રત્નમાલિન્યસુચ્ચૈ,-

^૬ ^{૧૮} ^{૨૧} ^{૨૨} ^{૨૩} ^{૨૪} ^{૨૦}
સ્તાદગ્ દાનં સુગતિકૃતયે નૈવ દેયં જનેન ॥૧૬૮॥

અર્થ:-જે આરંભ સહિત, તથા મનરૂપી રત્નને પ્રબળ મલીનતા ઉપજાવે છે, એવાં ક્ષેત્ર, યંત્ર, હથિયાર, સ્ત્રી, હજી, બગીચા, ઘોડો, ગાય, ગાડી, ધન, વૃક્ષ, મહેલ, તથા બીજાં પણ વિચિત્ર પ્રકારનાં સાધનોનું દાન પુન્યને માટે કોઈ માણસે દેવું નહીં. અર્થાત્ તેવાં દાનોથી એકલું પાપજ પોષાય છે.

(અનુષ્ટુપવૃત્તમ)

^૪ ^૨ ^૧ ^૩ ^૫ ^૬ ^૭
સુવીજસુષરં યદ્વ-દુસં નૈવ પ્રરોહતિ ।

૮ ૧૦ ૨ ૧૧ ૧૩ ૧૨
તદ્દહત્તં કુપાત્રેષુ, દાનં ભવતિ નિષ્ફલમ્ ॥૧૬૧॥

અર્થ:-ખારની ભૂમિમાં વાવેલું ઉત્તમ બીજ પણ જેમ
ઉગતું નથી, તેમજ કુપાત્રોને આપેલું દાન નિષ્ફળ થાય છે.

૨ ૧ ૫ ૩ ૪ ૮ ૬ ૭
અપાત્રે ચાપિ યદાનં, દહત્યાસસમં કુલમ્ ।

૧૧ ૮ ૧૦ ૧૨ ૧૩ ૧૪
દુગ્ધં હિ દંદશૂકાય, વિષમેવ પ્રજાયતે ॥૧૬૦॥

અર્થ:-વળી કુપાત્ર પ્રત્યે દીધેલું દાન સાત કુળનો નાશ
કરે છે, કેમકે સપેને આપેલું દુધ ઝેરજ થાય છે.

૧ ૨ ૩ ૮ ૪ ૬ ૭ ૫
યથા મમ પ્રિયો હ્યાત્મા, સુખમિચ્છતિ સર્વદા ।

૮ ૯ ૧૦ ૧૧ ૧૩ ૧૨ ૧૪
સર્વેષામેવ જીવાનાં, નિત્યમેવ સુખં પ્રિયમ્ ॥૧૬૧॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જેમ મહારા આત્મા મહને
બહાલો છે, તથા જેમ નિરંતર સુખને ઇચ્છે છે, તેમ સમગ્ર
જીવોને પણ સદોદિત યુખ પ્રિય છે.

૨ ૪ ૫ ૩ ૧
एवमात्मसमो भूयात्, सर्व-भूतेषु पार्थिव ? ।

૬ ૭ ૮ ૧૧ ૧૦ ૧૨
સર્વેષામેવ જીવાનાં, નિત્યમેવ સુખં પ્રિયમ્ ॥૧૬૨॥

અર્થ:-એવી રીતે હે યુધિષ્ઠિર ? સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે
પોતાના આત્મા સમાન ભાવ રાખવો; કારણકે સર્વ જીવા-
ત્માઓને સદા સુખ પ્યાઈ છે.

પશૂં^૬શ્ચ^૧ યે^૪ તુ^૮ હિંસંતિ^૭, ગૃધ્રા^૩ દ્રવ્યેષુ^૨ માનવાઃ^૫ ।

તે^૯ મૃત્વા^{૧૨} નરકં^{૧૩} યાંતિ^{૧૪}, વૃશંસાઃ^{૧૧} પાપકર્મણિ^{૧૦} ॥૧૬૩॥

અર્થ:-દ્રવ્યના લાલચુ થઈને જે માણસો પશુની હિંસા કરે છે, તે માણસો પાપકાર્યમાં નિર્ણય થવા થકી મૃત્યુ પામીને નરકે જાય છે.

યાદશી^૩ વેદના^૫ તીવ્રા^૪, સ્વશરોરે^૨ યુધિષ્ઠિર^૧ ? ।

તાદશી^૬ સર્વજીવાનાં^{૧૦}, સર્વદા^૭ સુખમિચ્છતામ્^૮ ॥૧૬૪॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? પોતાના શરીરમાં જેવી તીવ્ર-વેદના થાય છે, તેવીજ હિંમેશાં સુખ મિચ્છતા સર્વ જીવોને પણ થાય છે.

સર્વજીવદયાર્થ^૩ તુ^૧, યે^૨ ન^૫ હિંસંતિ^૬ પ્રાણિનઃ^૪ ।

નિશ્ચિતા^૯ ધર્મસંયુક્તા^{૧૦}, સ્તે^૭ નરાઃ^૮ સ્વર્ગગામિનઃ^{૧૧} ॥૧૬૫॥

અર્થ:-સમગ્ર પ્રાણીઓના રક્ષણાર્થે જે માણસો જીવહિંસા કરતા નથી, તે ધર્મિષ્ઠ જીવાંતમાઓ ખાસ સ્વર્ગમાં ગમન કરે છે.

દૃથિવીં^૪ રત્નસંપૂર્ણાં^૧, બ્રાહ્મણે^૩ભ્યઃ^૪ પ્રયચ્છતિ^૪ ।

એકસ્ય^૫ જીવિતં^૬ દયાત્^૭, ફલેન^૮ ન સમં^{૧૦} ભવેત્^૯ ॥૧૬૬॥

અર્થ:-કોઈક માણસ રત્નોથી ભરેલી પૃથ્વી પ્રાદક્ષિણી પ્રત્યે દાન કરે, તેમજ કોઈક માણસ એક જીવને જીવિતદાન આપે, તે બન્નેનું સરખું ફળ નથી. અર્થાત્ જીવિતદાન સર્વથી શ્રેષ્ઠ છે.

^૩ જંબૂદ્વીપં ^૨ સરત્તનં ^૧ તુ, ^૬ દયાન્મેકં ^૫ સકાંચનમ્ ।

^૭ यस્ય ^૮ જીવદયા ^૯ નાસ્તિ, ^{૧૦} તસ્ય ^{૧૧} સર્વં ^{૧૨} નિરર્થકમ્ ॥૧૬૭॥ ^{૧૩}

અર્થ:-રત્ન સહિત જંબુદ્વીપ તેમજ સુવર્ણ સંયુક્ત મેરુ પર્વતનું દાન આપે, પણ જેને જીવદયા નથી, તેનું તે સમગ્ર દાન નિરર્થકજ છે

^૨ અસ્મિ ^૩ વસતિ ^૧ રુદ્રશ્ચ, ^૪ માંસે ^૬ વસતિ ^૭ કેશવઃ । ^૫

^{૧૦} શુક્રે ^{૧૧} વસતિ ^૮ બ્રહ્મા ^૯ ચ, ^{૧૨} તસ્માન્માંસં ^{૧૩} ન ^{૧૪} ભક્ષયેત્ ॥૧૬૮॥ ^{૧૫}

અર્થ:-હાડકામાં શિવ, માંસમાં વિષ્ણુ, તથા વીર્યમાં બ્રહ્મા વસે છે, માટે માંસ ભક્ષણ કરવું નહિ.

^૪ તિલસર્પપમાત્રં ^૧ તુ, ^૫ માંસં ^૨ યો ^૬ ભક્ષયેન્નરઃ । ^૩

^૭ નિયમાન્નરકં ^{૧૦} યાતિ, ^{૧૧} યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥૧૬૯॥ ^૮

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જે માણસ એક તલ અથવા સર્પવના દાણા જેટલું પણ માંસ ભક્ષણ કરે છે; તે માણસ ખાસ ચંદ્ર અને સૂર્ય યાવત્પર્યંત છે તાવત્પર્યંત નરકે જાય છે.

અયાચકસુશીલાનાં,^૨ દોક્ષિતાનાં^૩ તપસ્વિનામ્^૪ ।

અહિંસકાનાં^૫ મુક્તાનાં,^૬ કુરુ ? વૃત્તિં^૭ યુધિષ્ઠિર ? ॥૧૭૦

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? યાચના નહી કરનારા, ઉત્તમ આચારવાળા, દોક્ષિત, તપસ્વી, હિંસા નહી કરનારા, તેમજ પરિશ્રદ્ધના ત્યાગી માણસોનું^૮ પાપણુ કર ?

નિષ્કાંચનસ્ય^૨ યુક્તસ્ય,^૩ દોક્ષિતસ્ય^૪ તપસ્વિનઃ^૫ ।

બ્રહ્મયુક્તસ્ય^૬ કૌંતેય ? મૈક્ષકવ્રતચારિણઃ^૭ ॥ ૧૭૧ ॥

અર્થ:-દ્રૌપદી નહી રાખનાર, લાયક, દોક્ષિત, તપસ્વી, બ્રહ્મચારી, તેમજ બિશ્વા માગી આજીવિકા ચલાવનારનું^૮ પણુ હે યુધિષ્ઠિર ? તું પાપણુ કર ?

અદીક્ષિતો^૨ હ્યમુક્તશ્ચ,^{૧૬} મૈક્ષ્યં^૪ મુંક્તે^૩ ચ^૭ યો દિજઃ^૮ ।

આત્માનં^૯ નરકં^{૧૨} નીયાત્,^{૧૩} દાતારં^{૧૧} ચ^{૧૦} ન સંશયઃ^{૧૪} ॥૧૭૨॥

અર્થ:-દીક્ષા વિનાનો, તથા પરિશ્રદ્ધધારી જે બ્રાહ્મણ બીક્ષા માગીને ભોજન કરે છે, તે પોતાને અને દાતારને પણુ નરકમાં લઈ જાય છે, તેમાં સંશય નથી.

વ્રતિનો^૧ બ્રાહ્મણા^૨ જ્ઞેયાઃ,^૯ ક્ષત્રિયાઃ^૪ શસ્ત્રપાણયઃ^૩ ।

કૃષિકર્મકરા^૫ વૈદ્યાઃ,^૬ શૂદ્રાઃ^૮ પેષણકારકાઃ^૭ ॥૧૭૩॥

અર્થ:-વળી હે યુધિષ્ઠિર ? જેઓ વ્રતધારી હોય તે-
ઓને પ્રાદક્ષણ બાણુવા; જેઓ શસ્ત્ર ધારણ કરનારા હોય
તેઓને ક્ષત્રિય બાણુવા; તેમજ જેઓ ખેતીનું કામ કરનારા
હોય તેઓને વૈશ્ય બાણુવા; અને નોકરી ચાકરી કરનારા-
ઓને શૂદ્ર બાણુવા. એ પ્રકારે વર્ણભેદ છે.

^૧ **ब्रह्मचर्यतपोयुक्ताः, ^૨ समपाषाणकांचनाः ।**

^૩ **सर्वभूतदयायुक्ता, ^૪ ब्राह्मणाः ^૫ सर्वजातिषु ॥ ૧૭૪ ॥**

અર્થ:-બ્રહ્મચર્ય તથા તપયુક્ત તેમજ સમાન છે પાષાણુ
તથા સુવર્ણ જેમને, તથા સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયાવાળા,
એવા સર્વે જાતિઓમાં પ્રાદક્ષણ થાય છે (હોય છે).

^૧ **शूरा ^૩ वीराश्च ^૨ विक्रान्ता, ^૪ बह्मरंभपरिग्रहाः ।**

^૬ **संग्रामकरणोत्साहाः, ^૮ क्षत्रियाः ^૭ सर्वजातिषु ॥ ૧૭૫ ॥**

અર્થ:-શૂરવીર, વિક્રાન્ત, ઘણા આરંભ પરિગ્રહવાળા,
તથા રણસંગ્રામના કાર્યમાં ઉમંગી, એવા સર્વે જાતિઓમાં
ક્ષત્રિયો હોય છે. (થાય છે.)

^૧ **पंडिताः ^૨ कुलजा ^૩ दक्षाः, ^૪ कलाकौशलजीविनः ।**

^૬ **कृषिकर्मकराश्चैव, ^૭ वैश्यास्ते ^૮ सर्वजातिषु ॥ ૧૭૬ ॥**

અર્થ:-પંડિત, કુલિન, ડાહ્યા, કળાના કુશળપણથી આ-

જીવિકા ચલાવનારા, તેમજ ખેતી કરનારા એવા, સર્વે
જાતિઓમાં વૈશ્યો પણ હોય છે.

^૨ કે ^૧ બ્રાહ્મણગુણાઃ ^૩ પ્રોક્તાઃ, ^૬ ^૪ કિં ^૫ તદ્બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ।

^૭ ^૮ ^૯ ^{૧૦} ^{૧૧} ^{૧૩} ^{૧૨}
અતદિચ્છામિ વિજ્ઞાતું, તદ્ભવાન્ દિશતાં મમ ॥ ૧૭૭

અર્થ:-હવે યુધિષ્ઠિર પૂછે છે કે, હે ભગવાન્ ? બ્રાહ્મ-
ણોના ગુણો કયા કયા કહેલા છે ? તથા તે બ્રાહ્મણનું (બ્રહ્મ)
લક્ષણ શું છે ? તે જાણવાને હું ઇચ્છું છું; માટે તે આપ
ખતાવો ?

^૩ ^૬ ^૭ ^૧ ^૪ ^૨ ^૫
યન્માં ^૮ ^૯ ^{૧૩} ^{૧૨} ^{૧૦} ^{૧૧}
પૃચ્છસિ કૌતેય ? બ્રાહ્મણાનાં તુ લક્ષણમ્ ।

શૃણુ ? તત્કથયામિત્વાં, જનાનાં હિતકામ્યયા ॥ ૧૭૮

અર્થ:-ત્યારે હવે ભગવાન્ કહે છે, કે હે કુન્તાના પુત્ર
યુધિષ્ઠિર ? જે તું મહને બ્રાહ્મણોનું લક્ષણ પૂછે છે તે હું
તહને લોકોના હિતની ઇચ્છાથી કહું છું, તે સાંભળ ?

^૧ ^૨ ^૩ ^૪ ^૫
ક્ષાંત્યાદિભિર્ગુર્નૃયુક્તો, ન્યસ્તદંડો નિરામિષઃ ।

^૭ ^૬ ^{૧૦} ^૮
સર્વભૂતેષુ ચ દયા, પ્રોક્તં બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૧૭૯ ॥

^૧ ^૩ ^૨
દેવનાગમનુષ્યેષુ, તિર્યગ્યોનિગતેષુ ચ ।

^૫ ^૪ ^૬ ^૭ ^૮
મૈથુનં યે ન સેવન્તે, ચતુર્થં બ્રાહ્મણલક્ષણમ્ ॥ ૧૮૦ ॥

ત્યક્ત્વા^૩ કુટુંબવાસં^૨ તુ^૧, નિર્મમો^૪ નિઃપરિગ્રહઃ^૫ ।

સદા^૭ ચરતિ^૮ નિઃસંગઃ^૬, પંચમં^૯ બ્રહ્મલક્ષણમ્^{૧૦} ॥૧૮૧॥

પંચલક્ષણસંપૂર્ણ, હૃદયો^૩ યો^૪ ભવેદ્^૬ દ્વિજઃ^૫ ।

મહાંતે^૭ બ્રાહ્મણં^૮ મન્યે^૯, શેષાઃ^{૧૦} શૂદ્રા^{૧૧} યુધિષ્ઠિરઃ^૧ ॥૧૮૨॥

અર્થઃ—ક્ષમા આદિ ગુણોવાળો, દંડનીતિને દૂર કરનારો, માંસભક્ષણનો ત્યાગી, તેમજ સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે દયા ધરનારો, દેવ, નાગ, મનુષ્ય અને તિર્યગના લવમાં મૈથુન નહીં સેવનારો, (તેઓ સાથે) તથા કુટુંબના વાસને ત્યજીને, મમતા તેમજ પરિગ્રહ રહિત તથા સર્વ સંગ રહિત વિચરનારો, એવી રીતનાં પાંચ લક્ષણો બ્રાહ્મણનાં જાણવાં; એ પાંચ લક્ષણયુક્ત હોય તોને હે યુધિષ્ઠિર ? હું મહાન બ્રાહ્મણ માનું છું, અને તેથી ઉલટી રીતે વર્તનારને હું શૂદ્ર માનું છું.

રક્તીભવંતિ^૩ તોયાનિ^૨, અન્નાનિ^૫ પિશિતાનિ^૬ ચ^૪ ।

રાત્રૌ^૧ ભોજનસક્તસ્ય^૭, ગ્રાસેન^૮ માંસભક્ષણમ્^૯ ॥૧૮૩॥

અર્થઃ—વળી હે યુધિષ્ઠિર ? રાત્રિને વિષે પાણી પીવું તે ઇધિર પાન ખરોખર છે, અને અન્નનું લક્ષણ માંસભક્ષણ ખરોખર છે, તે કારણથી રાત્રિભોજન કરનારને માંસભક્ષણનું પાપ લાગે છે.

^૧શુશ્રૂષણપરા ^૨મૂર્ખા, ^૩નીચકર્મોપજીવિનઃ ।

^૪સદા ^૫સર્વકલાહીનાઃ, ^૭શુદ્ધાસ્તે ^૬સર્વજાતિષુ ॥૧૮૪॥

અર્થ:-આકરી કરનારા, મૂર્ખ, હલકાં કામો કરી આ-
લવિકા ચલાવનારા, તથા નિરંતર સમગ્ર કળાઓ રહિત
એવા શુદ્ધો પણ સર્વ જાતિઓમાં હોય છે.

^૧કૂરાશ્ચંડાશ્ચ ^૩પાપાશ્ચ, ^૪પરદ્રવ્યાપહારિણઃ ।

^૬નિર્દયાઃ ^૭સર્વભૂતેષુ, ^{૧૦}ચાંડાલાઃ ^૮સર્વજાતિષુ ॥૧૮૫॥

અર્થ:-કૂર, ભયંકર, પાપી, પરદ્રવ્ય હરણ કરનારા,
સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે નિર્દય, એવા ચંડાળો પણ સર્વ
જાતિઓમાં હોય છે.

^૧યેષાં ^૨જપસ્તપઃ ^૩શૌચં, ^૪ક્ષાન્તિર્મુક્તિર્દયાદમઃ ।

^{૧૦}તૈરાયુષઃ ^{૧૧}ક્ષયે ^૯વત્સ ? , ^{૧૨}બ્રહ્મસ્થાનં ^{૧૩}વિધીયતે ॥૧૮૬॥

અર્થ:-વળી હે વત્સ ? જેઓને જપ, તપ, પવિત્રતા,
ક્ષમા, નિષ્પરિત્રહયણ, દયા તેમજ ઇન્દ્રિયોતું દમવાપણું
હોય છે, તેઓ આયુષ્યનો ક્ષય થવાથી મોક્ષમાં જાય છે.

^૩જ્ઞાનશુદ્ધાઃ ^૪ક્રિયાશુદ્ધાઃ, ^૬શીલશુદ્ધાશ્ચ ^૫યે ^૧દ્વિજાઃ ।

^૮ષટ્કર્મનિરતાશ્ચ ^૯દ્વિજાઃ ^{૧૧}પદપ્રભાવકાઃ ॥ ૧૮૭ ॥

અર્થ:-જે પ્રાદ્ધણો જ્ઞાનથી, ક્રિયાથી તથા શીળથી શુદ્ધ થયેલા છે, તેમજ જેઓ ષટ્ કર્મમાં રક્ત છે, તે પ્રાદ્ધણો પોતાના પદની પ્રભાવના કરનારા છે.

અતિથિ પ્રકરણ.

તપઃ^૧-શીલસમ^૨યુક્ત^૩, બ્રહ્મચર્યદૃઢવ્રતમ્ ।

નિર્લોભ^૪ં નિર્મલ^૫ં ચૈવ^૬, અતિથિ^૭ં જાનીતેદશમ્ ॥૧૮૮॥

અર્થ:-તપ, શીળ અને સમતાવાળા, તથા પ્રદ્ધાયર્થે રૂપી દૃઢ વ્રતવાળા, નિર્લોભી, અને મમતા વિનાના માણસને અતિથિ બાણવો.

સ્નાનોપભોગરહિત^૧, પૂજાલંકારવર્જિતમ્ ।

ઉગ્રતપઃ^૩-શમાયુક્ત^૪, મતિથિ^૫ં જાનીતેદશમ્ ॥ ૧૮૯ ॥

અર્થ:-સ્નાન અને ઉપભોગ વિનાના, પૂજા અને આભૂષણ કરીને રહિત, ઉગ્ર તપવાળા, તેમજ સમતાધારક, એવા માણસને પણ અતિથિ બાણવો.

હિરણ્યે^૧ રત્નપુંજે^૨ ચ, ધનધાન્યે^૩ તથૈવ^૪ ચ ।

અતિથિ^{૧૩}ં તં વિજાનીયા, અસ્ય^{૧૪} લોભો ન વિચ્યતે ॥૧૯૦॥

અર્થ:-સુવર્ણ, રત્નનો સમૂહ, ધન તથા ધાન્યમાં જેને લોભ હોતો નથી, તેને પણ અતિથિ બાણવો.

તિથિપર્વોત્સવાઃ સર્વે, ત્યક્તા યેન મહાત્મના ॥

અતિથિં તં વિજાનીયા, -ચ્છેષમભ્યાગતં વિદુઃ ॥૧૯૧॥

અર્થ:-તિથિ, પર્વ અને સર્વે પ્રકારના ઉત્સવો, જે મહાત્માએ ત્યજેલા છે, તેમને અતિથિ જાણવા અને અન્યને તેા મીજમાન જાણવો.

યદા ન કુરુતે પાપં, સર્વભૂતેષુ દારુણમ્ ।

કર્મણા મનસા વાચા, બ્રહ્મ સંપન્નતે તદા ॥૧૯૨॥

અર્થ:-જ્યારે સમગ્ર પ્રાણીઓ પ્રત્યે, મન, વચન અને કાયાથી હાડણુ પાપ કરવામાં આવતું નથી, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે.

યદા સર્વં પરિત્યજ્ય, નિઃસંગો નિઃપરિગ્રહઃ ।

નિશ્ચિંતશ્ચરેદ્ધર્મે, બ્રહ્મ સંપન્નતે તદા ॥ ૧૯૩ ॥

અર્થ:-જ્યારે સર્વ ત્યજીને, સંગ રહિત, તથા પરિગ્રહ રહિત થયો થકો, નિશ્ચિંત થઈને પ્રાણીધર્મને આચરે, ત્યારે બ્રહ્મ ઉત્પન્ન થાય છે.

મધનો ત્યાગ કરવાનું પ્રકરણ.

જીવાંડં મધુ કુપ્તં ચ, મ્લેચ્છોન્નિષ્ઠં ન સંશયઃ ।

^{૧૦}વર્જનીયં ^{૧૦}સદા ^૬વિપ્રૈઃ, ^૮પરલોકાભિકાંક્ષિભિઃ ॥૧૯૪॥

અર્થ:-જીવેનાં ઇડંવાળું, તથા મહા દુષ્ટ, એવું મધ
ખરેખર મ્હેરજોથી એંડું થયેલું જાણવું, તે કારણથી પર-
લોકના અર્થી પ્રાદ્મણોએ નિરંતર તેનો ત્યાગ કરવો.

^૩યો ^૬દદાતિ ^૫મધુ ^૪શ્રાદ્ધે, ^૨મોહિતો ^૧ધર્મલિપ્સયા ।

^૭સ ^{૧૬}યાતિ ^{૧૨}નરકં ^{૧૧}ઘોરં, ^૯સ્વાદકૈઃ ^{૧૦}સહ ^૮લંપટૈઃ ॥ ૧૯૫ ॥

અર્થ:-જે માણસ મોહિત થયો થકો, ધર્મની ઇચ્છાથી
શ્રાદ્ધ ક્રિયામાં મધનું દાન આપે છે, તે લંપટ એવા ખા-
નારાઓ સહિત ભયંકર નરકમાં જાય છે.

^૧મેદમૂત્રપુરીષાન્, ^૨રસાન્નૈર્વિધૃતં ^૩મધુ ।

^૪છર્દિલામુશ્વસંશ્રાવૈ, ^૮રમદ્યં ^૭બ્રાહ્મર્ગમધુ ॥ ૧૯૬ ॥

અર્થ:-ચરણી, મૂત્ર, તથા વિષ્ઠાદિકના રસથી મેળવેલું,
તથા મધમાખીના મુખમાંથી લાગતી રીકે ઝરેલું, એવું મધ
પ્રાદ્મણોએ ભક્ષણ કરવું નહિ.

કંદમૂળ પ્રકરણ.

^૩નીલિકાં ^૪વાપયેચ્ચસ્તુ, ^૨મૂલકં ^૧ભક્ષયેત્ત ^૭યઃ ।

^{૧૩}ન ^૯તસ્ય ^{૧૨}નરકોત્તારો, ^{૧૧}યાવચ્ચંદ્રદિવાકરૌ ॥૧૯૭॥

અર્થ:-જે માણસ ગળી વાવે છે, તથા કંદમૂળનું લક્ષણ કરે છે, તે માણસ અંદ્ર સૂર્યની સ્થિતિ પર્યંત નરકમાંથી નિકળી શકતો નથી.

^૩વરં ^૨મુક્તં ^૧પુત્રમાંસં, ^૫ન ^૬તુ ^૪મૂલકમક્ષણમ્ ।

મક્ષણાન્નરકં ગચ્છેદ્, વર્જનાત્સ્વર્ગમાપ્નુયાત્ ॥૧૯૮॥

અર્થ:-હૈ યુધિષ્ઠિર ? પુત્રનું માંસ ખાવું સાફ, પણ કંદમૂળનું લક્ષણ કરવું નહિ; કેમકે, કંદમૂળના લક્ષણથી નરકમાં જવાય, અને તેના ત્યાગથી સ્વર્ગમાં જવાય છે.

^૨યસ્મિન્ ^૩ગૃહે ^૬ધ્રુવં ^૪કંદ, ^૫મૂલકં ^૧પચ્યતે ^{૧૦}જનૈઃ ।

શ્મશાનતુલ્યં તદ્વેશ્મ, પિતૃભિઃ પરિવર્જિતમ્ ॥૧૯૯॥

અર્થ:-જે ઘરમાં માણસો કંદમૂળ પચાવે છે, તે ઘરને શ્મશાનતુલ્ય બાણવું, અને તેહનું ઘર પિતૃઓથી પણ ત્યજા-એવું હોય છે.

^૨યસ્તુ ^૧વૃંતાકકાલિંગ, ^૩તિલકાલાંબુમક્ષકઃ ।

^૭અંતકાલે ^૫સ ^૪મૂઢાત્મા, ^૬નરકંગો ^૧યુધિષ્ઠિર ? ॥૨૦૦॥

અર્થ:-જે માણસ વૃંતાક (રંગિણી), કાલિંગક, તલ, અને કાલાંબુને લક્ષણ કરનારો છે, તે મૂઢ માણસ, હૈ યુધિષ્ઠિર ? અંત સમયે નરકમાં ગમન કરે છે.

॥ इत्याचार्यश्रीजयशेखरसूरिणोद्धृता धर्मसर्वस्वाधिकारो
मूलान्वयभाषान्तरयुक्तः समाप्तः ॥

ગહ્ડુંળી.

ધોડીલા તે કીલાં થકી લાન્વારે, વરના વાધા ભીંગણા-એ દેશી.

સુખસાગર સુખકારીરે-સુણો સજનિ મ્હારી.

વન્દિએ ંહાલ વધારીરે-સુણો સજનિ મ્હારી.

ગુર્જર દેશ ગુણે કરી ગાજે-પાટણપુર જ્યાં રાજેરે. સુણો.

પ્રાગ્વાટવંશ ભૂષણ ગુરૂ કહીએ-નામથી નવનિધ લહીએરે. સુણો.

માતા પતિવૃતા જડાવ બાઈ-પિતા આલમચંદ લાઇરે. સુણો.

ગમ્છધુરંધર ગુરૂ રવિસાગર-મુનિગણ માંહિ દિવાકરરે. સુણો.

સાંભળી શુદ્ધ ગુરૂની વાણી-વૈરાગ્ય દિલમાં આણીરે. સુણો.

ભરથોવનમાં સંયમ વરીયા-નિત્ય કરે શુદ્ધ કિરિયારે. સુણો.

હિમ્મતધારી બાલ પ્રહારી-કામસેનાને સંહારીરે. સુણો.

મહાવૃત પાળે પાપને ગાળે-દોષો ગોચરીના ટાળેરે. સુણો.

મમતા માયાને મનથી ત્યાગી-અન્તરૂમાં રહ લાગીરે. સુણો.

સુમતિ સખીના બન્યા ગુરૂરાગી-શુદ્ધ ચેતના ઘટ જાગીરે. સુણો.

દયાના દરિયા બહુ ગુણુ ભરીયા-સમતા વધૂને વરિયારે. સુણો.

ક્ષમાના સાગર નિત્ય ઉજગર-પૂર્ણાનન્દના આકરરે. સુણો.

ગુરૂભક્તિ ઘણા ભાવથી કીધી-અનુભવ પ્યાલી પીધીરે. સુણો.

તપ જપ ધ્યાન સમાધિ કરતા-ઈયાં સહિત પગ ધરતારે. સુણો.

વિના પ્રમાદે સદા વિચરતા-ભવ્ય જીવો જોઈ ઠરતારે. સુણો.

વર્ષ છવીશ સુધી સંયમ પાળી-ઇન્દ્રિયો દમી દેહ ગાળીરે. સુણો.

સ્વર્ગારોહણ રાજનગરમાં કીધું-પારાવાર સુખ લીધુંરે. સુણો.

અજીત ગુરૂ હવે એ ક્યાં મળશે-ભવના ફેરા જેથી ટળશેરે. સુણો.

ગહુંળી.

માલણુ ગુંથી લાવ ગુણીયજ ગજરો-એ દેશી.

રવિ પેઠે રાજતા રવિસાગર, રહેતા આત્મદશામાં ઉબગર.-રવિ૦

ખાલ બ્રહ્મચારી ગુરુ રાય, સેવે સુરનર જોહના પાય,

ગુરુ વન્દતાં પાપો પલાય-રવિ૦

રૂડા રધાણુ નામે છે તાત, માયાણુ માણુકોર બાઈ માત,

રૂડી જાતે રૂડી પડે ભાત-રવિ૦

સંવેગી સકળ શિરતાજ, નિત્ય સાધતા આતમ કાજ,

એવા નેમિસાગર ગુરુરાજ-રવિ૦

રાજનગરમાં ગુરુજી મળીયા, સંશય સહુ મનના ટળીઆ,

અતિ હેતે ગુરુ સહુ હળિયા-રવિ૦

છોડી સંસારની બધી માયા, જાણીને અતિ કારમી કાયા,

બન્યા રવિસાગર મુનિરાયા-રવિ૦

કર્યો વિષય વિભાવનો ત્યાગ, ટાળ્યો પંચ પ્રમાદથી રાગ,

માર્યો મોહ રૂપી મહા નાગ-રવિ૦

જ્ઞાન ધ્યાનમાં નિશદિન રહેતા, ઉપસર્ગ સકળ મન સહેતા,

નિત્ય અનુભવ આનંદ લેતા-રવિ૦

તપ જપ કરવામાં પુરા, શુદ્ધ ક્રિયા કરવામાં શૂરા,

પાપ કામોથી રહેતા દૂરા-રવિ૦

વૃત્ત લીધેલાં નિર્મળ પાળે, નિજ અન્તરુ ભાવ ઉબળે,

પર પ્રણતિને દૂર ટાળે-રવિ૦

શુભ સંયમ સાધન કરતા, વાયુ પેરે ગુરુ વિચરતા,
 વેગે લવસાગરને તરતા-રવિ
 શાન્ત દાન્ત સદા વૈરાગી, નિજ આત્મદશા ઘટ જાગી,
 બન્યા શિવ રમણીના રાગી-રવિ
 દશવિધ યતિધર્મને ધરતા, રાજદ્રેષને દૂરે કરતા,
 દેખી પાખંડી મદ પરિહરતા-રવિ
 પંચસમીતિ ગુપ્તિ ત્રણ ધારી, દૂરે કીધી કુળુદ્ધિ કુનારી,
 પ્રીતિ લાગી સુમતિ સંગસારી-રવિ
 વર્ષ સુડતાલીશ લગી આરં, ચારિત્ર અખંડિત પાળ્યું,
 દીધું દુર્ગતિ દારે તાળુ-રવિ
 મહેસાણામાં સ્વર્ગે સિધાવ્યા, અણત ગુરુ આનંદે ગાયા,
 મહારા મનડામાં એ ગુરુ ભાવ્યા-રવિ

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ श्रीमत्सद्गुरु श्री-
बुद्धिसागरसूरि चरणसरोजभ्यो नमः ।

श्री चतुर्विंशति जिन स्तवन संग्रहः

प्रणम्य पादाम्बुजमन्तिममभो, गुरोश्चशुद्धांश्रुतदेवतां तथा ।
तनोमिसम्यक्जिनभक्तिसंभृतो, जिनेश्वराणांस्तुतिमात्मसिद्धये ॥१॥

श्रीमद्विंशतिस्तवनम् ॥ १ ॥

(शार्ङ्गलषिकीकृतम्)

श्रीमद्देववरानतोत्तमपदा-म्भोजद्वयःसिद्धिदः,
श्रीसर्वार्थविप्रावतुष्टतमुख-श्रुत्वाऽऽगतोभूतले ।
श्रद्धाध्याननिदानमानवगणः, क्षमावलीसदृष्टं,
श्रीनाभेयजिनेश्वरोऽस्तुसुखदो, धर्मार्थिनांप्राणिनाम् ॥१॥

त्रैलोक्यंकलयन्करामलकव-द्योर्निश्चितोनाकुली,

सर्वज्ञः पुरुषोत्तमोजिनवरः, शान्तःसमाधिस्थितः ।

सद्रोधाश्रितहृद्यहृत्सरसिजः, सत्येमराजन्मना-

भव्याम्भोजविभावसुर्विजयतां, श्रीमारुदेवप्रभुः ॥ २ ॥

सम्यग्ज्ञानकलान्विताविदधता, प्रौढप्रतापश्रियो

येनाऽज्ञानतमस्ततिर्विनिहता, चेतःस्थिताप्राणिनाम् ।

सोऽयंमानसभूमिजार्त्तिविरुधां, संघातमुन्मूलयन्-

माङ्गल्यं धनराशिमांस्तनुमतां, कुर्याद्युगादीश्वरः ॥ ३ ॥

सर्वज्ञानमयोजगत्रयगुरु-र्यः संश्रितायं जना-

येनश्रीरचलावृताऽमरगणा-यस्मै नमस्कुर्वते ।

यस्माद्दूरगतं विमोहतिमिरं, यस्याऽस्तिसेव्यंवचो-

यस्मिन्गौरवतास्थिताजिनवरं, वन्देतमादीश्वरम् ॥ ४ ॥

श्रीसिन्धाचलसानुरत्नविलसन्मूर्त्तिकृपावारिधे-

भव्याम्भोजविबोधनैकतरणे, राजत्प्रभाभास्वर ? ।

दुर्ध्यानानलतप्तमेघपटल, ग्लानार्त्तिहानिप्रिय-

त्वंक्रीडस्वमदीयमानसवराऽऽ-रामेयुगादीश्वर ? ॥ ५ ॥

श्रीमदजितनाथस्तवनम् ॥ २ ॥

(मालिनीवृत्तम्)

वरविजयविमानं, पुण्यवान्प्रोज्झ्यसद्यो-

हतभवमनुजाङ्गं, प्राप्तवान्प्राप्तररेखः ।

क्षपितभवभयारि-र्ध्वेयमूर्तिप्रभावो-

ऽजितजिनवृषराशि-र्मङ्गलं वोददातु ॥ १ ॥

सकलभुवनसौख्य-श्रेणिदाता ऽवदात-

चरितगुणगणेनो-द्भासमानाङ्गयष्टिः ।

जगति सकलमान्यो-भव्यमुद्रास्वरूपः,

सजयतियतिपूज्यो, वायुभुग्योनिरीशः ॥ २ ॥

विलसति शिवशान्ति-र्थस्यैषादारविन्दे,

अघविततिरजस्रं, दूरतः संस्थिता च ।

नरपतिजितशत्रो-रन्वयाब्धिक्षपेशः,

सविभुरजितनाथ-स्त्रायतांभूतसंघान् ॥ ३ ॥

कलितकलिगुणानां, मानवानां नतानां,

निजपदमतिशोकं, दानदक्षोददानः ।

प्रवरमहिमभर्त्ता, तारकोयः श्रिताना-

मजितजिनवरोऽसौ, पातुमांतीर्थनाथः ॥ ४ ॥

जननमरणशान्तिर्यत्क्रमाभोजयुग्मं,
 सकृदपिमनुजानां, जायते पश्यतां द्राग् ।
 कृतनिजकृतिशान्तिर्भग्नतान्तिप्रकारः
 सजगदखिलसिद्धिः तीर्थनाथोददातु ॥ ५ ॥

श्रीसंभवनाथस्तवनम् ॥ ३ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

ग्रैवेयकात्सप्तमतोऽतिपुण्य-श्रुत्वाऽतिशस्तान्मृगशीर्षजन्मा ।
 नमाम्यहं संभवनाथमीशं, तंमोक्षदंदेवगणंवरेण्यम् ॥ १ ॥
 निधानमक्षीणममन्दसंपदां, निदानमक्षय्यगुणव्रजानाम् ।
 पार्श्वपरंज्ञानवचोऽमृतानां, ध्यानाधिरूढंकुरुयुग्मराशिम् ॥ २ ॥
 यद्भक्त्यधीनीकृतमानसाब्जाः, सद्योवभूवुर्भवभीतिमुक्ताः ।
 सद्भावनोल्लासगुणानुरक्ता-स्तंदेवदेवाधिपतिं भजन्तु ॥ ३ ॥
 सुखप्रदंपन्नगयोनिमन्तं, योनिप्रभेत्तारमनल्पवीर्यम् ।
 जगन्नयाधारमखण्डभावं, जिनेश्वरं संभवमाश्रयामि ॥ ४ ॥
 श्रीमान् प्रतापाश्रयसंभवेज्ञो-विश्वोपकारयकृतमदृतिः ।
 ससेव्यतामक्षयसंपदायै, दीढ्यानुभावोद्युविभग्नलोकाः ॥ ५ ॥

श्रीमदभिनन्द-स्तवनम् ॥ ४ ॥

(हुतविलम्बितम्)

विकसदम्बुजलोचनरोचनो-विश्वदशारदचन्द्रसमाननः ।
 विमलतत्त्वगुणोऽस्त्वभिनन्दनो-जयकरोजगतिक्षमतानिधिः ॥ १ ॥
 मिथुनराशिगतःसुगतिप्रदो-सुषकभोजनयोनिरयोनिः ।
 जयजयार्थिगणेष्टविधायको-निखिलभक्तजनार्तिहराग्रणीः ॥ २ ॥
 हरिणराजमुलाच्छनभूषित-क्रमसरोरुहकान्तिविराजित ।
 जगतिशाश्वतसिद्धिविधायकं, त्वदतिरिक्तमहंनविलोकये ॥ ३ ॥
 प्रवरसंवरभूमिपतेःसुत ? स्तुतसुरासुरमानवभूमिपैः ।
 शरणमस्तुपदंतवनिर्मलं, ममसुभक्तिरसोर्जितचेतसः ॥ ४ ॥
 सकरुणं करुणालय ? तेपदं, विभवदायकमस्त्वलितप्रभम् ।
 भवभयाऽभयकारकमञ्जसा, वयमनन्यधियातदुपास्महे ॥ ५ ॥

श्रीसुमतिनाथस्तवनम् ॥ ५ ॥

(लम्घरावृत्तम्)

शुद्धस्वान्ताराविन्दे-ऽनवरतयतना, भव्यभावायदीयं
 ध्यायन्तःपादपद्मा-म्बुजयुगलमिह, क्षेमभावंप्रपन्नाः ।

सन्तोषस्वादुभोज्यं, श्रुतरसनतया, स्वादयन्तःप्रकामं
 शुद्धांबुद्धिप्रदं द्या-सुमतिजिनवरो-भक्तिराजजनेभ्यः ॥१॥
 वैमानंभूरिमानं, प्रवरगुणयुतो-निर्गुणश्रीर्जयन्तं
 सन्त्यज्यस्फीतकीर्त्तिः, स्थितिप्रभयकरीं, योभुविस्वीचकार ।
 विख्यातोयस्यतीर्थ-ङ्करसुमतिविभो-राक्षसारयोगणश्च,
 तद्दधानं सिद्धिकारं, जनशुभमतिदं, केवलं राधनीयम् ॥२॥
 तीर्थोधीक्षः समस्ति, क्षपितपररति मेघभूपात्मजो मे,
 जीमूताभासमानः, समसुहृदसुहृ-न्मानसेमानहीने ।
 तस्मात्त्वां द्वेषवन्दे ? प्रशमनमनघो-नेष्यतिक्रूकर्मन् ?
 सद्यः संसारदावाऽ-नलगतजनताऽऽ-नन्दसन्दोहदायी ॥३॥
 नक्षत्रक्षेत्रवृद्धि-र्भवतिभुवनगा, यदपदाम्भोजलक्ष्म्या
 शान्तादुर्दान्तभावाः, परमपदुतर-ज्ञानभास्वत्प्रभावात् ।
 योर्निसंप्राप्तआखो-र्व्यरुचदतिविभां, वर्द्धयन् वृद्धशील-
 स्तदेव देववन्यं, सुमतिजिनमहं, प्रार्थये प्रार्थनाभिः ॥४॥
 भ्राजत्सौवर्णवर्णो-गजरिपुतुलनां, धारयन्मामकीने-
 चित्तरामे विशाले, निवसति सुमतिः, सर्वदा सर्वपूज्यः ।
 तस्मात्त्वं दुष्टराग-द्विपकुरुगमनं, देशमन्यं विचिन्त्य
 सन्तस्तिष्ठन्ति यत्र, क्षणमपि वसति नासतामेव शस्या ॥५॥

श्रीपद्मप्रभस्तवनः ॥ ६ ॥

(भुजंगप्रयातवृत्तम्)

प्रधानप्रभाराशिभिर्भ्राजमानः, प्रभिजातिदुर्दान्तमोहप्रमादः ।
 सुसीमात्मजश्रीपतिर्मेऽर्चनीयः, सदात्वंसुरेन्द्राभिवन्द्यक्रमाब्जः ॥१॥
 सकन्यारव्यराशिदधानोऽत्रपद्म-प्रभोर्भूतलेभूतलोकप्रकाशी
 करोतुक्रियाज्ञानरक्तेमदीये निवासंहृदिश्रेष्ठभावेसदैव ॥२॥
 मनःपङ्कजंनित्यमेवत्वदीयं, स्वरूपंस्मरत्यक्षयंदेवयस्य ।
 तमेवातिधन्यंनरंपुण्यवन्तं, त्रिलोकाधिनाथात्रजानामिलोके ॥३॥
 वरेण्यं शरण्यंत्वदङ्गप्रभावं, प्रकामंस्मराम्यक्षताक्षप्रकाण्डैः ।
 कृपाधीशपद्मप्रभक्षेमधाम, महायोगिगम्यं मनोवागतीतम् ॥४॥
 त्वदीयप्रभाभासुरोवासरेशो-जगज्जीवपद्माकरं सावधानः ।
 सदासत्वरं स्वक्रियायां विबुद्धं, करोतीशपद्मप्रभ? क्षोभहारिन् ॥५॥

श्रीसुपार्श्वनाथस्तवनम् ॥ ७ ॥

(ताटकछन्दः)

गुणवन्तमनन्तकलानिचितं, पृथिवीतनुजंतनुतारहितम् ।
 स्वयमेवसदासुखदानरतं, परमोत्तमरूपविभानिरतम् ॥१॥
 मुनिवृन्दसमानकरंप्रवरं, हृदयेप्सितसिद्धिवितानकरम् ।
 भवभीतिदवानलशान्तिकरं, करदीकृतधर्मरिपुप्रकरम् ॥२॥

अतिमहान्तमोहनकर्मचलं, सुरजोधनजाचितपस्कमलम् ।
 कुतश्चर्मरताऽखिलरुहखलं, प्रभावावरयाऽश्रितहस्ततलम् ॥३॥
 तुलराक्षिबिराजितमोरजितं, वृक्षयोनिभूतं निभृतात्मवृत्तम् ।
 गतरागमयं शिवधर्मपदं, सुरदिन्दुसमाननवारिरुहम् ॥४॥
 कलकोसमकान्तसुकान्तिधरं, वरपार्षसुपार्षजिनप्रवरम् ।
 विनयाश्रितमानसकोऽहमिह, प्रणयामिमुदामितभावयुजा ॥५॥

श्रीचन्द्रः ५ स्तवनः ॥ ८ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

स्वत्पादपद्मार्चनतोविधाय, प्राचीनजन्मार्जितकर्मराशेः ।
 निःशेषमन्तं भववारिराशेः, प्रयान्तिपारं भवतःप्रभावात् ॥१॥
 चन्द्रप्रभ ? त्वांशरणंप्रपद्ये, निर्भिन्नमायाऽतितमःप्रकाण्ड ।
 सन्तस्तरन्त्येवतवप्रभावा-दनन्यभावेनहिगेयकीर्ते ! ॥ २ ॥
 अनन्तकान्तिप्रभवःसदाशीः, सदाशिवः सौम्यवपुःप्रभावः ।
 चन्द्रप्रभोनिर्मलमानसाय, ददातुशं चन्द्रविभःप्रभुर्मे ॥ ३ ॥
 उदामचारिप्रकलानिधान, त्वदाननाम्भोजविलोकिनोमे ।
 गतापदुद्भूतमनन्तशर्म, चन्द्रप्रभप्रौढमहोधिराज ॥ ४ ॥
 स्तोतृव्रजस्तुत्यगुणप्रकारः, प्रकामसंभूतिविभासमानः ।
 तनोतुसौख्यंसमविश्वलोकः, पद्मप्रभोवृक्षिकराक्षिभर्ता ॥५॥

श्रीसुविधिनाथस्तवनः ॥ ९ ॥

(वसन्ततिलकावृतम्)

लोकत्रयाभिवर्धनीयपदारविन्द,
लक्ष्मीपतेमकरलाठिछतपादपद्म ।

संसारसागरभयाद्विकराळरूपा-

त्रायस्वमां सुविधिनाथजगत्प्रभो ! त्वम् ॥ १ ॥

सेवापरेषु सकलेषु जनेषु नित्यं

देवा भवन्तिसकलाभपिसौम्यभावाः ।

लोकत्रयेऽविषमभाववतात्वयैव

संजातमस्तुनमनं तवपादयोर्मे ॥ २ ॥

सुग्रीवराजतनयप्रथितप्रभाव

भठ्यात्मनां त्वमसितारकउत्तमौजाः ।

तस्मात्त्वदीयभजनं प्रबलं वदन्ति

सत्याश्रितातिवचनाविदितप्रभावाः ॥ ३ ॥

भठ्याः श्रयन्ति भवतारकशान्तिसत्र

संप्रेक्षणात्सुविधिनाथभवत्सुमूर्तेः ।

सावद्यक्षान्तिजननोत्तमभूमिमीक्ष

किंचिन्तयाऽन्यसुरपादपकामधेन्वोः ॥ ४ ॥

मत्प्रापदन्तमनघंसुदयानिधान-

मभ्यर्थयामि सुतरां धनराशिम् ! त्वाम् ।

इत्थं त्वदाय चरन्नामजरक्तचित्त-

स्तिष्ठामि । ~~अस्ति~~ ~~स्तिष्ठामि~~ ॥ ५ ॥

श्रीशीतलनाथस्तवनः ॥ १० ॥

(भक्तिका [ललित] छंदः)

जयतु शीतलः शान्तभावो-जनमनोहरोऽरिष्टनाशकः ।

अघनिवारको मुक्तिदायको-गुरुगुणः सदा भावितात्मनाम् ॥ १ ॥

शिवशुभाङ्कुरोद्दिकारणे, जलधरोपमं विश्वतायिनम् ।

अखिलसंपदाहेतुमीश्वरं, जिनवरंस्तु वेशीतलं सदा ॥ २ ॥

दृढरक्षितीन्द्रात्मनन्दनं, सकलनन्दनं नाकिसंस्तुतम् ।

नमतदेहिनो भूरिभूतये, कलिमलक्षतिर्जायते ततः ॥ ३ ॥

सुरतपत्तने निश्चलस्थितं, विदधदर्हतामीश्वरः सताम् ।

हृदयपङ्कजे ध्यानकारिणां, शिवकरः स्मृतः शीतलः प्रभुः ॥ ४ ॥

अजनिसर्वदा व्याधिहारकं, तत्र सुदर्शनं मादृशां नृणाम् ।

जननमृत्युतो नास्ति मेऽधुना, भयमहोक्षितौ शीतलप्रभो? ॥ ५ ॥

श्रीश्रेयांसस्तवनम् ॥ ११ ॥

(मन्वाकान्ताः सभू)

दुष्टादृष्टि-धिरपरिगता, स्वात्मनिष्ठाऽतिमत्ता,
 गाढव्याप्ता, निजबलपरिस्फूर्तितश्चण्डभावा ।
 दूरसंघो-व्यपगतवती, यस्यदृष्टिप्रभावाद्,
 तंश्रेयांसं, शिवसुखकरं, नौमिनित्योत्सुकोऽहम् ॥ १ ॥

विष्णोर्विशे-ऽतुलगुणनिधेर्भूपते-र्मास्कराभो-
 दानेदक्षो-ऽमरगणनतो-ध्वस्तदुष्टप्रचारः ।
 प्रादुर्भूता-ऽनवमविरति-स्तत्त्वराशिप्रणेता,
 श्री श्रेयांसः, प्रभुरनुदिनं, लोकरक्षाकरोऽस्तु ॥ २ ॥

संसारेऽस्मि-न्निविधविधुरे, मोहभूषाभिभूते-
 विश्वस्तानां, विमतिदलनः, कल्पनातीतसत्त्वः ।
 लोकालोक, प्रशमजनको-ध्यानगम्यस्वरूपः,
 श्री श्रेयांसो, जिनगणवरो-ऽभ्यर्चनीयोनकेषाम् ॥ ३ ॥

योगक्षेमं, जनयतिसतां, यत्पदाम्भोजरेणु-
 निर्भिन्नार्तिः, सकलवसुधा-चारिणांचोत्तमाभः ।
 शान्तानङ्गः, सुखपरिगतः, प्रेक्षणीयोत्तमाङ्गः,
 सश्रेयांसः, शरणमवलम्ब्य, जायतामेदयालुः ॥ ४ ॥

निर्मोहारिः, चक्रकर्म-सम्पन्नसन्निवारी,
 निर्माहारी-विषयाविषय-क्षोभकारीसुचारी ।
 सस्याधारी-सदयवचन-स्तोमदृष्टिमसारी,
 श्री श्रेयोसः, सत्तमचलं, श्रविदध्याज्जनानाम् ॥ ५ ॥

श्रीवासुपूज्यस्तवनः ॥ १२ ॥

(असन्ततिलकावृत्तम्)

पूर्णेन्दुसुन्दरकलारमणीयकान्ति-
 कान्ताननं प्रथितदेहविभावितानम् ।
 सम्यक् पवित्रचरितं परिशान्तदृष्टिं
 श्रीवासुपूज्यमनिशंनमतेष्टसिद्ध्यै ॥ १ ॥
 शिष्टाङ्गिसंघपरिवेष्टितसन्निवेशं,
 कुम्भाख्यराशिविलसन्तमजस्रबोधम् ।
 विश्वेश्वरप्रवरशीलकलाऽभिरामं
 लोकास्तुवीध्वमनघंवरवासुपूज्यम् ॥ २ ॥
 दुर्मानवापिबिभाषमनुश्रयन्त-
 स्त्वत्पादपद्मभजनानुगता जिनेश ! ।
 मङ्गलीणमोहतस्यस्तवसत्यरूप-
 मासेदुरुच्चविभवाजगदेकनाथ ॥ ३ ॥

भूताधिनामसुपूज्यनरेश्वरे

संप्रापजन्मरुदंजलीपलाताम् ।

यः सर्वदः शमनको विपदांजनानां

तं वासुपूज्यपरमेश्वरं स्तवीमि ॥ ४ ॥

सत्यात्मलब्धिजननोत्तमहेतुमन्यं

त्वामन्तरेण भवतारकनैव मन्ये ।

तस्मात्त्वदीयचराणाम्बुजदर्शनमे

शान्तिप्रदायिसततं जिनपुङ्गवाऽस्तु ॥ ५ ॥

श्रीविमलनाम्नस्तवनम् ॥ १३ ॥

(हरिणीवृत्तम्)

उपकृतमतिं, संसारेऽस्मिन्महत्याधिदैवत-

मखिलसुकृति-श्रेणीसेव्यं, विनाशितविप्रियम् ।

विपुलविलस-त्सत्यज्ञान-प्रदाशिनमीश्वरं,

विमलमरि-हन्तारं नित्यं, नमामिविभूतये ॥ १ ॥

प्रज्ञमसुखदं, श्यामासूनं, विचित्रकलान्वितं,

भवरतिहरं, शुद्धानन्दं, सदात्मरुचिप्रदम् ।

कुमतिदलनं, सत्यात्मं, परार्यपराङ्मयं,

सन्तिसदृशं, भग्नशोभं, भजेद्विमलाधिपम् ॥ २ ॥

कुमतिपिहित-स्फारोद्गोधा-वि-भजनास्तव,
 विमलविभवां, मूर्तिरम्यां, निरीक्ष्यमनागपि ।
 विमलजिन ? ये, द्वेषातीता-भवन्तिनतादृशां,
 गतशुभदृशां, मन्येतेषां, गतिर्ननुकीदृशी ॥ ३ ॥
 अभयपदवी, वीराधीना, यदीयमुखोद्गता,
 भववनगत-क्षोभक्षान्ति, विधापयतिक्षणात् ।
 अनुपममहा-ऽऽनन्दात्मानं, सुरेश्वरपूजितं,
 तमतिविमलं, देवंवन्दे, प्रधानपदस्थितम् ॥ ४ ॥
 विमलभगवन् !, शस्याचाराः, सदैववचस्तव,
 मनसिविमले, भव्यात्मानो-विचिन्त्यजिनेश्वर ? ।
 विकसितधिय-स्त्वामाराध्यं, भजन्तिमहोत्सुकाः,
 सुकृतसुभगा, धन्यात्मान-स्तएवविचक्षणाः ॥ ५ ॥

श्रीअनन्तनाथस्तवनः ॥ १४ ॥

(भुजंगप्रयातंवृत्तम्)

सुभग्यात्मनोयस्यदीव्यात्मगेहे, सदाद्योततेऽनन्तचिन्तामणिर्याः ।
 स्वयंभुवःपुण्यदोयान्तिदूरे, सुसंपद्विलासो भवेदक्षताङ्गः ॥ १ ॥
 समस्तिप्रभामानहीनायदङ्गे, मृगाङ्गोष्णरश्मिविभाभासयन्ती ।
 नतंदेवदेवासुरेन्द्रैर्नृनाथै-रनन्तप्रभुतंमुदाऽरंस्मरामि ॥ २ ॥

स्वरूपस्थितं सर्वलोकप्रकाशं, जनोयोगतः सिंहसेनात्मजातम् ।
 निरीक्षेत तं नेत्रवन्तं जनेषु, सुधन्यं भवोन्नेदकारं हि मन्ये ॥ ३ ॥
 समाराधतेऽनन्तनाथं विनाथं, जनः सज्जनानन्ददायी सुधीर्यः ।
 तदीयाऽखिलावाञ्छिताकार्यसिद्धिः, सदा सभिर्धिनो कदाचिज्जहाति
 सुखाधारकं मीनराशिप्रतीत-मनन्तं जिनेशं कृपावारिराशिम् ।
 भवोत्तारकं तं नमन्तु प्रसन्नं, जनाश्छलन्धिप्रदातारमीशम् ॥ ५ ॥

श्रीधर्मनाथस्तवनः ॥ १५ ॥

(कामक्रीडाछन्दः)

सत्यज्ञानं भास्वद्रूपं धर्मात्मानं ध्यातृणां,
 ध्यानीयाङ्गं सिद्धिक्षेत्रं प्रेमाऽमन्त्रं नक्षत्रम् ।
 चिन्तारत्नं नष्टायत्नं वन्दे प्रत्नं दुःखघ्नं,
 धर्मेशानं वृत्त्यालानं सन्नामानं भूमानम् ॥ १ ॥
 संतप्तानां सम्यक्प्राप्ता मारीहर्ता त्वं भर्ता,
 दीनादीना-मापद्धर्ता संपत्कर्ता सत्त्वानाम् ।
 दुर्भावानां नित्यंहर्ता सिद्धेर्दाता निर्माता,
 विश्वप्राता कामादीनां मूलोद्धर्ता विलयाता ॥ २ ॥
 स्तोतुं योग्यो भव्यैर्भाग्यै र्योग्यैर्गम्यो विज्ञेयः,
 भद्राध्येयो बुद्ध्याऽमेयो भक्तैर्गेयः संभेयः ।

पापामयो-राजत्कायो-दातारायो निर्मायः,

संसर्षव्यः सत्त्वश्लाघ्यः प्राप्तश्रेयः सातत्यः ॥ ३ ॥

संप्रज्येष्ठः साधुश्रेष्ठः पूज्यमेष्ठो-भूयिष्ठो-

मानाऽस्पृष्टो विद्वत्पृष्टः कामाऽकृष्टः संजुष्टः ।

सद्भिर्भक्त्या-शक्त्याधीनैः श्रद्धावद्भिः संस्तुत्यो-

हेयो नोवै श्रीवज्राङ्को-भग्रातङ्को-निःशंकम् ॥ ४ ॥

यः श्रीधर्मो-धर्माराम-स्तीर्थाधीशो-भूमीशो-

निःशेषार्थ-प्रादुर्कर्त्ता नष्टकेशो-निःसीमा ।

कर्कराशिं त्रैलोक्यानां संत्रातारं संधत्ते,

भव्याभावा-त्संसेव्यः स क्षिप्रलोके शान्तात्मा ॥ ५ ॥

श्रीशान्तिनाथस्तवनम् ॥ १६ ॥

(प्रुतविलम्बितवृत्तम्)

शशिसमानवराननभासुरः, सुरनरेन्द्रनताग्रपदाम्बुजः, ।

प्रचुरविघ्नतमस्सुदिवाकरो-जयतुशान्तिदशमन्तिजिनेश्वरः ॥ १ ॥

सुमतिदेदमितेन्द्रियवाजिक-श्रपलचित्तनिवारकबन्धुरः ।

विशदकान्तिभराश्वितनासिको-भक्तुशान्तिजिनःश्रमिवाऽऽपदाम्

प्रवरसिद्धिकरं प्रदिमाकरं प्रथितकीर्त्तिभरं जगदीश्वरम् ।

विधिवशादनुभूतकृतक्रियं भजतमेषकराशियुजंनराः ॥ ३ ॥

जनमनोरथदेवतरुत्तमो-निखिलदोषविवर्जितमानसः ।

अनुपमोत्तमतत्त्वविभासकः, सकरुणोऽर्चनीयः सततंसताम् ॥४॥

विततभव्यसरोजविबोधने, निशितरश्मिरनुत्तमशासनः ।

विहितदुष्टपराक्रमरोधनः, शुभवतामवताङ्गणभीश्वरः ॥ ५ ॥

श्रीकुन्धुनाथस्तवनम् ॥ १७ ॥

(पञ्चचामग्लन्दः)

मभूतभूतिसौधमानसाघराशिदारक,

प्रपूजनीयपादवारिजप्रभिन्नरागधीः ।

सुमन्त्रतन्त्रजातसिद्धिरन्वहंलुठत्यहो,

पदाम्बुजेसुरार्चनीयकुन्धुनाथ ? तावके ॥ १ ॥

महाप्रभाभरोर्जितं जितान्तरारिजातकं,

प्रजेशमूरनन्दनं सुनन्दनं सुमेधसाम् ।

प्रसिद्धसिद्धविद्ययाश्रितंसिताम्बुजाननं,

सदोद्यतोहमीश्वरं नमामिबिम्बवन्दितम् ॥ २ ॥

सुमेरुभूधरेन्द्रधीरवीर्यसारमुत्कटं,

सुभोग्यभोगवर्जितं प्रमर्दिताधिबेदनम् ।

अयोग्ययोग्यनीतिरीतिपारगामिनंवरं,

भजध्वमाशुजन्तुजातस्वेदस्वेदकं जिनम् ॥ ३ ॥

पवित्रचारुचित्रवृत्तिधारकं कृपाधरं,
 निस्वर्गवर्गवारकं सुपर्ववर्गसेवितम् ।
 जगन्नयातितारकं प्रतारितप्रपञ्चकं,
 भजश्रियोत्तमोत्तमंजिनेश्वरंवराप्तये ॥ ४ ॥
 मुधर्ममर्मवेदिमानसाब्जभानुमालिनं,
 शुभाशयाऽभियुक्तमुक्षराशियोगराजिनम् ।
 समस्तशस्तभावहेतुकंविमायिनंजिनं,
 भजामिकुन्थुनाथमिदबोधिबीजवापिनम् ॥ ५ ॥

श्रीमदरनाथस्तवनम् ॥ १८ ॥

(गमगिरिगङ्गाः)

क्लृप्ताक्षोदकं, शिष्टजनमोदकं, विमतपथतोदकं, मुमतकारम् ।
 विजितपञ्चाशुगं, मथितमोहोरगं, भवचितापारगं, नष्टरागम् ॥ क्लि. ॥
 शिवसुकान्तावरं, विदिततच्चाकरं, विहितशास्त्रादरं, शुद्धिकारम् ।
 परमशान्त्यालयं, रचितवैरिष्यं, समतयानिर्भयं, शस्तकायम् ॥ क्लि. ॥
 सर्वमुखदायकं, सिद्धिपदभासकं, स्वात्मगुणराजकं, वीतशोकम् ।
 शमितसन्तापकं, भव्यजनतारकं, भवभयावारकं, सुभगकान्तिम् ॥ क्लि. ॥
 विगतपरभावनं, विहितसर्वावनं, भुवनपरिपावनं, शान्तमूर्तिम् ।
 भक्तजनसंस्तुतं, दीव्यगुणसंभृतं, जन्मनासंगतं, ममानरीश ॥ क्लि. ॥

सततमुक्तिप्रदं, वमितसर्वापदं, प्रमितसिद्धास्पदं, ज्ञानगम्यम् ।
अर्हदरनाथकं, परदरौज्जेदकं, शिवसुखोत्पादकं, नौमिनित्यम् ॥ क्लि. ॥

श्रीमल्लिनाथस्तवनम् ॥ १९ ॥

(तादकछन्दः)

श्रुततत्त्वमुतत्त्वधरंप्रवरं, वरदंसितदन्तविभाविभवम् ।

परमोत्तममल्लिजिनंशिवदं, दमितेन्द्रियवारमजंजपत ॥ १ ॥

नृपकुम्भसमुद्भवसिद्धभवं, भवधारिविशोषककुम्भभवम् ।

जनताप्रणतक्रमतामरसं, वरमल्लिजिनेशमहंकलये ॥ २ ॥

निरुपाधिकसंपदतिप्रमदं, प्रभयाविलसन्तमनुत्तमया ।

तमसाविकलंमुकलंमृदुलं, जगदीशमलंस्मरतेष्टवलम् ॥ ३ ॥

अजराशिश्रुतंनिभृतंक्षमया, परिशोभितभीतिविवर्जितनुम् ।

परिखण्डितमानसमानरतिं, नमताखिलमव्यजनाःसुजिनम् ॥

सततंभवतारकमल्लिविभो, जगतामशिवंहरतापहर ।

तवपादसरोजरतिर्भषतु, भवतेतिविधेयमनन्तमयि ॥ ५ ॥

श्रीसुखदेवस्तवम् ॥ २० ॥

(वृत्तविलम्बितवृत्तम्)

विकचतामरसाभशुभाननो, विदलिताखिललोकतमोभरः ।

विषयधासनयोद्धयितात्मनां, हतधियांभवपाशविमोचकः ॥ १ ॥

निजपवित्रचरित्रमनोगति-र्भतिमतांवरराजिभिराश्रितः ।

विमलनीलवरद्युतिराजित-उचितवर्चमहाव्रतदेशकः ॥ २ ॥

विगतसंशयमेवसदास्थितो-निजपरात्मविभेदविभेदकः ।

गुरपतिप्रकरप्रथितोत्तम-शुभयज्ञःप्रकरःप्रथिताशयः ॥ ३ ॥

भकरराशियुतः शुभराशिमा-न्नतजनार्त्तिहरोमहसोर्जितः ।

वरगुणोदितदीव्यवपुर्धरः, सुभगलक्षणलक्षितपत्कजः ॥ ४ ॥

विततनित्यपदार्थनिरूपकः, शमितदुष्प्रथिताऽन्यनिरूपणः ।

शिवसमृद्धिवितानविवर्द्धको-विजयतांमुनिसुव्रततीर्थकृत् ॥ ५ ॥

श्रीनिमिनाथस्तवनम् ॥ २१ ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

नमज्जगज्जनव्रजं सुरेन्द्रसेवितक्रमं,

क्रमाङ्गुलीनखत्विपातिभासिताम्बुरालयम् ।

जगत्पतेनमीशसत्यरूपसर्वदास्थितं,

भवन्तमेव संस्तुर्वेमनःसरोरुहेमुदा ॥ १ ॥

प्रकाशयत्यशेषलोकभव्यमानसाम्बुजा-

न्यहोविचित्रधामराशिरक्षतस्त्वदुत्थितः ॥

समानतांजुतावर्कीविभोभजन्तिनश्वर-

प्रभप्रधरोष्णरश्मिशीतरोचिरादयःकथम् ॥ २ ॥

अनुत्तमोर्द्धसिद्धिसद्यमूर्धकल्पितस्थितिं,
 चराचरादिसर्वदर्शिनं विकस्वरप्रभम् ।
 विमानमाननीयतत्त्ववादवादिनं जिनं,
 नमीश्वरं भजध्वमुच्चधामलिप्सया जनाः ॥ ३ ॥
 विभातियत्पदाम्बुजे प्रफुल्लकौञ्चलाच्छनं,
 तमद्वितीयबोधनप्रकाशिनं वराशिषम् ।
 शरच्छशाङ्कदीप्तिहारिभूरिभूतिमण्डलं,
 भजन्तु भागुकानरा भवाब्धितारकं जिनम् ॥ ४ ॥
 अरिष्टकष्टकारिकर्मवारिशर्मदायकं,
 विपत्तिपत्तनक्षयज्वलद्गनज्ञयार्चिषम् ।
 प्रभिन्नमानभूपतिपतित्रिलोकवामिनां,
 नमामि मोक्षदं प्रभुं नमीश्वरं कृपापरम् ॥ ५ ॥

श्रीनेमिनाथस्तवनम् ॥ २२ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

यः शुद्धबुद्ध्यात्मसमं विदित्वा, निःशेषभूतादिगणं मुरक्ष्यम् ।
 सन्मानितं सत्पुरुषैर्वरेण्यं, समत्त्वमङ्गीकुरुते स्म सद्यः ॥ १ ॥
 यश्चातिसंक्रिष्टपशुव्रजाना-मार्तध्वनिं श्रोत्रपथं विनीय ।
 न्यवीवृतत्सारथिनां स्वकीयं, रथं स्वबन्धून् वमन्त्यविद्वान् ॥ २ ॥

कृतारिषड्वर्गजयेनयेन, राजीमतींराजसृतांविहाय ।

शिवार्थिनासंजगृहेभवापहा, शुभावहादीव्यमुनीन्द्रलक्ष्मीः॥३॥

शिवात्मजातं प्रशमाकरंतं, कन्याख्यराशिंदधतंविजिष्णुम् ।

विशिष्टमानन्दनिधानमेकं, नमीश्वरंनौमिभवाब्धिपोतम् ॥४॥

विजित्यकामंजितसर्वलोकं, सत्यस्वरूपेरममाणमीशम् ।

निसर्गसौन्दर्यविराजमानं, स्मरामितीर्थाधिपनेमिनाथम् ॥५॥

श्रीपार्श्वनाथस्तवनम् ॥ २३ ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

जगत्प्रकाम कामितप्रदानदक्षतायुतं,

निजस्वरूपभावितात्मतत्त्वसत्त्वसेवितम् ।

गतप्रमादसंगतिश्रितप्रकृष्टसंगतिं,

भजध्वमक्षयप्रभंमभाविपार्श्वमीश्वरम् ॥ १ ॥

नृपाश्वसेननन्दनं समन्दरागतारकं,

निवारकंविपत्तिकारकैनसंमुमानसम् ।

सुसंपदाऽतिभूषितामृताशिपूजितक्रमं,

समन्ततोविशालचारुदेशनाकृताऽभयम् ॥ २ ॥

व्यधत्तभक्तिवत्सलाञ्जनाञ्जनङ्गमानपि,

क्षणादयार्द्रचेतसःसुभद्रचिन्मयात्मकः ।

तुलाऽभिधानराशिमादधानउत्तमोत्तमः,

प्रसन्नसन्नपापराशिरिष्टभूतिभूषितः ॥ ३ ॥

प्रभूतभव्यसंपदांसुधामधामनिस्वके,

निजश्रियाविराजितःस्थितःसुखप्रदःसताम् ।

समानमोहलोभरोषवार्दलौघमारुतो-

विजायतांसपार्श्वनाथइष्टसिद्धिसाधकः ॥ ४ ॥

भवन्तुपार्श्वतीर्थकृन्नस्वप्रभाप्रभाकरः,

सुभव्यभव्यमानसाम्बुजालिबोधकारकः ।

प्रकामशाश्वतप्रभानिर्धियदीयमुष्णगु-

र्निरीक्ष्यतत्पदेच्छयाभ्रमन्निवेतिलक्ष्यते ॥ ५ ॥

श्रीवीरजिनस्तवनम् ॥ २४ ॥

(शार्दूलविक्रीडितम्)

यद्वक्तिप्रसरत्प्रभावकलितां लीलामग्वण्डश्रियां,

सद्भायैकवशंवदांसुरगवी-माराधयन्तिक्षणात् ।

तत्सत्याश्रितवाक् सुधारसमयो-विश्वागमार्थोत्रयः,

श्रेयःसंजननोभवत्वतितरां, लोकत्रयस्थायिनाम् ॥१॥

श्रेयःसन्ततिवर्द्धकभवभय-क्षोभप्रदंभास्वरं,

दुर्वारेन्द्रियवैरिवारविजयि-क्षीरोदकन्याश्रितम् ।

यत्पादाम्बुजयुग्मकं विलसति, क्षेमङ्करं शान्तिदं,
 सोऽयं वृद्धिर्विधायको विजयतां, श्रीवर्द्धमानप्रभुः ॥२॥
 क्षेमं सन्तनुते निरुन्तति मति-क्षोभं च यद्दर्शनं,
 संसाराम्बुनिधिं करोति सुतरं, सौभाग्यरत्नाकरः ।
 सद्विद्यां वशवर्त्तिनीं जनयति, द्वेषप्रपञ्चान्तकं,
 भूयात्सर्वसुखप्रदस्त्रिजगतां, सिद्धार्थभूपाङ्गजः ॥३॥
 यन्मूर्तीन्दुकलाः सुभव्यजलधी-न्कलोलितान्कुर्वते,
 मिथ्यात्वोज्जनितां तमस्ततिमरं, संप्रापयन्ति क्षयम् ।
 सौजन्याऽभयभावनौषधिगणा-न्सर्वार्द्धयन्ते मुदा,
 तदेवेन्द्रसमर्चिताङ्घ्रिकमलं, वीरप्रभुं नौम्यहम् ॥४॥
 आपद्द्वारिधिमुत्तरन्ति भयदं, पादारविन्दश्रिता-
 दीव्यानभोगगणान् व्रजन्ति नितरां, संपूजनीयाः सताम् ।
 कन्याराशिगतस्य, यस्य निहता-नङ्गप्रचारोजिनः,
 सोऽत्यन्तं वितनोतु मङ्गलकलां, श्रीत्रैशलेयः सदा ॥५॥

चतुर्विंशतिजिनस्तुतिः संपूर्णा.

शास्त्रविशारद जैनाचार्य योगनिष्ठ श्रीमत्सद्गुरु श्री-
बुद्धिसागरसूरिचरणसरोजेष्वो नमः ।

श्री चतुर्विंशति जिनस्तुतिसंग्रहः

(तांदकवृत्तम्)

त्रिशलामुततीर्थकरंसुगुरुं, शुभबुद्धिनिधिं कमलासनिकाम् ।
हृदयस्थमहंप्रविधाय जिन-स्तुतिसारमहं वितनोमि मुदा ॥ १ ॥

श्रीमदादिजिनस्तुतिः ॥ १ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

संसारार्णवतारकक्षतमहा-कर्मावलीवेदन,
सद्भक्त्या प्रणतांघ्रिपद्मयुगलं, श्रेयस्ततिं साधय ।
श्रीमन्नाथिनरेन्द्रनन्दन जना-नन्दप्रदानोत्तम
भक्तानामभयप्रदश्रुतमतां, सर्वापदांवारक ? ॥ १ ॥

सर्वेषान्तुजिनोत्तमावररुचः, सद्धर्मविस्तारिणो-
 ध्वस्ताज्ञानतमोभराजनंगणा-भिर्मानमायालवाः ।
 यत्पादाम्बुजयोर्लुठन्तिसततं, स्वर्गौकसःसादराः,
 सिद्धानन्दपदप्रियाःकृतधियो-मन्दारमालाञ्चिताः ॥२॥
 भव्या ? वस्तुनुतां सुशान्तिमनिशं, पूज्यैर्वृतीन्द्रैःकृतं,
 दुर्लभ्यं दुर्वादिभिर्दलितदु-र्मोहारिवर्गोद्यमम् ।
 अक्षोभ्यं कुमैर्जनैः प्रवचनं, तत्स्वार्थराशिश्चितं,
 निक्षेपागमसिद्धतत्त्वविमला-र्णोराशिमुद्योतकम् ॥३॥
 पायाद्वःश्रुतदेवताश्रितवती, शुक्राम्बुजं निर्मलं,
 सम्यक्तत्त्वविलासरक्तहृदया, विस्तारितानन्दका ।
 यत्प्रेक्ष्याऽलसमानसास्थितवती, सद्भ्रामरीसन्ततिः,
 सन्त्यज्याश्रमिताऽमरद्रुमसुमं, सौरम्यसंराजितम् ॥४॥

श्रीमदत्तेन्द्रास्तुतिः ॥ २ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

अजितनाथतवाङ्घ्रिसरोजकं, हृदयसन्निचारुविचिन्तये ।
 स्वजननोत्सवइन्द्रगणस्तुतं, कनकभूधरसानुविराजितम् ॥१॥
 जिनगणंविमदंस्तुतमानवाः, शमितसंस्तुतिभूतमहापदम् ।
 अमरनाथगणाःस्तुतिमन्वहं, विदधतेऽस्यमहोत्सवधारिणः॥२॥

प्रदिशमेऽन्तिमधामनिवासकं, त्रिभुवनार्त्तिनिवारकनिर्मले ।

जिनमतश्रुत ? सर्वसुखास्पदे, विततमोक्षपथेष्टसहायद ? ॥३॥
 सितगरुत्मदधिष्ठितविग्रहा, विशददीप्तिपर्विदधतीश्वरी ।
 वितरतुक्षतरुग्धुविमानसी, भवभयक्षयकारकशंसदा ॥४॥

श्रीसंभवनाथस्तुतिः ॥ ३ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

निर्भिन्नशत्रुभवभीतिविशेषशान्त,
 संसारसागरमहाप्लवसंभवेश ? ।
 मत्तुंगप्रदेहिशशिसोदरशर्मस्यो-
 लोकातिगंप्रथितसर्वजनप्रभाव ! ॥ १ ॥
 अर्हत्कदम्बकतवप्रणतंवरेण्य-
 लक्ष्मीःसदाश्रयतुमानवमानमद्भिः ।
 देवाधिपैःस्तुतपदाम्बुजकामहीन,
 निर्मानमोहमदमृत्युजराप्रभाव ॥ २ ॥
 अर्हद्गुणेनरचितंशुभशासनं वः,
 शर्मावलींदिशतुसर्वनयानुसारम् ।
 बिभ्रत्परैरकलनीयमयानकेन,
 त्रैलोक्यविश्रुतगुणेनविमानकेन ॥ ३ ॥

याशृङ्खलाभरणभूषितकान्तमूर्तिः,
 सौवर्णवर्णविभवानमतामनिन्द्याम् ।
 श्रीवज्रशृङ्खलयुतांश्रुतदेवतांद्राक्,
 पञ्चाश्रिताममदमानवपूजनीयाम् ॥ ४ ॥

श्रीमदभिनन्दनस्तुतिः ॥ ४ ॥

(द्रुतविलम्बितवृत्तम्)

त्वमभिनन्दन ? देवगणस्तुत, विदलयाऽशुभभावगणं मम ।

स्मरगजेन्द्रविदारणकेसरि-न्परिहृतप्रमदागणनिर्भय ॥ १ ॥

जिनवरागतमोहभयाःसदा, ममतमोहरणायविभासकाः ।

जितमदाःप्रयतःस्वमितामयाः, सकरुणाचरणस्थितिभासुराः ॥ २ ॥

जिनवरागमनोभवमायतं, प्रथितजन्मजराक्षयदुर्दशम् ।

प्रलघुतानयनिर्मथितामय, प्रवरसारसनाथनयालय ? ॥ ३ ॥

सुधनुषाऽञ्चितहस्तलतामरं, विशिखशंखयुजानमदेवताम् ।

विशदवर्णकलाभिहरोहिणीं, सुरभियाततनुंविपुलर्दिकाम् ॥ ४ ॥

श्रान्तुसतिजिनरुतिः ॥ ५ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

आयस्वसंस्तुतिदरात्सुमते ? जिनेश ?
 त्वत्पादपद्मनिरतांजनतांजितारे ? ।
 सिद्धान्तनायकगतालयहेमकान्ते,
 भीताऽभयप्रदमुकान्तविशालमूर्त्ते ? ॥ १ ॥
 राकेशकान्ततनवस्तनुतप्रशान्ति,
 तीर्थाधिपाविमदनामदमानहीनाः ।
 सन्मार्गयातजनताहितमादधानाः,
 सहानिनोगतभयाऽभयदानदक्षाः ॥ २ ॥
 भव्याः स्मरन्तुजिनरार्जिमुखान्बुजन्म-
 जातंमतंमतिमतांहितजातदायि,
 विस्तीर्णतच्चजलधिपरमार्थबोधं,
 संरोधकं परमतार्थनिरूपकाणाम् ॥ ३ ॥
 कालीमुकान्तवदनारदनप्रभाभि-
 नीलाम्बुवाहघनदेहाविभाविताना
 दूनाभयप्रदगदांदधतीविशालां,
 कान्त्याविभूषितधराभुविरक्षतान्माम् ॥ ४ ॥

श्रीपद्मप्रभजिनस्तुतिः ॥ ६ ॥

(वसन्ततिलकावुत्तम)

पद्मप्रभोश्चरणपद्मयुगप्रमोदं

दीर्घददातुसततमहतामुपास्यम् ।

दत्तप्रमोदविभवंजगतिप्रकाम-

मुन्मुद्रिताऽमरसभंविगताऽऽमयस्य ॥ १ ॥

सामेमर्तिवितरतुक्षितकर्मभूमि-

रहत्ततिःसुविदिताप्रथमामगाद्याम् ।

स्वर्गैकसांततिरजस्रविभासमाना

देदीप्यमानमणिरत्नविभावितानैः ॥ २ ॥

लोकाःश्रयन्तुजिनकीर्तितमागमार्थं

श्रान्तिच्छिदंयमिजनाश्रयणीयमीड्यम् ।

संसारसागरमहाप्लवमाश्रितानां

धामाग्रिमंविहतपापदरंनयानाम् ॥ ३ ॥

गान्धारिवज्रमुसलेजयतस्त्वदीये

नीलाम्बुजावलिनिर्भेऽश्रुवितानधाम्नी ।

येकीर्तिपुञ्जमनवद्यसुखं लभेते

स्वर्गावनीभुजगलोकविभासमानम् ॥ ४ ॥

श्रीसुपार्श्वजिनस्तुतिः ॥ ७ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

ये जन्तुजातमकरोत्प्रणतिप्रधानं
 निर्वारिताऽतनुमनोजमदारिबाधः ।
 तमानव ! स्मरविचिन्त्यनिजेसुपार्श्व
 चेतोऽम्बुजेपरद्वितोद्यतमानभावम् ॥ १ ॥
 जैनैश्वरीततिरखण्डितबोधकामा
 चित्तारविन्दमनिशं व्रजतुप्रसन्नम् ।
 या नव्यवारिजगणेपदमादधाना
 चक्रेविहारमनघाऽमदमानवानाम् ॥ २ ॥
 संपादयच्छिवमुखं ननु संयतानां
 जैनमतं भवभयार्चिहरं मुदाऽरम् ।
 श्रेयार्थिनो न मतनम्रधियाप्रशस्तं
 स्वर्गापवर्गवसतिक्षणतोददानम् ॥ ३ ॥
 संरक्षशर्मजननीशुविमानसीष्टान्
 पञ्चाननोपरिगताऽमरमाननीया ।
 स्वङ्गरविप्रभमहोज्ज्वलमादधना
 माणिक्यमुत्तमविभञ्जकराब्जमध्ये ॥ ४ ॥

श्रीचन्द्रप्रभस्तुतिः ॥ ८ ॥

(बसंततिलकावृत्तम्)

चन्द्रप्रभं नमतशारदचन्द्रकान्तं
 कान्तानलं भवतमस्तृणपुञ्जदाहं ।
 विद्वत्कदम्बकनतांघ्रिसरोजमीशं
 भोमानवा ! विगतमानमनोजगर्वम् ॥ १ ॥

जीयात्कदम्बकमरोगमदंजिनानां-
 सत्याकरंजयदजस्रविभाप्रकारम् ।
 यद्धर्मचक्रमवहद्भुविभवं हतो-
 लब्धावतारमनिशं प्रबलप्रतापम् ॥ २ ॥

सिद्धान्तराशिरमलोहतयेऽहिताना-
 मरुयापयज्जिनगणोयमनिन्दितान्मा ।
 युष्माकमस्तुकमनीयविचारचारु-
 र्देवेन्द्रवृन्दनुतपीतवचःसुधाकः ॥ ३ ॥

वज्राङ्कुशि ? प्रतपनीयविभेप्रयत्नं
 त्राणेजगज्जनिमतांविशदंविधेहि ।
 अध्याश्रिताश्शशधरोज्ज्वलभासिमत्ते
 सौवर्णकान्तिरुचिरावयवादिपेन्द्रे ॥ ४ ॥

श्रीसुविधिजिनस्तुतिः ॥ ९ ॥

(दसंतिलकावृत्तम्)

संपत्तिमाशुभवतांसुविधिर्विधेया-

द्योगीन्द्रसन्नतपदाम्बुजयुग्मदृष्टाम् ।

नाकित्रजाऽमुरनराधिपसेव्यमानः

स्वर्गापवर्गसुखसिद्धिरुचिप्रधानाः ? ॥ १ ॥

याऽशेषमानवगणायहितानिराजी

सारक्रियाऽवददलंसदयाजिनानाम् ।

मोदंददातुविपुलंममनिर्ममत्त्वा

पादारविन्दविलुठत्पुरुहूतराजिः ॥ २ ॥

दिश्याज्जिनेन्द्र ! तवक्ण्ठविनिर्गतामे

लोकोत्तरंशिवमुखंभुविभारतीन ? ।

भङ्गैर्नयैश्चरुचिरार्थपराऽतिशस्ताऽ-

ज्ञानान्धकारमाखिलंप्रथितंक्षयन्ती ॥ ३ ॥

दिश्यात्तवाशुशिवदाज्ज्वलनायुधाशं

स्वल्पोदरीगतदराऽभयदासिताभा ।

शस्तास्यकान्तिनिचयेर्नातिरस्कृतेन्दु-

र्मयंसमाश्रितवतीष्टबालकस्य ॥ ४ ॥

श्रीश्रीतिलकस्तुतिः ॥ १० ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

दीव्यंसुखंदिशतुशीतलतीर्थनाथः

शुद्धस्वरूपरमणः शिवसिद्धिधाम ।

यत्पादपद्मभजनेनदिवौकसोऽपि

भेजुर्निरामयसुखानिमहोज्ज्वलानि ॥ १ ॥

भव्याजनाः ? स्मरतवृन्दमरंजिनानां

निर्भिन्नजन्ममृतिमोहजरारतीशम् ।

पादारविन्दविनतो रुजनानवद्यं

निर्वृत्तिश्चर्महितदंशमितप्रकोपम् ॥ २ ॥

कल्पद्रुमोपममसारमतावभेदि

वाचांबितानमकलङ्कितमर्हदुक्तम् ।

श्रेयस्तर्तिदिशतुदीव्यमहाप्रभावां

लोकत्रयप्रथितत्त्वगुणप्रभावम् ॥ ३ ॥

देव्यक्षताऽमरसमन्वितमानसीह

सान्द्राङ्गकान्तिनिचयाजनिताऽतिमोदा ।

त्रैलोक्यरक्षणपराजयताज्जगत्यां

श्रेष्ठायुधंकरतलेदधतीप्रसन्ना ॥ ४ ॥

श्रीश्रेयांसजिनस्तुतिः ॥ ११ ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

यन्मानसंयुवतयः कृतहावभावा-
 नोजहुरुच्चतरगीतिकलातिदक्षाः ।
 श्रेयांसमानमततं मुमनोर्चिताङ्घ्रि-
 भिन्नाम्बुजायुधविकल्पमभेद्यबोधम् ॥ १ ॥
 दीर्णश्रमाजिनततिर्नतिमादधद्भि-
 र्देवासुरेन्द्रनरनाथगणैःस्तुताऽलम् ।
 दिङ्मयान्निरामयमुखानिपवित्रिताशा
 संपन्नसर्वविभवा विगतामयावः ॥ २ ॥
 अर्हन्मतंमतिमतांरुचिरप्रभावं
 कल्याणमादिशतुर्निर्गतदोषलेशम् ।
 नैकार्थसन्नयविराजिततत्त्वराशि
 वृत्रारिवारपरिपीतवचोऽमृतद्राग ॥ ३ ॥
 वज्रंफलाक्षपटलेचमुनादघण्टां
 बिभ्रत्यजस्रमुदिताकरवारिजातैः ।
 अध्यासितावररुचिर्गतशोकवारां
 मर्त्याधिपंजनमताजयतात्सुकाली ॥ ४ ॥

श्रीवासुपूज्यजिनस्तुतिः ॥ १२ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

संपूज्यश्री-रत्नजिनाजिनाधीशितो-वासुपूज्य ?

नूत्नालानो-पमकरविभातोष्णभानूरुकान्ते ? ।

निर्मानत्वं, जगतिजनतां, पालयस्वाऽतिनम्रां-

कामल्लेशादवनदधतींभूरिदुःखं वरेण्य ? ॥ १ ॥

संपूतंय-च्चरणरजसां, मण्डलं देवंराजे-

श्रौणींशोभां, शिरसिदधति-स्मातिशस्तप्रभावम् ।

कीर्त्तेः कान्त्या, ततिरतिवरा, निर्जयन्तीजिनानां

कर्मग्रन्थि, प्रविकिरतुसा, युष्मदीयंगताद्या ॥ २ ॥

हृद्यावाणी, तव जिनपते ?, नोहितानिप्रदेया-

चित्यंहेतु-ग्रथितहृदया, युक्तियुक्ताऽपदोपा ।

निष्पापाया, समदमनुजै-र्गीतकीर्त्तिप्रकाण्ड-

सद्योगाना-मतिशययुजां, भाजनंसंपदाढ्य ? ॥ ३ ॥

श्रीशान्तिस्त्वा-मवतुविदुषी, श्वेतपद्माधिरूढा

रक्षःक्षुद्र-ग्रहभवभया-द्भेदिनीश्वेतरोचिः ।

सन्नालीका, निजपरिकरो-द्भासिनीचारुवेशा

शिष्टैर्मान्या, जगदभिहितं, सर्वदाधारयन्ती ॥ ४ ॥

श्रीविमलनाथस्तुतिः ॥ १३ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

निर्देष्टारं, विमलविमलं, तत्त्वराशिंजिनेशं
 वीतक्षोभं, वृतशमदयं, मानवानांहितानि ।
 कुर्वन्तंतं, वयमभिमता-आनमामः सुभक्त्या
 देवालिर्यं, नमनहृदयादूरतो नैवयाति ॥ १ ॥
 जैनीराजिः, परममुखदा, दीर्णकामारिभीतिः
 सत्त्वापन्ना, कुमतदलने, कर्मतापप्रहीणा ।
 श्रेयः श्रेणिं, दिशतु भवतां, जन्ममृत्युश्रमाणां
 स्वर्गस्थानां, प्रवरसभया, गीतसत्कीर्त्तिराशिः ॥ २ ॥
 भिन्नभ्रान्तिः, कलिमलहति, क्षोभयित्रीप्रकामं
 निर्दोषाया, जिनवरमुखा-म्भोधिजातापवित्री ।
 वाचामालि-र्गमनयाहिता, नाकिलोकाऽतिपीता
 संसारंसा, मृतरमनिशं, भक्तिभाजांकरोतु ॥ ३ ॥
 सौम्यारावा, तनुभवकरी, रोहिणीभामुराभा
 यातायानं, परमवनता, सौरभंवीतभीतिः ।
 वेगाक्रान्तं, मनुजसभयाऽ-चापलाऽपापयाऽलं
 निःसीमानं, प्रमदमवनौ, सादरं संतनातु ॥ ४ ॥

श्रीमदनन्तनाथजिनस्तुतिः ॥ १४ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

निर्मानारे ? नतसुरसभा-राजिपादारविन्द

क्षीणानङ्गऽप्रमितविभया, भ्राजमानाननश्रीः ।

धर्म्यचक्रे, जनहितकृते, स्थायुकाऽनन्तनाथ ?

मोक्षाध्वानं, कुरुमुखगमं, देशनाऽशीतभासा ॥ १ ॥

मायातीत, क्षणदसदन, श्रेयसांनिर्मलानां

पादद्वन्द्वं, जिनवरकदम्बत्वदीयमुदाऽरम् ।

दीव्याकारं, ममहृदिततं, श्यामलत्वंनिहन्तु

देवेन्द्राणा-मभयसभया, स्तोत्रसारेणगीतम् ॥ २ ॥

सिद्धधारामं, मतमभिमतं, जैनराजंजनानां

जेगीयन्तेऽमरगणसभा-सेविनोयंविपारम् ।

तद्युष्माकं, भवभयहतिं, दुर्निवारांविदध्या-

चित्तप्रीति-प्रदमनुदिनं, भेदिताऽन्यानुयोगम् ॥ ३ ॥

उत्तुङ्गार्वा-श्रिततनुलता, काञ्चनाभाऽच्युतामे

रक्षादक्षा, धृतधनुरसि-श्रमबाणौदधाना ।

हस्तैः शस्तै-स्त्वरितगतये, शर्मदिश्यादमेयं

संसाराब्धौ, श्रमितवपुषां, तारणैकोच्चसत्त्वा ॥ ४ ॥

श्रीधर्मजिनस्तुतिः ॥ १५ ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

शान्तक्लेशः, शरणमचलं, मानवानांसमानां
 श्रीमद्धर्मो-जिनगणवरः, पूजितोनाकिवर्गैः ।
 निष्कर्मारि-स्तवकरमतां, मोक्षलक्ष्मीविदध्या-
 दृच्चैःकान्त्याऽखिलजनगताऽ-ज्ञानराशिप्रभेत्ता ॥ १ ॥
 दीर्णध्वान्तं, सुमतिसदनं, जैनराजंकदम्बं
 दीप्याराज-चरणपदवीं, सास्तारां वितन्वत् ।
 भोगान्नागा-निवपरिहर-दूरतःशान्ततान्ति
 क्षान्त्यैभूया-त्सततमुखद-क्षेमलक्ष्मीप्रियाणाम् ॥ २ ॥
 पीयूषाशाऽ-सुरनरवरैः, प्रस्तुतंस्वालयस्थै-
 रक्षोभय-त्परमतपरै-रप्रमेयार्थभासत् ।
 अर्हद्वृन्दै-र्मतमभिहितं, निर्भदानङ्गमानं
 श्रेयोदिश्या-द्भुवनविदितं, मानवानानंतानाम् ॥ ३ ॥
 प्रज्ञप्तिर्वो-नवकजवरा-भाविशालाक्षपद्मा
 मायुरंयाऽ-वनविमलधी-र्यानमारोहदिष्टम् ।
 साविघ्नानां, हतिमतिबला-ऽयाचिताभक्तिभाजां
 कूर्यात्कान्तो-त्तमगतिरयं, शक्तिराजन्त्रयाब्जा ॥ ४ ॥

श्रीशान्तिनाथस्तुतिः ॥ १६ ॥

(लम्बशतकम्)

राजन्त्योत्तमहेमो-ज्ज्वलवरविभयाऽ-कोपमानप्रचार ?

श्रीशान्तीशानतन्वा, जितकनकगिरे ? शान्तमुद्रांवहन्त्या ।
धीरोदारप्रभाव, क्रमवरवनजैः, सेव्ययानिर्जरेणैः

रक्षत्वत्पादरक्तं, वृतसुमतिवधो, मांजिनेन्द्रप्रपन्नम् ॥१॥

तेजीयासुजिनेशाः, सकलभुवनगां, संपदधारयन्तः

कीर्त्यावीतारिभावा-भदमिपदपिये, नैवचक्रुर्विशोकाः ।

कुन्दप्रख्यत्विषाऽलं-कृतवरवपुषः, प्राप्तलोकैकराज्या-

उच्छिन्नानङ्गभावा-नतविरतजना-नन्ददायिस्वभावाः ॥२॥

जैनेन्द्रं जैनसङ्घ-क्षतिहननपरं, बोधवीतुक्षतायं

सम्यक्त्वा वासिताना-मपहतमदनं, दुष्टतापापहारि ।

दुर्भेद्यान्तस्तमिस्रा-विघटनशशभृ-त्सोदरंरातवृत्त-

माराध्योच्चैर्गुणाली-भृदमरसभया-संस्तुतं स्वर्मतद्राग ॥३॥

दिश्यात्सब्रह्मशान्तिः, सुखमतुलतरं, च्छत्रदण्डोदपात्रं

सच्छोभाढ्यदधानो-नवकुसमकरैः, स्वच्छभामण्डलाढ्यः ।

विभ्रन्मुक्ताक्षमालां, मुनिजनहितद-स्तप्तचामीकराभो-

योवक्राणांग्रहाणां, प्रशमनमतनो-त्सामुरारीतिकानाम् ॥४॥

श्रीकुन्धुनाथजिनस्तुतिः ॥ १७ ॥

(मालिनीवृत्तम्)

शमितमरणजार्तिकुन्धुनाथमदान्तं
 जिनपतिमनिमेषै-र्लोचनैःपीयमानम् ।
 अमरपतिततीनां, दीर्घतापंनमामि
 निजपरिकरभाजां, भाजनंमोक्षलक्ष्म्याः ॥ १ ॥
 सकलजिनपतिभ्य-स्त्रायकेभ्यस्त्रिलोक्या-
 वरवदनरवेभ्यः, सारवादेरतेभ्यः ।
 कनकमुमगतिभ्यो-नाकिनाथस्तुतेभ्य-
 स्तनुवचनमनोजंमामकीनंनमोऽस्तु ॥ २ ॥
 प्रवचनममितंवो-जैनराजंविकास-
 न्नयगमपदभङ्गैः, पावनंशर्मदद्यात् ।
 दमितकुमुमचापं, चारुनीतिप्रतीत-
 मभिलषितमुरोर्वी-जातमाराधनीयम् ॥ ३ ॥
 सदसिफलकरास्ते, सैरिभींप्रौढगात्रां
 गतवर्तितडिदाभे, दत्तदीनप्रमोदे ! ।
 झटितिपुरुषदत्ते, सन्तुमेसत्प्रसादा-
 विकसदसिफलाभ्यांभ्राजमानाऽग्रहस्ते ॥ ४ ॥

श्रीमल्लिनाथस्तुतिः ॥ १९ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

तनोतुशान्तिंशुविमल्लिनाथः, प्रियङ्गुरोचिस्तनुमुज्जिह्वानः ।

अवद्यशोभामचिरांशुदीप्तं, विडम्बयन्नंवरमंशुमाली ॥ १ ॥

स्तुवीतभव्याजगदाशुरक्षतो-जिनेश्वरानर्चितपादपङ्कजान् ।

वपुर्व्यथापीडितदीनमानवं, स्रजंदधानान्नवपुष्पनिर्मिताम् ॥ २ ॥

जिनेन्द्रसंभाषितआगमार्थो-गमोक्तियुक्तिप्रथितप्रमाणः ।

शमावहन्संपदमादधातु, क्षताऽतनुक्रोधतमोमनोभूः ॥ ३ ॥

वदाभिधानेकृतसंस्थितिर्मे, यक्षाधिपः क्रीडतुमानसेनगे ।

कपर्दिनामाद्रिपमाश्रयन्भा-ग्यामीकृताशशक्तितेन्द्रकुञ्जरम् ॥ ४ ॥

श्रीमुनिसुव्रतजिनस्तुतिः ॥ २० ॥

(उपजातिवृत्तम्)

भवाज्जिनेशोमुनिसुव्रतोवोऽ-वताज्जनौघावनतोनिक्कामम् ।

निरस्तचेतोभवमानवाध-श्चलत्प्रभामण्डलदीपिताशः ॥ १ ॥

नमामितं जैनगणविमाय-मपारसौरभ्यसुमाननायम् ।

ननामदेवेन्द्रवराङ्गनालं, प्रभावधामाऽसमसाररोचिः ॥ २ ॥

सिद्धान्तजैनोत्तमरक्षभव्या-न्नतानजसंदयितोमुनीनाम् ।

नयप्रमाणाततश्महेतो-र्निरस्तपापापरभीतियोगः ॥ ३ ॥

क्षिणोतुविघ्नानिसुवर्णवर्णा, तवाधिरूढोचितगोधिकाशाः ।

विभासयन्तीनिजभाचयेन, गौरीवरीयोवदनारविन्दा ॥४॥

श्रीनमिनाथजिनस्तुतिः ॥ २१ ॥

(शिखग्णिणिवृत्तम्)

नमिः पापत्राता, विदलयतुमेकर्मविततिं

विमायासंचारो-विधुतमदमानोऽतिरभसा ।

प्रणेताहृद्याभो-नमदमरभव्याभयकृतां

प्रगल्भानङ्गच्छि-द्भवभयहरोहृद्यवचसाम् ॥ १ ॥

जिनाश्रीशत्रातः, शमितभवदावानलभयः

नमन्नाकीशानां, वरमुकुटरत्नारुणपदः ।

नतानन्ताव्रातु, क्षपितमदमोहातितिमिरः

पराभूतानङ्गः, प्रवरवरदानैकविदुरः ॥ २ ॥

श्रुतंस्फीत गीत, जिनपतिकदम्बेननिखिलं

भवांतङ्कच्छेदि, प्रमितनयभङ्गेननिचितम् ।

जनानन्दं दिश्याद्भवभयहरं धर्मसदनं
 सुधर्मायां कामं, स्तुतमपरलोकैः सुखमयम् ॥ ३ ॥
 विपक्षश्रेणिबो-विघटयतुकालीधृतगदा
 समारूढाऽम्लान-प्रवरकमलं निर्भयकरी ।
 वराक्षाणांमालां, विशदवदनाऽऽनन्दवसति-
 र्दधानानिर्माया, जलधितनयातुल्यविभवा ॥ ४ ॥

श्रीनेमिनाथजिनस्तुतिः ॥ २२ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

बभञ्जयोलक्षमितं नृपाणां, कदम्बकं निर्जितराजकंतम् ।
 राजीमतीतापद नेमिनाथं, नमामि दीप्तं यदुपालितारम् ॥१॥
 याप्रौढराज्यं प्रविहायराजी, प्रव्रज्ययारक्ततमावभूव ।
 रजोवदक्षीणमहाप्रभावा, सासेव्यतांपुण्यजनैर्जिनानाम् ॥२॥
 वाक्तावकीनाजिनपुङ्गवस्तात्, शस्ताऽतिमूर्क्ष्मार्थपदार्थदर्शिनी ।
 निर्भिन्नमोहारितमोवितान, हितायमेक्षोभ्यतमाऽन्यवादिनाम्
 यत्पादसेवामकरोज्जनौघः, सिंहाधिरूढाऽऽम्रमुलुम्बिहस्ता-
 साम्बाविभूतिवितनोतुशुद्ध-सुवर्णवर्णारिपुभीतिभेत्री ॥४॥

श्रीपार्श्वजिनस्तुतिः ॥ २३ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मालामायतबाहुरालिरतिमु-त्पार्श्वः प्रभुभ्रामरी
 दध्रेयामपिवत्प्रभाभरचितो-मांरक्षतात्पातकाद् ।
 शुद्धातिप्रवरद्विजालिरतनु-क्षेमध्वनिर्यत्क्रमौ
 दैवाब्जेषुनिषादिनौरुचिरभौऽ-भूतांसभूतिप्रदः ॥ १ ॥
 अव्यात्सापरमारमाऽतिरुचिरा, राजीवनेत्राऽभया
 राजीजीवभयापहामतिमतां, सेव्याजिनानांसदा ।
 याहृद्याऽमलकीर्त्तिबोधजनका, साराऽधिकामादरं
 सर्वान्भूतगणानजेयविभवा, निर्मानजन्मक्षतिः ॥ २ ॥
 जैनीवागतिविस्तृताऽमलगमाऽ-सद्योगसंहारिणी-
 नूतादेवकदम्बकेनसमुदा, शास्त्रीनराणांसदा ।
 देयान्नूतनमर्थमाश्रितवती, निष्पातकामामुद-
 मादेयामलरोधिकाजनमनो-हृन्नोयशोवर्द्धिनी ॥ ३ ॥
 यायाताऽजगरेन्द्रमायतिहिता, निस्त्रिंशहस्ताऽभया,
 मुध्वानामरयोपिदर्चितपदा, कान्तालकान्ताऽमदा ।
 साऽहीनाय्यवधूस्तवाऽस्तुसुखदा, त्रैलोक्यरक्षाकरी-
 निर्भिन्नारमरंसरोजवलय-श्यामाङ्गभामण्डला ॥ ४ ॥

श्रीमद्गीरजिनस्तुतिः ॥ २४ ॥

(शार्ङ्गलविक्रीडितवृत्तम्)

निर्मानानमदिन्द्रमस्तकपत-त्सामोदनिर्निद्रक-

मन्दारालिरजोऽरुणाङ्घ्रिकमल-क्षोणीकृतारक्षण ।

वीरक्षेमविधानदक्षसुतरां, निर्वाणशर्माणिमै-

दे हित्वंजितसङ्गमोहगतरुग्, सिद्धार्थभूपाङ्गज ? ॥ १ ॥

यस्या, भूमितलेरराजविपुलं, धर्मोचितंस्थानकं

दीव्यानन्दमुचक्रकेतुकुमुमं, सालत्रयीराजितम् ।

सादीप्ताजिनसंहतिःमुखततिं, भक्तिप्रियाणामिह

दिश्यादक्षयरोचिषाऽमरजनाऽधीशार्चिता कामदा ॥२॥

आनन्दोल्लसिताऽमरेन्द्रवनिता, संस्तूयमानामुदा

भङ्गैर्भूरिभिराततापरमता-नर्थद्रुमाऽनेकपः ।

अक्षय्यसुखमातनोतुविशदा, ते भारतीतीर्थकृत्

व्यापन्मानमनोभवस्यमनुज-क्षोभान्तकृद्भाम्बरी ॥ ३ ॥

मत्तेभक्षयदीक्षितेक्षतिहते, कण्ठीरवेराजिनी-

भाराजीप्रविराजितेपरमवो-त्कृष्टेऽचिराभारुचौ ।

भव्यानम्बविनीतनाकिवनिता-संसेव्यमानक्रमे

सम्यग्रावनिवारितारिपटलक्षोभाऽम्बिकेत्वंसदा ॥ ४ ॥

॥ इति श्रीचतुर्विंशतिजिनस्तुतिर्गगनमत्संपूर्णताम ॥

शास्त्रविशारदजैनाचार्ययोगनिष्ठश्रीमत्सद्गुरुह्य-
बुद्धिसागरसूरिचरणमरांजेभ्यो नमः ।

श्रीसुखसागरगुरुस्तुतिः ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

प्रचण्डचण्डमुण्डमोहमारमारिहारिणं
विशुद्धशुद्धिसाधनप्रसाधनप्रसाधकम् ।
प्रसन्नसन्नताङ्गिसङ्गिनं सदाननाम्बुजं
भजन्तु जन्तुजातयः सुखोदधिं सुखाप्तये ॥ १ ॥

सुशान्तसन्ततिः सतां निवृत्तवृत्तिसेविनी
यदीयपादपङ्कजोन्नतिं प्रणम्य निर्मला ।
सुधामुधाविधायकं निपीय यद्वचोऽमृतं
बभूव तं सुखोदधिं गुरुं भजस्व भावतः ॥ २ ॥

अमेयमानशालिनो मनस्विष्ठुल्यगामिनो
भवोदधिप्रवोपप्रक्रियामनेकपाविनीम् ।

निरीक्ष्य यत्कृपानिधेः सकाशतोऽन्वहं स्वयं
शुभक्रियारता बभूवुराश्रयन्तु तं गुरुम् ॥ ३ ॥

अनन्तशान्तबोधवारिराशिमुन्नताशयं
निजोरुदीव्यभावनाप्रभावनाशिताऽशिवम् ।
प्रमोदभूलतावितानवारिवाहकोत्तमं
भजध्वमेव मोदतः सुखोदधिं गुरुं सदा ॥ ४ ॥

समस्तदेशकष्टलेशता गताऽऽशु शोषतां
निरन्तसेव्यसिद्धिरायतिक्षमा जनेऽजनि ।
यदीयदीव्यमूर्तिरत्नजातयोगतो जनाः
श्रयध्वमेकभावतः सुखाम्बुधिं गुरुं सदा ॥ ५ ॥

यदल्पकल्पना कृताऽपि भूरिसिद्धिसाधिका
करालकालभूतभीतिहारिणी जगत्रये ।
भविष्यदाधिवारिणी प्रतारिणी मनोभुव-
स्तमीड्यमानमन्तु शर्मसागरं गुरुं मुदा ॥ ६ ॥

विशालशिष्टदृष्टिसारिणी यदुद्भवाऽभया
क्षितिप्रकाण्डमादधाति भक्तिपुष्पसत्फलम् ।
विवेकवारिदानतोभवन्ति सर्वसंपदः
स सद्गुरुः सुखाब्धिरत्र जायतां विभूतये ॥ ७ ॥

यदन्तिकं सुशान्तिदं गता वरादरा नरा
 बभूवुरुच्चभावधारिणो महादयायुताः ।
 भवाऽनलार्चिषाऽतितप्तजन्तुशीतलाऽम्बुदं
 नमन्तु तं सुखोदधिं गुरुं सुमङ्गलप्रदम् ॥ ८ ॥

श्रीजिनस्तोत्रसंग्रहः

॥ श्रीकेसरीयातीर्थस्तोत्रम् ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

मकुष्टकुष्टलोकवृन्दसंनतक्रमाम्बुज-
 मशान्तशान्तदेहिकामदाहवारिदानन ।
 मभातभातभानुभासमानपिङ्गलप्रभ ?
 नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रियप्रभो ? ॥१॥
 विदेशदेशवासिनो जना अनेकधा रता,
 निवृत्तिवृत्तिशालिनोऽदराः समेत्य पुञ्जतः ।
 सुकुङ्कुमस्य पूजयन्त्यहो वपुस्त्वदीयकं,
 नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रियप्रभो ? ॥२॥

प्रकृष्टनीलनीलरत्नसुन्दरश्रुतिव्रज-

स्त्वदीयदेहजः सुजातपुण्यपुञ्जशालिनाम् ।

विराजते विशिष्टपापहारकः सदोज्ज्वलो,

नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥३॥

समृद्धिसिद्धिदानदक्षयक्षलक्षसेवित,

प्रचण्डलोकसंस्थितारिवृन्दकष्टनाशन ।

मुधा धराधिपाऽधरीकृताऽखिलाङ्घिधारिणे,

नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥४॥

विचित्रचित्रमण्डपत्रयाङ्किते सुमन्दिरे

विराजमानराजराजचचितक्रमांबुज ।

सरागरागहारिणे विहारिवृन्दतायिने

नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥५॥

चमत्कृतिः सदा त्वदीयपादपङ्कजश्रिता

प्रणामकारिमोदधारिणां सुलोचनांबुजे ।

विशिष्टशिष्टनैकधास्वरूपदीप्तिदायिने,

नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥६॥

विशालशालशालमानधामधारिणे महा-

धराधरप्रधानदुर्गमार्गभीतिहारिणे ।

सदा नदत्यहो यदीयतूर्यवृन्दमद्भुतं
 नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥७॥
 अमन्दमन्दभावनामरुप्रदेशपाविने
 कलौ मलौघहारिणेऽघहारिणे सुदेहिनाम् ।
 विभिन्नभिन्नचेतसामखण्डितोग्रदीप्तये
 नमोऽस्तु ते सदाऽऽदिनाथ केसरप्रिय प्रभो ? ॥८॥
 स्वभावभावितात्मना सुपुण्यशालिनाऽङ्किना
 प्रभातकाल उच्चमं हि केसरप्रियाऽष्टकम् ।
 सुखप्रदं सुभण्यते सदैकभावतो हृदि
 तदा क्रमेण शैवसंपदं श्रयेत्स मानवः ॥ ९ ॥

श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

त्रैलोक्याधिपगम्परोपशमनक्षेमप्रधानौषधं
 कैवल्याधिपतिं चराचरपतिं देवाधिदेवस्तुतम् ।
 संगत्यातीतवरेण्यचारुचरितं सम्यक्त्वसारप्रदं
 श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥१॥
 तिग्मांशुस्तनुतां जगाम भवतोऽनन्तप्रभाराजिभिः
 शीतांशुः क्षयतां गतोऽपि नितरां तच्चिन्तया दूरगः ।

मन्ये भावतया नमन्ति परमं ते यान्ति धामाऽक्षयं
श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥२॥

स्थूलाभोगवता सहस्रफणिना छत्रायितं मूर्ध्नि ते
तेन त्वं जगदीश कालभयहृल्लोकेषु संस्तूयसे ।
इत्थं कस्तव पद्धतिं प्रभवति प्रोद्धतुमन्तः परः

श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥३॥
संसाराम्बुनिधौ पराजयपदं यः प्राप्य भग्नोत्सवः

सोऽरं त्वत्स्नपनाम्बुसेचनतया धत्ते यथाकामितम् ।
प्राचीना धरणीधवा हि समरे जाता जयश्रीयुताः
श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥४॥

तीर्थाधीश किर्यास्तवास्ति महिमा तत्कीर्तितुं न क्षमा
वाग्देवी वचसांपतिर्विधिरपि त्यक्तान्यकार्यव्रजाः ।
इत्याश्चर्यमशेषवेदिनि विभो नास्ति त्वयि क्षमातले

श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥५॥
भो विश्वाधिपते त्वदीयशरणं संप्राप्य के भावतो

मृत्युं जन्मजराभयं च सुखतो नो जिग्युरात्मप्रियाः ।
सस्मृत्याऽपि भवोदधिः क्षयति चेत्ते किं पुनर्दर्शना-
रङ्गीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥६॥

ये तीर्थाधिपते नमन्ति भविनस्त्वत्पादपद्मद्वयं
 संसाराम्बुनिधिं वरन्ति तरसा चाऽत्राऽपि संभुज्य शम् ।
 भावस्यैव महार्घताऽत्र नियता तस्माद्वरा भावता
 श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥७॥
 किं हेयं किमहेयमाशुकरणीयं किंकृत्यं किमु
 धर्माऽधर्मविधानकञ्च किमिति क्षित्यां न के जानते ।
 सार्वज्ञं विमलं परार्थघटकं शास्त्रं तदर्थक्षयं
 श्रीशङ्केश्वरपार्श्वनाथमुनिपं ध्यायामि नित्यं मुदा ॥८॥

(वमन्ततिलकावृत्तम्)

येषां मनःसरसि पार्श्वमुनीश्वरस्य
 स्तोत्रोज्ज्वलच्छद इह क्षमिणां स्थिरीस्यात् ।
 ते मृत्युभावमपहाय महात्मभावं
 यान्ति क्रमेण मनुजाः परमार्थभाजः ॥ ९ ॥

श्रीमदर्बुदाचलस्तात्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

भक्तार्त्तिनाशनकरं विशदप्रभावं,
 भक्तामरासुरनरेन्द्रनतक्रमाब्जम् ।
 संसारसिन्धुतरणोत्तमपोतकल्पं,
 श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ १ ॥

ध्यानस्थितं मुनिवरा वचनं त्वदीयं,
 हृद्रोचरं प्रविदधुः समशीलवन्तः ।
 ते मोक्षसिद्धिवशगा वशिनो बभूवुः,
 श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ २ ॥

विघ्नानि यान्ति विततानि तव प्रभावा-
 न्नाशं विभो जगदनन्यद्वितानुबन्धिनः ।
 सर्वार्थदाननिपुणो न विभुस्त्वदन्यः
 श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ३ ॥

स्तोत्रप्रिया नरगणा भवशान्तिकारं,
 सौम्यं प्रभो तव महागुणराशिमाशु ।
 चित्ते विभाव्य भवभीतिपराङ्मुखाः स्युः
 श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ४ ॥

संसारतापविधुराः परिणामसिद्धा-

स्तद्धेतुरत्र भवतश्चरणानुपातः ।

कस्त्वत्प्रभावविमुखो गुरुसंगरक्तः

श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ५ ॥

को बुद्धिमान्विदितभूरिगुणप्रतापं,

स्वल्पाणुधामविभवं जुपते विहाय ।

कालान्तकक्रमगतोऽपि भवान्तकारिन्,

श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ६ ॥

भव्या जनास्तव विभो शरणं प्रपन्ना-

स्तीर्त्वाऽपमृत्युमनघाः शिवशर्मभाजः ।

रेजुः समस्तधरणीधवपूज्यपादाः,

श्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ७ ॥

आदिप्रभो तव पदाब्जमहं प्रणम्य,

मुक्तोऽस्मि संसृतिभयादखिलात्मुखेन ।

नाऽतः परं मम भयं भवजातदुःखा-

च्छ्रीअर्बुदाचलवसद्वृषभं स्तवीमि ॥ ८ ॥

श्रीचारूपतीर्थस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

मेघश्याममनोहराकृतिजुषं चक्षुष्मतां शान्तिदं,
 दातारं विभवान्विचित्रमुखदौस्त्रातारमागन्तुकान् ।
 हन्तारं भवभूततापमखिलं भक्तिप्रियोल्लासिनां,
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥१॥

हाटकराजतरङ्गभामुरमहाच्छत्रत्रयभ्राजिनं,
 नागेन्द्राच्छफणासहस्रविलसन्मौलिप्रभादीपिनम् ।
 केयूरप्रतिबद्धबाहुयुगलं चेतोहराङ्गप्रभं,
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥२॥

कर्मारिप्रतिरोधकं गुणगणान्विस्तारयन्तं क्रमात्,
 संसाराम्बुधितारकं शिवगतिश्रेयःप्रदानक्षमम् ।
 रागद्वेषमहारिवारविजयप्राप्तप्रशस्तिं क्षणा-
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥३॥

यत्पादाम्बुजसेवनेन मुनयो दीक्षाफलं लेभिरे,
 यद्ध्यानं शिवगामुका जनवरा रात्रिन्दिवं कुर्वते ।
 तं तत्त्वार्थविभासकं जिनपतिं त्रैलोक्यरक्षाकरं,
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥४॥

सर्वैः साम्यतया द्विजादिमनुजैर्यस्य प्रभोः सेवितं,
 भक्त्युल्लासिमनोभिरङ्घ्रिवनजं सद्देखया शोभितम् ।
 सत्याऽसत्यविवेकमित्थमनघा जानन्ति लोकोत्तमा-
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥५॥

संप्रेक्ष्य प्रथमां स्वभावमधुरां मूर्तिं जगत्पावनीं,
 यस्य क्षेमविधायिनीं नरगणास्तापत्रयोन्मूलनीम् ।
 संसारार्णवतारिणीं निजजनुःसाफल्यमातन्वते,
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥६॥

यत्सेवा शिवसन्ततिं रचयति क्षेमं तनोति क्षितौ,
 कीर्त्तिं दिक्षु महोज्ज्वलां तनुजुषां विस्तारयत्यञ्जना ।
 चेतः प्रापयति प्रसादमतुलं तृष्णां छिनतिक्षणा,
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥७॥

सिद्धं यं शरणं प्रपद्य बहवो भव्या भवं भावुका,
 निर्मथ्य क्लमवर्जिता निजगुणैर्जग्मुः श्रियं शाश्वतीम् ।
 सर्वापत्तृणराशिबहिमतुलं तं तस्थिवांसं हृदि,
 चारूपेश्वरपार्श्वनाथमनिशं भक्त्या स्तुवे श्यामलम् ॥८॥

श्रीउपर्यलातीर्थस्तोत्रम् ॥

(पञ्चचामरवृत्तम्)

भवभ्रमाभितान्तजातपातकारिनाशकं,

ज्वलज्जगल्लयप्रदाशुभानलोत्तमाम्बुदम् ।

उपर्यलाख्यपत्तनप्रजामनोऽभिरञ्जकं,

नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ १ ॥

करालकालभीतिरीतिवारि हारि शर्मदं,

पतत्पतङ्गरश्मिराशिहासिकान्तिमण्डलम् ।

नमन्नराऽभयप्रदं प्रजेशशक्रवन्दितं,

नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ २ ॥

समानमानमित्रशत्रुसन्तति क्षपाकरा-

क्षयातिशीतिमाश्रितं श्रितान्तिकं चराचरैः ।

जगन्नयाऽतिपावनं नमज्जनामराऽवनं,

नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ३ ॥

नितान्तभावभासुरैः सुरैः स्वलोकलोकितं,

सदाधरीकृतापदावलीष्टलीलयाऽञ्जितम् ।

शुभोन्नतिप्रकाशकं कदध्वभेदकारकं,

नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ४ ॥

स्खललघुप्रमादमान्यहारकौषधं वरं,
 विचारसारदानदायि तायि भाविचेतसाम् ।
 विकारकारलोभमानमोहवारि तारकं,
 नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ५ ॥
 तव क्रमाम्बुजोपमं न विद्यतेऽन्यदक्षयं,
 परःसहस्रविघ्नघातकारि तीर्थपावकम् ।
 भवाटवीभ्रमोऽस्ति तद्विलोकि देहिनां न हि,
 नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ६ ॥
 कथञ्चिदेकभावतोऽपि दृष्टिगोचरीकृतं,
 त्वदीयपादपङ्कजं जनुर्जराभयापहम् ।
 समुद्भवन्ति मङ्गलान्यलौकिकानि भूस्पृशां,
 नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ७ ॥
 निशान्तमुच्चसंपदां सुदान्तशान्तपदपदै-
 निषेवितं प्रभारसोन्नतश्रियाऽतिशोभितम् ।
 सुभयजन्मसारथ्यकत्वकारकं दयाभृतं,
 नमामि ते पदाम्बुजद्वयं मुदाऽन्तिमप्रभो ? ॥ ८ ॥

श्रीमातरतीर्थस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

सर्वज्ञ ! मोहरिपुमर्दितजीर्णभावा-

स्त्वदर्शनेन विकला भववृद्धिकामाः ।

मार्गं विहाय विधुरा विपथं प्रयान्ति,

ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ १ ॥

कामार्थिनः सुखधिया वनवीथिकासु,

भ्रान्त्वा परार्थविवशा विपदं भजन्ति ।

तत्पादपङ्कजगताः सुखिनो भवन्ति,

ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ २ ॥

देवाऽधिदेवपदवी सुलभा नतानां,

तत्पादवारिजयुगे जगदेकनाथ ? ।

सर्वामयाश्च विनतानिह परित्यजन्ति,

ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ३ ॥

मोक्षार्थिनोऽपि तव दृष्टिपथप्रयाता-

स्तीर्त्वा मृतिं शिवसमृद्धिमनुव्रजन्ति ।

किं किं न साधयति नेत्रलता त्वदीया,

ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ४ ॥

कल्पद्रुमस्तु भवसैख्यविधानदक्ष-
 स्त्वच्चिन्तनं पुनरलौकिकशर्मदायि ।
 तस्माच्चदीयतुलनां न भजन्ति केऽपि,
 ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ५ ॥

सत्यस्त्वया निगदितोऽतिविशुद्धधर्मः,
 सत्यं त्वदीयमखिलं भुवि सच्चरित्रम् ।
 सत्यस्वरूप भगवँस्तव सत्यवर्त्म,
 ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ६ ॥

सन्तः समाधितधियः सततं स्मरन्ति,
 त्वन्मूर्त्तिमुन्नतिकरिं भवशान्तिहेतोः ।
 तस्मादनन्यशरणं त्वमसि प्रजानां,
 ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ७ ॥

मायाविनो हि बहवो भुवि देवल्लोका-
 आश्रित्य तान्नरवराश्रुतधर्मकृत्याः ।
 सत्यार्थिनस्तव मतं प्रसमीक्ष्य जाता,
 ध्यायामि मातरपुरस्थितसत्यदेवम् ॥ ८ ॥

श्रीशेरीशातीर्थस्तोत्रम् ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

यः संसारसुखं तृणाङ्कुरसमं संभावयँश्चेतसि,
 चिन्तारत्नसमं चरित्रमनघं त्रैलोक्यरक्षाक्षमम् ।
 स्वीकृत्याऽक्षयबोधिदानमदिशत्सर्वज्ञसर्वोपमः,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ १ ॥

पूजा यस्य विभोः कृता शुभतर्ति विस्तारयत्यञ्जसा,
 सल्लक्ष्मीं विभवोचितां वितरति ध्वस्तार्थितृष्णाभ्रमाम् ।
 आधिव्याधिपरंपरां विघटयत्यत्यन्तदुःखोदधिं,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ २ ॥

यद्दृष्टिर्क्षण आतनोति विविधां माङ्गल्यहारावलीं,
 सद्बोधं दिशति प्रियं प्रथयति त्रैलोक्यरक्षावहम् ।
 मानं मर्दयति क्षणाज्जनयते सौजन्यजन्यं यशः,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ३ ॥

यद्ग्यानं विधुनोति पूर्वनिचिताऽरिष्ठाऽष्टकर्माऽऽवलीं,
 कैवल्यं कलयन्त्यमन्दमुनयो यद्ग्यानतेजःश्रिताः ।
 तेनैवोच्चगतिं श्रयन्ति विबुधा नित्योत्सुका योगिनः,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ४ ॥

यन्मूर्त्तिर्हृदि धारिता भवभवां, पीडां समुन्मूलय-
 त्यानन्दं जनतापहं नवनवं, स्थाणूकरोत्यात्मनि ।
 कौशल्यं प्रकटीकरोति विमदं, सर्वार्थसिद्धिप्रदं,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ५ ॥

यत्पूजास्नपनेन विघ्नवितति-र्याति क्षयं सर्वथा,
 पञ्चेषुः क्षयतां व्रजत्यनुदिनं, शाम्यन्ति घोरारयः ।
 कुष्ठादिप्रचुरार्त्तयोऽपि निखिला, नश्यन्त्यरक्ता इव,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ६ ॥

यन्मूर्धस्थितवायुभोजनफणा-सन्तानसंदर्शनाद्,
 भीताऽऽस्तुक्षयकृद्गणः परवशः, संयाति देशान्तरम् ।
 आपत्तिप्रभवे सति क्षणमपि, स्थानं भजेत्को हि त-
 च्छेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ७ ॥

संसारोदधिपोतमक्षयकरं, संसेव्य चारित्रिकं,
 शस्यानन्तगुणाकरं भवभय-च्छेत्तारमिष्टप्रदम् ।
 सर्वत्राऽभयदानदक्षमखिल-वस्ताः नित्रायक,
 शेरीशाभिधपत्तनाधिवसनं, पार्श्वप्रभुं नौमि तम् ॥ ८ ॥

॥ श्रीमदगाशितीर्थस्तोत्रम् ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

बोभूयन्ते विभवबहुलास्त्वत्प्रभावप्रयुक्ता-

जङ्गम्यन्ते जननमरणान्निर्भयत्वं गुणज्ञाः ।

सासद्यन्ते निरुपमवरां मङ्गलानां प्रशस्तिं

नन्नम्येसु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ १ ॥

मान्यो यावा-नमितमहिमा तावकीनस्त्रिलोकां,

तादृक्केषा-मभयजनको नैवदृष्टः श्रुतोवा ।

मन्दायन्ते सुगतिभवने निर्धनानां (निर्दयानां) मनांसि,

नन्नम्येसु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ २ ॥

सौम्याकारा सकृदभिगता मूर्तिरय्या त्वदीया,

तेषांबित्तं कलयति सदा निर्मलं साम्यभावम् ।

संसाराब्धि-श्रुलुकवदहो जायते क्षेमकारी,

नन्नम्येसु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ ३ ॥

स्वर्गस्थानाः षट्पुपगता-देवता उच्चसारं,

तद्देतुस्त्व-द्भजनमहिमा वर्णितुं नैव शक्यः ।

सर्वज्ञोक्त-प्रवचनवचःसारिणां किं दुरार्पं,

नन्नम्येसु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ ४ ॥

सिद्धीरम्या वरयतिजनं त्वत्पदाम्भोजरक्तं,
 सौभाग्यत्वं सरतिनिकटं सर्वदक्षप्रभावम् ।
 विभ्यदूरे व्रजतिविषमं दुर्भगत्वं हि तस्मा-
 न्नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ ५ ॥

कल्याणार्थी तवमुखगतो जातसंकल्पकल्पः,
 सिद्धेकार्ये विमुखपदुता दृश्यते नैव केषाम् ।
 चित्रन्त्वेतद्भुवनविदितं त्वत्प्रतापस्य लोके,
 नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ ६ ॥

जाग्रत्तेज-स्ततिरतिकरं भ्रान्तिशान्तिप्रदायि,
 जन्तूद्गेग-श्रमभयहरं पूरिताशामपञ्चम् ।
 भानूद्योतं विरचयदलं वृद्धिभावं वरेण्यं,
 नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ ७ ॥

संसारान्त-प्रथनविभवं धारयत्कान्तिकान्तं,
 भक्त्याऽधीनं परमकरुणं स्वच्छताशालिशीलम् ।
 शश्वच्छान्ति-प्रथितविमलाकारमाराधनीयं,
 नम्ये मु-व्रतमुनिपतेऽगाशिपूर्भासिविम्बम् ॥ ८ ॥

श्रीझघडियातीर्थस्तोत्रम् ॥

(वसन्ततिलकावृत्तम्)

श्रीमत्पदाम्बुजलुठद्भवभीरुवृन्दैः

संनादितं प्रवरसन्नयदीयमच्छम् ।

देशान्तरागतसुभव्यगणैः प्रकीर्ण-

मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ १ ॥

भूत्या प्रसन्नमनसो विधिवद्यदीयां,

पूजां मफुल्लकुसुमोत्करतो विधाय ।

अक्षीणचित्तविभवाः सुरलोकपूज्या-

आदीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ २ ॥

दीव्यर्द्धिसिद्धिसमलङ्कृतचारुचैत्यं,

विभ्राजते प्रखरघण्टनिनादधुष्टम् ।

यस्य प्रधानपुरुषोपचितान्तराल-

मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ३ ॥

देवासुरेन्द्रनरनायकवन्दितांगिं,

सद्भक्तिभाषितजनार्चितदीव्यमूर्तिम् ।

हृद्गोचरीकृतमलंसमतावहद्भि-

रादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ४ ॥

संसाररूपपततां मुह्यं विशाल-

मालंबनं मुहिततत्त्वविवेचितारम् ।

रागान्विताक्षमनुजोष्णकरोपमान-

मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ५ ॥

संतारकं निजपदाब्जनतप्रजानां

भास्वच्चराऽचरगणं प्रविलोकितारम् ।

सृष्टारमक्षयदयाञ्चितधर्मबोध-

मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ६ ॥

नुभोनयेनविनयोज्झितदेहिवर्गः

संस्थापितो गुणिगणः मुदयाप्रधानः ।

संबोधितो जगति येन कलाकलाप-

आदीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ७ ॥

कोनाम यस्य महिमानमनन्तगेयं

विस्तारतः कथयितुं विभुरस्ति लोके ।

लोकत्रयप्रथितकीर्त्तिवितानकं त-

मादीश्वरं झघडियाविलसन्तमीडे ॥ ८ ॥

श्रीझघडियातीर्थस्तोत्रमपरम् ॥

(मन्दाक्रान्तावृत्तम्)

यो विश्वेषा-मभयजनकः सत्यवाणीविलासो-
 यः सत्त्वानां विधुरमखिलं नाशयत्यात्मभावात् ।
 यःपारोक्ष्यं परगतमजो-ध्यातएव च्छिनत्ति,
 आदीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥१॥

सद्यः शान्ति-र्भषतिमनना-द्यद्विभूतेर्जनाना-
 मात्मानन्दः प्रभवति परो-त्कर्षतादानदक्षः ।
 बाह्योभाव-स्त्यजति हृदयं शुद्धशान्तस्वरूप-
 मादीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥२॥

सोपानालि-र्विलसति महा-चैत्यसंवन्धिनीया
 तामाश्रित्या-ऽक्षयसुखगता जीवलोका(भव्यजीवा)भवन्ति ।
 मूर्त्तियस्य प्रवरविभया भ्राजमानां विलोक्य,
 आदीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥३॥

मूर्त्तियाव-त्तवविपहरां शुद्धधर्मानुरक्ता-
 नो वीक्षन्ते परजनकृपा-कांक्षिणो वीतमोहाः ।
 पापच्यन्ते भयदभुवने तावदक्षीणपापा
 आदीशंतं वरझघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥४॥

मोक्षाकांक्षा गतभवभया सिद्ध्यति त्वत्प्रणामा-

द्दुःप्राप्योऽसौ परमभिभवा-दुष्टकर्मारिमूलाद् ।

सिद्धिः साध्या गुरुमुखतया सर्वथामानवाना-

मादीशं तं वरञ्जघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥५॥

यस्याऽधीनं जगतिविशदो-द्धारकं धर्मवर्त्म

यस्याऽधीनं जगदभिमतं शर्मसन्तानमिद्धम् ।

यस्याऽधीनं कलिगुणगणो-द्भेदकं मुख्यतत्त्व-

मादीशं तं वरञ्जघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥६॥

पारावारे जननमरण-क्लेशवित्ते भवेऽस्मिन्,

पीड्यन्तस्त्व-चरणवनभू-नावमामद्य सद्यः ।

तीरोत्तीर्णाः सुखमनुभव-न्तो नखिन्नाः परत्र,

आदीशं तं वरञ्जघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥७॥

हृद्ये तत्त्वे परिणतमति-स्तावकीने महीने

भव्यो नव्योऽनवरतमसौ संसृतेर्याति पारम् ।

स्मारं स्मारं हृदि तव पदं ध्यानमग्नाजनास्त-

दादीशं तं वरञ्जघडिया-भूषणं नौमि नित्यम् ॥८॥

श्रीमद्विलादुर्गास्तोत्रम् ॥

(शिवरिजोवृत्तम्)

महोत्सुहस्थान-स्मिन्वत्सवस्तद्विद्वत्तम-

सम्पत्तयान्नावा-स्तविधमनुयातैरिवसदा ।

निजभ्रान्तिच्छिद्यै, समुपचरिते चित्रविभवे,

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ १ ॥

प्रकृष्टोच्चैस्तुङ्गो-चमगुणगणा भृङ्गवितति-

नृणां दूरस्थाना-मपिहरति चेतो गुरुरिव ।

यदीया धर्मार्थ-प्रकटनपरा भूरिविभवा,

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ २ ॥

प्रभावज्ञैः पूज्यैर्मुनिवरचयैर्नादितगुहा-

महातत्त्वज्ञान-प्रथनपदुतामूलगुरवः ।

विलोक्यन्ते यस्मिन्नुचिरतरमध्या बहुविधा

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ३ ॥

सुसम्यक्त्वोपेता-न्यपरशुभतीर्थानि विपुला-

न्यहो राजन्तेऽस्मिन्, विमलमतिदानैकनिपुणे ।

क्रमात्पुंसां नित्यं, गमनपरिपाटीं कृतवता-

मिलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ४ ॥

ज्वलत्कान्तिव्राता, अनवमगुणा औषधिगणा-

विकासन्तेऽजस्रं, शमिततपनातापितजनाः ।

तमस्विन्यां यस्मिन्मणिमयसुदीपा इव सदा,

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ५ ॥

सरःश्रेणीशश्व-द्विमलजलपूर्णा प्रतिपदम्

सुधासारश्चुत्वा, शशधरसकाशात्स्थित इव ।

गरुत्मन्तो यस्मिन्मधुररटनानन्दजनका-

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ६ ॥

यदीयां सदृष्टिं, निजपटुतया को न विबुधः

शिरो धुन्वन्ब्रूते, जितविबुधराजोपवनिकाम् ।

मृगेन्द्रा अप्यास्मिन्, बहुसुखतया सन्ति बहुला-

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ७ ॥

मृगाः सौम्याकारा-स्तृणजलमतानन्दविभवा-

भ्रमन्त्यशुब्धास्ते, प्रभुपदसमीक्षापटुधियः ।

यथाकालं सर्वो-निजहितकरः को न भवति,

इलादुर्गे दुर्गे, जयति जिनतीर्थं जयकरम् ॥ ८ ॥

श्रीमदिलादुर्गसंस्थं शान्तिनाथस्तोत्रम् ॥

(भुजंगप्रयातवृत्तम्)

सदाक्रान्तशान्तिं महामारिशान्तिं,

प्रजाशान्तिदं शान्तवैरिप्रभावम् ।

महाक्रोधचण्डारि शान्तिप्रदान-

मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ १ ॥

कलौशान्तिदानप्रदं शान्तमूर्ति-

सदा देवदेवाधिपः स्तुत्यकीर्तिम् ।

गुणान्कीर्तितुं नो समर्थोऽपि जीव-

इलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ २ ॥

शशी तिग्मरश्मिः समेतौ किमत्र,

यदीयावतंसच्छलेन स्वभावान् ।

प्रभोर्दर्शनाकांक्षयोद्भूतमोदा-

विलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ३ ॥

विभोर्भालपट्टस्थितं शुद्धरत्न-

मनर्घ्यं सदोद्योतयद्गाम सर्वम् ।

प्रदीपौ प्रकुर्वद्दिभावजितौ द्रा-

विलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ४ ॥

विशाला विभोः शुद्धपद्मासनस्था,
 मुमुर्त्तिः मुरुषा प्रमाणप्रसिद्धा ।
 मनोहारिणी स्वागतानां नराणा-
 मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ५ ॥
 जना भाविनो भक्तिसंभारवन्तः,
 समेत्याऽत्र दृष्कर्मभीतिं त्यजन्ति ।
 मुकुर्माऽर्जयित्वा लभन्तेऽमरत्व-
 मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ६ ॥
 प्रभो ! शान्तिनाथ त्वमेवासि लोक-
 त्रयाधीशिता दुःखहर्त्ता जनानाम् ।
 भवे त्रायको विद्यते कोऽपि नाऽन्य-
 इलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ७ ॥
 अहं दर्शनात्ते विभो जातकृत्यः,
 स्मरामि त्वदीयं पदद्वन्द्वमीड्यम् ।
 सदा प्रार्थितार्थप्रदातारमीश-
 मिलादुर्गसंस्थं स्तुवे शान्तिनाथम् ॥ ८ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

चौलुक्यवंशाऽम्बरभानुमाली, सम्यक्त्वशाली सुकृतैकभोगी ।
 न्यायप्रधानो जितमोहमानो-जितेन्द्रियः सर्वत एष मान्यः ॥१॥

नराऽभरेन्द्रस्पृहणीयशीलः, कुमारपालः क्षितिपालमुख्यः ।
 शशास भूमण्डलमेकवीरः, शचीपतिर्देवभुवं यथैव ॥ २ ॥
 निर्मापितस्तेन वरेण्यवर्णः, श्रीशान्तिनाथस्य महाविहारः ।
 प्राक्पुण्यभारार्जितशुद्धकीर्ति-व्रजः स्थितोरम्य इवाऽतिभाति ॥ ३ ॥
 इयदरक्षोणिधरोविभूषां, श्रीशान्तिनाथालयतो विशेषात् ।
 चकास्ति संप्राप्य धराधराणां, राजेव चूडामणितां प्रपन्नः ॥ ४ ॥
 द्विपञ्चसंख्याप्रमितानि जैन-चैत्यानि रेजुः परितः प्रधानम् ।
 श्रीशान्तिगेहं जितनाकशोभं, तारागणस्था शशिमण्डलाव ॥ ५ ॥
 अयं जिनालयो दुर्गे, कुमारपालनिर्मितः
 खरतरीयक्रमायात पट्टावल्यामिति स्मृतम् ॥ ६ ॥
 श्रीवीरतोबाणवसुद्विवर्षे, बभूविवान् संप्रतिभूमिपालः ।
 व्यभूषयन्तो धरणीं जिनालयैः, सहस्रसंख्यैरतुलप्रभाधरैः ॥ ७ ॥
 बिम्बानि तेनैव सहस्ररश्मि-तेजोभिभावीनि विधापितानि ।
 विलोकयन्संप्रतिभव्यलोक-स्तनोति सम्यक् शिवसंपदं साक् ॥ ८ ॥
 इलादिदुर्गेऽत्रविधापितोऽसौ, श्रीशान्तिवासः क्षितिपेन तेन ।
 इत्थं पुरावृत्तविदोवदन्ति, प्रमाणमेतत्सुधिया विलोक्यम् ॥ ९ ॥
 इयदरं प्राक्तनमेव पत्तनं, जिनालयश्रेणिविराजमानम् ।
 चकास्ति सम्यक्त्वविभासि चेतः, आद्यः वसन्त्यत्र मुनीतिभाजः ॥

(शार्ङ्गलविक्रीडितवृत्तम्)

बाणद्वीपरसोर्वराभिकलिते, संवत्सरे वैक्रमे,
 जीर्णोद्धारइलानगेऽस्यविहित-श्वेत्यस्य शान्तिप्रभोः ।
 श्रीसंघेन जिनोक्ततत्त्वपटुना, सर्वर्द्धिदानादिना,
 दुष्कर्मारितृणानलः सुखकरः, स्वर्गाऽपवर्गप्रदः ॥ ११ ॥
 राष्ट्रोडाऽन्वयवारिजोष्णकिरणः, स्रव्यायनिष्णातधी-
 र्जीर्णोद्धारविधानकोच्चहृदय-स्तत्त्वार्थवेदिप्रियः ।
 दीनानुद्धरयन्नजस्रविभवः, कल्पद्रुकल्पोपमः,
 श्रीमहोलतर्हिहभूमिरमणः, शास्ति प्रजामीडरे ॥ १२ ॥

श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथस्तोत्रम् ॥

(शार्ङ्गलविक्रीडितवृत्तम्)

यद्भासा प्रविभाति तिग्मकिरणो-ल्लासिप्रभाक्षमता,
 तायिन्या जगतीतलं तलमिवा-ऽऽदर्शयकं कंपया ।
 प्राचीनोर्जितकर्मजातविविध-व्याध्यन्धकाराऽपहं,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ १ ॥
 धर्माऽऽरामकलाकलाधग्निभाभावागवृन्दाऽदरां
 राकेशक्षतिदं सुदन्तसुषमोल्लासद्यदीयाननम् ।
 लक्ष्मीकृत्य दिगन्तकीर्त्तिप्रमलां संयाति दीव्यप्रभां,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ २ ॥

संसारोद्धृतिरन्तिमागुणजुषां, यद्ध्यानतो जायते,
 दुष्टान्यष्टलयं व्रजन्ति मुधियां, रौद्राणि कर्माणि च ।
 संपत्तिः सुलभा नरामरगण-श्लाघ्या स्वनर्घ्या नृणां,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ३ ॥
 पापं वारयति क्षमां जनयति, क्षेमं करोत्यञ्जसा,
 दारिद्र्यं दलयत्यलं वितनुते, कीर्तिं परां शाश्वतीम् ।
 सन्तोषं वितरत्यथाऽपि यदनु-ध्यानं विधत्तेऽक्षयं,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ४ ॥
 यन्नेत्रमवलप्रभाशमयति, क्षोभं कुवादोद्भवं,
 नैरुज्यं नितरां तनोति सुमदं, संपादयत्यात्मनि ।
 दुर्वारां दलयत्यनङ्गसुभट-प्रोद्धामभीतिं सदा,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ५ ॥
 यत्पुण्योपचितं नरामरगणाधीशैर्भुंदा वन्दितं,
 मिथ्यामोहतमोनुवासितधियां, तथ्यस्वरूपोष्णगुः ।
 सीरं सारतरं दुरन्तविषमा-पत्तिक्षमादारणे,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ६ ॥
 भीतिर्भूतगताऽन्यचक्रजनिता, लुप्ताऽऽस्पदा लक्ष्यते,
 क्षत्रातङ्कगणान्तकारिविभुना, स्नात्राम्बुना चारुणा ।
 यस्याऽऽमन्दसुभक्तिभासुरसुर-क्षोणीन्द्रसंपूजितं,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ७ ॥

दुर्बाराः कमठादिभिर्विरचिता-नैकोपसर्गाः क्षयं,
 भेजुर्यस्य तमोऽपहारितपसा, ताम्यज्जनातायिना ।
 दीव्यौर्वादिकतापतापितजना-नन्दप्रदानोचितं,
 श्रीपञ्चासरपार्श्वनाथचरणा-ऽम्भोजद्वयं नौम्यहम् ॥ ८ ॥
 श्रीमत्पट्टणपत्तनेऽधिवसतिं, सौभाग्यसारास्पदं,
 यः पार्श्वधियतिः करोति जनता-भावोन्नतिप्रापकः ।
 तस्येदं भवभीतिहारिमनुजो-यः कीर्त्तयेदष्टकं,
 निर्वृत्तिं समुपैति सोऽतिरभसा, निर्मानमारार्त्तिकः ॥ ९ ॥

श्रीमद्रविसागरगुरुस्तुतिः ॥

(शिखशिणीवृत्तम्)

मुनीन्दुश्चारित्र-प्रथितपरमानन्दविभवः,
 क्षयातीताक्षुद्र-द्रविणकलिते पत्तनवरे ।
 महेशानाऽभिरुये, प्रवर सुखसंपत्तिमगमत्
 गविक्षीरोदन्वा-न्निहतदुरिताऽरातिनिचयः ॥ १ ॥

(शार्दूलविक्रीडितवृत्तम्)

क्षेत्रेनैकविधे विबोधहलभृत्, सद्रोधि बीजंवप-
 न्निर्दोषव्रतवारिसेचनविधिं, नित्यं प्रकुर्वन् मुदा ।
 मिथ्यात्वोपहतात्मखेचरगणं, निर्वासयन्वासव-
 स्तिग्मांशुप्रवरोदधिर्विजयतां, चारित्रिणां त्रायिनाम् ॥ २ ॥

शान्तिवस्तनुताच्छमिक्षितिपतिः, क्षीणाष्टकर्मावलि-
 निर्मानोद्धुरमारकोपभवभी-पञ्चाक्षजन्यातपः ।
 वृत्तिशुद्धतरांसमानविषयां, त्रासत्रयोन्मूलनी-
 धत्तेयोजगदेकपूज्यचरितोऽ-शीतांशुपाथोनिधिः ॥३॥
 (भद्रिका [ललित] छंदः)

जयाति ते महापादुकायुगं, विशदबोधिदं द्वंद्वदारकम् ।
 विषदपांनिधौ कुम्भसंभवो-निखिलदेहिना मन्तरारिहन् ? ॥४॥
 शुभमनोरथश्रेणिसाधनं, तवपदाम्बुजद्वन्द्वभिष्टम् ।
 रविसरित्पते ? सद्गुरो ? गुरुं, वितरतु क्षितौमङ्गलावलीम् ॥५॥
 शिवमंत्रसुतंत्रनिधानगृहं, भवतोयनिधि क्षयकुंभ भवः ।
 कमला विमलाऽधिगताप्रवरा, तवपादयुगं रविवारिनिधे ! ॥६॥
 (ताटकवृत्तम्)

भवदंघ्रियुगं भवतापहरं, दमितापरचित्तरतिप्रकरम् ।
 रविसागर सद्गुरु रत्ननिधे ?, जयतादखिलश्रमणाधिपते ? ॥७॥
 (शार्दूलबिम्बोद्धितवृत्तम्)

श्रीमच्छान्तिलतागृहं भवभय-क्षोभान्तकं दिव्यभं-
 दद्याद्भूरिमुमङ्गलानि नितरां, नीतिप्रियाणां नृणाम् ।
 सौम्याकार विभावसुक्षतविभं देवासुरैर्वन्दितं,
 सद्बोधामृतवारिधे दिनपते ? त्वत्पादुकामण्डलम् ॥८॥

श्रीमत्सच्चारित्रचूडामणिक्रियोच्चारकरविसागरगुरु-
चरणकमलेभ्योनमः ॥

॥ सुभाषितमुक्तावलिः ॥

प्रणम्यजैनैर्नद्रपदारविन्दं, बुद्धयन्धिमूरीश्वरसद्गुरुञ्च ।
तनोमिहयार्थपरांसुभाषित-मुक्तावलीं सज्जनमानसप्रियाम् ॥१॥

(अनुष्टुप्प्रवृत्तम्)

कृतान्तत्राससंदग्धो-याति नो सुमतिप्रियः ।

वैमनस्यं सुखद्रोहि, को जनेषु हि मत्सरः ॥ १ ॥

कुलालचक्रवच्चारु, भ्रांत्वाऽरण्ये भवाभिषे ।

किं विलोकितमक्षीणं, भवारण्यसुखप्रदम् ॥ २ ॥

सारंसारंगृहीत्वैव, निःसारं परिवर्जयेत् ।

इक्षुयन्मोऽपि गृह्णाति, रसमेव न चापरम् ॥ ३ ॥

ताम्बुलं चर्वितंदत्ते, रक्ततांगुखमण्डनम् ।

सत्सङ्गो हि सदामान्यो, लोकत्रयविभूषणम् ॥ ४ ॥

परबोधकृते सन्तोऽसन्तुष्टा विमलाशयाः ।

परोपकारव्यसनाः, कियन्तः सन्तिभूतले ॥ ५ ॥

स्वदोषाब्जैवपश्यन्ति, परदोषपरायणाः ।

जनताविमनस्काहि, पूर्वापरविचक्षणा ॥ ६ ॥

कामंद्विषन्तुलोभेन, मायिनोदययोज्झिताः ।

वायुनावेगतःक्षिप्ते, धूलिपुञ्जेऽपि किं रवेः ॥ ७ ॥

शशिसाम्यं सदाशस्यं, सदसज्जनतापहम् ।

स्वमुखायैव कोयत्नं, कुरुते न निजोचितम् ॥ ८ ॥

कालातिक्रममासाद्य, विपरीतगतिं व्रजेत् ।

सहस्रकिरणोऽप्यत्र, भजते विविधक्रमम् ॥ ९ ॥

मुधांमुधाकरोत्येव, वाक्मुधासुधियोदिता ।

तत्त्वज्ञानं ततः प्रोक्तं, तस्मात्सैवमुधास्मृता ॥ १० ॥

विकलं चरितं लोके, गर्हास्थानमनादितः ।

येनकेनाऽप्युपायेन, साफल्यं तनुते बुधः ॥ ११ ॥

क्रमसाध्यानि कार्याणि, सफलानि भवन्ति हि ।

अकाले नैव पच्यन्ते, सस्यानि कृषिकर्मणाम् ॥ १२ ॥

नम्रीभवन्तिसर्वत्र, तरवःफलशालिनः ।

सचेतना अपिस्तोका-विपरीतक्रियापराः ॥ १३ ॥

कामितानि न सिध्यन्ति, परद्रोहविधायिनाम् ।

सुलभा सर्वथा तेषां, विपत्तिः परिकीर्तिता ॥ १४ ॥

बुद्धिमन्तो जना यत्र, तिष्ठन्ति तत्र संपदः ।

नियन्त्रीसंपदांसैव, तस्मात्तच्छरणं शुभम् ॥ १५ ॥

मानसं कलुषं येषां, निर्निदानमहोभवेत् ।

तन्मुखं सर्वदाहेयं, कृष्णसर्पवदप्रियम् ॥ १६ ॥

पावना भावना येषां, दृश्यतेऽकारणानृणाम् ।

तेऽपरेक्षगणैः पूज्या-लोकोपकारकारिणः ॥ १७ ॥

यास्तेसेवाविहीनस्य, स्युस्तामामेसमृद्धयः ।

परिणामविडम्बिन्यः, संपदोऽधिकृतामिव ॥ १८ ॥

कारागारसमोऽसारः, संसाराऽध्वाऽतिसंकरः ।

हीनसत्त्वैः सदाहेयः, स्वार्थसिद्धिसर्माहया ॥ १९ ॥

भूरिशोभवदावाग्नौ, भवता शलभायितम् ।

चिन्तयस्व हितार्थं स्वं, मोहबुद्धिं परित्यज ॥ २० ॥

हिताहितं परिज्ञानं, विदुषामेवकवलम् ।

विभर्त्तिजठरं क्रोन, क्षतिमायेभवार्णवे ॥ २१ ॥

लब्ध्वाभवंभवारण्ये, यावदन्तककाष्ठहृत् ।

नायाति सन्मुखंताव-द्वात्मरक्षापरोभव ॥ २२ ॥

मालाकारः पयः सेका-दुद्यानसंपदान्वितः ।

तथैवाजन्मतोधर्माऽ-राधना फलति ध्रुवम् ॥ २३ ॥

कुटिलेष्वपि कौटिल्यं, सज्जनादधते न वै ।

सूर्याचन्द्रमसोः छाया, सर्वत्र समवर्तिनी ॥ २४ ॥

विवेकिनो विकारं नो, प्राप्नुवन्ति क्षयावहम् ।

फलन्ति तरवः काले, फलदा न विघातकाः ॥ २५ ॥

भवन्ति महतः पुण्या-त्कामितानि पदे पदे ।

कृतकर्मवशाल्लोका लभन्ते हि शुभाऽशुभम् ॥ २६ ॥

दैवमुद्दिश्य लोकोऽयं, साधयत्यखिलेऽपि तम् ।

यत्र कुत्र रतिर्लोके, सुखदा प्राणिनां ध्रुवम् ॥ २७ ॥

यादृशी संगतिर्येषां, तादृशं तद्विवेचनम् ।

न हि बन्धुलसंसर्गा-त्सत्फलाभिर्भवेन्नृणाम् ॥ २८ ॥

काश्चनाकारसद्बुद्धिः, क्रीणन्ति पुण्यशालिनः ।

काश्चनं जनयत्याशु, सद्बुद्धिः कामगौरिव ॥ २९ ॥

संपत्तिर्बुद्धिर्मूलैव, धर्ममूला हि सा स्मृता ।

सोऽपि सत्संगमूलः स-पूर्वपुण्यप्रभावतः ॥ ३० ॥

सन्तुष्टोऽमृतपानेन, सदाचारविराजितः ।

व्यरमस्त्वक्रियारक्तः, परस्वेभ्यः शुभाक्षयः ॥ ३१ ॥

समाविभूषणं येन, धारितं धरणीतलम् ।

तेन संभूषितं सोऽपि, भुवनत्रयसमृद्धः ॥ ३२ ॥

सतीनां भूषणं शीलं, तुरगाणां गविस्तथा ।

शुककाकभृतांनादो-विदुषां संस्कृतध्वनिः ॥ ३३ ॥

भीरवोऽनागतां भीतिं, विचिन्त्य विमनायिताः ।

प्रारब्धं हि परित्यज्य, स्वार्थभ्रष्टा भवेभवे ॥ ३४ ॥

भीरुता सर्वथा त्याज्या, स्वार्थहानिविधायिनी ।

अर्णवे वसतां भीतिः, कीदृशीयकरोद्भवा ? ॥ ३५ ॥

कृतान्तेन जगत्सर्वं, ग्रस्तमेव न संशयः ।

दक्ष ग्रीवादयः सर्वे, श्रूयन्ते नाममात्रतः ॥ ३६ ॥

धर्मध्वंसी जनः कोऽपि, विपदांभाजनं भवेत् ? ।

विषंपीत्वाचिरायुः स्यात्कथंदैवनियोजितः ॥ ३७ ॥

परोपकारकर्तृणां, प्रभूतानिधनानिवै ।

दिनेदिने प्रवर्द्धन्ते, किमसाध्यं वृषार्थिनाम् ॥ ३८ ॥

परस्परोपरक्तानां, संपदः मुखदायकाः ।

रागोहिनीतिसंभूतो-दुर्लभोलुब्धचेनसाम् ॥ ३९ ॥

बहिरेवशुभाकार, श्रान्तरं मलदूषितम् ।

कथं तत्रशुभोभावः, सान्त्वनन्तु निरास्पदम् ॥ ४० ॥

परमंहगता लोके, पूज्यन्ते गुणिनो जनाः ।

निजधाम्नि विराजन्ते, विगुणा अपि देहिनः ॥४१॥

गुणार्जनं सदा शस्यं, विदुषां वाचि संस्थितम् ।

यतितव्यं तदर्थं हि, निर्गुणं नाटकं जगत् ॥ ४२ ॥

गुणारविन्दमालां ये, धारयन्ति नरोत्तमाः ।

बन्दनीया नरेशानां, भवन्ति गुणधारिणाम् ॥४३॥

रज्यन्ते सुखिनो लोका, गुणिनां दर्शनेन वै ।

प्रजारञ्जनतोमान्या, भवन्ति गुणिनः सदा ॥४४॥

क्रोधादिस्तेनतोरक्ष्या-गुणसंपत्तयो नृभिः ।

क्षमास्वङ्गोनयदस्ते, सनातं रक्षितुं गुणान् ॥४५॥

व्यसनानि प्रभूतानि, प्रथितानि धरातले ।

शुभानि सेवनीयानि, मतिमद्भिर्विमुक्तये ॥ ४६ ॥

दुःखोदकाणि दुष्टानि, व्यसनानि विमोहिनाम् ।

वीक्षितव्यानिनोतानि, भुजगाभोगवत्सदा ॥ ४७ ॥

दुर्गुणाः परिहर्त्तव्याः, श्रेयः सन्ततिघातकाः ।

श्रेयोमूलमिदं जन्म, तदतीतं निरर्थकम् ॥ ४८ ॥

गुणवान् श्लाघ्ये लोके, श्लाघितो गुरुतां भजेत् ।

गुरुत्वान्परमं धाम, प्राप्नुयाच्चैव संशयः ॥ ४९ ॥

नोचोनीचगतिं नैव, त्यजेत्कर्माऽनुसारतः ।

वायसस्तीर्थमासाद्य, लभते स्वोचितां क्रियाम् ॥५०॥

शुद्रः कोऽपि क्रियांसारं, प्राप्य नैव प्रमोदते ।

विषमो विषमस्थाने, जायते कार्यसाधकः ॥५१॥

उत्पद्यन्ते विलीयन्ते, जगत्यस्मिन्ननेकशः ।

पुण्येनप्रभुतामेत्य, परोपकृतिमान् भवेत् ॥५२॥

विभर्त्तिजडरं लोके, कोनदुष्पूरमाशया ।

स एव परमः प्रोक्तः, परार्थपरिपूरकः ॥५३॥

पराशा पूरितायेन, तेन पूर्णमिदं जगत् ।

क्षणस्थायिन्यदोलोके, कीदृशीजनमृदता ॥५४॥

कृपणाधनमासाद्य, कृतकपृथग्परम्पराः ।

परार्थद्रोपिणः खिन्नाः, स्वयं नैवोपभुञ्जते ॥ ५५ ॥

धनिनां धनलाभेन, यदिनस्यात्परार्थता ।

किं ते न भारभूतेन, विमुखेन निजोचितात् ॥५६॥

लुब्धानराः समासाद्य, विपुलं धनमापदम् ।

लभन्ते रक्षणासक्ता-दुरन्तां पुण्यवर्जिताः ॥ ५७ ॥

प्रायशो विफलं कार्यं, निराबाधमनाश्रयम् ।

सिद्ध्यन्त्येकक्रियासक्तं, समवायो हि दुष्करः ॥५८॥

कीर्त्तयन्तिसतांसन्तः, संभूतिं विशदाशयाः ।

ययाश्चर्मजनाःसर्वे, व्रजन्ति विनयाञ्चिताः ॥ ५९ ॥

कीर्त्तनं भवपाथोधे-स्तारकं तरणीसमम् ।

पूज्यानां तादृशास्तोका-वसन्ति वसुधातले ॥ ६० ॥

पुण्यदक्षाहताक्षाये, धर्मकर्मपरायणाः ।

तेनरानमदापूर्णा-भूषयन्ति हि मेदिनीम् ॥ ६१ ॥

(पञ्चचामरछन्दः)

करोतुदेशकामितं, प्रभावितं सदामितं,

नरामरेशमानितो नतोनरो नरव्रजैः ।

जरामृतिक्षतिक्षमं मनुष्यवृन्दमुच्यते,

नरत्वसत्त्वलब्धिरत्र सत्फला निगद्यते ॥ ६२ ॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

परद्रोह विधातारः, पतन्तिनरकाऽवनौ ।

तस्मात्तेपरिहर्त्तव्या-दूरतोभूतिमिच्छता ॥ ६३ ॥

किं किं न साधितं तेन, परोपकृतिशालिना ।

महतामपिमान्योऽसौ, वसुधाऽनर्घ्यमण्डनम् ॥ ६४ ॥

तपसा शोषितो देहो-भूषयत्यखिलं जगत् ।

भूषणं दूषणाकारं, धर्ममूलविभूषणम् ॥ ६५ ॥

तत्त्वज्ञा एव जानन्ति, धर्मतत्त्वं रसोर्जितम् ।

नहिपाकरसंवेत्ति, दर्वीश्रमसेविनी ॥ ६६ ॥

काचःकाञ्चनसंसर्गाद्धत्तेमारकतयुतिम् ।

परीक्षकेण संदृष्टो, निजौचित्यं भजत्यहो ॥ ६७ ॥

प्रारब्धंस्वंपरित्य, कार्याण्यन्यानियो भजेत् ।

ससमस्तार्थसंमूढो-लोकवाह्यः पदेपदे ॥ ६८ ॥

निजशक्त्यनुसारेण, वर्त्तमानामनीषिणः ।

साधितोभयसत्कार्याः, पर्यन्तेसिद्धिमाश्रकाः ॥ ६९ ॥

स्तेनानां भुजगानाञ्च, शत्रूणाञ्च विरोधिनाम् ।

चिन्तितानि न सिद्ध्यन्ति, जगदेतत्कुतोऽन्यथा ॥ ७० ॥

व्याधयः शत्रवश्चैव, नोपेक्ष्या उदयं गताः ।

वर्द्धितास्ते परं दुःखं, मरणान्तं दिशन्ति हि ॥ ७१ ॥

सहेतुको वरं शत्रुः, सिद्धेहेतौनिवर्त्तते ।

निर्हेतुकाः परं दुःख-दायिनः स्युः पदेपदे ॥ ७२ ॥

अनुभूतार्थमादाय, सुखिनो मानवाः सदा ।

परम्पराश्रुतं तथ्या-तीतमर्थापहं वचः ॥ ७३ ॥

नीच संसर्गतो हानि-र्जायते ज्ञानसंपदाम् ।

विलोकयतां स्वरारूढ-मानवस्य हि लाघवम् ॥ ७४ ॥

नीचसङ्गः सदाहंयः, सुधीभिः परमार्थिभिः ।

सितपक्षो दयाग्रस्तः, पक्षहीनोऽकृताश्रुना ॥ ७५ ॥

नीचसङ्गरतं रक्षःकुलं नष्टं समूलकम् ।

नश्यत्येव स्वयं नीचः, परानपि विनाशयन् ॥ ७६ ॥

उत्तमा यदि नीचानां, सङ्गतिर्जायते क्वचित् ।

यथार्थं तत्फलं लातुं, नैव योग्या भवन्ति ते ॥ ७७ ॥

नीचांगतिं प्रपद्यन्ते, नीचा नीचेन कर्मणा ।

कर्मपाशनिबद्धास्ते, बन्ध्रमन्ति दुराशयाः ॥ ७८ ॥

कृतापराधलेशानां, ज्ञासनं नीतिवेदिभिः ।

इहाऽपि क्रियते योग्यं, परतस्तु कुतो गतिः ॥ ७९ ॥

परापवाद्वादीयः, परलोकभयोज्झिनः ।

स्वकृतं मुकृतं क्रीत्वा, परपापान्वितो हि सः ॥ ८० ॥

परचित्तानुतापेन, ये भवन्ति प्रमोदिनः ।

प्रमोदस्तु क्षणस्थायी, परितापो दूरन्तकः ॥ ८१ ॥

दुःखितोऽपि स्वयं कुर्वन्, सुखिनोऽपरमानवान् ।

संसारवारिधितीर्त्वा, परमंपदमर्जति ॥ ८२ ॥

सज्जनः पीड्यमानोऽपि, दुर्जनेन विडम्बितः ।

अस्वीयां शिष्टतां नैव, जहातिसहस्रमेव ॥ ८३ ॥

शिक्षितोऽपि जनोऽशिष्टः, कुमार्गं प्रतिपद्यते ।

वायसो बलिनापुष्टो-वीक्षतेऽमेध्यवस्तु हि ॥८४॥

पात्रे प्रयोजिता शिक्षया, सुस्थिराऽचलवद्भवेत् ।

तस्मात्पात्रं निरीक्ष्यैव, प्रवृत्तिः सफलानृणाम् ॥८५॥

पात्राऽपात्रविचारेण, प्रवृत्तिः श्लाघ्यतावहा ।

अविवेकोऽन्यथा प्रोक्तः, सदसज्ज्ञानवर्जितः ॥८६॥

परम्पराऽऽगतं कार्यं, विलोकयाविबुधोजनः ।

प्रवर्त्तते स्वयं चान्यान् प्रवर्त्तयतिगर्हिते ॥ ८७ ॥

अल्पज्ञो नैव जानाति, परमार्थगतिरित्यतः ।

ततः स्वचरितं योग्यं, मन्यते लोकनिन्दितम् ॥८८॥

नीचः श्लाघ्यपदं प्राप्य, कुरुतेऽनर्थमन्वहम् ।

मुषको व्याघ्रतां प्राप्य, मुनिं हन्तुं समुद्यतः ॥८९॥

निजकर्माऽनुसारेण, संपदाढ्यो जनो भवेत् ।

मुनिप्रसादनेनाऽपि, मुपिका संवृताम्बुना ॥ ९० ॥

प्रमादिनः स्वलन्त्येव, निजकार्यपराङ्मुखाः ।

प्रमादं तत्परित्यज्य, वर्त्तितव्यं विचारवत् ॥९१॥

अन्यायोपार्जितं द्रव्यं, दीर्घकालं न तिष्ठति ।

तस्मात्प्रीतिमताभाव्यं, दीर्घायुर्विन्नमिच्छता ॥९२॥

ह्येतेनाजितवित्तेन, धर्मं यो न प्रसाधयेत् ।

सक्रुणी केवलं दुःस्व-भाजनं तु भवेभवे ॥ ९३ ॥

पक्षमात्रसहायोऽपि, शकुनिर्मानसेप्सितम् ।

प्रयाति स्थानमक्षीणैः, सर्वाङ्गैर्दुर्लभं किमु ॥ ९४ ॥

मा मनुष्येषु मूर्खेषु, वसतिर्जायतां कदा ।

यावज्जीवं जडासङ्गः, सुकृतैकदवानलः ॥ ९५ ॥

जडतोत्तापितो जन्तुर्नैव शान्त्यास्पदं भवेत् ।

शान्तानामपि चेतांसि, तापयत्यनलोपमः ॥ ९६ ॥

विचित्रो जडताताप-आन्तरोत्तापकारकः ।

जलादीनां प्रयोगेण, शाम्यतिनोतवर्द्धते ॥ ९७ ॥

दैवतालम्बनं लोके, साधनं हि महत्तरम् ।

श्रान्तानां मूलभा शान्तिः, सर्वकार्यं विरोधिनी ॥ ९८ ॥

यत्रकुत्रगतोऽपुण्यो-भवेदास्पदमापदाम् ।

मातुरेणवनंयातः, खल्व्वाटोभग्नमस्तकः ॥ ९९ ॥

(इन्द्रवज्रावृत्तम्)

कार्पण्यदोषोपहतस्वभावो-न कीर्त्तिमौदार्यवतांप्रयाति ।

दीपप्रभादीप्तमेवैनशी, तिग्मांशुभामण्डलहारिशोभाम् ॥ १०० ॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

स्नेहः स्वल्पोऽपि संयाति, विस्तारं स्वच्छवेतसि ।

तैललेशोऽपिकासारे, सद्यो व्याप्नोति सर्वतः ॥१०१॥

बालोऽपि गर्जनां कुर्वन्सिंहो निपतति क्षणात् ।

मत्तेभमूर्धनि प्रायस्तेजस्विनामियं स्थितिः ॥ १०२ ॥

विद्याभ्यासवतां कोऽपि, सारं वेत्ति विचक्षणः ।

विचक्षणेऽपि प्रायो-वक्ता भवति कश्चन ॥ १०३ ॥

वक्तुंऽपि सहस्रेषु, कश्चिद्धर्मपरायणः ।

धर्मिण्यपि गुणी कश्चित्परोपकृतिमान् भवेत् ॥१०४॥

दयादाक्षिप्य हीनानां, नृणां जन्मनिरर्थकम् ।

कवीनामिव माधुर्य-रसातीतो वचःक्रमः ॥१०५॥

जीवनं प्रवरं प्रोक्तं, परजीवोपकारिणाम् ।

स्वार्थसिद्धिं न केलोके, कुर्वन्ति निजवेष्टिताम् ॥१०६॥

कारागारसमं ज्ञात्वा, संसारं सारवेदिनः ।

त्वरन्ति धर्मकार्येषु, सिद्धस्थानं कुतोऽन्यथा ॥१०७॥

जातेन तेन पुत्रेण, किं न वंशसमुन्नतिः ।

कीटाः सहस्रगोभूमिं, जन्मना क्लेशयन्ति हि ॥१०८॥

भवारण्ये भयाक्रान्ते, पर्यटन्ति कुशीलिनः ।

न जानन्ति सुखागारं, धर्माऽधर्मविचारणाम् ॥१०९॥
अर्थमनर्थदं नित्यं, जानी हि विदुषांवरः ।

ततो लब्धेन वित्तेन, दानपुष्टिर्विधीयताम् ॥११०॥
किं हेयं किमहेयं च, नैव जानात्यपण्डितः ।

तस्माच्छास्त्रविदाभाष्यं, किमपण्डितपुष्टितः ॥१११॥
सुखदुःखादिभिर्ग्रस्त-मुदयास्तमयं जगत् ।

दर्शयन् सविता नित्य-मितियात्पुदयास्तताम् ॥११२॥
उत्तराऽऽज्ञापतिर्भक्त्या, महेशस्याप्यराजत ।

धनाध्यक्षत्वमासाद्य, मानवानान्तुकाकथा ॥११३॥
हीनाहिदीनताज्ञेया, बुद्धिधर्मविनाशिनी ।

क्षीणे हि तेजसि क्षिप्तं, व्रजत्यस्तं दिवाकरः ॥११४॥
यावत्बुद्धिर्बलंताव-न्निधिर्यस्तुबलं कुतः ।

गृहस्थितःकलादो हि, धनं गृह्णाति पुष्कलम् ॥११५॥
महानाडम्बरोऽसार-पदार्थस्य भुविश्रुतः ।

कांस्यपात्रसमोनादो-नैव काञ्चनभजने ॥११६॥
अपल्पज्ञो गर्वमारूढः, परोत्कर्षं न मन्यते ।

परमार्थज्ञता पूर्णो-विद्वान्विभ्वगुणप्रियः ॥११७॥

अहोरात्रं सदाजन्तो-र्गच्छत्यागच्छति ध्रुवम् ।

तेनैव केवलं स्वायुः, क्षीयते हि विधर्मिणः ॥११८॥

पशूनाञ्च नराणाञ्च, विशेषोपतिशालिता ।

अन्यथा तु समं सर्वं, पानभोजनमैधुनम् ॥११९॥

परवादरताजनताऽगतिका, निजकर्मरताऽऽदरवत्यखिला ।

प्रभुताऽभयदामुलभातदनु, क्षमतावृणुते किल तं नृवरम् ॥१२०॥

विद्वांसं संगताः सर्वे, न केऽपि मूर्खसंगतौ ।

सर्वथा वर्तमानाये, ते भजन्ति विमृढताम् ॥१२१॥

कामं नृपाः सन्ति सहस्रशोऽन्ये, राजन्वतीमाहुरनेनभूमिम् ।

धर्मास्तु दाक्षिण्यदयाप्रधाना-जिनोदितः केवलमेव सत्यः ॥१२२॥

शूरं सदाभक्तियुतं च मनु-मुत्यादय त्वं जननि ! प्रभूत्यै ।

दानप्रियं वन्द्यतयाविभाव्यं, त्वयान्यथा क्लेशपरम्परातः ॥१२३॥

अनित्याः शत्रवो बाह्या-विप्रकृष्टाश्च ते यतः ।

तस्मादभ्यन्तरान्नित्यं, जहित्वं स्वात्मबोधतः ॥१२४॥

सिद्धावस्थासदाशस्या, दीव्यसौख्यमहालयः ।

अभव्येन दुरापाऽसौ, निर्मदाऽन्तिकमंस्थिता ॥१२५॥

प्रणमन्तिमुधामूर्ध्ना, क्लिष्टाऽश्लिष्टक्रियालयाः,

सद्भावभरितस्वान्ता-स्तन्वते सफलं जनुः ॥१२६॥

मनोरथा न सिध्यन्ति, दैवतेच्छा बलीयसी ।

राजद्वारे राजकन्या, विप्रो व्याघ्रेण भक्षितः ॥१२७॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

वृद्धिमन्तं भवंतीर्त्वा, यत्कृपातस्तमादिभू ।

पदमक्षयमासेदु-र्देवं कश्चिद्भजानने ॥ १२८ ॥

कृपासारं समालोच्य, भूतलेऽवतारनिमित्ते ।

कृपादानपरा ये स्यु-स्तेषां जीवनमुत्तमम् ॥ १२९ ॥

असारे खलु संसारे, के न जीवन्ति देहिनः ।

घृणाध्वविघ्नकर्तारः, परप्राणोपघातिनः ॥ १३० ॥

कृपामूलाः सन्ते धर्मा-धर्ममूल्या विभूतयः ।

विभूतिमूलका कृपाति-स्तस्यावाधश्रेयस्तदा ॥ १३१ ॥

दयाहीना नरः लोके, रिच्यन्ते सर्वशक्तिभिः ।

चिन्तामणिसमासैव, लोकत्रयमुखप्रदा ॥ १३२ ॥

दयार्द्रचेतसां चित्ते, तीर्थानि निवसन्त्यहो ।

हरिणा भीरवस्तेषु, विश्वसन्ति कुतोऽन्यथा ॥ १३३ ॥

कृपावन्तश्चिरायुष्का-भवन्ति सुखदायिनः ।

दुराशिषं न शृण्वन्ति, यत्र कुत्रापि संगताः ॥ १३४ ॥

कृपावार्द्धिर्वशे यस्य, किमन्यैरत्नराशिभिः ।

प्रदीपदीपनं व्यर्थ-मुदिते भानुमालिनि ॥ १३५ ॥

कृपाकोदण्डमादत्ते, यो नरोजीवरक्षया ।

किमु न प्रेक्षते स्थानं, निरपायं समन्ततः ॥ १३६ ॥

कृपानां समासाद्य, तरन्ति विबुधाजनाः ।

भवोदधेर्जलं चेतो-भवग्राहविलोडितम् ॥ १३७ ॥

कृपासारतरं शवं, शये कृत्वाऽतिपासुरम् ।

मोहमानाद्रिमर्थज्ञ ! विपक्षं कुरु सत्त्वरम् ॥ १३८ ॥

अखण्डनिधिमाराध्य, सत्कृपारत्नसंभृतम् ।

हिंसादारिव्यमक्षेमं, निर्वासयत सज्जनाः ! ॥ १३९ ॥

परमाणा हता येन, स्वकीयपलपुत्रे ।

त एव जन्तवस्तस्य, यातकाअन्यजन्मनि ॥ १४० ॥

धर्मांराधनमिच्छन्ति, धर्मकर्म परायणाः ।

दयामूलं वदन्त्येनं, तत्त्वज्ञानविचक्षणाः ॥ १४१ ॥

धर्माय धर्मलोपाय, यतन्ते गुणिनोऽगुणाः ।

हिमांशुजनितं शैत्यं, धूमकेतुर्व्यथाकरः ॥ १४२ ॥

(उपजातिवृत्तम्)

दावानलः कोऽपि नवीनएव, प्रकोपरूपोऽत्र विनिर्भितोऽस्ति ।

तपोधनं यो हृदि सन्निविष्टं, भस्मीकरोति क्षणमात्रसंगात् ॥ १४३ ॥

(मालिनीवृत्तम्)

अतिथिवदनचन्द्रं, निर्निमेषं विलोक्य,

क्षणमतिसुखदं तं, मन्यते यः कृपालुः ।

तममरगणसेव्यं, जानतां सिद्धरूपं,

दलितभयवितानं, क्षीणपंसारवृत्तिम् ॥ १४४ ॥

नयनविषयगम्या-मोदमातन्वतेऽन्ये,-

विविधवचनयुक्त्या, केचिदानन्ददाः स्युः ।

सहृदयहृदयानि-क्षोभहीनानियस्मा,-

त्स भवति खलु लोके, दुर्लभः शान्तमूर्तिः ॥ १४५ ॥

गुणिजनगणमान्यो-याति सर्वत्र मान्यं,

विपदतिलघुभावं, मानवं चैति सयः ।

हरशिरसि हिमांशु-भ्राजतेऽक्षीणकान्तिः,

कुसुमशरविनाशे, सैव हेतुःप्रदिष्टः ॥ १४६ ॥

स्वपरजनाविरोधं, योविदध्यान्मदान्धो-

विशद्विपुलकीर्तिं, नाशयत्यञ्जसा सः ।

मुकृतभवनपङ्क्तौ, दापयत्येव मुद्रा-

ममृतघटमकाले, स्फोटयत्याशुमूढः ॥ १४७ ॥

प्रभवति गुणराशि-निर्गुणासु प्रजासु,

जनयति विधुरत्वं, सर्वथा दुर्गुणानाम् ।

शमयति कालिवेगं, लोभिनां मानवानां,

ग्लपयति करणानां, स्वैच्छिकं संभ्रमत्वम् ॥ १४८ ॥

(अनुष्टुप्वृत्तम्)

धर्म एव सदा साध्यो-हितदो विज्ञभाषितः ।

साफल्यं जन्मनो नैव, विना तेन सुमेधसः ॥ १४९ ॥

मुयोजितानि वित्तानि, विघटन्ते वपुष्पताम् ।

तस्मात्तैस्त्रेव संसाध्यो-धर्मः कैवल्य सिद्धये ॥ १५० ॥

युक्ताऽयुक्ततया द्वेषा, यतन्ते भवचत्वरे ।

आदिमाः श्लाघनीयाः स्यु-निन्दामर्हन्ति चान्तिमाः ॥

सन्त्येके गुणिनः सन्तः, परमार्थपरायणाः ।

स्वार्थस्तु सिद्ध्यति क्षिमे, तृणवत्कृषिकर्मणाम् ॥ १५२ ॥

परस्वग्रहणे रक्ताः किं न शृङ्खन्ति देहिनः ।

वित्तमायुः परं प्रोक्तं, तद्धीनं जीवनं वृथा ॥ १५३ ॥

विपदः संपदः सर्वा-यान्त्यायान्ति क्रमेण वै ।

दर्शयत्युष्णगुर्नि-य-मेतन्मानवगोचरम् ॥ १५४ ॥

सर्वत्र सुखमिच्छन्ति, देहिनोभववारिधौ ।

अचिन्तितमहो दुःखं, जायते क्षारता यथा ॥ १५५ ॥

महाशयं नरं कापि, विपदो ऽभिभवन्ति नो ।

विलोक्य संपदं राशिं, मोदन्ते नैव तत्त्वतः ॥ १५६ ॥

द्वन्द्वातीतामहासत्त्वाः, सर्वत्र सुखिनः स्मृताः ।

विमुह्यन्तीतरे मुग्धाः, सुखदुःखविभेदतः ॥ १५७ ॥

व्याधिना बाधितालोका-भिषजं यान्ति सत्त्वरम् ।

नैसर्गिकाऽऽधिशान्त्यर्थं, प्रमादं हि निषेवते ॥ १५८ ॥

विशुद्धतायते तीव्रः, संपदां विपदां गणः ।

अचिरस्थायिनो भावाः, कुतस्तास्ताश्च सुस्थिराः ॥ १५९ ॥

संपत्तिं च विपत्तिं च, तुल्यरूपतया विदुः ।

उदयाऽस्तगतोभानु-स्ताम्रवर्णो विलोक्यते ॥ १६० ॥

संपत्तिमर्जयित्वा यो-धर्मकर्मरतो भवेत् ।

स सतामग्रणीर्भूत्वा, परत्र सुखमाप्नुयात् ॥ १६१ ॥

मेधावी परमानन्दं, संप्राप्य नैव मुह्यति ।

चिन्तामणिं परित्यज्य, को हि पापाणमर्थयेत् ॥ १६२ ॥

परिणामसुखस्पर्शी, कचिदेव विचक्षणः ।

आपातरम्यताऽन्वेषी, सर्व एव जगज्जनः ॥ १६३ ॥

कालेन महता लोकाः, पीड्यन्ते पापकर्मणा ।

साधनान्यपि संप्राप्य, यतन्ते नैव गर्भणे ॥ १६४ ॥

कर्मतन्तौ निवद्धास्ते, तिर्यञ्च इव मानवाः ।

पर्यटन्ति परायत्ता-बुद्धिहीना यथावलम् ॥ १६५ ॥

अभीप्सितार्थसिद्धयर्थं, को न यत्नं कर्गेत्यहो ।

पिपीलिकाः प्रवाहेण, कुर्वन्ति धान्यमञ्चयम् ॥ १६६ ॥

रम्यतामनुचेष्टन्ते, रमणीयजना अपि ।

धनत्रयोदशीतिथ्यां, रज्यन्ते पशवो न किम् ॥ १६७ ॥

त्रातारं जीवराशीनां, तत्त्वानां देशकं तथा ।

भवामयनिहन्तारं, को न पूजयति क्षितौ ॥ १६८ ॥

पूज्याऽपूज्यविवेकस्तु, यत्र सद्बुद्धिशालिनः ।

निरस्तभूरुहे देशे, पल्लवानां कुतः स्थितिः ॥ १६९ ॥

पूज्यपूजकभावेन, जगदेतत्प्रकल्पितम् ।

कुतो ऽन्यथा ऽभिमानो हि, सर्वत्र गतिमान् भवेत् ॥ १७० ॥

मानाऽमानौ समौ बुद्धा, निजभावरताः सदा ।

नोद्विग्नमनसः कापि, सन्तः स्वर्गैतरूपमाः ॥ १७१ ॥

निर्माणा मानमर्हन्ति, मराला इव मानसे ।

मानिनो वायसप्रख्या-लघुताभाजनं स्मृताः ॥ १७२ ॥

लघुताहेतुकं स्थानं, तुङ्गमुन्नतिसाधकम् ।

भूधराग्रगतं वारि, नीचस्थमपि शुद्धिदम् ॥ १७३ ॥

गुणग्रामरता लोका-वन्धन्ते विबुधैरपि ।

सुगन्धलोभतो मूर्ध्नि, ध्रियन्ते ऽम्बुजहारकाः ॥ १७४ ॥

गुणा एव हि पूज्यन्ते, सर्वत्र सुखदायकाः ।

निर्गुणेषु न रज्यन्ते, कोदण्डेष्विव धन्विनः ॥ १७५ ॥

किं किं न साधयत्येष-गुणग्रामो महोत्कटः ।

व्यालायन्ते विकारा हि, क्रोधसन्तानसंभवाः ॥ १७६ ॥

पठन्ति प्राकृतं के ऽपि, संस्कृतं च नरोत्तमाः ।

अर्थगौरवता तत्र, माननीया वचस्त्रिभिः ॥ १७७ ॥

यं कंचिदागमं श्रुत्वा, तत्त्वार्थं तत्त्ववेदिनः ।

रुक्मन्ति निजबोधाय, पशूनामपि पाटवम् ॥ १७८ ॥

क्रुद्धयन्ति कामिनोवाला-हिताऽहितपराङ्मुखाः ।

यदि न स्यात्सतां संग-स्तेषामुद्धरणं कथम् ॥ १७९ ॥

निजदोषानुसारेण, पुष्यन्ति कामिनां क्रियाः ।

हीनक्रियाकलापेन, कथं तत्त्वप्रधानता ॥ १८० ॥

तत्त्वबोधविनिर्मुक्ता-बंध्रमन्ति भवोन्मुखाः ।

काचखण्डप्रभावेण, कथं चिन्तामणिप्रभा ॥ १८१ ॥

स्थाने स्थानेऽम्पनां लब्धिः, सुलभा लुब्धचेतसाम् ।

न कापि लभ्यते चिन्ता-रत्नं पुण्योदयं विना ॥ १८२ ॥

सुकृतं नावमासाद्य, भववारिनिधेस्तटम् ।

प्रयातुं यतते विद्राँ-ल्लोभराशिपराङ्मुखः ॥ १८३ ॥

सान्ति सन्तः कियन्तस्ते, विधिरन्नावलिप्रियाः ।

अपवादपदं त्यक्त्वा, विराजन्ते विदांवराः ॥ १८४ ॥

कातराः कर्मपाशेन, यन्त्रिता निजचेष्टितम् ।

श्रयन्ति केवलं दुःखो-दर्कनिन्द्यतमं सदा ॥ १८५ ॥

स्वार्थदक्षा जनाः सर्वे, परमार्थपरायणाः ।

विरला एव दृश्यन्ते, शास्त्रिन इव सर्वदा ॥ १८६ ॥

कालेन सर्वभूतानि, पच्यन्ते हि पदे पदे ।

तस्माच्छक्त्यनुसारेण, यतितव्यं हिते निजे ॥ १८७ ॥

हितं कोनाम संबुद्धय, न कुर्वीत विचक्षणः ।

तदेव जन्मसाफल्यं, यदात्माहितसाधनम् ॥ १८८ ॥

कंदर्पदर्पसंरूढा—नष्टात्माहितभावनाः ।

रटन्ति विषयाऽऽक्रान्ता-भवकान्ताश्चर्त्तिनः ॥ १८९ ॥

विषवद्विषयत्रासं, विज्ञाय मतिमान्नरः ।

नित्यमात्ममुखं कुर्यात्स्वाधीनं निजबोधतः ॥ १९० ॥

विरूढाविषया येन, निर्मिता वशचर्त्तिनः ।

स नरो दीव्यभावेन, राजतेऽमरवन्दितः ॥ १९१ ॥

वैरिणो विषयाः प्रोक्ता-निरयस्थानदायिनः ।

शत्रुभिस्तापितालोका-इहैव दुःखभोगिनः ॥ १९२ ॥

मानवा मानिनो नित्यं, परलाघवमानिनः ।

अपमानं पुरस्कृत्य, यतन्ते हितकांक्षया ॥ १९३ ॥

नाकाले क्षीयते कार्यं, विना यत्नेन योजितम् ।

बहुयत्नोर्जितं चैत-त्प्राप्ते काले विनश्यति ॥ १९४ ॥

आगतं भयमालोक्य, सद्यः कुर्यात्प्रातिक्रियाम् ।

ज्वलितेऽपि यथावद्भौ, जलक्षेपेण सान्त्वनम् ॥ १९५ ॥

अनिष्टभावना त्याज्या, महाक्षोभकरी सदा ।

क्षुभिते चेतसि क्लेशैः, केवलं परिभूयते ॥ १९६ ॥

अशान्तस्य कुतो ज्ञान-मज्ञानस्य कुतः सुखम् ।

असुखस्य कुतः स्थैर्य-मस्थिरस्य कुतो गतिः ॥ १९७ ॥

गतिहीननरो याति, नीचयोनिमनिच्छया ।

तत्राऽपि निवृत्तकर्माणि, कृत्वा पापचपते ऽवशः ॥ १९८ ॥

अपूर्णः पूर्णताहेतो-र्यतते नित्यमुग्रतः ।

प्रतिपच्चन्द्रदृष्टान्तं, ज्ञातव्यं तत्र कोविदैः ॥ १९९ ॥

गुणदृष्टिः सदाशस्या, विपरीतक्रमाऽन्यथा ।

सज्जनाननसंभूता, सुवर्णश्रेणिरीदृशी ॥ २०० ॥

परोत्कर्षमनुश्रुत्य, मोदन्ते विमलाशयाः ।

पङ्कजामोदमुत्कृष्टं, संप्राप्य को न हृष्यति ॥ २०१ ॥

साधवः स्वगुणैः सर्वे, पूज्यन्ते गुणिभिः सदा ।

रत्नानि यदि न स्युश्चेत्, तत्परीक्षा कथं भवेत् ॥ २०२ ॥

यदि सान्ति गुणा नृणां, प्रकाशं यान्ति ते स्वयम् ।

विभावमुर्निरावर्णः, स्वयमेवप्रकाशते ॥ २०३ ॥

शुणिनो यत्र राजन्ते, तत्र स्युः सर्वसंपदः ।

निर्मला विपदस्तत्र, सर्वकार्यविवाशिकाः ॥ २०४ ॥

विप्रदां पदमाचख्यु-दुर्जनानां समन्वयम् ।

देशत्यागो वरीयान्हि, न तु दुर्जनसंगतिः ॥ २०५ ॥

वरं वनचरैर्वासो,—गहने गिरिकानने ।

प्राणत्यागो वरं नैव, दुर्जनानां समागमः ॥ २०६ ॥

दुर्जनोरगयोर्मध्ये, वरं नागो न दुर्जनः ।

अहिर्दशति कालेन, दुर्जनस्तुपदे पदे ॥ २०७ ॥

दुर्जनोदूरतस्त्याज्यो—वावदूकोऽपि कोपकृत् ।

शीतलस्तुहिनौघः किं, नाखिलं दहति क्षणात् ॥ २०८ ॥

दुर्जनेन समं सग्व्यं, कापि न स्यात्सुखावहम् ।

मर्कटेन हतोभूपः, पश्चात्तापमुपेयिवान् ॥ २०९ ॥

दुर्जनेषु कृता मैत्री, विषमाऽऽपत्तिदायिनी ।

कपिकच्छुविमर्देन, कुतो नेत्रनिमीलनम् ॥ २१० ॥

दुर्जनेन समं वासो—विविधव्यसनप्रदः ।

राहोश्छायां गते भानौ, नीलिमा किं न दृश्यते ॥ २११ ॥

दुर्जनेन समं वादो—नैव कार्यो विचक्षणैः ।

वाणीमात्रप्रदारेण, सतां संजीवनं कुतः ॥ २१२ ॥

यदेशं दुर्जनो याति, स देशः परिभूयते ।

उदये धूम्रकेतोर्हि, कुतो मङ्गलसन्ततिः ॥ २१३ ॥

दुर्जनो नम्रतां याति, नैव नित्योपसेवितः ।

तैलाभ्यङ्गाद्युपायेन, श्वगुच्छः प्रकृतिं श्रितः ॥ २१४ ॥

दुर्जनः प्रथमं वन्द्यः, सज्जनस्तदनन्तरम् ।

अशुचिक्षालनं पूर्वं, पश्चान्मुखविशोधनम् ॥ २१५ ॥

आडम्बरेण पूज्यन्ते, दुर्जना विगुणा अपि ।

वाराङ्गनाः सुनेपथ्य-प्रभावेण यथा जने ॥ २१६ ॥

दुर्जना दयया हीना-विघ्नराशिप्रियाः सदा ।

कण्टकानां स्वभावो हि, परदुःखविधायकः ॥ २१७ ॥

जानताऽजानता वाऽपि, नैव दुर्जनसंगतिः ।

विधातव्या विचित्राणां, विषदां निधिरन्वहम् २१८ ॥

दुर्जनाऽनिलवेगेन, सज्जनामरपादपाः ।

नम्रीभूता अपि क्षोभं, नैव यान्ति कदाचन ॥ २१९ ॥

दुर्जनाऽनलसन्ताप-स्तावल्लोकभयङ्करः ।

सज्जनाऽम्बुधरोयाव-न्नैव दृष्टिपथं गतः ॥ २२० ॥

दुर्जनोत्कवर्गोऽयं, तमस्विन्यां प्रमोदभाक् ।

सज्जनोष्णांशुमाहात्म्या-त्कापि शीघ्रं निनीयते ॥ २२१ ॥

दूर्जनानां द्विकानां च, किमप्यन्तरमस्तिनो ।

उभयेऽमेध्यवस्तूनां, पक्षकारानिरन्तरम् ॥ २२२ ॥

वदनं दुर्जनानां वै, दुर्गुणैर्वासितं सदा ।

तस्मात्सुगन्धभावस्तु, कुतो लभ्येत मानवैः ॥ २२३ ॥

गुणिनां सङ्गतिः शस्या, सर्वसंपत्तिदायिनी ।

वाक्पतिसङ्गमात्रेण, के ग्रहा न फलप्रदाः ॥ २२४ ॥

गुणवन्तः सदा मान--मर्हन्ति बुधसंसादि ।

कीरोऽपि मृक्तिमात्रेण, पद्भरस्थो विराजते ॥ २२५ ॥

गुणिनां गुणलेशोऽपि, महोपकारकारकः ।

तृणजन्यो यथा वह्नि--र्महापाकाय जायते ॥ २२६ ॥

गुणिभिः सह संपर्को--जडानां जडतापहः ।

महस्राकिरणस्पर्श--स्तादृशः किं न दृश्यते ॥ २२७ ॥

गुणिनां गणना स्वल्पा, प्रत्यक्षैव विभाव्यते ।

ग्वरसंख्याऽधिकालोके, कचिदेव गजाधिपाः ॥ २२८ ॥

अमाराणां पदार्थानां, भूयानाडम्बरो मतः ।

कांस्यपात्रसमो नादो--हिरण्यभाजने किमु ॥ २२९ ॥

सत्त्वह्रीना हि गर्जन्ति, पराभिभववाञ्छया ।

ग्रामसिंहवदासन्ना--दास्तिनो मुखराः किमु ॥ २३० ॥

निःसत्त्वानां समाजोऽपि, जायते कार्यसाधकः ।

आमतन्तुप्रयोगेण, बध्यन्ते मत्तदन्तिनः ॥ २३१ ॥

दुःखहेतुमयं स्नेहं, रसं व्याधिप्रदायकम् ।

लोभमूलं महापापं, त्यक्त्वैतत्सुखभागभव ॥ २३२ ॥

धनिनो धनलाभेन, गतमायुर्न जानते ।

क्रमेलकोष्ठलुब्धो हि, जम्बुकोभ्रमणाग्रथा ॥ २३३ ॥

लोभिनः किं न कुर्वन्ति, हेयाऽहेयपराङ्मुखाः ।

द्रौणिश्चिच्छेद पञ्चानां, शिरांसि द्रौपदीभुवाम् ॥ २३४ ॥

लोभेन बुद्धिनाशः स्या-न्निर्बुद्धेस्तुकुतो धनम् ।

अन्तरेणाऽक्षियोगेन, दर्पणः किं करिष्यति ॥ २३५ ॥

लुब्धा नराः स्वकार्याय, यतन्ते दुर्गुणालयाः ।

वायसाः किं न दृश्यन्ते, रटन्तः कटुकध्वनि ॥ २३६ ॥

लोभाद्वैरी परो नास्ति, लोभएव महामयः ।

लोभचेटकसंक्रान्तः, प्रत्यहं पीड्यते नरः ॥ २३७ ॥

नरो लोभधिया ग्रस्तो-जननीं जनकं तथा ।

भ्रातरं सुहृदश्चाऽपि, वञ्चयत्याविचारतः ॥ २३८ ॥

महाग्रहस्वरूपोऽयं, लोभी लोकप्रतापकः ॥

आद्योदूरस्थितः सद्यः, प्रत्यक्षोऽन्यः कथं हहा ॥ २३९ ॥

लुब्धस्य चेष्टितं चित्रं, क्रियाकाण्डस्तु मोहकः ।

वाग्वैशद्यं मनोहारि, वक्रता प्राणहारिणी ॥ २४० ॥

केन सृष्टमिदं रत्नं, लोभनामकमुत्कटम् ।

संगतो यद्वशं जन्तु, - र्जडरूपो भवत्यहो ॥ २४१ ॥

लोभाग्रौ निपतन्त्येव, शलभा इव देहिनः ।

मूढता हेतुरत्रैवा, - ऽन्यथा तत्संगतिः कथम् ॥ २४२ ॥

लुब्धा नरा न पश्यन्ति, कामिन इव मोहतः ।

इहैव दुःखिता यान्ति, नरकालयमुत्कटम् ॥ २४३ ॥

वेदनाव्यथिता लुब्धाः, स्वार्थभ्रष्टाः पदे पदे ।

केवलव्याधिवेदिन्यो - न दृष्टाः सरघाः किमु ॥ २४४ ॥

वित्तानां रक्षणे यत्नं, कुर्वन्ति कृपणा जनाः ।

भुञ्जते ददते नैव, केवलं व्ययगाभि यत् ॥ २४५ ॥

सुलभः सर्वदा लोके, समवायो विरोधिनाम् ।

ओतुमुपकसङ्घो हि, प्रतिवेश्म विलोक्यते ॥ २४६ ॥

दुर्लभः सुतरां सारः, सज्जानां समागमः ।

कमलाऽऽवासितं वारि, क्वचिदेव समीक्ष्यते ॥ २४७ ॥

भव्या भवन्ति भूतानां, नितरां शान्तिदायकाः ।

सौम्या ग्रहा निषेवन्ते, क्रूरतां न कदाचन ॥ २४८ ॥

अभव्यानां समारम्भः, परकार्यविरोधकः ।

नीचस्थानं गते भौमे, कुतः स्यात्सुखवेदनम् ॥ २४९ ॥

निन्दनीयतमं लोके, कुत्सितानां विचेष्टनम् ।

यद्वशे पतितो देही, पङ्के गौरिव सीदति ॥ २५० ॥

दुष्टानां चरितं वक्रं, खला एव विजानते ।

भुजङ्गानां पदारोहं, विदन्ति भुजगाः सखे ॥ २५१ ॥

खलसंसर्गतो ज्ञानं, समूलं हि विनश्यति ।

राहुच्छायागतो दृष्टो, निस्तेजाः शशभृन्न किम् ॥ २५२ ॥

मायाविनो विकाराय, प्रभवन्ति न शान्तये ।

आत्मगुप्ताप्रयोगेण, कूर्दन्ति कपयो यथा ॥ २५३ ॥

दुर्जनानां वचो मिष्टं, जायते जीवितापहम् ।

शर्कराभक्षिणो नूनं, स्वराः प्राणपराङ्मुखाः ॥ २५४ ॥

असदर्थग्रहेणैव, सदर्थो नैव लभ्यते ।

विक्रीते काचखण्डेऽपि, रत्नमूल्यं सुदुर्लभम् ॥ २५५ ॥

साधवः स्वसदाचारं, त्यजन्ति संकटेऽपिनो ।

पयोदैरावृतस्याऽपि, तिग्मरश्मेः सदागतिः ॥ २५६ ॥

परार्थसाधकाः सन्तः, पर्यटन्ति दयालवः ।

राहुणा ग्रस्यमानोऽपि, चन्द्रश्चरति निर्भयः ॥ २५७ ॥

महान्तो नैव मुञ्चन्ति; तुङ्गतां स्वकुलोचिताम् ।

व्यसनैर्बाधिताः सिंहा-स्तृणं नादान्ति कर्हिचित् ॥ २५८ ॥

मानिनो मानमर्हन्ति, यत्र कुत्र गता अपि ।

दान्तिनःस्थानतो भ्रष्टा-वद्भयन्ते राजवेश्मनि ॥ २५९ ॥

मानहीनास्तृणायन्ते, पराभूताः पदे पदे ।

दृश्यतां दास्यभावेन, दुर्गता देहिनो भुवि ॥ २६० ॥

विरमन्ति पराभूता, -दुर्जना दुष्टकार्यतः ।

पिशाचा यन्त्रपाशेन, निबध्यन्ते न किं खलु ॥ २६१ ॥

रिक्तभावा अपि क्लेशं, जनयन्ति खला जने ।

घटीयन्त्रस्थिता घटयः, किमु तं खेदयन्ति नो ॥ २६२ ॥

कुरूपस्थायिनो यान्ति, गुणा गौरवहेतुताम् ।

वसन्तोदयमात्रात्किं, कलकण्ठा न मोहकाः ॥ २६३ ॥

शोभतेऽवसरे पुंसां, प्रभूतोऽपि गुणोदयः ।

जलदागमकालेऽपि, नाऽतिवृष्टिः फलप्रदा ॥ २६४ ॥

वचनं कालमासाद्य, शोभतेऽपि गुणोज्झितम् ।

प्रयाणावसरे वामे, खरशब्दः प्रशस्यते ॥ २६५ ॥

वागीशोऽपि ब्रुवन्त्याति, लघुतां कालमस्मरन् ।

शरन्मेषध्वनिः किं न, निन्दाभाजनमुच्यते ॥ २६६ ॥

मूर्खाणां वादलेशोऽपि, जायते भयदायकः ।

शुष्कवंशसमद्भूतो-ज्वलनोऽरण्यदाहकः ॥ २६७ ॥

बलवानपि सत्पक्षो-जायते कार्यसाधकः ।

प्रभञ्जनेन संत्यक्तो-निर्बलो हि धनञ्जयः ॥ २६८ ॥

निर्बलोऽपि जनत्रातः-पूज्यते कार्यकर्मणि ।

किटिकासंहतिः किं न, शस्यते कार्यसाधिका ॥ २६९ ॥

बहिःसारोपि नो मान्यो-हृदि स्याच्चेदसारता ।

किं प्रीतिपूरकं सद्भि-र्वदरीफलमीक्ष्यते ॥ २७० ॥

अन्तःसारतया लोके, पूज्यन्ते गुणशालिनः ।

नालिकेरफलान्यत्र, शुभाय न मतानि किम् ॥ २७१ ॥

संपदाढ्योऽपि नो मान-मर्हति दानमन्तरा ।

उच्चैः पदं पयोदाना-मम्बुधीनामधः स्थितिः ॥ २७२ ॥

किं करोति गुणाढ्योऽपि, विभवेऽसति मानवः ।

गुणहीनानि पुष्पगणि, वक्षोजौ भूषयन्ति नो ॥ २७३ ॥

गुणज्ञेषु गुणा यान्ति, गौरवं लोकविश्रुतम् ।

पिकनादमपेक्षन्ते, पञ्चमध्वनिवेदिनः ॥ २७४ ॥

गुणा अपि समाश्रित्य, निर्गुणान्दोषकारिणः ।

मिष्टापगाः समुद्रान्तः, पतिताः क्षारजीवनाः ॥ २७५ ॥

खलसंसर्गतः सन्तो-नैव दुष्यन्ति कर्हिचित् ।

पिचुमन्दप्रसङ्गेन, रसालादृषिताः किमु ॥ २७६ ॥

सतांसंगति मात्रेण, भवेयुर्गुणिनोऽगुणाः ।

पयोदेनो दत्तवारि, सामुद्रं किं न तृप्तिदम् ॥ २७७ ॥

नादेन मोहितं विश्व-मकृत्यमपि सेवते ।

तृणभक्षीमृगः किं न, तिष्ठति लुब्धकान्तिके ॥ २७८ ॥

द्विषतामुपकारेण, सज्जनत्वं प्रकाशते ।

महौषधिर्न किं दृष्टा, छेदकानां सुखप्रदा ॥ २७९ ॥

सज्जनानां सदा साम्यं, मतं सर्वत्र जन्तुषु ।

निशाकरप्रकाशो हि, सर्वत्र वर्तते समः ॥ २८० ॥

नाऽकार्यं क्रियते सद्भिः, संकटे पतितैरपि ।

निशाकरांशुभिः कश्चि-त्तप्यते शीलवान् किमु ॥ २८१ ॥

अन्धेन नीयमानोऽन्धो-नैवाप्नोति निजोचितम् ।

मूर्खमार्गानुसारी किं, प्रयाति परमं पदम् ॥ २८२ ॥

सद्गुरुनाममासाद्य, तरन्ति विबुधा जनाः ।

न हि जन्मप्रभावेण, केषाञ्चिदुद्धृतिः स्पृता ॥ २८३ ॥

गुरुणां वचनं शस्यं, सर्वपापप्रणाशनम् ।

तदेव भेषजं शान्ति-प्रदं सदैवयोजितम् ॥ २८४ ॥

मग्नाहीननरे शास्त्रं, नकिञ्चिदुपकारकृत् ।

लोचनाभ्यां विहीनस्य, दर्पणः श्रमवेदना ॥ २८५ ॥

कोमलं हृदयं यस्य, कठोरं बाह्यवेष्टनम् ।

सनरो जनमान्येषु, नालिकेरफलायते ॥ २८६ ॥

मागेव कातराः कार्ये, नारभन्ते यथोचितम् ।

हरिणाः कापि नो दृष्टा-गृहारम्भश्रमोद्यताः ॥ २८७ ॥

न मेधा वञ्चकानां स्यात्स्वरोपकृतिसाधिका ।

धूर्तेन पङ्कमार्गेण, क्रोष्टुना निहतो गजः ॥ २८८ ॥

योषितः किं न कुर्वन्ति, मायावासितचेतसः ।

दृश्यतां संगमात्रेण, मुनयोऽपि प्रतारिताः ॥ २८९ ॥

कूटागारमहोयोषि-त्पार्यते केन देहिना ।

साहसं षड्गुणं प्रोक्तं, बुद्धिस्तस्याश्चतुर्गुणा ॥ २९० ॥

संपन्नशीलमाहात्म्या, सा नारी नररत्नमूः ।

वन्दनीया सतीनां या, शिरोरत्नमयी सदा ॥ २९१ ॥

विदुषां गोपनं किञ्चि-न्नैवाऽस्ति भुवनत्रये ।

विभावसुर्निजं तेजः किं गोपयति कर्हिचित् ॥ २९२ ॥

कामिनीनां प्रसंगो हि, दुर्दशां जनयत्यहो ।

तस्मात्तं दूरतस्त्यक्त्वा, शिववर्त्मपरो भव ॥ २९३ ॥

पक्षपातरतो देवो न दृष्टो न श्रुतोऽपि वा ।

तथाऽपि देवतोद्देशं, विधायोद्धतसंगतिः ॥ २९४ ॥

कर्मणा जायते जन्तुः, कर्मणा प्रविलीयते ।

तस्मात्कर्मप्रधानेयं, विधातुः सृष्टिरुच्यते ॥ २९५ ॥

नीतिमात्रमपिक्षोभ्यं, वचनं किमु जल्पितम् ।

सर्वधर्ममयं लोके, पूजनीयमनर्थदम् ॥ २९६ ॥

अजडो जडमेव निन्दति, सुसती निन्दति कामिनीं कुशीलाम् ।

सुजनोऽतितरां कुमारगं, भिषजां निन्द्यतमो निरामयः ॥ २९७ ॥
करुणा जनमानसस्थिता, सुखदा साधुजनेन संमता ।

कद्रुषं हृदयं विनिर्मितं, परलोकेऽप्यरतिप्रदं मतम् ॥ २९८ ॥

विवादिषु रताः केचि-त्पर्यटन्ति जनान्तिके ।

तत्त्वबुद्धिरताः स्तोका-दृश्यन्ते त्रिगतकृमाः ॥ २९९ ॥

सारमात्रमपिग्राह्यं, वचनं बालभाषितम् ।

गुणग्राह्याः कुतो लुब्धा-विशेषवक्तृमानवे ॥ ३०० ॥

गुणएव सदा ग्राह्यो-यत्र कुत्र स्थितोऽपि वा ।

गुणेन शस्यते देही, न तु जातिप्रभावतः ॥ ३०१ ॥

गुणिनां सङ्गमात्रेण, जडोऽपि बुद्धिमान् भवेत् ।

गुणहीनो धनुर्दण्डो, निष्फलः साध्यसाधने ॥ ३०२ ॥

सर्वस्वदायिनो नित्यं, निर्ममत्त्वविराजिताः ।

अलङ्कारमया लोके, पूज्यन्ते गुणिसंगमे ॥ ३०३ ॥

गुणिनां सङ्गतिः श्रेष्ठा, परलोकसुखप्रदा ।

इहाऽपि विदुषां मान्या, कोऽजडस्तां परित्यजेत् ॥ ३०४ ॥

गुणेषु मित्रता कार्या, सर्वत्र विजयप्रदा ।

तस्याः सङ्गति मात्रेण, जनो याति परं पदम् ॥ ३०५ ॥

गुणानां कीर्त्तनं श्रेष्ठं, विभुद्धबुद्धिदायिनाम् ।

विरामो दुर्गुणेभ्यस्तु, जनानां तारकः स्मृतः ॥ ३०६ ॥

निर्मया निःस्पृहाकारा-येषां बुद्धिः सुनिर्मला ।

ते नरा गुणवन्मान्या--जनानन्दप्रदायिनः ॥ ३०७ ॥

कीर्त्तनं देवदेवस्य, गुणानामात्मसिद्धये ।

आत्मसिद्धिसमं कार्यं, विद्यते नाऽन्यदुत्तमम् ॥ ३०८ ॥

प्रायेण हि वियुज्यन्ते, सिद्धे स्वार्थेऽखिलाजनाः ।

कर्मग्रन्थौ क्षयं याते, न कोऽप्यात्माऽत्रतिष्ठति ॥ ३०९ ॥

मुकुरो मलनिर्मुक्तः, प्रतिबिम्बप्रकाशकः ।

तस्मान्निर्मलभावेन, वर्त्तितव्यं सदा बुधैः ॥ ३१० ॥

यदि बन्ध्या सुतं मृते, क्षारभूमिश्च पङ्कजम् ।

तदा दुर्जनसंसर्गो-जनयेच्छोभनक्रियाम् ॥ ३११ ॥

खलानाञ्च भुजङ्गानां, गतिवैषम्यमुत्कटम् ।

भुजगोदशति कापि, प्रथमस्तु पदे पदे ॥ ३१२ ॥

समयोचितकार्याणि, यो विहन्ति प्रमादतः ।

सविमूढमतिर्लोके, सर्वत्र परिभूयते ॥ ३१३ ॥

आत्मोन्नतिपरित्यज्य, परमाणजिहीर्षया ।

यतते सर्वदा योऽसौ, प्रयाति विषदां पदम् ॥ ३१४ ॥

माननीयोऽपि भूपालो, नीतिहीनो ऽवमन्यते ।

तस्मान्नीतिमता भाव्यं, जनेन हितवाञ्छया ॥ ३१५ ॥

मैनिका दुःखिताः सर्वे, व्याधाश्च पीडिता भृशम् ।

कारणन्त्वत्र हिंसैव, तस्मात्तां सर्वथा त्यजेत् ॥ ३१६ ॥

दुःखमूलानि पापानि, ज्ञात्वेति मतिमान्नरः ।

शर्ममूलानि पुण्यानि, विचेतुं यततेऽञ्जसा ॥ ३१७ ॥

मनोरथा न सिद्ध्यन्ति, निरुद्योगतया कचित् ।

क्रियारम्भं विना कृपा-ज्जलबिन्दुर्न लभ्यते ॥ ३१८ ॥

विषमं हि विषं प्रोक्तं, दुर्जनानां वचस्ततः ।

अतीवविषमं तस्मा-द्विषं वरतरं मतम् ॥ ३१९ ॥

यत्र प्रोक्तं वचो व्यर्थं, मौनं तत्र सुखावहम् ।

प्रयत्नेन विना सिद्धिः, सुलभा युक्तवेदिनाम् ॥ ३२० ॥

त्रिवर्गसाधनं येन, साधितं लोकसंस्तुतम् ।

तस्य क्षतिर्न लोकेऽस्मिन्परत्र सुखमाप्नुयात् ॥ ३२१ ॥

विकृतं मानसं यस्य, निर्दयं मदमेदुरम् ।

तदुरीकृतसिद्धिस्तु, कुतः स्यात्पापवर्द्धिनी ॥ ३२२ ॥

तपसा जायते सिद्धिः, परमार्थविधायिनी ।

विना तेन जनिर्लोके, निन्दनीतमा मता ॥ ३२३ ॥

व्रतेन तपसा किंवा, यदि भव्यतरं मनः ।

मनः शुद्ध्या कृतं सर्वं, फलत्येव न संशयः ॥ ३२४ ॥

मोहनिद्रावशं यातं, जगदेतच्चराचरम् ।

तत्प्रतिबोधनायैव, सद्गुरोः संगतिः स्मृता ॥ ३२५ ॥

चित्तं विशोधयत्याशु, मानं दिशति सत्त्वरम् ।

कीर्त्तिप्रसारयत्युच्चैः, सतां संगतिरुज्ज्वला ॥ ३२६ ॥

निवर्त्तयति पापानि, विपत्तिं दलयत्यलम् ।

विस्तारयति शर्माणि, सतां संगतिरद्भुता ॥ ३२७ ॥

वीरा विक्रममिच्छन्ति, धीराः स्थिरत्वमात्मनः ।

योगिनोऽनल्पवैराग्यं, गुणिनो गुणसन्ततिम् ॥ ३२८ ॥

विकुर्वते विषादात्ता-अधमा धनवाञ्छया ।

न जानते तदेकं हि, कुनियोगेन दुःखदम् ॥ ३२९ ॥

सुविचारपयोराशौ, मज्जिताः शुद्धिमत्तराः ।

दुर्ध्यानपङ्कसंसर्गो-नीवितव्यापहः सदा ॥ ३३० ॥

निश्चयेन सदा मान्यो, गुणदो गुणिसङ्गमः ।

नितरानन्ददानेन, शस्यते हि स केवलम् ॥ ३३१ ॥

सद्गुणालङ्कृत मान्या,—यथाविद्वत्समागमे ।

सुवर्णभाणिभूषाभि-नेतयाऽर्हन्तिपूज्यताम् ॥ ३३२ ॥

अविचार्य कृतं कार्यं, परिणामसुखाऽपहम् ।

सुधियामपिसामर्थ्यं, कुतो निर्बुद्धिक्वर्मनि ॥ ३३३ ॥

न कुलं कुलमित्याहुः, सद्गुणालङ्कृतं हि तत् ।

निर्गुणा पुष्पसंपत्तिः, सर्वथा त्यज्यते जनैः ॥ ३३४ ॥

निदानं सर्वसंपत्ते-र्विनयो विदुषामतः ।

स एव सर्वदा सेव्यो--ऽनेकशर्मविधायकः ॥ ३३५ ॥

गुणानां गौरव लोके, गण्यते गुणिमानवैः ।

निर्गुणा लघुतां यान्ति, धनुर्यष्टिगणा यथा ॥ ३३६ ॥

वयसा वृद्धभावानां, गणना क्रियते जनैः ।

संख्यामात्रं फलं तेषां, कार्यसिद्धिस्तु दुर्लभा ॥ ३३७ ॥

केवलं गुणसंपत्त्या, जयन्त्येव जिजीषवः ।

किमन्येन धनुः सारो, यो विजेता बलाऽन्वितः ॥ ३३८ ॥

येनिघ्नन्ति निजाठञ्जन्, प्रभूतबलसंपदा ।

गुणेनैकेन शान्तेन, स्वयं शाम्यन्ति ते क्षणात् ॥ ३३९ ॥

वैरिवारोऽधिको लोके, तीव्रसंतापदायकः ।

तं विजित्य पुरा बुद्ध्या, शान्तवृत्तिपरो भवेत् ॥ ३४० ॥

सभये भवपाथोधौ, पतितोऽपि नराधमः ।

पाषाणखण्डमाश्रित्य, तर्तुमिच्छति किल्बिषम् ॥ ३४१ ॥

गुणतन्तुसमाकृष्टो, यावद्भवति मानवः ।

तावन्नदुर्गतौ गर्ते, पतत्येव भयालये ॥ ३४२ ॥

परस्परानुरागेण, वर्द्धन्ते देहिनां मुदः ।

क्लेशसन्तानबीजं हि, चेतसो भिन्नभावना ॥ ३४३ ॥

नृपतेर्जनतायाश्चाऽ-द्वैतभावोऽर्थसाधकः ।

न तं विना सभर्थाऽसौ, विधातुं स्वल्पमप्यहो ॥ ३४४ ॥

असहायोऽपि सत्तावा-न्नैवकार्यप्रसाधकः ।

ज्वलन्नपि दवाग्निर्हि, विना वातेन शाम्यति ॥ ३४५ ॥

कार्यकारणसंभूतं, जगदेतच्चराचरम् ।

कारणं गुणमित्याहु-स्तस्मादितं समाचर ॥ ३४६ ॥

गुणकोटीं समासाद्य, ज्ञानतत्त्वविचक्षणाः ।

स्वपरार्थविभेदेन, कार्यसाधनशक्तयः ॥ ३४७ ॥

परोपदेशका लोके, विद्यन्ते बहवो जनाः ।

परार्थसाधकास्तोका,—वीक्ष्यन्ते तत्त्ववेदिनः ॥ ३४८ ॥

ज्ञानाऽऽदम्बरिभिर्मूर्खै—वैश्वितं भूमिमण्डलम् ।

गतानुगतिमांलोको—वस्तुतत्त्वपराङ्मुखः ॥ ३४९ ॥

नेता यस्य भवेदम्भो—निर्विघ्नगतिकः कथम् ।

दृश्यतां धार्तराष्ट्राणां, स्थितिर्विषमवेदिनाम् ॥ ३५० ॥

कलिना हन्यमानानां, कुतो बुद्धिर्हि निर्मला ।

श्रुताभ्यासपराणांसा, संभवेदोषमर्दिनी ॥ ३५१ ॥

अज्ञानां संसदि क्षुद्रो,—ज्ञानहीनोऽपि पूज्यते ।

काकपङ्क्तौ कथं हंसो—लभते ख्यातिमात्मनः ॥ ३५२ ॥

द्विष्टो यद्यपि विज्ञानां, गुणवान्संमतो बुधैः ।

निर्गुणोऽपि जनो मान्यो, भुवि मातृमुखैः सदा ॥ ३५३ ॥

परप्रतारणा येन, क्रियते वैरवर्द्धिनी ।

सोऽपि पूज्यपदं याति, बाठछा फलति निश्चला ॥ ३५४ ॥

जनयन्परपीडांयो—यश्नसे यत्तते सदा ।

स विनश्यति निन्द्यात्मा, काकनाशमकार्यतः ॥ ३५५ ॥

येन मानस्पृहाऽकारि, विनष्टः सेति निश्चितम् ।

तस्मान्मानपरीहारः, कर्त्तव्यो भूतिमिच्छता ॥ ३५६ ॥

मानहस्तिममारूढः, पतत्येवाऽविचारतः ।

न स्यादात्मसुखं किञ्चि-दिहाऽमुत्र हितप्रदम् ॥ ३५७ ॥
अविचार्यकृतं कार्यं, जनयेदहितं सदा ।

तन्मूलमेव मानः स्या-त्तस्मात्तं दूरतस्त्यजेत् ॥ ३५८ ॥
पापमूलानि कार्शणि, हेयानि दूरतो बुधैः ।

न तानि जानतेऽविज्ञा, हेयाऽहेयपराङ्मुखाः ॥ ३५९ ॥
सेवाधर्मोऽतिसन्मान्यो-जनानां सुखदो यदि ।

दुःखदश्चेत्कथंलोके, पूज्यभावमवाप्नुयात् ॥ ३६० ॥
उच्चनीचप्रभावस्तु, सर्वत्र नियतःस्थितः ।

तारतम्याविभेदेषु, स्थिता कर्मप्रधानता ॥ ३६१ ॥
नीचोच्चकर्मसंभूता, स्पृश्याऽस्पृश्यविभेदता ।

अनादिकालतो जाता, सा केनैव निवार्यते ॥ ३६२ ॥
नीचकर्मप्रमात्रेण, जायतेऽस्पृश्यभावना ।

उदारचरितानां हि, स्वतःसिद्धोच्चभावना ॥ ३६३ ॥
उत्तमानां चरित्राणि, वरीयांसि स्वभावतः ।

अशुद्धचरितानां हि, नीचकुले जनिर्मता ॥ ३६४ ॥
अनार्याणां कुले जातो-नैवार्यो भवति कश्चित् ।

शतशो देशितः काको-न पवित्रक्रियारतः ॥ ३६५ ॥

मांसाशी बोध्यमानोऽपि, न जहाति निजां क्रियाम् ।

व्यसनं दुस्त्यजं लोके, -व्यसनैकसमाजुषाम् ॥ ३६६ ॥

सतां संगतिमात्रेण, दुर्जनोऽपि गुणीभवेत् ।

अज्ञानदुर्विद्गधानां, सत्सङ्गोऽपि निरर्थकः ॥ ३६७ ॥

कदाग्रहग्रहग्रस्ता, -न विदन्ति हिताऽहितम् ।

तन्मार्गयायिनो मुग्धा--धर्मभ्रष्टाः कुतो जनाः ॥ ३६८ ॥

कुशीलत्वं समासाद्य, कथं धर्मप्रचाराणा ।

धर्माभावेऽर्थकामीया, दुर्लभा सिद्धिरन्वहम् ॥ ३६९ ॥

विचारसारणी यस्य, चेतोभूम्यां बहेत्सदा ।

रसवत्तरवस्तत्र, फलन्तिविधिवत्सदा ॥ ३७० ॥

कर्मपाशदृढाबद्धा, -भ्रमन्ति परितो जनाः ।

कर्मपाशविनिर्मुक्ता--निर्वृत्तिं यान्ति सत्त्वरम् ॥ ३७१ ॥

शीर्णकर्मा जनो लोके, परानुद्धर्तुमीश्वरः ।

स्वयमम्पसमोभोगी, ब्रूत्येव भवोदधौ ॥ ३७२ ॥

अङ्गहीनो नरो लोके, शोभते धर्मतत्परः ।

साङ्गभूषोऽपिनिःसारो, -धर्महीनो न राजते ॥ ३७३ ॥

कौटिल्यं केवलानीतिः, संमताऽधर्मिणां सदा ।

न्यायव्याजेन मुष्णन्ति, प्रपञ्चबहुलाजनाः ॥ ३७४ ॥

कामितानि न सिद्ध्यन्ति, कुटिलानां मनस्विनाम् ।

अन्यथा जीवनं नृणां, सरलानां कथं भवेत् ॥ ३७५ ॥

करुणाशालिनां पुसां, जीवनं संमतं वरम् ।

निर्दयानां मृतिःशस्या, परपीडापकारिणी ॥ ३७६ ॥

कालक्रमप्रभावेण, निर्दयास्तु पदे पदे ।

दृश्यन्ते विरला लोके, दयावासितमानसाः ॥ ३७७ ॥

दुर्लभा इष्टकार्याणां, साधकाः सत्यवेदिनः ।

अनिष्टकारिणस्त्वत्र, बहवो दृष्टिरोधकाः ॥ ३७८ ॥

न बलं बलमित्याहु-र्बलमात्मसमुद्भवम् ।

तेनैव कार्यसंसिद्धिः, सुतरां समुदाहता ॥ ३७९ ॥

शरदिन्दुसमाकारा, शेमुषी यस्य दीप्यते ।

तं नरं नैव बाधेत, तमिस्रा मोहरूपिणी ॥ ३८० ॥

विवेकशोभवीशक्ति-श्चित्तसञ्चानि संस्थिता ।

कन्दर्पदर्पसंहर्ता, स नरो यस्य गीयते ॥ ३८१ ॥

विवेकचिकला द्वेषं, वहन्ति यत्र तत्र वै ।

विवेकेन विना तेषां, जातं जन्मनिरर्थकम् ॥ ३८२ ॥

विवेकिनोऽपि दुर्ध्याना-द्व्रजन्ति कुपथं नराः ।

कथं सुमार्गसंचारो, -बुद्धिः कर्मानुसारिणी ॥ ३८३ ॥

विचिन्वन्ति बुधा धर्मं, ततः सत्यव्यवस्थितिः ।

तथैव पूज्यता सुलभा, सा तु लोके सुदुर्लभा ॥ ३८४ ॥

तत्त्ववेदिनरो लोके, मामनीयो वचस्विभिः ।

तन्मार्गयायिनां पुंसां, न किञ्चिदवशिष्यते ॥ ३८५ ॥

विवेकनेत्रहीनाना—मपवर्त्मनि जायते ।

स्खलना तत्र कोदोषो—निरालम्बः पतत्यधः ॥ ३८६ ॥

मधानं चक्षुरेकं हि, सद्गुरुसंगमाभिधम् ।

तदन्तरा नरो नैव, विजानाति हिताऽहितम् ॥ ३८७ ॥

अचिरेण विवेकाग्नौ, उवलिते कामवैरिणः ।

अनिवार्यविषद्राशिं, व्रजन्ति शलभास्थितिम् ॥ ३८८ ॥

विवेकवारिणा सिञ्चे—द्बुद्धिभूरुहमन्वहम् ।

फलानि मधुराण्येव, लभते नाऽत्र संशयः ॥ ३८९ ॥

कियन्त्यभ्यस्य शास्त्राणि, नराः केचिद्विखण्डिताः ।

परबुद्धिप्रकाशेन, बम्भ्रमन्ति भवाटवीम् ॥ ३९० ॥

विपरीतोपदेशेन, सफलं नैव लभ्यते ।

नाहि निम्बतरुः कश्चि—दास्रदाने प्रभुर्भवेत् ॥ ३९१ ॥

उपदेशपदं प्राप्य, सफलं मनुते जनुः ।

तदेवाऽविबुधो, निन्दन्, विजहाति सुदूरतः ॥ ३९२ ॥

सुपथ्यमपि सद्वाक्यं, मूर्खेभ्यो नैव रोचते ।

आतङ्कहारि बालानां, द्वेष्यमेव हि भेषजम् ॥ ३९३ ॥

उत्तङ्गपदमासाद्य, माद्यत्यविबुधो जनः ।

अकुलीनोऽधिकारी हि, नैव योग्यक्रियारतः ॥ ३९४ ॥

विवेकान्धाः प्रवर्तन्ते, निजदोषाऽनुसारतः ।

सत्प्रवृत्तिः कुतस्तेषां, प्रचण्डक्रोधवर्तिनाम् ॥ ३९५ ॥

विकारबहलाचाराः, परवञ्चनतत्पराः ।

तिरोहितस्वकीयार्थाः, परोपकृतिदर्शकाः ॥ ३९६ ॥

वदनं कोमलाकारं, हृदयं कर्त्रिकानिभम् ।

पापानां सर्वदामोक्तं, विदुषां विपरीतता ॥ ३९७ ॥

अमानित्वमहोलोके, स्वीकृतं येन देहिना ।

किं न लब्धं जनानन्द-दायिना तेन वाग्मिना ॥ ३९८ ॥

गरीयांसमपि क्षुद्र-आत्मसौख्यविधायकम् ।

निजं धर्मं परित्यज्य, परधर्मं निषेवते ॥ ३९९ ॥

धर्मरत्नप्रभावेण, विभूर्तिं प्रबलां भजन ।

कदाचिन्नविहन्येत, निष्ठुरैरपि कर्मभिः ॥ ४०० ॥

सद्धर्मनावमाश्रित्य, निजात्माहितवाञ्छया ।

भवक्षारोदधेः पारं, प्रयाहि नरपुङ्गव ! ॥ ४०१ ॥

संसाराऽरण्यवासोऽयं—प्रचण्डदुःखदायकः ।

कथं क्लेशमयस्तुभ्यं, रोचते मतिशालिने ॥ ४०२ ॥

अकस्मादागतं दुःखं, विचिन्त्य बुद्धिमान्नरः ।

शोकसागरमवमत्स्य, प्रमोदाराममाश्रयेत् ॥ ४०३ ॥

अनित्येन शरीरेण, रोगग्रस्तेन नित्यशः ।

यदि स्यात् परकार्यं चे—त्तेन लब्धं भवेन्न किम् ॥ ४०४ ॥

रूपकृतये सर्वे, सतां सर्वत्र संमतम् ।

इतरेषान्तु यद्भुक्तं, तदेव सफलं मतम् ॥ ४०५ ॥

नन्दितोऽपि चरेत्पापं, नीचो नीचक्रियारतः ।

वायसो मधुरं भुक्त्वा, ऽमेध्यवस्तु निषेवते ॥ ४०६ ॥

मांसभोजी महादुष्टः, परमाणापहारकृत् ।

विरुद्धकर्मकारित्वा—न्नरकेषु विपच्यते ॥ ४०७ ॥

सर्वदानेषु सहान-मभयं परिचक्ष्यते ।

सर्वदा प्राणिनः सर्वे, समीहन्ते हि जीवनम् ॥ ४०८ ॥

मांसमद्यपरित्यागी, मेधते जनसंमतः ।

मेधाविनो न रज्यन्ते, व्यसनेषु कदाचन ॥ ४०९ ॥

वरं विमवहीनोऽपि, न पुनर्व्यसनप्रियः ।

राजते रजनीकान्तो, लाञ्छितोऽपि कलानिधिः ॥ ४१० ॥

गुणवत्सु हि रज्वन्ते, गुणिनो नरपुङ्गवाः ।

द्विरेका द्विपगण्डेषु, मदलिप्तेषु रागिणः ॥ ४११ ॥

न कर्मणामनारंभा-ज्जनता पापभागिनी ।

साधुसङ्गरतो लोको-नपतत्येव कार्हिचित् ॥ ४१२ ॥

कथंचिद्भक्षतां प्राप्य, दानेषु विरता नराः ।

अधमस्थितिमाश्रित्य, पतन्त्युत्तङ्गभावतः ॥ ४१३ ॥

अधमा धनलोभेन, नैव पश्यन्ति दुष्क्रियाम् ।

तस्माल्लोभभटं जित्वा सत्क्रियाराधको भवेत् ॥ ४१४ ॥

हृद्यया विद्यया किं स्या-द्यदि न स्याद्विनम्रता ।

विनयेन वशं याति, जगदेतच्चराचरम् ॥ ४१५ ॥

भव्यानामेव सत्त्वानां, विनयः परिवर्तते ।

नैसर्गिको हि सद्भावः, सर्वदा शोभतेतराम् ॥ ४१६ ॥

मानवन्तः सदालोके, पूज्यन्ते नरपुङ्गवाः ।

अधर्मोपहताः काऽपि, नाऽऽद्रियन्ते मनीषिभिः ॥ ४१७ ॥

संपत्तौ च विपत्तौ च, विद्वांसः स्वस्थचेतसः ।

सुखदुःखं समं कृत्वा, क्षेरते शान्तिसद्यनि ॥ ४१८ ॥

सुधियः सत्ययोगेन, तरन्ति भववारिधिम् ।

कामदुर्ग्राहसंशुग्धं, विषमं ध्यानसंगताः ॥ ४१९ ॥

गुरूणां सन्निधौ क्रोध-स्त्याज्य एव मनीषिभिः ।

क्रोधिनां न भवेत्काऽपि, गुरुसंगतिसत्फलम् ॥ ४२० ॥

मान एव मनुष्याणां, हृदिस्थो गुणभेदकः ।

गुणलुब्धनरेणाशु, परिहार्योऽस्तिदुरतः ॥ ४२१ ॥

मन्मथस्य वशं यातो, -मूढतां प्रतिपद्यते ।

विमूढो नैव जानाति, कृत्याऽकृत्यविभेदताम् ॥ ४२२ ॥

मन्मथोग्रग्रहग्रस्तो-यो नरो भ्रान्तमानसः ।

विवेकगुणहीनत्वा, -दूश्चरत्येव पदे पदे ॥ ४२३ ॥

सर्वभूतहितायैव, यश्चरत्यविकल्पतः ।

स तपस्वी व्रती दानी, सैव लोकप्रशस्तिभाक् ॥ ४२४ ॥

यथाविधि प्रवर्त्तते, व्रतदानादिकर्मणि ।

स प्रचण्डकलिं जित्वा, साम्यधर्मधरो भवेत् ॥ ४२५ ॥

स्तुतिनिन्दाऽभिभूतात्मा, योनिरीक्षेत मङ्गलम् ।

स क्षारभूमितो वाळु, -त्यचिरेणाऽमरद्रुमम् ॥ ४२६ ॥

समाकर्ण्यनिजांश्लाघां, मोदन्ते नैवसज्जनाः ।

निन्दां चापि समाकर्ण्य, शोकलेशविवर्जिताः ॥ ४२७ ॥

शान्तचित्तेन यो वैरि-त्रातंनिर्जयति क्रमात् ।

स पुमान्सर्वदा पूज्यः, समस्तक्षितिमण्डले ॥ ४२८ ॥

निजबुद्धिमभावेण, कार्यसिद्धिः प्रजायते ।

परत्रेह च निर्द्वन्द्वः, कृतज्ञः स विशिष्यते ॥ ४२९ ॥

सद्बुद्धिसाधनं विद्वान्समासाद्य सुनिर्भयः ।

जनैराद्रियते सर्वैः, कृपणाः फलहारिताः ॥ ४३० ॥

सदनं गुणराशीनां, मण्डनं सुवचस्विनाम् ।

बुद्धिमान्सुखदो लोके, माननीयो मनीषिभिः ॥ ४३१ ॥

कनीयांसं गुणैर्ज्येष्ठ-मनघं सत्यभूषितम् ।

वचस्विनं सदानन्दं, सेवेत मतिमान्नरः ॥ ४३२ ॥

कार्यदक्षं समानाक्षं, सुलक्षं साधितक्षमम् ।

सत्तत्त्वसाधनाकांक्षं, भजेत सुमतिर्नरः ॥ ४३३ ॥

किं किं न साधयत्यत्र, सेविताममसेवधिः ।

धर्मरत्नगणैर्जुष्टो, -निखिलार्थजलोर्मिकः ॥ ४३४ ॥

मदमोहविमूढात्माऽ, ज्ञानान्धतमसावृतः ।

विना ज्ञानप्रदीपेन, भवान्धौ निपतत्यसौ ॥ ४३५ ॥

ज्ञानाऽलङ्कृतिमाविभ्र-द्वन्द्वनीयतमो नृणाम् ।

ज्ञानमेव सदा पूज्यं, भवपाथोधिशीषकम् ॥ ४३६ ॥

द्वारिष्यद्रोहकं दानं, स्वपराशयतुष्टिदम् ।

विवेकेन विना नैव, प्रदेयं यत्र कुत्रचित् ॥ ४३७ ॥

सुपात्रनिहितं दानं, स्वल्पमप्यतिशयदम् ।

सुक्षेत्रयोजितं बीजं, भूरिलाभाय जायते ॥ ४३८ ॥

कुपात्रकरसंप्राप्तं, जनयेदतिसंकटम् ।

उपरक्षिप्तबीजं हि, केवलं श्रमसाधकम् ॥ ४३९ ॥

सद्भावेन कृतं कार्यं, जायते फलदायकम् ।

विना भावेन संभारः, कार्याणां भारकारकः ॥ ४४० ॥

तरन्ति संकटं क्षिप्तं, भव्या भावपरायणाः ।

निमज्जन्त्यधियस्तस्मिन्-भावसारपराङ्मुखाः ॥ ४४१ ॥

भावनामेव सत्कृत्य, द्रौपदी दुःखिता भृशम् ।

प्रमोदाराममापेदे, परिणाममुखार्थिनी ॥ ४४२ ॥

भद्रभावतरण्डेन, दुस्तरं भववारिधिम् ।

तरन्ति क्षणतो भव्या, -जगदानन्ददायकाः ॥ ४४३ ॥

कर्मणा जायते जन्तुः सुखदुःखनिमित्तभाक् ।

कर्मणा च प्रलीयन्ते, दुर्धर्पा आपदोऽस्तिलाः ॥ ४४४ ॥

कर्ममूलानि भूतानि, स्वस्वमत्यनुसारतः ।

विचेष्टन्ते हि सर्वाणि, विधातुःक्रमईदृशः ॥ ४४५ ॥

न्याय एव सदा पूज्यो-न्यायमूला विभूतयः ।

न्याय एव परं भिन्नं, न्यायः सद्गुणसेवधिः ॥ ४४६ ॥

न्यायचिन्तामणिर्यस्य, मनः सन्ननि राजते ।

सनरो नरमूर्धन्यो-भ्राजतेजनसंस्तुतः ॥ ४४७ ॥

नीतिनौकासमारूढो-मानवोऽनघमानसः ।

विषद्वारिनिधि सद्य-स्तरन्येव सुदुस्तरम् ॥ ४४८ ॥

नीतिदानमनुत्कृष्टं, ये वदन्ति नरोत्तमाः ।

दुर्लभास्ते जगज्जन्तू-द्धारकाः क्लेशवारकाः ॥ ४४९ ॥

नीतिमन्तः कलावन्तो-विदितास्तत्त्ववेदिनः ।

सत्पक्षनिरता ये च,-मानमर्हन्ति भूतले ॥ ४५० ॥

उपार्जितातिदाक्षिण्या,-न्यायालङ्कारभूषिताः ।

भ्राजन्ते विदुषां मध्ये, विना रत्नविभूषणैः ॥ ४५१ ॥

न्यायनौकाप्रभावेण, दुस्तरापन्महोदधिम् ।

ततार जानकीजानिः, कपिसेनासमन्वितः ॥ ४५२ ॥

बोधितागमतत्त्वार्थः, पौलस्त्योविषदां पदम् ।

प्रययौ सान्त्वयस्तत्र, हेतुस्त्वन्यायसेवनम् ॥ ४५३ ॥

न्यायेनोपार्जितं वित्तं, चिरं तिष्ठत्यरक्षितम् ।

दानधर्मनियोगेन, सततं वृद्धिकारिणा ॥ ४५४ ॥

अन्यायोपार्जिता संप-दचिरस्थायिनी स्मृता ।

निजोपभगतानैव, नया सिद्ध्यति देहिनाम् ॥ ४५५ ॥

सन्मङ्गलप्रदायिन्यो, -न्यायमूलाः सुसंपदः ।

ताः समासाद्य धर्मज्ञै-र्नियोक्तव्याः सुवर्त्मनि ॥ ४५६ ॥

स्पृश्याऽस्पृश्यविभेदेन, द्विविधो लौकिकक्रमः ।

आद्यः सत्कर्मणा जातो, ह्यसत्कर्मभिरन्तिमः ॥ ४५७ ॥

अन्येऽपि जातिभेदास्तु, ब्राह्मणसत्रियादयः ।

गुणकर्मानुसारेण, विश्रुता न तु कल्पिताः ॥ ४५८ ॥

नीचो नचिगुणोत्साही, क्षुद्रकर्मरतः सदा ।

मासादशिखरं यातः, काकोमेध्यरतो न किम् ॥ ४५९ ॥

हृश्यन्ते बहवः पापाः, स्वच्छवेशधरा नराः ।

मलीनहृदयास्तेषां, स्पृश्यत्वं सुलभं न वै ॥ ४६० ॥

अन्त्यजोऽपि निजौचित्यं, न्यायतो न जहाति चेत् ।

जन्मान्तरे सुजातित्वं, लभते स्पृश्यतायुतम् ॥ ४६१ ॥

उत्तमो यदि लोकेऽस्मि-भिन्यकर्मपरायणः ।

भवान्तरे स हीनत्व-मस्पृश्यत्वञ्च गच्छति ॥ ४६२ ॥

तृष्णाऽर्हितजनोऽजस्रं, पर्यटत्यतिवाञ्छया ।

स्वयं न तृप्तिमायाति, परपीडामनुसृजन् ॥ ४६३ ॥

सन्तोषाऽमृततृप्ता ये, विदन्ति सुखमुत्कटम् ।

कुतस्तद्धनलुब्धाना-मसन्तोषनिषेविणाम् ॥ ४६४ ॥

परकीयसुखं दृष्ट्वा, यो निजं कर्तुमिच्छति ।

सुखं तु दुर्लभं मन्ये, सुतरां दुःखसन्ततिः ॥ ४६५ ॥

प्रार्थनादिप्रयोगेण, परद्रव्योपजीविनः ।

असिद्धिः सर्वथा तेषां, परमार्थगतिः कुतः ॥ ४६६ ॥

परस्वेन निजां पुष्टिं, ये चिकीर्षन्ति मानवाः ।

किं तेन मुकृतं लोके, तेषां जन्मनिरर्थकम् ॥ ४६७ ॥

कदम्बेन हृतो राजा, निर्वेदमभिपश्यते ।

तद्वन्नीचजनाऽऽसक्तो-हीयते मानबोधमः ॥ ४६८ ॥

परदाररतो जन्तु-रवशः परिभूयते ।

अवाप्नोत्युभयत्राश-मपमानं पदे पदे ॥ ४६९ ॥

इन्द्रियाग्निपराभूतो-यः शान्तिमाभिवाञ्छति ।

कालकूटाविषं भुक्त्वा, जीवितेच्छाः स दुर्मतिः ॥ ४७० ॥

नाऽभीष्टं लभते जन्तुः, कर्मपाशनियन्त्रितः ।

मुखदुःखं समं कृत्वा, तस्मान्नीतिपरो भव ॥ ४७१ ॥

इष्टं न कस्यचिद्दुःखं, सर्वेषां सुखमीप्सितम् ।

कर्मयन्त्रप्रभावेण, प्राप्यते द्वितयं स्वशु ॥ ४७२ ॥

न वेत्ति कर्मभूभर्तु-र्माहात्म्यं मोहितो जनः ।

कर्मराशिमनुत्सृज्य, कोऽयामीत्परमां गतिम् ॥ ४७३ ॥

कर्मणोत्पद्यते शर्म, कर्मणा च विलीयते ।

तेनैव वर्द्धते पुण्यं, सर्वमूलं हि तत्स्मृतम् ॥ ४७४ ॥

कर्मदोलां समारूढो-यः स्वातन्त्र्यमनर्गलम् ।

समालम्ब्य क्रियां कुर्या-त्स ब्रजेत्पारमागसाम् ॥ ४७५ ॥

निन्दितोऽपि चरेद्धर्मं, सर्वसिद्धिप्रदायकम् ।

यत्प्रभावेण बन्धेत, सर्वलोकोपकारकः ॥ ४७६ ॥

दुःस्वश्रेणिं समापन्नो-धर्माराधनामिच्छति ।

स नरो निर्मलस्वान्तो-ऽचिरेण भजते मुखम् ॥ ४७७ ॥

दुःस्वपङ्कनिमग्नोऽपि, धर्मालम्बनमाश्रितः ।

अञ्जसाऽऽपत्तिमुत्सृज्य, प्रयात्येव परं पदम् ॥ ४७८ ॥

दानेनोच्चपदमाप्तिः, संग्रहेणाधमा गतिः ।

उच्चस्थानं पयोदानां, पयोधीनामधः पुनः ॥ ४७९ ॥

दानेन स्वर्गमाप्नोति, दानमेवोत्तमः सुहृत् ।

दारिद्र्यनाशकं दानं, तस्माद्दानपरो भवेत् ॥ ४८० ॥

दानासक्तो महात्यागी, कर्णोऽभूद्भूमिवल्लभः ।

प्रतिज्ञातार्थरक्षायां, साधवः सुदृढाशयाः ॥ ४८१ ॥

दानमन्त्रप्रभावेण, भवन्ति वशवर्त्तिनः ।

देहिनां दक्षताशून्याः, किमसाध्यं महात्मनाम् ॥ ४८२ ॥

कालेन क्षीयते पुण्यं, संचितं विधियोगतः ।

इतिध्यात्वा सदा दानं, विधातव्यं मुमुक्षुभिः ॥४८३॥

भर्तुकामः सदा योग्याऽयोग्यभेदविमूढधीः ।

न जानाति हितं स्वस्य, परद्रोहपरायणः ॥ ४८४ ॥

इन्द्रियार्थरता लोके, परमार्थपराङ्मुखाः ।

इहाऽपि दुःखिताः सत्त्वाः, परत्र क्लेशसेविनः ॥४८५॥

मन्मथस्य वशं यातः, को न मग्नोऽतिसङ्कटे ।

स्ववशं कपिसैन्यं हि, क्षीराब्धिं तीर्णवत्क्षणात् ॥४८६॥

आत्मवैभवसंपन्ना-स्तारयन्त्युचिताञ्जनान् ।

अश्मप्रवहणप्राया-आत्मतत्त्व विवर्जिताः ॥ ४८६ ॥

सेव्यतामक्षयज्ञान-सेवधिः सद्गुरुः सदा ।

अज्ञानोपहतस्याशु, संगतिः कुगतिप्रदा ॥ ४८७ ॥

कुगतिः सुगतिश्चैव, कर्मराशि समुद्भवा ।

तस्मात्सत्कर्मताशस्या, विकर्म परिवर्जयेत् ॥ ४८८ ॥

सत्कर्मवर्मितो जन्तु-रभेशोऽरिकदम्बकैः ।

सुरक्षितो यथा मंत्रो-दीर्घकाले न भिद्यते ॥ ४८९ ॥

सूर्याचन्द्रमसौ लोके, प्रकाशेते दिवानिशम् ।

राहुणा बाधितौ नैव सज्जना हि निरादाराः ॥४९०॥

गुणैर्गौरवतां याति, जनो निर्मलमानसः ।

मशस्तान्वयजातोऽपि, निर्गुणो लघुताऽऽस्पदम् ॥४९१॥
सन्तोषान्नपरं सौख्यं, ध्यानाभास्त्यन्यतारकः ।

क्रोधान्नास्तिपरः शत्रु-लोभान्नान्यः पराभवः ॥ ४९२ ॥
ममादान्नपरो द्रोही, दारिद्र्यान्नन्यदुःखदः ।

उद्यमान्नपरो बन्धुः, क्षुधातुल्या न वेदना ॥ ४९३ ॥
चिन्तया क्षीयते ज्ञानं, ज्ञाने नष्टे च विस्मृतिः ।

विस्मृतौ हि कुतः स्थैर्यं, चेतसो विबुधप्रिय ! ॥४९४॥
शीलमेव परं स्त्रीणां, संमतं हि विभूषणम् ।

इतरद्भारभूतं त-द्रत्नकाञ्चननिर्मितम् ॥ ४९५ ॥
निन्दितं जीवनं यस्य, विधुरं किमतः परम् ।

विदिताऽश्वप्रयाणं हि, सज्जनानां प्रियङ्करम् ॥४९६॥
गिरा मधुरया जिह्वा, रसाऽऽस्वादवती सदा ।

पीडनेन मिथोऽप्रीत्या, दन्तास्तु श्रमवेदिनः ॥४९७॥
दानदक्षतया हस्तो-दक्षिणः पूज्यताऽऽस्पदम् ।

वामस्त्वथुचिकार्येण, न तत्साम्यमुपागमत् ॥४९८॥
रसना नम्रतावित्ता, मधुरं रसमर्हति ।

अनघ्रा द्विरदश्रेणी, सदैव श्रमवेदिनी ॥ ४९९ ॥

सर्वाण्यङ्गानि पूज्यानि, निजौचित्येन देहिनाम् ।

क्रमावेव प्रयाणेतु, शक्तिमन्तौ विशेषतः ॥ ५०० ॥

बाह्यभावरताः केचि-दाचरन्ति जनोदितम् ।

तत्त्ववेदनमद्राक्षी-त्कश्चिदेव नरोत्तमः ॥ ५०१ ॥

पञ्चशतीश्लोकानां, कण्ठगताराजते येषाम् ।

तेमुक्ताभरणा अपि, विभान्ति विद्वत्समाजेषु ॥ ५०२ ॥

॥ इति सुभाषितमुक्तावलि संपूर्णा ॥

ગાહુંલી.

(આલિ ? સાહેલી જંગમ તીરથ જોવા ઉભી રેને ? એ દશી.)

સજનિ ? મ્હારી ગુરુદર્શન કરવાને વેગે આલો,

અતિ આનન્દે ગુરુ વન્દી ભવભવનાં પાપ પખાળે.

ગુરુ શાન્ત સ્વભાવી સુખદાતા, ગુરુ જ્ઞાન ગુણે ત્રિભુવન ત્રાતા,

ગુરુ માતા પિતા ને વળી બ્રાતા-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુ નિજ સ્વભાવે સદા રમતા, ગુરુ વિશ્વવિભાવ દશા વમતા,

ગુરુ નિશદિન ઇન્દ્રિયગણુ દમતા-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુ પદ્મદર્શનના છે જ્ઞાતા, વીરવાણી પ્રેમ સહિત પાતા,

રહે પ્રભુપદમાં રાતામાતા-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુમુખ દિવાકર રાજ છે, જેમ મિથ્યામતિ અતિ લાજ છે,

છળી અનોપમ ગુરુની છાજ છે-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુ ઇર્ષ્યા સમિતિ મન ધરતા, પૃથ્વીતળને પાવન કરતા,

ભવિમન સંશયને પરિહરતા-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુ ભાષા દોષ દૂર કરતા, અમૃતસમ વાણી ઉચરતા,

જેનું પાન કરી ભવિજન તરતા-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુ આહાર ગ્રંથે દોષો ટાળી, માયા મમતા લાલચ આળી,

ભગ્ય નયન ઠરે ગુરુને ભાળી-સજનિ મ્હારી૦

ગુરુ કામ કષાય તણા ત્યાગી, ગુરુ અનુભવરસના છે રાગી,

ભીતિ ભવબ્રમણ તણી ભાગી-સજનિ મ્હારી૦

શુર ભાવટ ભવની ભાજે છે, હીન હીન દેખી દિલ દાઝે છે,
 શુરમહિમા જગમાં ગાજે છે-સજનિ મહારી૦
 શુર અનિત્ય ભાવના ભાવે છે, વીતરાગ તણા ગુણ ગાવે છે,
 દર્શન કરતાં દુઃખ જાવે છે-સજનિ મહારી૦
 શુર નિર્મળા ધ્યાન સદા ધરતા, લટપટ ખટપટ ફરે કરતા,
 ઝટપટ શિવ મુન્હરીને વરતા-સજનિ મહારી૦
 શુર સ્વરણકમળ વન્દન કરીએ, વન્દીભવસાગરને તરીએ,
 પછી અણત અમરપદને વરીએ-સજનિ મહારી૦

ગાહુંલી.

(સજનિ ? મહારી પાર્શ્વ છન્દશ્વર પૂર્વર-અંક ૨૨૧.)

સજનિ ? મહારી વીર વાણી હિતકારીરે,

સજનિ ? મહારી પાપ પડળ હરનારીરે.

„ કર્મકટક સહુ કાપેરે,	„ અનોપમ આનન્દ આપેરે.
„ મેઘધ્વનિ પેરે ગાજેરે,	„ ગુણ પાંત્રીશ કરી છાજેરે.
„ દેવ દેવી નર નારીરે,	„ ભાષા તે સમજે સારીરે.
„ ચાર નિર્દોષા સમભંગીરે,	„ નય સાત છે ખડુ રંગીરે.
„ ઉત્સર્ગ ને અપવાદરે,	„ ધ્રુવ બ્યય ને ઉત્પાદરે.
„ દ્રવ્ય ક્ષેત્રને કાલ ભાવરે,	„ ભવજળ તરવાને નાવરે.
„ છવાદિ નવતત્ત્વ જોમારે,	„ પડ્દ્રવ્ય છે બળી એમારે.

„ હેય જોય ને ઉપાદેયરે, „ ભાવ ભર્યા એવા કેયરે.
 „ સાંભળીએ ધરી ધ્યાનરે, „ પાંખીએ જેથી રૂડુ જ્ઞાનરે.
 „ વીર આણી દિલ ધારેરે, „ થાય સફલ અવતારેરે.
 „ એ વાણી મોતીડે વધાવેરે „ અણત અમરપદ પાવેરે.

શ્રી પંચાસરાપાર્શ્વનાથ સ્તવન.

(રાગ માઢ.)

મહારા પાર્શ્વ પંચાસરા નાથ હો ?

તારો પ્રેમ ધરી પરમેશ ?

કેશર ઘોળી કંકાવટી, ને કુલડાં ભરેલી થાળ,
 પાર્શ્વજી ? તુજને પૂજશું, પ્યારા પ્રભુજી દેવદયાળ-મહારાં
 કંચન કેરી કટોરીઓ ને, મણિ મુક્તાફળમાળ,
 રત્નોની આંગી અમોલ રચું, જેમાં કુલડાં રાતાં રસાળ-મહારાં
 દૂપ દીપ નૈવેદ્ય ફળાદિક, પૂજા કરું પુન્ય કાજ,
 ગાયન આપ ગુણોનાં ગાવું, મેળવી સંગીત સાજ-મહારાં
 તારક ત્રણ ભુવનના સ્વામિ, ધારક ધર્મના નાથ,
 બારક વિષય કષાયના વિભુ, હેતેથી ઝાલો હાથ-મહારાં
 વિનયવાન વનરાજ નૃપાલો, શીલગુણ સૂરિની પાસ,
 પુર પંચાસર મંહી સ્થપાવી, મૂર્તિ રસીલી ખાસ-મહારાં
 ભદ્રવસેનાની જરા નિવારીને, બળતો બચાવ્યો નાગ,
 તેમ અમોને અણત પદ આપો, તો થઈએ મહા ભાગ્ય-મહારાં

આદિજિન સ્તવન.

(મહેતાજીરે શુ' મહીમૂલ ખતાવું—એ રાગ.)

આદીશ્વરે જીનવર જગ જયકારી, લેજો વંદના મહારી સ્વીકારી—ટેક.
 સુખકારીરે શુદ્ધ સ્વરૂપના ધારી, જય સુખકર જગ ઉપગારી.
 નાથ નગરી અયોધ્યાના રાયારે, માતા મરૂદેવીના જાયારે,
 પિતા નાભિરાય કહાયારે, પ્રાણેશ્વરરે પરણ્યા સુનંદા ખ્યારી—લેજો
 પ્રભુ તમેછો પ્રથમ નરિન્દારે, મુનિગણમાં પ્રથમ મુનિન્દારે,
 જીનપતિમાં આદિજીનન્દારે, મનમોહનરે મૂર્તિમનોહર તારી—લેજો
 પૂર્વ લાખ ગ્યાશી ગૃહેવસીયારે, પછી સંયમના થયા રસીયારે,
 ભાવે ભાવશત્રુઓને કસીયારે, જગજીવનરે કેવળ લક્ષ્મીનાધારી—લેજો
 તાર્યા પુત્રોને અનુભવ આપીરે, કૂર જડતા જગતની કાપીરે,
 જેથી કીર્તિ અવિચળ વ્યાપીરે, દુઃખહારીરે માતાને પહેલાં તારી—લેજો
 સ્વામિ સાહુય સેવકને કરજોરે, ઉર અરજી અમારી ધરજોરે,
 ભવોભવનાં પાતક હરજોરે, જેથી પામીએરે અજીત અમર શિવ-
 નારી—લેજો

૫૬

(મેરી અખીયાંમે રામરસ છાય ગયોરે-એ ઢેશી.)

મેરો પ્રેમીડો પ્રેમરસ પાય ગયોરે, (૨)

પાય ગયોરે, પીલાય ગયોરે, મેરો પ્રેમીડો પ્રેમરસ-ટેક.

મોહિની સુરત સુરત સુખકારી, (૨)

નેહ નજર ડો લગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

યમ નિયમ આસન ધરી જાણુ, (૨)

કેવળ કુલકડો કરાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

છંડા પિંગલા સુષુમણા સાધી, (૨)

ખિડકી પશ્ચિમકી ખુલાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

ગગન મંડળપર આપ ગિરાજી, (૨)

નાદ અનહદ કો સુનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

દુઘા દૂર ગઈ તનમનકી (૨)

અનુભવ અંગે જગાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

લાન ભૂલાવી લવ જમણાનું, (૨)

આપ સ્વરૂપ બનાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

અજીત અમર પદ પ્રેમે બતાવી (૨)

પુણ્ણ પ્યાર છુડાય ગયોરે-મેરો પ્રેમીડો

